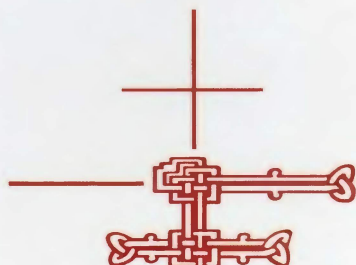

„RUGAȚI-VĂ

NE ÎNCETĂȚĂ.”

ÎNLOCALIA

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂȘIRII

5

FILOCALIA

Volumul 5

FILOCALIA

**sau culegere din scrierile Sfinților Părinți
care arată cum se poate omul curăți,
lumina și desăvârși**

Volumul 5

**Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE**

**TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE**

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI - 2011**

© 2011

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

ISBN 978-973-616-179-7

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul al cincilea al *Filocaliei* românești cuprinde scrierile a doi Sfinți Părinți ai Bisericii din perioada bizantină a secolelor X și XI, ale căror opere se înscriu în perspectiva specifică spiritualității filocalice în ceea ce privește parcursul vieții duhovnicești, care pornește de la despățimire, trece prin nepățimire și ajunge la desăvârșire, prin unirea cu Dumnezeu.

Primul autor prezent în acest volum al *Filocaliei* este Sfântul Petru Damaschin, despre care nu se știe cu certitudine decât faptul că a viețuit ca monah isihast în secolul al XI-lea. De la el ni s-a păstrat o singură scriere, prezentă în colecția filocalică sub titlul *Învățăături duhovnicești*, compusă din două cărți. Această lucrare reprezintă o sinteză valoroasă a scrierilor anterioare despre trezvie și virtute. Ceea ce o deosebește, însă, de scrierile duhovnicești anterioare este încercarea de a prezenta virtuțile și experiențele descrise și de Părinții precedenți, nu separate una de alta, ci inserate în parcursul viu al vieții creștinului, care urcă treaptă cu treaptă spre desăvârșire. Perspectiva din care Sfântul Petru Damaschin privește desfășurarea vieții duhovnicești este una a echilibrului, așa cum, de pildă, o întâlnim

și la Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mai exact, cele două mari etape pe care le are de străbătut creștinul pentru a ajunge la unirea cu Dumnezeu, făptuirea și contemplația, nu se exclud, ci coexistă în mod firesc. Pentru a putea fi atinsă ținta, cele două etape amintite trebuie să coexiste întotdeauna, întrucât doar astfel se poate realiza dinamismul necesar și neînșelator, specific procesului de purificare a patimilor și, ulterior, de dobândire a harului Sfântului Duh. Sfântul Petru Damaschin accentuează insistent că la baza vieții duhovnicești se află renunțarea la voia proprie (*nevoința*), pentru împlinirea întru toate a voii lui Dumnezeu. În acest fel omul poate dobândi mântuirea în orice loc, în orice timp și în orice stare socială. „De aceea – spune autorul – se găsesc mulți dreپți și înainte de Lege și în vremea Legii și în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoștința lui Dumnezeu și voia Lui, decât cugetările și voile proprii. Și iarăși, în aceleași timpuri și îndeletniciri găsim pe mulți care s-au pierdut, care au iubit mai mult cugetările și voile lor decât pe ale lui Dumnezeu”.

Al doilea autor prezent cu o scriere în volumul de față este Sfântul Simeon Metafrastul sau Logofătul, prolific scriitor bizantin din secolul al X-lea, vestit mai cu seamă pentru alcătuirea hagiografică intitulată *Viețile Sfinților*, care cuprinde descrieri ale vieților sfinților prezentate într-o rânduială calendaristică, pentru fiecare zi a anului. Se cunoaște

despre el că a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol, dar spre sfârșitul vieții a renunțat la dregătoriile imperiale și a îmbrăcat haina monahală.

Lucrarea sa din acest volum al *Filocaliei* se intitulază *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*. Este o scriere de mai mică întindere, dar densă în conținut, care oferă îndrumări cu privire la lupta monahului cu gândurile și la înaintarea spre nepătimire. Sfântul Simeon Metafrastul recomandă o cercetare mai adâncă a sufletului, insistând asupra necesității curățirii acestuia de „patimile cele ascunse”, nu numai de cele exterioare și vădite. Aceasta se poate realiza păzindu-ne inima prin rugăciune (cap. 3) și prin atenția necurmată asupra mișcărilor sufletești lăuntrice, îngrijindu-ne ca nu cumva, din neștiință, să cultivăm în același timp virtutea și păcatul. De aceea, este firesc și recomandat „să lăsăm spre rodire numai semințele virtuții” (cap. 4). În fine, nevoitorul trebuie să știe că la starea nepătimirii se poate ajunge prin efortul personal susținut de harul divin, însă mântuirea este un dar, fiind primită prin „harul și darul dumnezeiesc al Duhului” (cap. 1).

Scrierile conținute în acest volum al *Filocaliei* au avut de-a lungul timpului un rol deosebit de însemnat în viața duhovnicească a monahilor din spațiul ortodox în general. De asemenea, în spațiul românesc ele s-au bucurat de o largă apreciere chiar și în

rândul credincioșilor mireni, datorită tălmăcirii și tâlcuirilor acestora de către vrednicul de pomenire Părintele Preot Profesor Dumitru Stăniloae.

Binecuvântăm cu bucurie publicarea acestui volum al *Filocaliei* într-o nouă ediție, gazduită de colecția „Scrieri – Traduceri de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae” și publicată de *Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*, oferindu-l spre lectură folositoare de suflet credincioșilor iubitori de adevăr mântuitor și de viață duhovnicească.

† D A N I E L

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SFÂNTUL PETRU DAMASCHIN

Introducere

1. **Scrierea Cuviosului Petru Damaschin, în general.** Între scrierile publicate în *Filocalia greacă* se află și cea care urmează¹, ce are ca autor pe Petru Damaschin și constă din două cărți.

În *Dobrotoliubie slavonă* a lui Paisie Velicicovschi, tipărită la Sankt Petersburg în 1793, nu sunt cuprinse decât unele fragmente din ea, iar în *Dobrotoliubie rusă* a lui Teofan Zăvorâtul, episcop de Tambov și Vladimir, care s-a tipărit începând din 1877, lipsește cu totul². Ea nu a fost inserată nici în *ediția engleză a Filocaliei*, care e tradusă după *Dobrotoliubia rusă* a lui Teofan Zăvorâtul³, și nici în *Mica Filocalie franceză*⁴, ambele apărute în anii din urmă.

1. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, Veneția, 1782, p. 554-643, 644-695. În ed. a II-a, cu același titlu, apărută la Atena, în 1893, în două volume, se cuprinde la începutul volumului II, p. 2-70, 70-108. După aceasta s-a tradus în volumul de față.

2. Vezi la Jean Gouillard, *Un auteur spirituel byzantin du XII-e siècle: Pierre Damascène*, în „Échos d'Orient”, tom. XXXVIII, nr. 195-196, juillet-décembre, 1939, p. 257.

3. *Writers from The Filocalia on Prayer of the heart*. Translated from the Russian text by E. Kadlubovski and G. E. H. Palmer, with a new Foreword and the original Introduction and Biographical notes, ed. a II-a, London, Faber and Faber, 1954, 420 p.

4. *Petite Filocalie de la Prière du coeur*. Traduite et présentée par Jean Gouillard, Paris, Cahiers du Sud, Neuchatel, La Baconnière, 1953.

Noi, urmând Filocaliei grecești și ținând seamă de însemnatul rol al acestei scrieri în viața duhovnicească a trecutului, ne-am hotărât s-o tipărim în *Filocalia românească*.

Într-adevăr, cu toată lipsa ei din *Filocalia rusă*, ea s-a bucurat de multă prețuire în Rusia. Încă înainte de publicarea *Dobrotoliubiei* lui Teofan, ea a fost tipărită în rusește de Ieromonahul Juvenal (ulterior episcop de Litovsc și Vilensc) la Moscova în 1894, fiind reimprimată în 1901 într-o a doua ediție, iar la 1904 într-o a treia. Dar Petru Damaschin devenise în Rusia un nume familiar cu mult înaintea acestor ediții, fragmente din scrierea lui fiind traduse încă din secolele al XV-lea și al XVI-lea din grecește în slavonă⁵. Iar Paisie Velicovschi declară că a tradus și el cartea lui Damaschin în slavonă⁶. Și îl înșiră între Părinții care învață despre rugăciunea minții⁷.

De o autoritate nu mai puțin mare s-a bucurat acest autor în trecutul românesc. Dintre vechile manuscrise românești existente în Biblioteca Academiei Române, cel puțin 18 cuprind opera lui în întregime sau în fragmente. Cele mai multe sunt de la Mănăstirea Cernica. Dar cum, pe lângă unele dintre ele datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea, altele datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁸, când la Cernica

5. Jean Gouillard, *op. cit.*, p. 258.

6. S. Cetferikos, *Paisie*, trad. de Patriarhul Nicodim, București, 1940, p. 194.

7. Idem, *op. cit.*, p. 182.

8. Iată manuscrisele Academiei Române care cuprind opera lui Petru Damaschin: Nr. 486, 1083 (an. 1645?), 1495, din anul 1812, cumpărat de la un monah de la Neamțu, 1591, 1889 de la Cernica, 1922 de la Cernica, 1935 din anul 1795, de la Cernica,

încă nu se putea desfășura o muncă de traduceri și de copieri de texte, se pare că manuscrisele mai vechi de la Cernica au fost aduse de la Neamț, sau din alte mănăstiri ale Moldovei, copiate direct sau indirect după traducerea sau traducerile unor colaboratori ai lui Paisie Velicicovschi⁹. Desigur, numai în urma unei comparații a tuturor manuscriselor existente între ele, s-ar putea spune cu siguranță dacă toate manuscrisele se reduc la o singură traducere sau la mai multe¹⁰. Fapt e că aceste manuscrise se înmulțesc odată cu reinvierea vieții monahale în secolul al XVIII-lea. Ca un traducător sigur al cărții a doua a lui Petru Damaschin ne e indicat, de un manuscris de la Mănăstirea Neamțu, ieromonahul Macarie¹¹. Acesta este probabil același ieromonah Macarie de la care avem o mulțime de traduceri din Sfinții Părinți și de care sunt traduse și *Omi-*

1957 de la Cernica (de o parte din acestea se spune că s-au tălmăcit la anul 1800 din elinește de Ilarion Dascălu), 1993 de la Cernica, 2014 de la Cernica, 2133 de la Cernica, sec. XVIII, 2141 de la Cernica, sec. XVIII, 2586 de la Horezu, 2635, din anul 1778 (cuprinde și învățături ale lui Paisie), 2713, copiat la anul 1836 la Horezu, 2800, din anul 1796, 3001, din anul 1800, de la Râșca, 3166, copiat la Neamțu în anul 1795, 3222 din Dălhăuți.

9. O origine în cercul lui Paisie indică sigur ms. Academiei Române 1889, care a fost proprietatea lui Pimen, duhovnicul Cernicăi, dar care cuprinde între scrierile sale și o scriere a lui Nil Sorschi; la fel ms. 1922, care cuprinde, pe lângă Nil Sorschi, și alte texte traduse din slavonă.

10. Dacă ms. 1083 datează sigur din anul 1645, am avea și niște traduceri mai vechi de epoca lui Paisie. În acest caz ar trebui comparate traducerile din epoca lui Paisie cu acelea, pentru a se vedea dacă cele din urmă n-au folosit traducerile din epoci mai vechi.

11. Pr. D. Fecioru, „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al Bibliotecii Mănăstirii Neamțu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1941, iulie-august, an. LIX, nr. 7-8, p. 419-432.

liile duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul, tipărite la 1775 la București¹².

Traducând în vremea când viețuia Paisie la Neamțu și traducerea aflându-se, pe vremuri, în vechea bibliotecă de la Neamțu, sunt toate motivele să credem că el a fost acel ucenic al lui Paisie, de care spune Paisie însuși că abia ajutat de traduceri românești ale lui și cele ale dascălului Ilarion, din limba greacă, după manuscrise copiate și aduse de el la Athos, a putut să traducă și el în slavonă diferite texte ascetice¹³. De scrierea lui Petru Damaschin nu spune Paisie că s-a ajutat de vreo traducere în românește a lui Macarie sau a lui Ilarion, ci că a tradus-o direct din grecește. Dar e semnificativ faptul că traduce și el tocmai cartea a doua a lui Petru Damaschin¹⁴, pe care știm că a tradus-o și Macarie în românește.

12. Idem, *op. cit. Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, București, 1937, p. 14.

13. Iată cuvintele lui Paisie: „Lucrarea mea (de traducător) am început-o în chipul următor: în vederea insuficienței lexicoadnelor, precum și a neexperienței mele, am luat ca fir conducător pentru mine traducerea cărților Sfinților Părinți din limba greacă în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați, ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experimentați în traducerea de cărți. O parte a acestor traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în Sfântul Munte, parte în Dragomirna; asemenea și părintele Ilarion se ostenise cu traducerea lor în obștea noastră. Luând traducerea lor ca neîndoielnic bună, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc” (Cetfericov, *op. cit.*, p. 193-194).

14. „Corectând vechile cărți slavone și neavând la îndemână niciun lexicon, eu am tradus totuși, tot din limba greacă veche, următoarele cărți: a lui Antonie cel Mare, a pustnicului Isaia și a lui Petru Damaschin, cartea a doua” (*op. cit.*, p. 194).

Deci sau a folosit și la această traducere traducerea lui Macarie, uitând s-o mai spună, sau amândoi au tradus-o după același manuscris grec, copiat și adus de ei de la Athos, unul în românește, celălalt în slavonește.

Manuscrisul cu această traducere al Ieromonahului Macarie nu se mai află azi la Mănăstirea Neamțu. Dar poate că acest prototip al traducerii lui Macarie a stat la baza manuscrisului nr. 3166, care de la f. 1 la f. 133 cuprinde cartea a doua a scrierii lui Petru Damaschin (24 de capete), iar la sfârșit, după unele miscelane, are notița: „S-au prescris (s-a scris din nou) de părințele Daniil ieromonahul, când era viețuitor în chinovia părintelui stareț Paisie la Mănăstirea Neamțului în pământul Moldovei, 1795”.

Dar dacă nu se mai găsește azi la Mănăstirea Neamțu manuscrisul cu traducerea cărții a doua a lui Petru Damaschin de către ieromonahul Macarie, se găsește în schimb un manuscris tot din secolul al XVIII-lea, care cuprinde cartea întâi, însă fără indicarea numelui traducătorului¹⁵. El poate să fie tot ieromonahul Macarie, sau dacă nu, ieromonahul Ilarion, care am văzut că îl ajuta pe Paisie împreună cu Macarie, prin traduceri sale în românește, la traduceri acestuia în slavonește. Aceasta ar părea să ne-o spună notița din manuscrisul Academiei Române nr. 1957. Deși e pusă după Calist și Ignatie, și abia mai departe urmează Petru Damaschin și deși se dă anul 1800, poate să fie numai copia unei notițe de pe manuscrisul după care

15. Pr. D. Fecioru, „Manuscrisele de la Neamțu. Traduceri din Sfinții Părinți și din Scriitorii Bisericești”, în *Studii Teologice*, seria II-a, an. IV (1952) sept., nr. 7-8, p. 470.

s-a copiat manuscrisul nr. 1957 și poate să se refere la întreg cuprinsul manuscrisului: „S-au tălmăcit de pre limba elinească de ieromonahul Ilarion dascălul... 1800 august”. E drept că în manuscrisul acesta nu sunt decât unele capitole din cartea întâi și probabil numai acelea care au fost introduse de Paisie în *Dobrotoliubie slavonă*, dar aceasta nu exclude, dimpotrivă face probabil ca Ilarion (împreună poate cu Macarie) să fi tradus și textul integral al cărții întâi.

Indiferent cine ar fi traducătorul acestei prime cărți a lui Petru Damaschin din manuscrisul de la Mănăstirea Neamțu, observăm că în acest manuscris de la Neamțu (nr. 486), titlul textului nu corespunde cu titlul textului din *Filocalia greacă*, ci cu forma curioasă pe care o are în mulți codici greci (Lavra 125 din sec. XV, 24, sec. XVI etc. Athon. 89, sec. XVII, 957, sec. XVII etc.)¹⁶. Iată acest titlu: „Începătură cu Dumnezeu a pricinii cărții aceștia carea are aducere aminte adecă de sufletul său, însă dintru rugăciunile părinților împreună s-au scris, dintru ale lui Pavel și ale lui Marco, împreună cu Iacob și cu Luca și cu Macarie, către carele s-au trimis aceasta de la monahul Petru Damaschin însă împreună cu ajutorința celor trei arhieriei ale căror rugăciuni au lucrat împreună cu cuvîntul, iară cu sfătuirea au folosit mult”¹⁷. Mai e de remarcat că toate manuscrisele românești existente în Biblioteca Academiei Române care reproduc cartea întâi a lui Petru Damaschin dau același titlu. Pe lângă aceasta, toate au aceeași împărțire în capitole, deosebită de cea a

16. Vezi la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 270, unde dă și echivalențul grecesc al acestui titlu.

17. Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamțu*, *rev. cit.*, p. 470.

textului din *Filocalia greacă*¹⁸. Ba, după cât am putut constata, la o fugară cercetare, au aceeași limbă. Aceasta ne face să deducem că toate reproduc aceleași traducere. N-am făcut această cercetare și pentru cartea a doua, ca să vedem dacă și manuscrisele care o cuprind pe aceasta se reduc la o unică traducere. Se pare că acest lucru se poate spune în general despre manuscrisele care redau numai unele fragmente din cartea întâi a lui Petru Damaschin. Ele cuprind în general aceleași capitole și aceleași fragmente din ele¹⁹. E foarte probabil că acestea au fost traduse de Ilarion Dascălul după vreun manuscris grec, și dacă *Filocalia slavonă* le cuprinde numai pe acestea (ceea ce n-am putut cerceta), traducerea lor de către Ilarion ieromonahul a putut fi cauza determinantă pentru ca Paisie să le introducă în *Filocalia slavonă* numai pe ele.

E greu de spus dacă numele din titlul mai lung al cărții întâi sunt ale unor prieteni ai lui Petru Damaschin, sau sunt fictive. De aceea nu se poate spune nici dacă acest titlu provine chiar de la autor, sau e alcătuit ulterior. El poate să fie o dezvoltare a titlului scurt pe care îl au alte manuscrise și care e dat în *Filocalia greacă*: „*Începutul cu Dumnezeu al pricinii cărții*” (Ἀρχὴ συνθεῶ τῆς ὑποφέσεως τοῦ Βιβλίου), combinat cu titlul din alte manuscrise: „*Aducere aminte a sufletului său*” (ἀνάμνησις τῆς ιδίας ψυχῆς)²⁰.

18. Indicăm aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române cu textul integral al cărții întâi, pe care le-am cercetat și am constatat că au același titlu și aceeași împărțire în capitole: 1935, 1889, 2800, 3222.

19. Iată unele dintre aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române: 1993, 486, 1083, 1957.

20. Titlul din urmă îl are Cod. Athon. 2765, sec. XVIII. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

Altă grupă de manuscrise are ca titlu: „*Spre aducere aminte către sufletul său*” (ὁπόμνησις πρὸς τὴν ιδίαν ψυχὴν)²¹, luat din primele rânduri ale textului²².

Cât despre cartea a doua, ea e numită când *Alfabet ascetic* (Berol. Philipp. gr. 1495, sec. XIII; Paris. gr. Bibl. nat. 1935, sec. XV), când „*Douăzeci și patru de cuvântări scurte*” (λόγοι συνοπτικοὶ κδ') (Hieros. Sabb. 378, 966, XVII, Filocalia greacă), când „*Cuvântări după alfabet*” (Athon. 4613, sec. XVIII), când „*Literele*” (τὰ στοιχεῖα) (Athon. 5457, sec. XVI) etc.²³.

Alte opere de la Petru Damaschin nu se pare să avem²⁴.

Dar multe manuscrise grecești (și am văzut că și românești) nu dau toată scrierea de față a lui Petru Damaschin, ci sau numai o carte din cele două, sau numai diferite extrase, de cele mai multe ori din cartea întâi și mai rar din a doua. Unele dintre manuscrisele grecești care cuprind asemenea extrase împreună cu identificarea acestor extrase în textul primei ediții a *Filocaliei grecești* sunt indicate de J. Gouillard²⁵. Identificarea fragmentelor cuprinse în unele manuscrise românești, cu părțile corespunzătoare ale textului complet, cuprins în volumul de față, am făcut-o în parte și noi și ea va fi indicată sub paginile textului, la locurile respective²⁶. După cum am putut constata la o cerce-

21. Cod. Vatic. Pal. gr. 210, sec. XIII, Cod. Paris. gr. 1134, Barocc. gr. 133, Athon. 4820, toate din sec. XV, Moscz. syn. gr. 420, 421 (sec. XV) etc., la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

22. *Filocalia greacă*, ed. II, vol. II, p. 2, col. 1.

23. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 260.

24. *Ibidem*, p. 264.

25. *Ibidem*, p. 261.

26. Vom da indicații numai pentru ms. 1993, dar acest ms. e reprezentativ și pentru 486, 1083, 1957.

tare nu prea stăruitoare, aceste fragmente date uniform de aproape toate manuscrisele românești, care nu cuprind toată cartea întâi, dar cuprind și texte din alți autori, au luat forma unui întreg. În general, această formă redusă sau fragmentară din cartea întâi cuprinde următoarele titluri (o dăm după manuscrisul nr. 1993):

F. 220 r: *Pentru că cu cuvîință iaste și a mālcomi împreună cu unul sau cu doi* (rare pasaje din cap. 1-23).

Începe (corespunde în Filocalia greacă cu cap. 1, înainte cu o pagină de sfârșit din trad. rom.): „de vreme de acum nu voim nici întru supunere...”, și încheie așa: „nici de cum gândindu-se că s-au făcut ispițiți călugării. Că zice Sfântul Efrem: Până ce ați întâmpinat pe Hristos, întru cea viitoare, să nu se înșele cevași de sine a gândi ceale înalte” (f. 231 r., corespunde cu cap. 22, înainte cu o pagină de sfârșit din textul Filocaliei grecești). Se vor indica locurile corespunzătoare sub text²⁷.

F. 231 r: *Pentru socoteală*.

Început: „Socoteala lumină este” (corespunde cu cap. 24, din trad.).

Fine: „De cea deasă și curvească vedere să silește a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile” (f. 232 v; corespunde cu cap. 24, trad. rom.)²⁸.

F. 232 v: *Pentru a nu se deznădăjdui neștine, deși mult păcătuiește* (corespunde cu cap. 27, trad. rom.).

Început. Ca începutul acestui capitol în traducerea românească. Continuă până la ceea ce corespunde în traducere cu cuvintele „să deznădăjduiască”, din cap. 27

27. La fel ms. 1083, f. 35 r – f. 40 r; ms. 1957, f. 386 r – 400 v. La fel 486.

28. La fel ms. 1083, f. 40 r – f. 40 v; ms. 1957, f. 400 v – 402 v.

și sfârșește cu primele rânduri din cap. 31: „Dacă ai căzut (zice) ridică-te... orice s-ar întâmpla ție” (f. 263 v)²⁹.

F. 233 v: *Scurtă cuvântare despre câștigarea bună-tăților* (corespunde cu cap. 28).

Începe unde începe acest capitol în *Filocalia gr.* și termină la fel cu ceea ce corespunde cuvintelor „scurtă vreme” ale cap. 28. Dar dă numele fiecărui Părinte pentru fiecare sentință³⁰.

F. 234 v: *Pentru cum cîștigă neștine credința ade-vărată*. (corespunde cu începutul cap. 29). Continuă vreo 16 rânduri până la „cu grijă poruncile”, și apoi încheie cu un citat din Sfântul Maxim³¹.

F. 235 v: *Pentru că mult folosește pătimășilor mîl-comirea* (corespunde cu cap. 30).

Începe cum începe capitolul 30. la șapte rânduri de la începutul capitolului (până la „cei nepătimitori”), apoi continuă de la capitolul 39, după vreo 4 pagini de la început („pentru aceasta”), până la cuvintele „fără păcat”, adăugându-se câteva pasaje pe care nu le-am putut identifica (f. 239 v)³².

Faptul că s-au putut scoate anumite capitole din cartea întâi nu înseamnă că textul cărții întâi nu are continuitate. Ba putem spune mai mult: autorul prezintă într-o legătură nu numai capitolele fiecăreia dintre cele două cărți, ci și cele două cărți ale acestei scrieri. Aceasta arată, pe lângă faptul că amândouă cărțile se prezintă ca ale lui Petru Damaschin, originea lor comună. Cele două cărți și capitolele fiecăreia dintre ele se dovedesc ca fiind într-o legătură nu numai prin

29. La fel în ms. 1083, f. 40 v – 41 r; ms. 1957, f. 402 r – 403 v.

30. La fel în manuscrisele înrudite.

31. La fel în manuscrisele înrudite.

32. La fel în manuscrisele înrudite.

identitatea de stil, prin revenirea aceluiași citate, prin unitatea doctrinei pe care o cuprind, ci și prin referințele care se fac la pasajele anterioare sau posterioare din cartea întâi sau prin aluzii făcute în cartea a doua la cartea întâi, presupusă anterioară. Așa, în cap. 1 (*Filocalia greacă* ed. II, p. 4, col. 1) se trimite la cap. 41 (text grec, p. 68, col. 2); în cap. 15 (text grec, p. 33, col. 1) se trimite la cap. 4 (text grec, p. 15, col. 2) etc.

Dovada că a doua carte o presupune pe prima o avem, de pildă, în faptul că în cartea a doua se spune la un moment dat de cunoștința fapturilor după fire, că este cunoștința a cincea, fără să spună care sunt primele patru cunoștințe (cap. 11). Ea presupune teoria celor opt cunoștințe expuse în cartea întâi (cap. 10). Mai bine-zis afirmă și partea a doua, în cap. 9, că precum sunt șapte lucrări trupești, așa sunt opt vederi ale minții sau cunoștinței, iar în cap. 6 cere simplu să se împlinească cele șapte fapte trupești, dar nu înșiră sistematic nici pe unele, nici pe altele, arătând că e în legătură cu cartea întâi, dar aceea e anterioară³³.

Din dovezile despre simpla legătură între Cartea întâi și Cartea a doua amintim: considerarea virtuților ca deprinderi ce stau la mijloc între șase extreme sau patimi: dreapta, stânga, sus, jos, înăuntru, în afară (cartea întâi, cap. 5, cartea a doua, cap. 8); considerarea înțelepciunii, în amândouă cărțile, ca semn între nebunie și semeție (ὕπερθρονείν), (cartea a doua, cap. 17; cartea întâi, cap. 5); definirea neprihănirii, în amândouă cărțile, ca: minte întreagă (σῶον θρόνημα) (Cartea întâi, cap. 17; Cartea a doua, cap. 18).

33. Așa, în ms. 2635 se cuprinde cap. *Pentru a nu deznădăjdui*, f. 54-55. Dar în ms. 1922 sunt mai multe capitole.

2. Autorul scrierii. Ceea ce știm sigur despre autorul acestei scrieri, din mărturia scrierii însăși, e că se numea Petru Damaschin și că era monah, foarte probabil isihast, ce viețuia retras împreună cu un soț sau doi, dat fiind faptul că recomandă liniștea cu unul sau doi ca pe cea mai bună cale de mântuire pentru monah (cartea întâi, cap. 1). Nicodim Aghioritul, în notița bibliografică cu care precede scrierea lui Petru Damaschin din *Filocalia greacă*, orientându-se după apelativul „Damaschin”, îl identifică cu Petru, episcop din Damasc pe la 775, care, după *Cronograful* lui Teofan (*Chronographia*, ed. de Boor, Leipzig, 1883, I, p. 416), în urma polemicilor sale cu arabii și maniheii, a fost exilat de Al Valid, fiul califului Isim, în Arabia Felix, unde a și murit de moarte mucenicească³⁴. Acest mucenic e pomenit în Sinaxar la 9 februarie, ca decapitat de sabie, deși Teofan nu spune de el aceasta, ci de Petru de Maiuma, căruia i s-a tăiat capul cam în același timp³⁵.

Gouillard, luând de bază indicațiile Cod. Paris. gr. nr. 1134 (sec. al XV-lea) și Vatic. Pal. 210 (sec. al XIII-lea) consideră că scrierea de față nu aparține episcopului amintit, ci unui autor din secolul al XII-lea sau, în cel mai bun caz, al XI-lea. Numele de Damaschin nu înseamnă numaidecât că a fost din Damasc, căci după Sfântul Ioan Damaschin acest nume a început să fie purtat și de unii care nu erau din Damasc. Cod. Paris. gr. 1134 dă ca dată a alcătuirii scrierii de față, de către Monahul Petru Damaschin, anul 6665, indict. 5, de la facerea lumii, adică 1156-1157, după Hristos (συνέγραψαν ἐν τῷ

34. *Filocalia greacă*, ed. II, vol. II, p. 1.

35. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 265.

πρώτῳ βιβλίῳ ὑπὸ τοῦ συγγράψαντος αὐτὸ Πέτρου ἀπεινοῦ μοναχοῦ τοῦ Δαμασκينوῦ κατ' αὐτὸ χξξέ ἔτος ἰνδ. έ). Cod. Vatic. Pal. 210 dă în litere anul 6605, indict. 5 (*testatur Petrus se id scripsisse*) ἰνδικτιώνος πέμπτῃς ἔτους ἐξακισχιλιοστοῦ ἐξακοσιοστοῦ έ, deci cu șaizeci de ani mai înainte, 1096-1097. Lui Gouillard îi pare mai probabilă data din Cod. Paris. gr. 1134. El explică omisiunea lui *șasezeci*, scris cu litere (ἑξήκοντα), în Cod. Vatic. Pal. din asemănarea lui 6000 cu 600, scrise cu litere, asemănare care nu mai există când se scrie acest număr în grecește cu cifre: ξ, care se deosebește de χ. Gouillard mai aduce în sprijin pentru data de 1156-1157 precizarea unei reviste rusești, făcută pe baza a trei codici greci, că Petru a trăit în secolul al XII-lea³⁶. Revista însăși nu i-a fost accesibilă lui Gouillard, dar știe de ea din prefața lui Juvenalie la traducerea rusă a scrierii lui Petru Damaschin, unde Juvenalie își însușește această precizare³⁷.

Până la elucidarea problemei pe baza unui material mai bogat, înclinăm să acordăm mai multă încredere Cod. Vatic. Pal., fiind mai vechi cu două secole decât Cod. Paris. gr. 1134. Dacă autorul ar fi trăit numai cu un secol mai înainte, ar fi fost încă destul de vie amintirea lui, ca să nu-i deplaseze copistul acestui manuscris viețuirea aproape cu un secol mai în urmă. Greșeala a putut-o săvârși și copistul Cod. Paris. gr. 1134,

36. „Bratskos Slovo”, 1876, fasc. 3, p. 196.

37. *Tvorenije prepodognago i bogonosnago otša našego sv. mucenica Petru Damaschina v russkom perevoda s ellino-grecescago v dvuch Knigach, i dabie tretie*, Kiev, 1905, pref. I-IV. Juvenalie spune că a folosit pentru traducere un manuscris grec și o traducere slavonă.

înmulțind în minte sunetul celor două cuvinte cu rădăcina 6 la trei cuvinte. Faptul că autorul a compus scrierea la 1096-1097 n-a exclus puțința ca să treacă cu viața și în secolul al XII-lea, și deci să fie adevărată indicația dată de Juvenalie în amintita revistă rusă.

Pentru o dată mai veche decât secolul al XII-lea socotim că pledează conținutul scrierii, care nu se resimte de însemnata înviorare și îmbogățire a experienței duhovnicești adusă de scrisul Sfântului Simion Noul Teolog. Dacă timp de trei sferturi de veac au putut să rămână unele cercuri monahale necucerite de duhul nou adus de Sfântul Simion Noul Teolog, privit la început cu suspiciune, e greu de admis că s-au putut găsi asemenea cercuri și după un veac și jumătate. În mod sigur nu poate fi coborât timpul viețuirii cuviosului Petru Damaschin înainte de secolul al XI-lea. Căci în a doua jumătate a secolului al X-lea a trăit și a scris încă Simion Metafrastul, pe care Petru Damaschin îl citează. (*Filocalia greacă*, vol. II, p. 17, col. 2, trad. rom., cap. VI). Anul 1096, când Petru Damaschin și-a terminat scrierea lui, a trebuit să fie pentru el o vârstă înaintată. Căci scrierea a răsărit dintr-o îndelungată experiență duhovnicească, pe care o prețuiește el atât de mult, și după o elaborare treptată, în cursul a mai multor ani. Deci chiar dacă va fi auzit de la o vreme de înflăcăratele simțiri duhovnicești ale Sfântului Simion Noul Teolog, era prea în vârstă ca să se mai lase influențat și să-și mai restructureze sinteza lui duhovnicească, crescută întru totul din scrisul tradiției mai vechi, ca să facă loc în ea conștiinței atât de accentuate a prezenței harului, proclamată de Sfântul Simion Noul Teolog.

Aceasta ne îndeamnă să păstrăm Cuviosului Petru Damaschin în *Filocalia românească* un loc anterior Sfântului Simion Noul Teolog, ca și în *Filocalia greacă*.

3. Cuprinsul scrierii. Nicodim Aghioritul numește scrierea lui Petru Damaschin o „recapitulare a sfintei trezvii”, adică a învățaturii despre trezvie, sau un cerc mic al cercului mare, sau o Filocalie mică a Filocaliei mari³⁸. Gouillard, exprimându-se asemănător, o numește „un manual („précis”) practic de ascetică și mistică pentru uzul monahilor”³⁹.

Într-adevăr, ceea ce distinge scrierea aceasta de toate scrierile duhovnicești anterioare ei este încercarea de a înfățișa diferitele virtuți și experiențe duhovnicești, descrise de cei vechi, nu izolate una de alta, ci în curentul viu al vieții omului, care urcă tot mai mult spre desăvârșire. Indicau și cei vechi o ordine a virtuților, afirmau și ei că viața activă trebuie să premeargă celei contemplative, dar nu le legau concret între ele, nu descriau cum arată în realitatea vieții sufletești a omului creșterea aceasta de la o virtute la alta, modul cum răsare și cum crește cunoștința în om datorită practicării virtuților; sau o făceau aceasta în fugă și parțial, nu stăruior și pe tot parcursul vieții duhovnicești.

Scrierea lui Petru Damaschin se și dă, conform cu acest scop al ei, drept un *vade mecum*, o călăuză a vieții spirituale (ὁπόμνησις πρὸς ἑλεγχον τῆς ψυχῆς).

Am putea socoti de aceea scrierea lui Petru Damaschin prima *metodă*, sau primul *itinerar* al vieții duhovnicești apărut în Răsărit, precedând astfel, desigur

38. Prefață la scrierile lui Petru Damaschin, *Filocalia greacă*, ed. II, vol. II, p. 1, col. 2.

39. *Art. cit.*, p. 266.

cu stângăciile începutului, un gen care a înflorit mai târziu deplin în Apus prin Bonaventura, Thomas a Kempis, Ighațiu de Loyola, Ioan al Crucii etc.⁴⁰.

Petru Damaschin a alcătuit însă această *sinteză-iterar* numai din elementele spiritualității precizate în secolele anterioare, nu și din unele elemente proprii, sau și din elementele mai conforme cu preocuparea de trăirea psihologică a omului puse în circulație în Răsărit de Sfântul Simion Noul Teolog și prezente într-o măsură atât de mare în metodele occidentale de mai târziu. S-ar putea spune așadar că scrierea Cuviosului Petru Damaschin reprezintă sinteza spiritualității secolelor anterioare în momentul în care o spiritualitate nouă ca „formă”, dar desigur crescută organic din cea veche și una după conținut cu aceea, își face apariția prin Sfântul Simion Noul Teolog.

Fără îndoială, cuviosul Petru Damaschin nu e lipsit cu totul de originalitate, nici în privința fondului pe care se străduiește să-l închege într-o sinteză. În virtuțile și cunoștințele duhovnicești definite în secolele anterioare, el descoperă înțelesuri și aspecte noi, uneori foarte interesante. El supune unei „subtile anatomii” nu numai patimile, cum zice Nicodim Aghioritul⁴¹, ci și virtuțile și treptele de cunoaștere.

Continuitatea scrierii se arată și în faptul că împărțirea în capitole a părții întâi adeseori nu înseamnă

40. Scara Sf. Ioan Scărarul nu poate fi considerată în aceeași măsură o metodă, căci virtuțile nu sunt înșirate în ea totdeauna în ordine reală. Bardenhewer zice: „Ar fi foarte dezamăgit cineva dacă ar aștepta ca fiecare treaptă a scării să însemne un pas înainte” (*Geschichte der altkirchlichen Literatur*, V Band, Freiburg im Breisgau, 1932, p. 79).

41. Prefața, *loc. cit.*

decât introducerea din loc în loc a unor titluri într-o expunere care se vrea continuă. De aceea titlurile nu rezumă totdeauna exact cuprinsul capitolelor, ci exprimă o tranziție la altă idee, detașând un cuvânt sau două de la începutul capitolului care urmează. Astfel, capitolul 4, intitulat „Despre porunca a doua”, se ocupă cu toate poruncile ce urmează celei dintâi; capitolul 20 nu tratează „Despre rugăciunea care însoțește toate cunoștințele”, ci despre trebuința de a ține mintea fixată la înțelesurile meditate, legându-se organic de capitolul anterior (19), care tratează despre înțelesurile Scripturii, și de capitolele dinainte de acela (10-18), după cele opt meditații; în capitolul 25 nu e vorba „Despre citirea cea despre Dumnezeu”, cum se intitulează, ci despre condițiile care se cer pentru aceasta; despre citirea aceasta se tratează în partea finală a capitolului anterior, intitulat „Despre dreapta socoteală” (capitolul 24); capitolul 34: „Cuvântul Domnului nu este vorbă multă”, se ocupă cu iubirea aproapelui.

Caracterul în parte accidental al împărțirii în capitole îl arată și faptul că împărțirea din categoria de manuscrise grecești care au stat la baza manuscriselor românești diferă întrucâtva de a categoriei reprezentate prin textul din *Filocalie*. Diferența constă în următoarele: introducerea în manuscrisele românești e împărțită în cinci capitole:

1. Introducerea propriu-zisă⁴².
2. Pentru patimi arătare prea bună⁴³.
3. Pentru meșteșugirea diavolului cea mai împletită⁴⁴.

42. Ms. 3222, f. 2 r – 10 r; 1889, f. 173 r – f. 177 v.

43. Ms. 3222, f. 10 r – f. 12 v; 1889, f. 177 v – f. 178 r.

44. Ms. 3222, f. 12 v – 15 v; 1889, f. 178 r – f. 179 r.

4. Pentru cum că bine este a întreba și cu socoteală a face toate⁴⁵.

5. Cum că cu cuviință este a fugi de oameni și a mâlcomi cu unul sau cu doi⁴⁶.

Urmează:

6. Arătare pentru cele șapte fapte trupești. Dar în acest capitol intră și capitolele 2-8 din *Filocalie*⁴⁷.

Urmează apoi, cu titluri separate, capitolele ce corespund cu capitolele 9-10 din *Filocalie*. În capitolul 18 din manuscrisele românești se cuprinde și capitolul 19 din *Filocalie*. Coincidența dintre capitole merge apoi mai departe, până la titlul care corespunde cu capitolul 34 din *Filocalie*. El cuprinde în manuscrisele românești și capitolul 35. Celelalte capitole iar corespund⁴⁸.

Firul roșu care trece prin toată scrierea de față este curățirea omului de patimile care au copleșit harul primit la Botez și prin aceasta ridicarea lui la starea de nepătimire și de contemplare. Ea vrea să prezinte într-o aplicare concretă schema clasică a asceticii răsăritene, căreia Sfântul Maxim Mărturisitorul i-a dat ultima fundamentare doctrinară, despre cele două etape de desăvârșire a omului: făptuirea și contemplarea (πράξις καὶ θεωρία)⁴⁹. De aceea socotim justă în general obser-

45. Ms. 3222, f. 15 v – f. 22 v; 1889, f. 179 r – 182 v.

46. Ms. 3222, f. 22 v – f. 25 r; sub text se va arăta unde începe fiecare capitol nou.

47. Ms. 3222, f. 25 r – f. 45.

48. În general așa e în ms. Academiei Române 3222 (f. 2 r – 150), 1935, 1889, 2800 (f. 1 r – f. 217 v).

49. J. Hausherr, *Vie de Siméon le Nouveau Théologien*, Introd., în „Orientalia Christiana”, XII, 1928, p. XXIX, la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 272.

vația lui Gouillard: „Petru Damaschin se înscrie net în curentul evagrian, interpretat, corectat și difuzat de Maxim Mărturisitorul”⁵⁰. Dar vom vedea că în concret totuși Damaschin corectează pe Evagrie, poate chiar mai mult decât Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin preocuparea lui mai accentuată de viața duhovnicească propriu-zisă. În această privință ne deosebim de Gouillard.

Ca și la Sfântul Maxim, și la Damaschin cele două etape ale vieții spirituale nu se exclud în timp, ci cel puțin de la un anumit nivel coexistă. „Și la el, ca și la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *πρῶξις* nu e atât o etapă anterioară în raport cu *θεωρία*, cât o condiție neconținută a corectitudinii ei. Pentru a atinge ținta, cele două etape trebuie să meargă mereu împreună ca forțe motrice și direcție”⁵¹.

Fără îndoială făptuirea este o pregătire indispensabilă. Dar pe măsură ce se înaintează în ea, se înaintează și în contemplație. Creșterea simultană a celor două ordini, în funcție una de alta, e pusă clar în relief în capitolul 4 al Cărții întâi, unde se tratează despre Fericiri.

Făptuirea constă din două grupe de străduințe: din cele șapte fapte trupești și din cele opt fapte sufletești, care coincid cu Fericirile. Primele purifică trupul, cele de al doilea, sufletul. Propriu-zis, cele dintâi sunt numai unelte ale celor din urmă, căci prin ele însele nu folosesc (cap. 7). Cele din urmă se mai numesc și „făptuire morală”. Pe măsură ce omul le împlinește, sporește în cele patru virtuți cardinale, care nu sunt decât patru forme ale înțelepciunii, și dobândește cele opt

50. *Art. cit.*, p. 278.

51. J. Hausherr, *loc. cit.*

cunoștințe sau contemplații. Ultima înseamnă, deci, vârful urcușului duhovnicesc, care însă nu e posibil fără nepătimire și iubire. Iată expus în rezumat de însuși Petru Damaschin acest drum: „Lucrând bine și cu răbdare cele șapte fapte, adică *faptele trupului*, suie ca pe o scară, ținându-le toate neîncetat și pășind spre *făptuirea morală*, prin care se dau de la Dumnezeu celui ce crede contemplațiile duhovnicești (Cartea I, cap. 1, text grec, p. 10, col. 2). Primele trei cunoștințe duhovnicești încep să apară însă deodată cu împlinirea faptelor trupesti și sufletești sau morale; ele aparțin făptuitorului. Cele cinci din urmă apar după ce omul, împlinind cu stăruință acele fapte, a ajuns la deprinderea lor. „Cele dintâi trei se cuvin încă făptuitorului... Iar celelalte cinci contemplativului sau cunoscătorului, pentru că pășește și face pururea faptele trupesti și morale sau sufletești... Căci încă de la prima ia făptuitorul începutul cunoștinței, și cu cât cultivă lucrarea acesteia și stăruie în înțelesurile date lui, înaintează în ele, până ce ajunge la deprinderea lor, și așa vine de la sine, în minte, cunoștința cealaltă; și la fel celelalte” (Cartea întâi, cap. 10, text grec, p. 20, col. 2).

Toate faptele trupesti și sufletești la un loc alcătuiesc ceea ce se numește evlavie (εὐσέβεια – buna-cinstire a lui Dumnezeu). Dar baza pentru aceasta sunt credința și frica ce se nasc din ea. „Deci din credință e frica și din ea evlavie ... Iar a vorbi despre evlavie sau despre fiecare faptă duhovnicească nu este timp” (Cartea a doua, cap. 4, text grec, p. 75, col. 1). Virtuțile acestea născute din frica ce răsare din credință se succed în ordinea dată de Evagrie și Sfântul Maxim Mărturisitorul: înfrânarea, răbdarea, nădejdea, nepătimirea,

iubirea, cunoașterea⁵². Vârful la care se ajunge prin ele coincide cu credința a doua sau cea mare, sau a contemplării, și cu frica cea curată, din iubire (Cartea a doua, cap. 4, *loc. cit.*). Înfrânarea cuprinde în sine pe de o parte cele șapte fapte trupești, pe de alta, o parte din faptele sufletești (*ibidem*).

Cele șapte virtuți trupești sunt: liniștirea de griji (isi-hia), care e „începutul purificării” (Cartea întâi, cap. 1), postul cu măsură, privegherea cu măsură, psalmodierea, rugăciunea duhovnicească sau curată a făptuitorului, citirea cuvintelor și vieților sfinților, întrebarea celor experimentați (Cartea întâi, cap. 2). Ele curăță trupul de cele trei poftes.

Virtuțile sufletești constau în curățirea sufletului de patimile mai subțiri ca ale trupului. Aceasta se face prin cele opt Fericiri. „Se poate cunoaște o distincție destul de precisă între primele cinci și ultimele trei, care sunt solidare cu formele superioare ale vieții contemplative. În primul stadiu se atinge neîmpătımirea, detașarea (ἀπροσπάθεια), sau neutralizarea poftelor, care face posibilă contemplarea lucrurilor după fire; în al doilea, se obține nepătımirea, ușa dragostei desăvârșite, a păcii gândurilor, bucuria duhovnicească, rugăciunea curată mai ridicată. În vreme ce la început, în primul stadiu, omul e unit cu Iisus Hristos cel pătimitor, în stadiul al doilea e unit cu Hristos cel slăvit”⁵³.

Așa se ilustrează împletirea între purificarea sufletească și viața contemplativă, care lucrează începând încă din faza curățirii.

52. Capete despre dragoste, I, 2, *Filocalia rom.*, vol. 2, ed. 2008, p. 65.

53. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.

Dar iată cuvintele Cuviosului Petru Damaschin. Arătând că prin milostenii (fericirea a cincea) omul devine „neîmpătimit de lucrurile vieții”, continuă: „Iar prin neîmpătimire (detașare), se învrednicește de a șasea poruncă, cum zice Domnul: „Fericiți cei curați cu inima”, adică cei ce au dobândit toată virtutea prin gânduri sfinte și au ajuns să vadă lucrurile după fire, căci așa vine cineva la pacea gândurilor. „Fericiți, zice, făcătorii de pace”, adică cei ce și-au împăcat sufletul cu trupul, prin supunerea trupului față de duh, ca să nu mai poftască trupul împotriva duhului, ci harul Sfântului Duh să domnească în suflet și să-l conducă cum vrea, dăruindu-i cunoștință duhovnicească, prin care unul ca acesta poate răbda prigonirea, ocărârea și chinuirea pentru dreptate, și se bucură că „plata lui este multă în ceruri” (Cartea întâi, cap. 4, text grec, p. 14, col. 1).

Paralelismul sau împletirea faptelor trupești și sufletești, sau a fericirilor și contemplațiilor, se vede și din aceea că frica este punctul de plecare comun al tuturor. Frica ce se naște din credință și e una cu prima fericire îl îndeamnă pe om la înfrânările trupești. Ea produce plânsul, ca a doua fericire, și tot ea naște primele trei contemplații. De aceea se poate și alterna ordinea lor și în loc să se spună că fericirile nasc contemplațiile, se spune că cele din urmă le produc pe primele. Petru Damaschin, cerând monahilor să se liniștească (prima faptă trupească), continuă: „Ca Dumnezeu să vadă hotărârea lor și să le dăruiască lor odihnă prin cunoștința duhovnicească și așa să ajungă și la meditarea primei contemplații (vederi sau intuiții), spre a câștiga zdrobirea negrăită a sufletului și a ajunge săraci cu duhul și astfel, urcându-i treptat la celelalte

contemplații, să-î învrednicească de păzirea fericirilor”. Iar vârful acestui urcuș săvârșit pe trei planuri împletite coincide cu ajungerea la fericirea a șaptea, „la pacea gândurilor”, care este locul lui Dumnezeu (Cartea întâi, cap. 9, text grec, p. 20).

Cele patru virtuți generale indică însănătoșirea generală a puterilor sufletului și unificarea lor sub jugul voinței dumnezeiești⁵⁴. Ele reprezintă ținta finală – deși are și ea un progres –, privită din punctul de vedere al stării omului, nu al bunurilor dumnezeiești dobândite.

Ceea ce dă sintezei lui Petru Damaschin, cu deosebire, caracterul de metodă practică a vieții duhovnicești e ordinea în care așază cele opt contemplații, care sunt o adevărată călăuză pe treptele unei meditații vii, palpitate, am zice existențiale, care însoțesc împlinirea poruncilor date de Domnul prin Fericiri, ca și faptele trupești. Prin aceasta, Petru Damaschin se dovedește un premergător al acelor *considerationes* sau *meditationes* sistematizate și încadrate într-o ordine psihologică, din itinerariile occidentale. Prima meditație trebuie să se refere la necazurile și încercările cărora le este supusă viața omenească în general; a doua, la păcatele noastre personale și la binefacerile lui Dumnezeu față de noi; a treia, la spaimele de dinainte și de după moarte; a patra, la viețuirea Domnului Hristos, a ucenicilor Lui și a celorlalți sfinți în lume; a cincea, la nestatornicia lucrurilor pământești. Încă a patra e considerată de Petru Damaschin ca nemaifiind proprie făptuitorului, ci contemplativului (Cartea întâi, cap. 11, text grec, p. 20, col. 2). Dar în mod precis aparțin contemplativului de-abia contemplația a șasea

54. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.

și cele următoare. Căci dacă meditația la viețuirea Domnului și a sfinților și la nestatornicia lucrurilor pământești o mai poate practica și cel încă nepurificat deplin, cugetarea fără patimă la lucruri, care constituie a șasea contemplație, nu o poate avea decât cel curățit de patimi. Căci, după cum spune tot Petru Damaschin, de-abia la această treaptă, corespunzătoare cu fericirea a șasea, omul a dobândit toată virtutea prin cugetări sfinte și poate contempla lucrurile după firea lor (Cartea întâi, cap. 4, text grec, p. 15, col. 1). Urmează apoi, ca a șaptea sau a opta, contemplația făpturilor inteligibile și a lui Dumnezeu, sau teologia. Dacă contemplația a șasea corespunde cu nepătimirea, a șaptea și a opta corespund cu iubirea desăvârșită, ținta întregii lucrări duhovnicești (Cartea a doua, cap. 15-16, text grec, p. 92, 93). Sufletul acesta gustă, după ce a devenit cu totul înțelept, neprihănit, bărbătesc și drept, pacea desăvârșită, bucuria veacului viitor; el a dobândit o simțire a inimii (Cartea a doua, cap. 17-24).

Evagrie Ponticul nu recomandă decât cinci meditații: a treia, a cincea și cele trei din urmă⁵⁵. Calea lui spre desăvârșire are un pronunțat caracter intelectual, fiind lipsită de gândul la Hristos.

Dacă pentru contemplația a șasea, a lucrurilor după fire, a fost necesară o rugăciune curată, duhovnicească, lipsită de orice gând sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc (Cartea întâi, cap. 2, text grec, p. 11, col. 2), pentru contemplația a opta, a lui Dumnezeu, trebuie o a doua rugăciune curată, proprie contemplativului. Ea e o rugăciune în care mintea e răpită de do-

55. W. Bousset, *Apophthegmata Patrum*, Tübingen, 1923, p. 310-311.

rul lui Dumnezeu, uitând de toate din lume și de sine însuși (Cartea întâi, cap. 18, text grec, p. 37, col. 1).

Distincția aceasta între două rugăciuni curate e iarăși un element original al lui Petru Damaschin, care completează fericit treptele urcușului duhovnicesc. Din scrisul dinainte de el rămânea impresia că rugăciunea curată e numai cea imediat dinaintea răpirii minții în Dumnezeu.

Aceste eforturi necesare urcușului duhovnicesc al omului le orânduiește Petru Damaschin într-un întreg, în fiecare dintre cele două cărți în alt mod. În Cartea întâi, după o introducere rezumativă, totul se grupează în jurul celor șapte fapte trupești, al celor opt fapte sufletești (Fericirile) și al celor opt contemplații, la care se adaugă cele patru virtuți cardinale (cap. 2-21). În ea se mai arată anumite condiții pentru buna împlinire a faptelor amintite și se mai revine asupra unora dintre ele, atrăgându-se atenția și asupra piedicilor și pericolelor ce pândesc pe om în acest urcuș.

În Cartea a doua se descrie acest urcuș, prin virtuțile a căror succesiune e împrumutată de la Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin nuanțarea altor câteva din acelea (cap. 1-16), cu adăugarea celor cardinale (cap. 17-20) și a roadelor Duhului Sfânt ce apar pe culmile vieții duhovnicești (cap. 21-24).

Dacă în Cartea întâi schema aceasta a virtuților e copleșită de cele trei categorii de fapte amintite, în Cartea a doua, înfățișarea acestor feluri de fapte e copleșită de schema virtuților. De aici se vede că cele două cărți nu sunt numai „două maniere de a trata în mod diferit același subiect”⁵⁶, ci prima carte expune mai

56. Așa spune J. Gouillard, *art. cit.*, p. 266.

degrabă metoda prin care se poate realiza urcușul arătat în virtuțile succesive din cartea a doua.

Rămâne să mai dăm, în afară de cele de până acum, câteva mostre din ceea ce, după cât știm, constituie originalitatea de gândire a Cuviosului Petru Damaschin, și anume analizarea virtuților și a stărilor duhovnicești. Remarcăm definiția celui nepătimitor ca cel ce are „în loc de suflet pe Duhul Sfânt” (Cartea a doua, cap. 15, text grec, p. 92, col. 2). E o caracterizare lapidară a unei stări în care psihicul a fost zdrobit, transfigurat cu totul de Duhul. De remarcat este definiția ce o dă adevăratei cunoștințe, introducând și în acest domeniu smerenia, ce trebuie să caracterizeze în învățătura ortodoxă viața duhovnicească în ansamblul ei. Cunoștința nu e cea care e dobândită în lupta pentru cunoștință ca atare. Cunoștința aceasta e de la diavol, întrucât are ca premisă o încredere trufașă a credinciosului în puterile lui. Cunoștința de la Dumnezeu, cunoștința adevărată, e cea care vine creștinului fără să o caute în calitate de cunoștință, ci prin străduința după smerenie. De aceea, cunoștința adevărată nu vine curând. Și când vine, omul caută să o îndepărteze de la sine „prin mâna smereniei”, continuând să se socotească un neștiutor (Cartea a doua, cap. 24, text grec, p. 106).

În legătură cu aceasta stă și observația că omul credincios nu trebuie să se grăbească în a decide singur ceea ce e bun și ceea ce e rău, ci să întrebe un povățuitor, iar când nu are, să aștepte cu răbdare până îi va șopti Dumnezeu ce e bine și ce nu e bine, în forma unei experiențe tainice. Dar și după aceea să continue a verifica prin răbdare răspunsul primit, căci binele e ceea ce se arată statornic ca bine, prin aceea

că a devenit o calitate a celui ce s-a străduit timp îndelungat să devină bun. Avem aici o aplicare la viața personală a definiției binelui ca ceea ce se arată mereu ca bine, asupra căruia stăruie atât de mult Sfântul Grigorie de Nyssa.

Gouillard, declarând că Petru Damaschin nefăcând decât să rezume pe marii contemplativi ai Răsăritului, „nu inventează și nu prepară nimic”, și de aceea nu produce o impresie prea vie, îi recunoaște meritul echilibrului, al moderației, al noțiunii măsurate de contemplație, al bunului simț, al aversiunii pentru fenomenele extraordinare⁵⁷. Prin această caracterizare, Gouillard ar vrea să-l opună Sfântului Simion Noul Teolog și Sfântului Grigorie Palama. În acest sens ar vrea el să interpreteze și prețuirea lui Petru Damaschin pentru „calea împărătească” sau „mijlocie” între extreme.

Dar definiția dată de Petru Damaschin virtuților ca mijlocii între extreme nu înseamnă o mulțumire cu realizarea moderată a virtuților, ci, precum a remarcat N. Hartmann, necesitatea ca omul credincios să găsească just virtutea, între extremele ce par virtute, și apoi pe calea aceasta să urce cât mai sus⁵⁸.

57. *Art. cit.*, p. 278.

58. *Ethik*, Berlin, 1926, p. 401. Dar iată cum identifică Petru Damaschin însuși calea împărătească sau cea de mijloc cu drumul cel mai scurt spre culmile vieții duhovnicești: „De aceea cel ce vrea să străbată un drum scurt spre Hristos, adică prin neprihănire și prin cunoștință, și să ajungă cu bucurie la desăvârșire, să nu se abată în alte părți, adică la dreapta sau la stânga, ci în toată viațuirea lui să pășească cu sânguință pe calea împărătească” (*Introducere*, text grec, p. 10, col. 1). Mai observăm că, deși Petru Damaschin definește într-un loc calea împărătească cu cuvintele lui Ioan Scărarul, ca: „liniștirea cu unul sau doi”, adică

De fapt, Petru Damaschin se dovedește, prin analizele lui subtile, un om care a făcut experiența celor mai ridicate trepte ale vieții duhovnicești, care sunt numai subțirime, finețe, bucurie superioară și lumină. Dacă bucuria aceasta nu e exprimată cu vocabularul entuziast al Sfântului Simion Noul Teolog, sau cu acela dominat de lumină al Sfântului Grigorie Palama, aceasta nu înseamnă că nu le-a trăit. Dar el vrea să fie în această carte în același timp un pedagog pentru cei ce n-au ajuns la aceste trepte culminante.

nici ca petrecere în mulțime, nici ca viețuire în singurătate totală (*Introducere*, text grec, p. 9, col. 2, p. 10, col. 1; Ioan Scărarul, *Scara*, P.G. LXXXVIII, col. 641 D, cf. Scolia 29, col. 654), totuși lărgeste în mod original noțiunea acestei căi, opunând-o nu numai drepte și stângii, ci și lui sus, jos, înăuntru, în afară. Un istoric interesant al noțiunii de „cale împărătească” a făcut Frédéric Tailliez S. J., βασιλική ὁδός; *Les valeurs d'un terme mystique et le prix de son histoire littéraire*, în „*Orientalia Christiana Periodica*”, Roma, 1947, vol. XIII, nr. 1-2, p. 293-354.

DIN DUMNEZEIEȘTILE
ÎNVĂȚĂTURI DUHOVNICEȘTI
ALE CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU
PETRU DAMASCHIN

CARTEA ÎNTÂI

*Început cu Dumnezeu despre tema cărții
Cuviosului și de Dumnezeu purtătorului
Părintelui nostru Petru Damaschin*

Învrednicindu-mă eu, ticălosul, după har, de multe și mari daruri de la Dumnezeu și nefăcând niciodată vreun bine, m-am temut ca nu cumva din lene și nepăsare să uit de aceste așa de mari daruri și binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșelile mele și să nu-mi arăt recunoștința și mulțumirea față de Binefăcătorul. De aceea, am scris această lucrare de aducere-aminte spre muștrarea ticălosului meu suflet. Și toate scrierile, viețile și cuvintele Sfinților Părinți pe care le-am întâlnit, le-am însemnat cu numele, ca să-mi fie spre amintirea cuvintelor lor, fie măcar în parte, dat fiind că nu am nicio carte a mea, nici n-am avut, ci le-am primit de la iubitorii de Hristos, ca și toate cele de trebuință trupului, pentru dragostea lui Dumnezeu.

Deci, citindu-le pe acestea cu toată atenția, le-am dat iarăși celor ale căroră sunt. E vorba de cărțile vechi și noi, adică de istoria veche⁵⁹, de Psaltire, de cele patru ale Împăraților, de cele șase ale Înțelepciunii, de

59. Cărțile lui Moise.

Prooroci, de Paralipomene, de Faptele Apostolilor, de Sfintele Evanghelii și de tâlcuirile tuturor celor spuse, de toate cele ale Părinților și învățătorilor celor mari: Dionisie, Atanasie, Vasilie, Teologul, Gură de Aur, Grigore al Nyssei, Antonie, Macarie, Nil, Efrem, Isaac, Marcu, Damaschin, Scărarul, Maxim, Dorotei, Filimon, și de viețile și cuvintele tuturor sfinților.

Învrednicindu-mă eu, nevrednicul, de cercetarea tuturor, cu toată libertatea și sânguința am căutat să aflu începutul mântuirii omului și al pierzării lui; și de mântuiește orice îndeletnicire sau ocupație, ori nu; și ce caută toți; și cum au bineplăcut lui Dumnezeu cei vechi și cei noi, în bogăție și lipsă, în mijlocul multor păcătoși și în pustie, în căsătorie și în feciorie. Căci simplu grăind, în tot locul și în toată îndeletnicirea aflăm viața și moartea și pierzarea. Ba nu numai atât, ci și între monahi aflăm stări deosebite, anume supunerea trupului și sufletului părintelui (duhovnicesc), liniștea ce curățește sufletul, sfătuirea duhovnicească în schimbul ascultării, egumenie și arhierie. Și în toate aflăm pe unii mântuindu-se, și pe alții pierzându-se.

Și nu numai de aceasta m-am mirat, ci și de îngerul de odinioară din cer, care, aflându-se în fire nematerială, întru înțelepciune și întru toată virtutea, a devenit deodată diavol, întuneric și neștiință, începutul și sfârșitul a toată răutatea și viclenia. Apoi de Adam, care fiind împodobit cu atâta cinste și cu gustarea bunătaților, cu prietenia lui Dumnezeu, cu înțelepciune și cu virtute, singur în Rai împreună cu Eva, a ajuns deodată exilat, pătimăș și muritor, lucrând cu osteneală, întru sudoare și necaz mult; de Cain și Abel, frații cei din el, singuri în tot pământul, cum i-a biruit pizma, viclenia, care a născut uciderea, blestemul și tremu-

rarea. Pe urmă de cei din ei, pentru care, din pricina mulțimii greșelilor lor, a venit potopul. Și de cei pe care Dumnezeu, din iubirea de oameni, i-a mântuit în corabie, dar dintre care unul a fost blestemat, anume Hanaan, fiul lui Ham, care a păcătuit; căci, ca să nu răstoarne binecuvântarea lui Dumnezeu, dreptul Noe a blestemat pe fiu, în locul tatălui. După aceștia, de cei de la turn, de sodomiți, de israeliți, de Solomon, de niniviteni, de Ghiezi, de Iuda și de toți cei aflați în cele bune, dar întorși spre răutate.

Și cum, bun fiind și mult milostiv, Preabunul Dumnezeu a îngăduit să vină multele și feluritele încercări și necazuri peste lume. Pe unele dintre acestea le-a voit, din îngăduință, sau ca pe niște osteneli ale pocăinței, cum sunt foamea, setea, plânsul, lipsa celor de trebuință, înfrânarea de la cele dulci, veștejirile trupului întru nevoință, vegherile, ostenelile, durerile, lacrimile multe și amare, suspinele, frica morții, a cercețării, a dării socotelilor, a sălășluirii în iad cu dracii, ziua înfricoșată a Judecății, rușinea viitoare în fața întregii zidiri, tremurarea, musturarea amară pentru fapte, cuvinte și gânduri, amenințarea,urgia, chinurile veșnice și de multe feluri, plângerea fără folos, lacrimile neîncetate, întunericul neluminat, frica, durerea, căderea, întristarea, strămtorarea și sufocarea sufletului în veacul de acum și în cel viitor, scufundările și primejdiile din lume, bolile prea felurite, fulgerele, tunetele, grindina, cutremurele, înfometările, înecările, morțile fără de vreme și, simplu vorbind, toate întâmplările dureroase ce ne vin fără de voie, din îngăduință. Pe altele nu le-a voit Dumnezeu, ci noi și dracii, cum sunt luptele, patimile, păcatele de multe feluri, ale căror nume le trecem cu vederea, de la necumințenie până

la deznădejde și până la desăvârșita pierzanie, asaltul dracilor, războaiele, tirania patimilor, părăsirile, tulburările, schimbările vieții, mâniile, uneltirile, tot necazul pe care ni-l aducem cu voia nouă înșine și unii altora, fără să vrea Dumnezeu.

Și iarăși, cum s-au mântuit mulți în mijlocul atâtor rele, neputându-i împiedica nimic; și cum s-au pierdut mulți, fără să vrea Dumnezeu.

Toate acestea și altele mai multe învățându-le cu osteneală din dumnezeieștile Scripturi, m-am simțit zdrobit în suflet și vărsându-mă ca o apă adeseori am ajuns să nu mai știu ce să fac; și cu toate acestea nu am ținut mult în simțire cele spuse. Căci dacă le-aș fi ținut, nu aș fi putut să zăbovesc în viața aceasta plină de răutate și de neascultare față de Dumnezeu, în care s-au născut toate necazurile din veacul de acum și din cel viitor.

Dar, totuși, dobândind prin har dorul după cele căutate, am aflat de la Sfinții Părinți deosebiri lor. Așa că începutul a tot binele este cunoștința naturală dată de la Dumnezeu, fie din Scripturi, prin oameni, fie prin îngeri, fie prin ceea ce se dă în dumnezeiescul Botez spre păzirea a tot sufletul, care se numește conștiință și amintire a dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos, prin care se păstrează harul Sfântului Duh în cel botezat dacă va vrea să le păzească pe ele.

După cunoștință, e alegerea omului, iar aceasta este începutul mântuirii. Ea constă în aceea că omul părăsește voile și cugetările sale și împlinește cugetările și voile lui Dumnezeu. Și de va putea să le facă pe acestea, nu se va afla în toată zidirea lucru sau în-deletnicire sau loc să-l poată împiedica să se facă așa

cum a voit Dumnezeu la început să fie, după chipul și asemănarea Lui, și, prin străduință, dumnezeu după har, nepătimitor, drept, bun și înțelept, fie în bogăție, fie în sărăcie, fie în feciorie, fie în căsătorie, fie la conducere și întru libertate, fie întru supunere și robie și, simplu vorbind, în orice vreme, loc și lucru. De aceea se găsesc mulți drepti și înainte de Lege, și în vremea Legii, și în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoștința lui Dumnezeu și voia Lui decât cugetările și voile proprii. Și iarăși, în aceleași timpuri și îndeletniciri, găsim pe mulți care s-au pierdut, pentru că au iubit mai mult cugetările și voile lor decât pe ale lui Dumnezeu. Dar despre acestea mai târziu.

Apoi locurile și ocupațiile se deosebesc între ele, și omul trebuie să cunoască deosebirile lor, fie prin smerita cugetare dată de Dumnezeu, fie prin întrebarea celor ce au darurile deosebirii. Căci fără aceasta nu sunt bune cele ce se fac, chiar dacă, necunoscând aceasta, ni se pare că sunt bune⁶⁰. Dar prin deosebire aflând despre puterea sa spre ce lucrare vrea să pășească, începe a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar cum s-a spus, în toate trebuie să tăgăduiască voile sale, ca să ajungă la scopul lui Dumnezeu, sau să îmbrățișeze

60. După Sf. Grigore de Nyssa și Sf. Maxim Mărturisitorul, gustarea din pomul cunoștinței binelui și răului a adus omului o considerare a răului ca bine, o mascare a răului în bine. Fenomenul acesta se produce uneori cu voia omului, ispitită de plăcere. Dar el înseamnă adeseori și o neputință a noastră de a deosebi între bine și rău. Starea aceasta devenită permanentă și extremă e proprie demonilor. Astfel, deosebirea între bine și rău este semnul ieșirii din păcat și e un dar al lui Dumnezeu. Dar ea e condiționată de hotărârea noastră de a trăi după voia lui Dumnezeu. E condiționată de un act de voință, de o orientare nouă, totală.

indeletnicirea pe care o vrea Dumnezeu. Iar de nu face așa, nu poate să se mântuiască prin nimic. Pentru că din neascultarea lui Adam crescând toți pătimiși prin obișnuirea cu patimile, nu voim binele cu bucurie, nici nu îmbrățișăm voia lui Dumnezeu, ci iubim mai vârtos patimile și răutățile, iar cele bune nu le voim deloc, decât siliți de frica muncilor. Și numai cei ce primesc cuvântul cu credință tare și cu hotărâre. Iar ceilalți nici așa nu le voim; ci neluând în seamă necazurile vieții și muncile viitoare, slujim patimilor cu tot sufletul. Iar unii, nesimțind nici amărăciunea acestora, săvârșesc siliți și fără voie ostenelele virtuților.

Astfel ni s-au făcut din neștiință cele vrednice de ură vrednice de dorit. Căci precum cei bolnavi au nevoie de tăieri și de arderi pentru sănătatea pe care au pierdut-o, așa avem și noi nevoie de încercări și de ostenelele pocăinței și de frica morții și a muncilor, ca să ne redobândim vechea sănătate a sufletului și să lepădăm boala pe care necumințenia ne-a pricinuit-o. Ba pe cât de multă osteneală, de voie și fără de voie, ne dăruiește Doctorul sufletelor, pe atât de mult trebuie să-I mulțumim iubirii Lui de oameni și să o primim pe aceasta cu bucurie. Căci a înmulțit cele dure-roase, ca să ne facă bine, cu voia noastră, prin pocăință, și fără voia noastră, prin încercări și chinuri. Pentru ca aceia care voiesc să se ostenească de bună voie, să se izbăvească de muncile viitoare, dar poate că și de cele de față. Iar cei ce se vor vindeca măcar prin chinuri și prin felurite încercări, să se împărtășească de harul doctorului. Iar cei cărora le place boala și rămân în ea, își pricinuiesc după merit chinuri veșnice, asemănându-se dracilor, și vor gusta cu dreptate

împreună cu aceia chinurile veșnice gătite dracilor, întrucât au fost nerecunoscători împreună cu aceia față de Binefăcătorul.

Pentru că nu toți primim binefacerile la fel. Ci unii primind focul Domnului sau cuvântul Lui, prin lucrare se fac la inimă mai moi ca ceara, iar alții prin nelucrare ne arătăm mai întăriți ca lutul și cu totul împietriți⁶¹. Și dacă nu-l primim la fel, nu silește pe cineva dintre noi. Ci precum soarele trimite razele peste tot și luminează toată lumea și cel ce vrea să-l vadă e văzut de el, iar cel ce nu vrea să-l vadă nu e silit de el, și nimeni nu e cauza lipsirii de lumină, dacă Dumnezeu însuși a făcut soarele și ochiul, decât omul care are stăpânirea (peste ochi), așa și aici: Dumnezeu trimite tuturor razele cunoștinței, iar după cunoștință a dat și credința ca ochi. Iar cel ce vrea să primească prin credință cunoștința sigură păzește prin fapte amintirea ei⁶². Și acestuia îi dă Dumnezeu mare râvnă, cunoștință și putere. Căci prin cunoștința naturală se naște râvna în cel ce o alege pe ea, și din râvnă puterea de a lucra; și prin lucrare se păstrează amintirea; și din amintire se naște o mai mare lucrare; și din aceasta o mai mare cunoștință; și din aceasta, numită cuminenție, se naște înfrânarea patimilor și răbdarea întâmplărilor dureroase; iar din acestea petrecerea cea după Dumnezeu și cu-

61. Cunoștința primită numai teoretic și nepusă în lucrare lasă sufletul învățat. Numai cunoștința pusă în lucrare preschimbă sufletul întreg și-l modelează după voile lui Dumnezeu.

62. Amintirea poruncilor lui Dumnezeu se păstrează prin neconținută împlinire a lor. Petru Damaschin insistă asupra rolului faptelor, atât ca factor de modelare a omului, cât și ca mijloc de amintire a îndatoririlor celor bune. Amintirea e reflexul în minte al urmei lăsate de activitate în ființa omului.

noștința darurilor lui Dumnezeu și a greșelilor proprii; și din acestea recunoștința, prin care se naște frica de Dumnezeu, din care vine păzirea poruncilor, adică plânsul, blândețea, smerita cugetare; din acestea se naște puterea de a deosebi; și din aceasta străvederea sau puterea de a putea prevedea greșelile viitoare și de a le înlătura din vreme, prin curăția minții, datorită experienței și amintirii celor de mai înainte, și a celor prezente, și a celor săvârșite din nebăgare de seamă; și din acestea nădejdea; iar din acestea neîmpătimirea și dragostea desăvârșită.

Atunci unul ca acesta nu mai vrea nicidecum ceva deosebit de voia lui Dumnezeu, ci părăsește cu bucurie și viața aceasta vremelnică pentru dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui, prin înțelepciune și prin sălășluirea Duhului Sfânt și prin înfiere, pentru faptul că s-a răstignit și s-a îngropat, și a înviat și s-a înălțat împreună cu Hristos în chip duhovnicesc prin imitarea Lui, sau prin purtarea în lume; și, simplu vorbind, devine dumnezeu după har, luând arvuna fericirii de acolo, cum zice Teologul în Cuvântul despre cele opt gânduri, făcându-se nepătimitor, drept, bun și înțelept, având pe Dumnezeu în sine, cum a zis Hristos, prin păzirea poruncilor Lui după rând, de la cea dintâi și până la cea din urmă, despre ceea ce vom vorbi după acestea, arătând cum trebuie să se săvârșească lucrarea poruncilor.

Dar fiindcă s-a vorbit despre cunoștința virtuților, vom vorbi și despre patimi⁶³. Cunoștința vine ca soarele, și nebunul își închide cu voia ochii sau libera ale-

63. Aici începe în ms. 1935 un alt capitol, cu titlul: *Pentru patimi prea ales arătate* (f. 9 r). La fel în ms. 1922 (f. 269 r.), care începe scrierea lui Petru Damaschin la f. 265 r.

gere, prin puțină credință, sau lene, și îndată trimite cunoștința în cămara uitării, prin nelucrarea care vine din trândăvie. Căci din neînțelepciune vine trândăvia, din aceasta nelucrarea, și prin aceasta uitarea. Iar din uitare vine iubirea de sine, sau iubirea voilor și cugetărilor proprii, care se mai zice și iubire de plăceri și iubire de slavă. Din acestea se naște iubirea de arginți, rădăcina tuturor relelor, și prin ea vine împrăștierea în cele ale vieții, din care se naște totala necunoștință a darurilor lui Dumnezeu și a păcatelor proprii. Iar din aceasta sălășluirea celorlalte patimi, adică ale celor opt căpetenii ale lor: a lăcomiei pântecelui, din care vine curvia; din acestea iubirea de arginți, din care se naște mânia, când cineva nu dobândește lucrul dorit sau nu-și împlinește voia sa; din ea vine întristarea, prin care se naște nepăsarea; apoi slava deșartă din care vine mândria. Din acestea opt⁶⁴ vin toată răutatea, patima și păcatul, prin care cel covârșit de ele ajunge la deznădejde, la pierzanie totală, la căderea de la Dumnezeu și la asemănarea cu dracii, precum s-a mai spus.

Fiecare stă la mijlocul acestor două căi, adică a dreptății și a păcatului; și-și alege pe care-o vrea, și pe aceasta înaintează. Și primindu-l pe el această cale și cei ce-l călăuzesc pe ea, fie îngeri, fie oameni ai lui Dumnezeu, fie draci și oameni răi, îl duc până la capătul ei, chiar dacă nu vrea. Cei buni îl duc la Dumnezeu și la Împărăția cerurilor; iar cei păcătoși, la diavolul și la munca veșnică. Și nimeni nu este pricinuitoarea pierza-

64. Aceeași înlănțuire a gândurilor răutății ca la Sf. Ioan Casian (*Despre cele opt gânduri ale răutății*), în *Filocalia rom.*, vol. 1, ed. 2008, p. 125-154. Petru Damaschin atribuie scrierea despre ele lui Grigorie de Nazianz.

niei sale, decât voia sa. Iar al mântuirii este Dumnezeu, Care a dăruit după existență și existența fericită, cunoștința și puterea, pe care nu le poate avea omul în afară de harul lui Dumnezeu. Nici diavolul nu poate ceva spre pierzania omului, de pildă să-i sădească o hotărâre potrivnică, sau neputință, sau neștiință fără voie, sau altceva, ca să silească pe om, ci îi strecoară numai amintirea răului. Deci cel ce lucrează binele trebuie să-l mulțumească lui Dumnezeu, ca Celui ce ne-a dăruit toate după existență. Iar cel ce alege și face cele potrivnice să se învinovățească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l poate trage cu sila, odată ce Dumnezeu l-a făcut liber, ca să se facă vrednic de laudă înaintea Lui văzându-l că alege binele de bunăvoie, și nu din necesitatea firii, cum se împărtășesc de bine cele necuvântătoare și neînsuflețite, ci cum se cuvine unei ființe raționale, cum l-a cinstit Dumnezeu să fie. Dar noi alegem de bunăvoie și prin socotință proprie să facem răul, învățând aceasta de la născocitorul păcatului. Nu ne silește Dumnezeu, Cel prisositor de bun, (la bine), ca nu cumva siliți fiind și neascultând, mai mare osândă să avem. Nici nu ia de la noi libertatea pe care ne-a dăruit-o cu bunăvoință.

Dar cel care vrea să facă binele să ceară prin rugăciune de la Dumnezeu, și îndată i se dă lui cunoștință și putere, ca să se arate că harul i se trimite cu dreptate de la Dumnezeu. Căci ni s-ar putea dăruia și fără rugăciune, ca și după rugăciune. Dar precum nu are laudă cel ce primește aerul ca să trăiască, știind că fără el nu poate trăi, ci mai vârtos e dator să mulțumească Celui ce l-a făcut și i-a dat nărilor prin care-l primește, și sănătatea, ca să-l primească, așa și noi suntem da-

tori mai vârtos să mulțumim lui Dumnezeu că a făcut și rugăciunea și cunoștința, și puterea și virtuțile, și pe noi și toate cele din jurul nostru, după har. Ba nu numai atât, ci nu încetează să caute orice mijloc ca să biruiască răutatea noastră, a vrăjmașilor și a dracilor.

Căci⁶⁵ și diavolul, pierzând cunoștința lui Dumnezeu prin nerecunoștință și mândrie, a ajuns cu necesitate neștiutor. De aceea nu poate ști de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mântuiască, și din aceasta învață cu viclenie și se silește să facă cele asemănătoare spre pierzania noastră⁶⁶.

Deoarece urăște pe Dumnezeu și nu poate să se războiască cu El, se războiește cu noi, care suntem după chipul Lui, închipuindu-și că prin aceasta înfrânge pe Dumnezeu. Iar pe noi ne află ascultători de voia lui, cum zice Gură de Aur: „Căci văzând că Dumnezeu a făcut pe Eva spre ajutorul lui Adam, a făcut-o diavolul ajutătoare în neascultare și cădere. A dat Dumnezeu poruncă, ca, păzind-o Adam, să-și păzească amintirea unor așa de mari daruri și să mulțumească pentru ele Binefăcătorului. Iar diavolul a făcut ca porunca însăși să fie pricină de neascultare și de moarte. Și a ridicat împotriva Proorocilor, prooroci mincinoși; împotriva Apostolilor, apostoli mincinoși; împotriva Legii, fărădelegea; împotriva virtuții, păcatele; împotriva poruncilor, călcările; împotriva a toată dreptatea, ereziile urăciunii”. Și iarăși, văzând pe Hristos că Se coboară pentru bunătatea cea mai deplină la sfinții ucenici și la cu-

65. Ms. 1935 începe aici un alt capitol, cu titlul: *Pentru meșteșugirea diavolului cea mult împletită* (f. 11 v).

66. De această imitare perversă a lui Dumnezeu de către Mefistofel vorbește și Goethe în *Faust*.

vioșii Părinți, arătându-Se fie prin Sine, fie prin îngeri, fie pe altă cale negrăită, precum a zis, a început și diavolul să arate unora amăgiri multe spre pierzanie. De aceea au scris Părinții înzestrați cu darul deosebirii că nu trebuie primite unele ca acestea. Căci acela se silește să amăgească și în privința aceasta, fie prin niscăi chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire, în vremea somnului, sau în chip sensibil. Iar de primim acestea, facem mintea ca, din închipuirea proprie și din neștiința cea mai de pe urmă, să-și zugrăvească niscăi figuri sau culori, ca să creadă că este vreo arătare a lui Dumnezeu sau vreun înger. Ba adeseori arată în vis, sau în chip sensibil, și draci biruiți, zice-se, și încearcă, simplu grăind, orice meșteșugire pentru pierderea noastră, când ascultăm de el.

Dar diavolul făcând acestea își pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinții Părinți, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise. Căci cel ce se roagă numai cu gura, se roagă aerului, nu lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu ia seama la minte, nu la gură. Deci oamenii „trebuie să se închine lui Dumnezeu în duh și în adevăr” (Ioan 4, 24); sau cum s-a spus: „Vreau să vorbesc cinci cuvinte cu mintea mea, decât zeci de mii cu limba” (1 Cor. 14, 19). Deci, descurajându-se diavolul de toate acestea, ne aduce gând de deznădejde, șoptindu-ne că altele erau vremurile acelea și alții oamenii în care a arătat Dumnezeu acele lucruri minunate, ca să creadă; că acum nu e vremea în care să trebuiască să ne ostenim în felul acesta. Iată, creștini suntem cu toții și purtăm Bo-

tezul. Cel ce a crezut, zice, și s-a botezat, mântui-se-va (cf. Marcu 16, 16). Deci ce ne mai trebuie?

Dar de vom crede acestora și de vom rămâne așa, vom fi cu totul pustii, având numai nume de creștini, neștiind că cel ce a crezut și s-a botezat e dator să păzească toate poruncile lui Hristos, și când le va împlini pe toate să zică: „Slugă nevrednică sunt”. Căci a zis Domnul către Apostoli: „Învățându-i pe ei să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (Matei 28, 19). Pentru că tot cel ce se botează, se leapădă zicând: „Mă lepăd de satana și de toate lucrurile lui și mă unesc cu Hristos și cu toate lucrurile Lui”. Dar unde este lepădarea noastră dacă nu părăsim toată patima și tot păcatul pe care-l vrea diavolul, mai bine-zis dacă nu le urâm din suflet și dacă nu iubim pe Hristos prin păzirea poruncilor Lui? Și cum vom păzi poruncile Lui dacă nu vom tăgădui toată voia și toată cugetarea noastră? Iar voile și cugetările de lepădat pot fi socotite acelea care se împotrivesc poruncii lui Dumnezeu⁶⁷. Fiindcă adesea sunt unii care fie prin constituție, fie din obișnuință iubesc binele în unele lucruri și urăsc răul. De asemenea sunt unele cugetări bune, având mărturie și de la dumnezeieștile Scripturi. Dar au lipsă și ele de o dreaptă socoteală din partea celor încercați. Fiindcă fără această dreaptă socoteală nici cele socotite bune nu sunt bune, fie pentru că le împlinim când nu e vremea lor, sau fără trebuință, sau fără vrednicie, sau cugetând fără cunoștință cele spuse.

Căci nu numai în legătură cu Scriptura, ci și cu oricare întrebare ce se nimerește, dacă nu sunt cu luare-aminte

67. Ms. 1935, titlu nou: *Pentru cum că bine este a întreba și cu socoteala a face toate.*

amândoi, și cel întrebat și cel ce întreabă, se îndepărtează de înțelesul adevărat și se alege cu o pagubă nu mică. De fapt și eu am pățit adeseori că, întrebând sau fiind întrebat, când am înțeles cum trebuie un cuvânt, m-am mirat pe urmă cum cuvintele sunt la fel, dar înțelesurile sunt departe unul de altul. Așa și în toate celelalte, avem lipsă de discernământ, ca să aflăm cum trebuie să facem ca să împlinim voile lui Dumnezeu⁶⁸. Fiindcă El cunoaște firea noastră întocmai, ca Făcător al tuturor, și a avut în vedere folosul nostru și a rânduit nu lucruri străine de firea noastră, ci cele proprii ale ei. Afară de cazul când unii vor să ajungă de bună voie la desăvârșire urcând spre El mai presus de fire, fie prin feciorie, fie prin neavere, fie prin smerită cugetare.

Nu poate fi pusă însă în rând cu acestea și recunoștința, căci aceasta e firească. Dar smerita cugetare e mai presus de fire, deoarece cel smerit se îndeletnicește cu toată virtutea și, nefiind dator cu nimic, se face pe sine îndatorat și mai prejos de toți. Dar cel recunoscător, fiind dator, își mărturisește datoria. La fel cel ce face milostenie, miluiește din cele ce le are și nu este mai presus de fire, ca acela ce s-a lepădat de avuție. Nici cel ce petrece în căsnicie, ca cel ce petrece în feciorie. Căci acesta este un dar mai presus de fire. De aceea, unul se mântuiește dacă, părăsind voile sale, împlinește pe ale lui Dumnezeu. Iar celălalt va câștiga cununa răbdării și slava de la Dumnezeu, ca unul ce nu a părăsit numai cele oprite de legi, ci împreună cu ele, cu ajutorul lui Dumnezeu, și firea sa, iubind pe

68. Cuvintele ascund în ele multe înțelesuri; depinde de situație care înțeles e indicat prin cuvânt și deci care trebuie sesizat.

Dumnezeu din tot sufletul și imitând după putere nepătimirea Lui.

Dar fiindcă suntem în neștiință nu numai de noi înșine și de cele făcute de noi, ci și de scopul lor, și de ceea ce se caută prin toate, de aceea ni se par dumnezeieștile Scripturi și cuvintele sfinților, adică ale bărbatilor vechi, ale proorocilor, ale dreptilor și ale sfinților Părinți celor noi, că nu conglăsuiesc. Ni se pare că vrând aceștia să se mântuiască, nu conglăsuiesc întreolaltă. Dar aceasta nu este adevărat. Să vedem de aceea prin puține cuvinte, din firea lucrurilor, cum orice om, dacă vrea să se mântuiască, nimeni nu-l poate împiedica, nici vremea, nici locul, nici îndeletnicirea. Numai să nu se folosească de un lucru pe care vrea să-l facă, împotriva firii lui, și să-și îndrepte orice cugetare cu dreaptă socoteală, după scopul dumnezeiesc. Fiindcă nu cele ce se fac sunt de trebuință, ci gândul prin care se fac. Nici nu păcătuim fără de voie dacă nu consimțim mai înainte de bună voie cu gândul și nu cădem în robie. Atunci acela duce pe cel luat în prinsoare, chiar fără voie, la păcat. La fel greșelile făcute întru neștiință vin din cele întru cunoștință. Căci dacă nu se îmbată cineva, fie de vin, fie de poftă, nu ajunge la neștiință. Iar de la îmbătare începe să se întunece mintea și de aici vine căderea. Iar de la aceasta, moartea. Așadar moartea nu a venit în chip neștiut, ci îmbătarea întru cunoștință a adus moartea întru neștiință⁶⁹. Și de multe ori poate afla cineva, mai ales în gânduri, că din cele de bună voie cădem în cele fără de voie și de la

69. E vorba sau de o falsă știință, sau de orgoliu, care uită de marginea științei dobândite. Prin amândouă se pierde simțul realității, se ajunge la știința periculoasă.

cele întru cunoștință, la cele dintru neștiință. Iar fiindcă cele dintâi ne par ușoare și dulci, de aceea venim la cele de al doilea, fără de voie și în neștire. Căci dacă am fi voit să păzim poruncile de la început și să rămânem cum am fost botezați, nu am fi venit la acestea și n-am fi avut nevoie de ostenelile și durerile pocăinței.

Totuși, dacă vrem, harul cel de al doilea al lui Dumnezeu, sau pocăința, poate să ne ridice iarăși la frumusețea străveche. Dar dacă nu avem grijă nici de aceasta, vom merge neapărat, ca și dracii, care nu se pocăiesc, la muncile veșnice, împreună cu ei, mai mult vrând decât nevrând. Dumnezeu nu ne-a zidit spre mânie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătățile Lui și să ne arătăm cu mulțumire și cu recunoștință față de Binefăcător. Dar negrija noastră în a cunoaște darurile Sale ne-a adus la trândăvie. Iar aceasta ne-a dat pe mâna uitării, de la care a împărățit peste noi neștiința.

Iar când vrem să punem începutul, ca să ne întoarcem de unde am căzut, avem nevoie de multă ostenală, fiindcă nu vrem să părăsim voile noastre, ci socotim că împreună cu ale lui Dumnezeu le putem împlini și pe ale noastre. Aceasta însă este cu neputință. Căci însuși Domnul a zis: „Nu fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis” (Ioan 6, 38), cu toate că una este voia Tatălui, a Fiului și a Duhului, precum una le este ființa nedespărțită. Dar pentru noi a zis acestea, și despre voia trupului. Căci dacă nu e copleșit trupul și nu ajunge întreg omul purtat de Duhul lui Dumnezeu, nu face voia lui Dumnezeu decât cu sila. Dar când împărățește harul Duhului în noi, atunci nu mai avem voia noastră, ci tot ce se face e voia lui Dumnezeu. Atunci dobândim pacea. Iar unii ca aceștia fiii lui Dumnezeu se vor

chema. Căci voiesc voia Tatălui, ca și Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Dar pe aceasta nu o poate afla cineva fără păzirea poruncilor, prin care vine tăierea oricărei plăceri sau voințe proprii și răbdarea oricărei dureri ce se ivește din pricina aceasta. Căci din neînțelepciune se naște plăcerea și durerea, cum s-a zis, și din acestea tot păcatul. Fiindcă cel fără de minte este iubitor de sine și nu poate fi iubitor de frați, nici de Dumnezeu. De asemenea nu poate avea înfrânarea de la plăceri, sau de la voile care-i plac lui, nici răbdare în întâmplările dureroase. Că uneori împlinindu-și voia sa, crește în el plăcerea și mândria, alteori, neputându-și-o împlini și fiind chinuit de durere din pricina aceasta, ajunge silit la înecarea și la descurajarea sufletului, care este arma gheenei.

Iar din cunoștință sau cuminenție se nasc înfrânarea și răbdarea. Fiindcă cel înțelept își stăpânește voia sa și rabdă durerea pentru aceasta, și socotindu-se pe sine nevrednic de cele dulci, se arată mulțumitor și recunoscător Binefăcătorului, temându-se ca nu cumva, prin multele bunătăți pe care i le-a dăruit lui Dumnezeu în veacul acesta, să se păgubească în cel viitor. Astfel, prin înfrânare, lucrează și celelate virtuți. Iar socotindu-se pe sine datornic pentru toate și neavând ceva cât de mic să întoarcă Binefăcătorului, socotește și virtuțile ca o și mai mare datorie. Căci și pe ele le primește, și nu le dă. Ba chiar faptul că s-a învrednicit să mulțumească lui Dumnezeu și că Dumnezeu primește mulțumirea lui, îl socotește o și mai mare datorie. Și pururea stăruie în mulțumire, făcând tot binele, și pururea se socotește pe sine și mai dator și, cugetând cu smerenie, mai prejos de toți.

Veselindu-se astfel în Dumnezeu, Binefăcătorul său, și bucurându-se într-un cutremur și venind la dumnezeiasca dragoste ce nu cade, primește cu smerită cugetare întâmplările dureroase ca fiind vrednic de ele. Ba, mai bine-zis, se socotește pe sine vrednic de și mai multe decât de cele câte-i vin și se bucură că s-a învrednicit în veacul acesta să se necăjească puțin, ca să primească ușurare de la muncile multe pe care și le-a pregătit sieși în veacul viitor, și că prin aceasta își recunoaște neputința sa și nu se mândrește. Iar fiindcă s-a învrednicit să cunoască acestea și să le rabde prin harul lui Dumnezeu, vine la dragostea dumnezeiască. Căci smerita cugetare este roada cunoștinței, iar cunoștința roada încercărilor.

Celui ce se cunoaște pe sine i se dă cunoștința tuturor. Și cel ce se supune lui Dumnezeu, supune sieși tot cugetul trupesc, iar după aceasta i se vor supune lui toate, când va împărăți smerenia în mădularele sale⁷⁰. Căci cel ce se cunoaște pe sine, cum zic Sfinții Vasile și Grigorie, că este la mijloc între măreție și smerenie, ca cel ce are suflet înțelegător și trup muritor și pământesc⁷¹, niciodată nu se înalță, nici nu deznădăjduiește, ci rușinându-se de partea mintală a sufletului⁷², se

70. Cel smerit e liber de toate și stăpânește peste toate. Dar stăpânește pentru că ele i se supun, întrucât nu sunt periclitare în libertatea lor, nu pentru că vrea el să le stăpânească.

71. Sf. Grigorie de Nazianz consideră pe om „pământesc și ceresc, vremelnic și nemuritor, văzut și de minte înțeles, între mărire și smerenie, același, duh și trup” (*Cuvânt la Nașterea Mântuitorului*).

72. Filosoful Max Scheller a explicat și el sentimentul de rușine al omului din faptul că, fiind ființă inzestrată cu spirit, se coboară în pofte trupesti.

întoarce de la toate cele de rușine, iar cunoscându-și neputința sa, fugă de toată îngâmfare. Cel ce-și cunoaște, așadar, neputința sa din multele ispite și din patimile sufletești și trupești, a văzut puterea nesfârșită a lui Dumnezeu, cum izbăvește pe cei smeriți, care strigă către El prin rugăciune stăruitoare din inimă.

Ca urmare, rugăciunea i se face lui o desfătare, știind că fără Dumnezeu nu poate să facă nimic. Și de teama de a nu cădea, el se străduiește să se lipească de Dumnezeu. Pe de altă parte, se minunează cugetând cum l-a izbăvit Dumnezeu pe el din atâtea ispite și patimi și mulțumește Celui ce poate să-l izbăvească. Iar deodată cu mulțumirea dobândește dragostea și smerenia și nu cutează peste tot să judece pe cineva, știind că precum l-a ajutat Dumnezeu pe el, așa poate să ajute tuturor când vrea, cum zice Sfântul Maxim; sau socotește că acela e în stare să lupte cu patimi multe și să biruiască, dar el este neputincios și de aceea l-a ajutat Dumnezeu degrabă, ca să nu se piardă cu desăvârșire sufletul lui.

Și altele multe cunoscând, cel ce-și vede neputința sa rămâne nedoborât. Dar este cu neputință să ajungă cineva aici dacă nu suportă multe ispite sufletești și trupești și, susținut de puterea lui Dumnezeu prin răbdare, nu dobândește experiență. Iar unul ca acesta nu îndrăznește peste tot să facă voia sa, fără să întrebe pe cei iscușiți, nici să se fixeze într-o cugetare. Fiindcă ce trebuință este să vrea să facă sau să cugete ceva dacă nu o face pentru a trăi trupește și a se mântui sufletește?

Iar dacă nu cunoaște cineva care voie și care cugetare trebuie să o părăsească, să probeze tot lucrul și

toată cugetarea prin depărtarea și înfrânarea de la ele, și să vadă ce nemulțumire îi aduc; și dacă, împlinindu-se, îi aduc plăcere, iar neîmplinindu-se, durere, să știe că sunt rele și că e dator să le disprețuiască înainte de a zăbovi în jurul lor și să se ostenească a le birui când simte asaltul lor. Aceasta o zic despre tot lucrul și tot gândul fără de care putem trăi trupește și bine plăcea lui Dumnezeu.

Fiindcă obișnuința învechindu-se capătă putere de fire. Căci fie că e obișnuință bună, fie că e rea, timpul o hrănește, cum materiile hrănesc focul⁷³. De aceea datori suntem să cugetăm și să facem cu toată puterea binele, ca să vină deprinderea și obișnuința să lucreze de la sine, fără osteneală, cele de toate zilele, precum Părinții au biruit prin cele mici în cele mari. Căci numai cel ce nu se lasă convins să aibă cele peste trebuință ale trupului, ci le leapădă pe acestea, ca să meargă pe calea cea strâmtă și plină de necazuri, nu va ajunge la iubirea de avere. Căci nu numai avuția multă arată iubirea de avuție, ci tot ce ține cineva cu împătımire sau fără trebuință, sau peste trebuință. Fiindcă mulți dintre sfinții mai vechi au avut multă avuție, ca Avraam, Iov, David și mulți alții, dar nu era în ei împătımire, ci aveau lucruri ca ale lui Dumnezeu⁷⁴ și prin ele căutau să placă mai mult Lui. Iar Domnul, fiind supradesăvârșit

73. „Gândurile de nu le vom face cu trupul, cu vremea se prăpădesc” (*Pateric*, Avva Pimen, 20). O analiză profundă face Avva Dorotei în Cuvântul XI: „Pentru ca să tăiem patimile degrabă, până nu ne obișnuim cu ele”.

74. A le avea ca ale lui Dumnezeu înseamnă a fi liber față de ele, a le avea ca și cum nu le ai, a te împăca cu gândul că în orice clipă Dumnezeu poate să dispună altfel de ele, decât a ți le lăsa ție. „A fi” nu trebuie să se lase strâmtorat și împiedicat de „a avea”.

(suprasuficient) și însăși înțelepciunea, a tăiat chiar rădăcina. Căci a sfătuit pe cei ce urmează Lui prin împlinirea celei mai înalte virtuți, ca nu numai bani și avuții să nu aibă, dar nici suflet, adică voie sau cugetare proprie. Aceasta știind-o Părinții, au fugit de lume, ca de o piedică spre desăvârșire. Dar nu numai de ea, ci și de voile lor, căci nimeni dintre ei n-a făcut vreodată voia sa⁷⁵. Ci unii au petrecut în ascultare, spre a avea ca pe Hristos pe părintele duhovnicesc, în loc de orice cugetare. Iar alții în pustie, prin fugă desăvârșită de oameni, au avut pe Dumnezeu însuși dascăl, pentru care au primit să rabde și moartea de bună voie⁷⁶.

Alții, în sfârșit, au ținut calea împărătească, adică s-au liniștit cu unul sau cu doi, avându-se unul pe altul ca sfătuitori buni, spre buna plăcere a lui Dumnezeu. Iar câți după ascultare au fost rânduiți de părinte să conducă pe alți frați, au petrecut ca în ascultare, păzind predania aceluiași Părinți, și toată lucrarea lor a fost bună. Acum⁷⁷ însă, fiindcă nu vrem nici cei din ascultare, nici cei de la conducere să părăsim voile noastre, niciunul nu mai sporește.

75. Omul se poate robi și voii sale. Libertatea sau spiritualitatea și-o menține omul voind mereu chiar împotriva voii sale, adică nepredându-se o dată pentru totdeauna și în mod automat „voii” sale. E o condiție a libertății și a creșterii spirituale să te conștăți mereu pe tine, în favoarea a ceea ce apare mereu mai înalt decât tine și te cheamă mai sus decât unde ești tu.

76. Petrecerea în pustie nu e nici ea un semn de individualism, căci pustnicul nu face nici acolo voia sa, ci voia lui Dumnezeu, exprimată în Revelație și în regulile Părinților.

77. De aici începe ms. Acad. Rom. 1993. Tot de aici ms. 1935, f. 22 r, cap. nou: *Pentru cum că cu cuviință este a fugi de oameni și a se liniști cu unul sau cu doi.*

Rămâne așadar să fugim de oameni și de lucrurile vieții și să umblăm în calea împărătească și să ne liniștim cu unul sau cu doi și să cugetăm ziua și noaptea la poruncile lui Hristos și la toată Scriptura⁷⁸. În felul acesta, muștrat de toate, și de conștiință, și de luarea aminte a citirii, și de rugăciune, poate să ajungă cineva la cea dintâi poruncă, adică la frica lui Dumnezeu, care se naște din credință și din meditarea Sfințelor Scripturi. Iar prin frică poate să ajungă la plâns, iar prin acesta la poruncile cărora le-a spus Apostolul credință, nădejde și dragoste. Căci cel ce crede în Domnul se teme de munci; și cel ce se teme de munci păzește poruncile; și cel ce păzește poruncile rabdă necazurile; iar cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea desparte mintea de toată împătımirea; iar despărțită de aceasta, va avea dragostea de Dumnezeu. De va vrea cineva să facă acestea, se va mântui.

Iar liniștea (isihia) ca început al curăției sufletului va face pe cel ce o alege să împlinească fără osteneală toate poruncile. „Fugi, zice, taci, liniștește-te, căci acestea sunt rădăcinile nepătimirii”⁷⁹. Sau iarăși: „Fugi de oameni și te vei mântui”⁸⁰. Pentru că întâlnirile nu lasă mintea să-și vadă nici greșelile sale, nici uneltirile dracilor, ca să se păzească omul pe sine, nici binefacerile și tot felul de griji ale lui Dumnezeu, ca să dobândeas-

78. Petru Damaschin preferă comunitatea mică, intimă, viețuirii în mulțime sau în singurătate. O socotește calea împărătească. Ea e cea mai favorabilă comuniunii, fiind deosebită atât de modul individualist, cât și de pericolul pierderii insului în mulțime.

79. *Pateric*, Avva Arsenie, 2.

80. *Ibidem*, 1.

că din acestea cunoștință de Dumnezeu și smerenie. De aceea, cel ce vrea să meargă pe un drum scurt la Hristos, adică prin nepătimire și cunoștință, și să ajungă cu bucurie la desăvârșire să nu se abată în alte părți, adică la dreapta și la stânga, ci în toată viața lui să călătorească cu sânguină pe calea împărătească. Să se ferească cu putere de prisosiri și lipsuri, amândouă pricinuind plăcerea, și să nu-și întunece mintea nici cu mulțimea mâncărilor, nici cu întâlnirile, nici să și-o facă oarbă prin împrăștieri. De asemenea să nu-și tulbure cugetarea cu postul prelungit și cu privegherea fără măsură. Ci lucrând bine și cu răbdare cele șapte moduri, adică faptele trupesti, să se urce ca pe o scară, ținându-le fără încetare pe toate șapte deodată, înaintând spre făptuirea morală, prin care se dau celui credincios vederile duhovnicești prin har, cum zice Domnul.

Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu (2 Tim. 3, 16) și folositoare și nimeni nu poate împiedica pe cel ce vrea să se mântuiască, nici nu are altceva stăpânire asupra noastră, afară numai de Dumnezeu, Cel ce ne-a făcut. El este gata spre ajutor și ocrotire de orice ispită celor ce strigă către El și vor să facă sfânta Lui voie. Iar fără de El nu poate să facă cineva vreun bine, nici să pătimească vreun rău fără voie, dacă nu îngăduie El, ca să mustre pe cel ce a greșit și să mântuiască sufletul lui. Faptele rele sunt ale noastre, făcute din trândăvia noastră și din împreună-lucrare a dracilor. Iar toată cunoștința, virtutea și puterea sunt har al lui Dumnezeu, ca și toate celelalte. Dumnezeu le-a dat tuturor putere să se facă fii ai Lui, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. Mai bine-zis, aceste porunci și

harul dumnezeiesc ne păzesc pe noi. Fiindcă fără harul Lui nu putem să le împlinim nici pe ele. Și nu avem ce să-i aducem Lui decât credința și alegerea liberă, ținând toate dogmele cele drepte, prin credință tare și auzire și urmărind lucrarea în chip neîmprăștiat, ca lecțiile de la școală, învățând astfel cu lucrul, cu toată grija, cele șapte fapte mai sus pomenite. Acestea sunt următoarele:

*Arătare trebuincioasă și prea frumoasă
despre cele șapte fapte trupești⁸¹*

Cea dintâi este *liniștea* (isihia), sau petrecerea neîmprăștiată, ferită de orice grijă a vieții, ca astfel omul să poată, prin depărtarea de oameni și de împrăștieri, să fugă de zgomot și de cel ce umblă răcnind ca un leu căutând pe cine să înghită (1 Petru 5, 8) prin întâlnirile și grijile vieții; și ca să aibă o singură grijă: cum să placă lui Dumnezeu și să-și facă sufletul neosândit în ceasul morții; și ca să afle cu toată sânguința lucrările furișe ale dracilor și greșelile cele ce întrec nisipul mării și sunt neștiute de cei mulți, ca un praf subțire. Căci plângându-le pe acestea, se întristează de firea ome-nească, dar e mângâiat de Dumnezeu, ca unul ce a ajuns să-și dea seama de sine. E mângâiat că a ajuns să vadă cele pe care n-a nădăjduit să le vadă când petrecea afară de chilie. Și cunoscându-și neputința sa și puterea lui Dumnezeu, se teme și nădăjduiește. Se teme ca nu cumva, îndrăznind, din neștiință, să cadă. Nădăjduiește ca unul ce, neuitând de iubirea de oameni

81. Ms. 1935 (f. 24 v) începe același capitol.

a lui Dumnezeu, nu-și pierde nădejdea, orice i s-ar întâmpla⁸².

A doua este *postul cu măsură*, sau a mânca o dată pe zi și a nu se sătura. Mâncarea să fie de un singur fel, din bucate modeste, care se găsesc fără bătaie de cap și pe care nu le pofteste sufletul decât dacă nu este altceva. Aceasta, pentru ca omul să biruiască lăcomia pântecelui, nesăturarea și pofta și să rămână neîmprăștiat; totodată, ca să nu respingă vreun fel, lepădând în chip rău cele ce au fost făcute de Dumnezeu bune foarte, nici să înghită toate deodată, fără înfrânare și cu voluptate, ci mâncând în fiecare zi câte un singur fel de mâncare, să se folosească de toate spre slava lui Dumnezeu, neoprindu-se de la nimic, cum fac blestemații de eretici, ca de ceva rău. Iar vinul, după vreme, căci la bătrânețe, la neputință și la frig e foarte folositor. Dar și atunci puțin. Iar la tinerețe, la căldură și la vreme de sănătate, e mai bună apa, dar și aceasta cât se poate de puțină. Căci setea e mai bună decât toate faptele trupești.

A treia este *privegherea cu măsură*, adică a avea jumătate noapte pentru somn, iar jumătate pentru psalmodie și rugăciune, pentru suspine și lacrimi. Aceasta pentru ca prin postul și privegherea cu măsură trupul să se facă supus sufletului, sănătos și gata spre tot lucrul bun, iar sufletul să capete bărbăție și luminare, ca să vadă și să facă cele cuvenite.

82. Omul duhovnicesc trăiește continuu în această tensiune, ca pe un drum ce suie printre două prăpăstii: între apăsarea de conștiința păcatelor sale și între încrederea în mila lui Dumnezeu. Trebuie să le îmbine mereu pe amândouă, să nu se predea exclusiv niciuneia dintre ele; să îmbine mereu temerea cu nădejdea. Aceasta înseamnă a fi mereu viu, mereu palpitant, fără a dispera și fără a adormi.

A patra este *psalmodia* sau *rugăciunea trupească*, prin psalmi și ingenunchieri, ca să se ostenească trupul și să se smerească sufletul, ca să fugă vrăjmașii noștri draci și să se apropie prietenii noștri îngeri și să cunoască omul de unde primește ajutor, ca nu cumva să se mândrească din neștiință, socotind că lucrările sunt ale sale, și să fie părăsit de Dumnezeu, ca să-și cunoască neputința sa.

A cincea este *rugăciunea duhovnicească* făcută cu mintea, care se ferește de orice gând. Stând mintea în cele zise și căzând la Dumnezeu cu frângerii negrăite, cere să se facă numai voia dumnezeiască întru toate faptele și cugetările sale, neprimind niciun gând sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc, sau peste tot nimic altceva. Și ca una ce privește numai la Dumnezeu și vorbește numai cu El, a ajuns fără formă, fără culoare și fără figură. Căci aceasta este rugăciunea curată, pe care se cade să o aibă cel lucrător. Iar celui contemplativ i se cuvin altele mai mari decât acestea.

A șasea este *citirea cuvintelor și vieților Părinților*, nedându-și auzul dogmelor străine sau altor învățături, mai ales celor eretice. Aceasta pentru a învăța din dumnezeieștile Scripturi și din dreapta socoteală a Părinților cum să biruiască patimile și să dobândească virtuțile; și ca să se umple mintea lui de cuvintele Duhului Sfânt și să uite cuvintele și gândurile necuviincioase de mai înainte, pe care le-a auzit fiind afară de chilie; și ca prin multa convorbire a rugăciunii și citirii, să ajungă să aibă cugetări bune. De fapt rugăciunea e ajutată de citirea în liniște, și citirea, de rugăciunea curată, când cineva ia aminte la cele spuse și nu citește sau cântă în fugă. Altfel nu poate cuprinde cum trebuie înțelesul lor, din pricina întunericului patimilor. Pe lângă

aceasta adeseori rătăcim prin închipuirea de sine. Mai ales pățesc aceasta cei ce-și închipuie că au înțelepciunea lumii acesteia, neștiind că avem nevoie de cunoștința prin făptuire, ca să înțelegem acestea. Și cel ce vrea să învețe cunoștința lui Dumnezeu nu trebuie să se folosească numai de auzire. Pentru că altceva este auzirea, și altceva fapta. Căci precum numai din auzire nu poate ajunge cineva meșteșugar, ci câștigă deprinderea meșteșugului lucrând și văzând și multe greșind și îndreptându-se de cei iscușiți, prin răbdare și prin tăierea voilor sale și după vreme îndelungată, așa și cunoștința duhovnicească nu se naște numai din cugtare, ci se dă de Dumnezeu după har celor smeriți la cuget. Că acela care citește Scripturile pare să le cunoască în parte nu e de mirare, mai ales dacă e lucrător. Dar unul ca acesta nu are cunoștința lui Dumnezeu, ci trebuie să asculte cuvintele celor ce au cunoștință. Deci cei ce au scris au avut adeseori cunoștință de Dumnezeu, ca și proorocii, dar el încă nu. Drept aceea și eu, culegând de asemenea din dumnezeieștile Scripturi și neîncredincindu-mă să aud de la Duhul, am auzit de la cei ce au auzit de la Acela, cum aud unii despre o cetate sau un om de la cei ce le-au văzut pe acestea⁸³.

A șaptea este *întrebarea celor experimentați* despre orice cuvânt sau faptă, ca nu cumva din necercare sau din plăcerea de sine înțelegând și făcând cineva unele

83. Cunoștința întreagă nu se primește numai din Scriptură, ci și din predania vie. Cel ce a scris nu și-a putut pune în scris niciodată tot ce a cunoscut practicând, tot ce era viu în duhul lui. Acest plus se predă de la el la ucenicul spiritual, ca un adaus la cuvântul scris, și așa mai departe. Tradiția moștenită se alcătuiește din Scriptură și din Duhul predat prin transmitere, prin învățatură vie, prin raport personal.

în locul altora, să rătăcească și să cadă în părerea de sine, închipuindu-și că știe cum trebuie, neștiind încă nimic, cum zice Apostolul (1 Cor. 8, 2).

Pe urmă, după toate aceste fapte trupești, monahul trebuie să aibă răbdare în toate cele ce vin asupra lui, pe care vrea Dumnezeu să le îngăduie spre învățarea, spre cercarea și spre cunoașterea slăbiciunii sale. Să nu se facă îndrăzneț și să nu-și piardă nădejdea orice rău sau orice bine i s-ar întâmpla. E dator să se ferească de orice vis, de orice vorbă și de orice lucru fără rost și să cugete pururea la numele lui Dumnezeu, mai des decât răsuflă, în toată vremea și locul și lucrul, și să cadă la El din suflet, adunându-și mintea din toate gândurile lumii și căutând să facă numai voia lui Dumnezeu. Atunci începe mintea să-și vadă greșelile sale ca nisipul mării. Și acesta este începutul luminării sufletului și dovada sănătății lui. Atunci sufletul ajunge zdrobit și inima umilită, încât se socotește pe sine mai prejos de toți, cu adevărat. Atunci începe să înțeleagă binefacerile lui Dumnezeu, cele din parte și cele de obște, cele aflătoare în dumnezeieștile Scripturi, și greșelile sale. De atunci păzește poruncile într-o cunoștință, de la cea dintâi până la cea din urmă. Fiindcă Domnul le-a pus ca pe o scară, și nu poate cineva să treacă peste una ca să ajungă la alta, ci trebuie să înainteze, ca pe niște trepte, de la cea dintâi la cea de a doua, și de la ea la cea de a treia⁸⁴, până ce-l vor face pe om dumnezeu, prin harul Celui ce le-a dăruit pe ele celor ce se hotărăsc să le împlinească.

84. De aici ms. 1993 sare, fără niciun titlu și întrerupere, la ceea ce corespunde în textul de față cu cap. 23: „iară ceale șapte ale năravului trupești fapte de-a pururea a le păzi se cuvine și nici a mai micșora cu lipsirea” etc.

*Cel ce voiește să păzească poruncile
trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu,
ca să nu se rostogolească în haos*

Iar⁸⁵ de vrea cineva să o ia înainte, să-și arate sânguinta mai degrabă pornind de la ele, și nu din altă parte, fiindcă altfel va cădea în prăpastie, mai bine-zis în haos. Căci precum, când e vorba de cele șapte daruri ale Duhului, dacă nu începe cineva de la frică, nu poate urma la celelalte, așa și în fericirile Domnului. Căci „începutul înțelepciunii este frica Domnului” (Ps. 110, 10; Pilde 1, 7), zice David; iar celălalt prooroc, grăind de sus, a zis despre aceasta: „Duhul înțelepciunii, al înțelegerii, al credinței, duhul temerii de Dumnezeu” (Is. 11, 2). Domnul de asemenea a început să învețe de la frică, pentru că zice: „Feriți cei săraci cu duhul” (Matei 5, 3), adică fericit este cineva când e cuprins de frica lui Dumnezeu, având o zdrobire negrăită a sufletului. Domnul a pus această poruncă drept temelie, dându-ne să cunoaștem că fără ea, chiar de va petrece cineva în cer, nu va folosi nimic având mândria prin care diavolul și Adam și alți mulți au căzut.

De aceea, cel ce vrea să păzească prima poruncă, adică frica, e dator, cum s-ar zice, să cugete cu multă sânguintă la întâmplările descrise mai înainte ale vieții și la binefacerile nemăsurate și neînțelese ale lui Dumnezeu și la toate câte le-a făcut și le face cu noi prin porunci și dogme, hrănind, purtând de grijă, dând viață, izbăvind de vrăjmașii văzuți și nevăzuți, tămăduind prin rugăciunile și mijlocirile sfinților Săi bolile pe care le-a adus neorânduiala noastră, privind cu îndelungă-răb-

85. Ms. 1935 continuă fără titlu.

dare la păcatele și fărădelegile noastre, câte le-am făcut și le facem și le vom face, din care ne-a izbăvit harul Său; și la toate acelea prin care Îl mâniem cu lucrul, cu cuvântul și cu gândul. Căci El nu numai că ne rabdă pe noi, dar ne împărtășește și mai mari binefaceri prin Sine, prin îngeri, prin Scripturi, prin drepti și prooroci, prin Apostoli și mucenici, prin dascăli și cuvioși Părinți. Deci cunoscând luptele și nevoințele acestora, pe urmă mirându-se de coborârea Domnului nostru Iisus Hristos, de petrecerea Lui în lume, de Patimile Lui neprihănite, de cruce, de moarte, de înviere, de înălțare, de venirea Duhului Sfânt, de minunile negrăite ce se fac neconținut în fiecare zi, de Rai, de cununi, de înfierea de care ne-a învrednicit și de toate câte le cuprinde dumnezeiasca Scriptură, și socotind alte multe, acela se uimește cunoscând iubirea de oameni a lui Dumnezeu, tremură și se miră de îndelunga răbdare a Lui față de noi și se întristează de paguba pe care a pățimit-o firea noastră pierzând neprihănirea îngerească, Raiul și toate bunătățile din care am căzut în robia dracilor, a patimilor și a păcatelor, și sufletul se frânge gândind la toate relele câte s-au făcut din păcătoșenia noastră și din viclenia dracilor.

*Despre porunca a doua
și despre nașterea plânsului din temere*

Și așa⁸⁶ îi dăruiește Domnul Dumnezeu aceluia plânsul fericit sau porunca a doua. „Fericiți, zice, cei ce plâng” (Matei 5, 4), adică bine este a se plânge cineva

86. Ms. 1935 continuă fără titlu. În textul de față, sub acest titlu sunt date toate fericirile ce urmează.

pe sine însuși și pe aproapele, din dragoste și râvnă. E ca acela care plânge pentru un mort, sub puterea gândurilor înfricoșătoare dinainte de moarte, pentru cele ce vor fi după moarte. El suspină din adâncul inimii și în tânguire multă, negrăită. Și nu se îngrijește nici de cinste, nici de necinste, ci disprețuiește chiar viața însăși, ba uită adeseori și de mâncare, din durerea inimii și a tânguirii neîncetate. În felul acesta harul lui Dumnezeu și Maica de obște a tuturor îi vor dăruia lui blândetea și începutul urmării lui Hristos, adică a treia poruncă, cum a zis Domnul: „Fericiți cei blânzi” (Matei 5, 5). Unul ca acela se face întărit ca o stâncă și nu mai e clintit de niciun vânt sau val al vieții, ci e pururea la fel, în prisosință și în lipsă, în bunăstare, în cinste și în ocară. Și simplu vorbind, în orice lucru el cunoaște cu bună pătrundere că toate trec, și cele dulci și cele dureroase, și că viața aceasta este cale spre veacul viitor; și că chiar dacă nu vrem noi se fac cele ce se fac, și în zadar ne tulburăm și ne păgubim de cununa răbdării și ne arătăm potrivnici voii lui Dumnezeu, fiindcă toate câte le face Dumnezeu sunt bune foarte, și noi suntem neștiutori. „Căci va îndrepta, zice, pe cei blânzi întru judecată” (Ps. 24, 10), mai bine-zis întru pătrunderea lucrurilor.

Dar nici în vreme de mânie nu se tulbură unul ca acesta, ci mai degrabă se bucură că a aflat vreme de câștig și de înțeleptire, socotind că ispita n-a venit fără pricină, ci a supărat mai înainte, în cunoștință sau în necunoștință, fie pe Dumnezeu, fie pe fratele, fie pe altcineva. Se bucură mai degrabă că i s-a dat prilej să fie iertat, ca să primească măcar prin răbdare iertare de multele lui păcate. El poate cugeta acum că dacă

nu va ierta greșelile celui ce i-a greșit lui, nici Tatăl nu-i va ierta greșelile sale. Își dă seama că nu este o poruncă sau o virtute care să-l ducă mai repede la iertarea păcatelor decât aceasta. „Iertați, zice, și se va ierta vouă” (Luca 6, 37). Se bucură că s-a învrednicit să cunoască acestea și să facă după pilda lui Hristos, ca unul ce a ajuns blând prin harul poruncii. Dar se întristează pentru fratele, că din pricina păcatelor sale a fost ispitit fratele de către vrăjmașul de obște, făcându-se leac spre tămăduirea slăbiciunii lui. Fiindcă toată ispita e îngăduită de Dumnezeu ca o doctorie spre tămăduirea sufletului celui bolnav. Prin ea dăruiește iertare de păcatele de mai înainte și de cele de față și o piedică pentru cele viitoare.

Dar pentru aceasta nu are laudă nici diavolul, nici cel ce ispitește, nici cel ispitit. Fiindcă diavolul este vrednic de ură ca răufăcător; căci nu face aceasta din purtarea de grijă. Iar cel ce ispitește e vrednic de mila celui ispitit, pentru că nu face din dragoste, ci fiindcă râde diavolul de el și-l muncește. Iar cel ispitit rabdă necazurile pentru greșalele sale, și nu pentru altcineva, ca să aibă laudă. Căci nu e fără păcat. Și chiar dacă ar fi, ceea ce e cu neputință, rabdă în nădejdea răsplătirii și de frica muncilor. Cu aceștia așa stă lucrul. Iar Dumnezeu, rânduiind, ca Cel ce nu are lipsă de nimic, tuturor cele spre folosul lor, e vrednic de mulțumire, că suportă cu îndelungă răbdare și pe diavolul și răutățile omenești, răsplătind tot binele și înainte de păcat și după păcat, celor ce se pocăiesc.

Deci cel ce s-a învrednicit să păzească porunca a treia, deprinzându-se întru toată pătrunderea, nu va mai râde de nimeni, nici întru cunoștință, nici întru

necunoștință. Ci, luând darul smereniei, se socotește pe sine ca nefiind nimic. Căci blândețea e materia smereniei, iar aceasta este ușa nepătimirii. Și prin aceasta, cel ce-și cunoaște firea sa intră la dragostea desăvârșită, care nu cade. Căci acela știe ce a fost înainte de a se naște și ce va fi după moarte. El își dă seama că omul nu este nimic decât un scurt miros urât, pierdut într-o clipă, și mai rău decât toată zidirea. Fiindcă nicio altă făptură, însuflețită sau neînsuflețită, n-a călcat voia lui Dumnezeu vreodată, ci numai firea omenească, care, bucurându-se de multe binefaceri, mânia pe Dumnezeu neconținut.

Și așa se învrednicește de trăirea celei de a patra porunci, adică de dorul după dobândirea virtuților. „Fericiți, zice, cei ce flămânzesc și însetează de dreptate” (Matei 5, 6). Căci ajunge ca acela ce însetoșează și flămânzește după toată dreptatea, adică după virtutea trupească și morală, sau sufletească. Dacă cineva n-a gustat dintr-un lucru, nu știe ce-i lipsește, cum zice Vasile cel Mare; dar cel ce a gustat mult îl dorește. Așa și cel ce a gustat din dulceața poruncilor știe că poruncile îl duc treptat la urmarea lui Hristos. Acela dorește mult dobândirea celorlalte, încât pentru ele disprețuiește adeseori și moartea. Simțind puțin unele dintre tainele lui Dumnezeu, ascunse în dumnezeieștile Scripturi, însetează mult să le cuprindă. Și cu cât capătă mai multă cunoștință, însetează și arde și mai mult, ca unul ce bea flacăra. Iar fiindcă Dumnezeirea nu poate fi cuprinsă de nimeni, rămâne pururea însetat. Precum, așadar, sunt sănătatea și boala față de trup, așa sunt virtutea și păcatul față de suflet, și știința și necunoștința față de minte. Și pe cât se îngrijește cineva

mai mult de evlavie sau de făptuire, pe atât se luminează mintea mai mult întru cunoștință⁸⁷.

Și așa se învrednicește de porunca a cincea, cum zice Domnul: „Fericiți cei milostivi” (Matei 5, 7). Iar milostiv este cel ce miluiește pe aproapele din cele ce le-a primit el de la Dumnezeu, fie bani, fie mâncări, fie tărie, fie cuvânt spre folos, fie rugăciune, fie putere de a mângâia pe cel ce are nevoie de ea. El se socotește datornic, fiindcă a primit mai mult decât se cere și fiindcă s-a învrednicit să se numească milostiv, ca Dumnezeu; iar aceasta de către Hristos, în veacul de acum și în cel viitor, față de întreaga zidire. De asemenea, el socotește că prin frate Dumnezeu însuși are trebuință de el și se face îndatoratul Lui⁸⁸; apoi că fără ceea ce se cere de la el, săracul poate trăi, dar că fără să-l miluiască pe acela, după puterea sa, nu poate el să trăiască și să se mântuiască. Căci dacă nu vrea să-și miluiască el firea lui, cum va ruga pe Dumnezeu să-l miluiască pe el? Și așa socotind alte multe, cel ce s-a învrednicit de porunci își dă nu numai ale sale, ci și sufletul pentru aproapele. Căci aceasta este milostenia desăvârșită, precum ne-a arătat Hristos, Care a răbdât moartea pentru noi, dându-Se tuturor o pildă și un chip, ca și noi să murim pentru alții, nu numai pentru prieteni, ci și pentru dușmani, când vremea o cere. Și nu e de lipsă ca să aibă cineva un lucru, ca să facă milă.

87. Făptuirea nu e lăsată în urmă de cel ce a ajuns la cunoștință, ci continuă să fie un mijloc de cunoaștere.

88. Dumnezeu Își manifestă prin cei lipsiți trebuința de noi, ca unul ce a luat asupra Sa îndatorirea de a ne duce la realizarea completă ca făpturi ale Sale. Și cu cât devenim mai capabili de darurile lui Dumnezeu, prin milostivirea noastră, cu atât Dumnezeu Se simte mai îndatorat să ni le dea, să ne ducă spre realizare.

Aceasta e mai degrabă o mare neputință. Ci, neavând peste tot ceva cu ce să miluiască, să aibă înduioșare pentru toți, ca să ajute pe cei ce au trebuință din cele ce poate, desfăcut de orice împătimire față de lucrurile vieții, dar având împătimire față de oameni⁸⁹. Ba nici nu trebuie să învețe pentru slava deșartă cel ce nu și-a arătat mai întâi mila cu lucrul, zicând că folosește suflitele celor mai slabi, în vreme ce e cu mult mai slab decât cei pe care crede să-i folosească. Fiindcă tot lucrul își cere vremea lui și o dreaptă socoteală, ca să nu se facă ceva ne la vreme, sau fără trebuință. Căci celui slab îi este mai bună fuga de toate, și neaverea e cu mult mai bună decât milostenia⁹⁰.

Iar prin nepătimire se învrednicește de a șasea poruncă, cum zice Domnul: „Fericiți cei curați cu inima” (Matei 5, 8). Aceștia sunt cei ce au dobândit toată virtutea, după sfintele cuvinte, și au ajuns să vadă lucrurile după fire.

Așa ajunge cineva la pacea gândurilor. „Fericiți, zice, cei făcători de pace” (Matei 5, 9). Aceștia sunt cei ce au făcut pace în sufletul și trupul lor, supunând trupul duhului, ca să nu mai poftască trupul împotriva

89. Προσπάθεια. E vorba de râvna care arde pentru mântuirea oamenilor. Toate lucrurile trebuie socotite ca nimic, dar omul nu trebuie socotit ca nimic. Însă omul se salvează ca bunul cel neprețuit numai în Dumnezeu. A te împătimi de om înseamnă deci a te împătimi pentru a-l face împătimit de Dumnezeu, pentru a-l face să se depășească neconținut, atras de magnetul desăvârșirii absolute care e Dumnezeu.

90. Arată ce împătimire de om trebuie evitată. Până cauți prin binele ce-l faci aproapelui lauda proprie de la acela, vizezi în ultimă analiză interesul propriu, nu pe al aceluia. Binele făcut aceluia e aparent și în fond nu-i folosește, ci-l smintește până la urmă.

duhului, ci să împăratească harul Duhului Sfânt în suflet și să-l călăuzească precum voiește, dăruindu-i cunoștință dumnezeiască.

Prin aceasta, unul ca acela poate să rabde prigonirea, batjocorirea și tot cuvântul rău, pentru dreptate, și se bucură că „plata lui multă este în ceruri” (Matei 5, 10). Căci toate fericirile fac dumnezeu după har pe omul care a ajuns blând, doritor a toată dreptatea, milostiv, nepătimitor, făcător de pace, răbdând toată durerea cu bucurie, pentru dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui.

Acestea sunt, așadar, daruri ale lui Dumnezeu și suntem datori să-l mulțumim mult pentru ele și pentru răsplățile făgăduite, adică pentru Împărăția cerurilor și veacul viitor, pentru mângâierea de aici, pentru săturarea de tot binele și de mila de la Dumnezeu, pentru arătarea lui Dumnezeu, prin vederea tainelor ascunse în dumnezeieștile Scripturi (contemplarea lor) și în toate fapăturile Lui și pentru plata multă cea din ceruri. Căci în urmarea lui Hristos pe pământ stă fericirea tuturor poruncilor, adică cel mai înalt dintre bunuri sau ultimul lucru dintre cele dorite. Fiindcă după Apostol, singur Dumnezeu este fericit, Care locuiește în lumina neapropiată (1 Tim. 6, 16). Cu toate că avem datoria să păzim poruncile, mai bine-zis, să fim păziți de ele, iubitorul de oameni Dumnezeu va dăruia, aici și acolo, răsplată pentru ele celui ce crede Lui.

Iar când toate acestea se săvârșesc ca urmare a plânsului fericit, mintea primește ușurare de patimi, împăcându-se cu Dumnezeu prin multe și amare lacrimi, pentru păcatele sale. Căci pe de o parte mintea se răstignește cu Hristos duhovnicește, prin făptuirea morală, adică, precum s-a zis, prin împlinirea poruncilor

și prin păzirea celor cinci simțuri, ca să nu facă ceva împotriva trebuinței. Iar pe de alta, stăpânind pornirile neraționale, începe să înfrâneze patimile din jurul ei, adică iuțimea și pofta. Și acum potolește iuțimea sălbăticită cu moliciunea poftei, acum potolește pofta cu asprimea mâniei. Și venind astfel mintea întru sine, își cunoaște demnitatea sa, că este împărăteasă. Și primește puterea să vadă lucrurile după fire. Căci i se deschide ochiul cel de-a stânga⁹¹, pe care l-a orbit diavolul prin stăpânirea patimilor. Și se învrednicește să se înmormânteze împreună cu Hristos și în chip duhovnicesc față de lucrurile lumii și nu mai e furat de frumusețea cea de afară, ci văzând aurul, argintul, pietrele prețioase, cunoaște că sunt din pământ, ca și toate celelalte lucruri neînsuflețite, ca lemnele și pietrele. Iar pe om, de asemenea, ca fiind după moarte putreziciune și o mână de pământ în mormânt. Deci socotind toate desfătărilor vieții, privește schimbările lor totdeauna cu multa înțelegere ce vine din cunoștință, și se face moartă lumii cu multă bucurie, și lumea se face moartă pentru ea, și nu mai are silă, ci mai degrabă odihnă și neîmpătımire.

Astfel, prin curăția sufletului, se învrednicește să învie cu Hristos duhovnicește și capătă putere să vadă nepătimaș și frumusețile din afară ale lucrurilor. Iar prin ele slăvește pe Cel ce a făcut toate, contemplând cele ce se străvăd prin făpturile sensibile: puterea, proția lui Dumnezeu, bunătatea și înțelepciunea, cum

91. Ochiul prin care vede lumea, spre deosebire de ochiul cel de-a dreapta, prin care vede cele spirituale. Acum ochiul poate vedea curat și lumea. Sau poate trebuie tradus: „ochiul cel cu bun nume”. Expresia greacă (εὐώνυμος ὀφθαλμός) permite amândouă traduceri: „ochiul de-a stânga” sau „ochiul cel cu bun nume”.

zice Apostolul (Rom. 1, 20-21). Iar văzând tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi, mintea se învrednițește de înălțarea cu Hristos prin contemplarea făpturilor inteligibile, adică prin cunoașterea puterilor înțelegătoare. Înțelegând deci prin multele lacrimi ale înțelegerii și ale bucuriei cele nevăzute din cele văzute și cele veșnice din cele vremelnice, socotește că dacă lumea aceasta vremelnică, de care se spune că e exilul și osânda celor ce au călcat porunca lui Dumnezeu, e așa de frumoasă, cu cât mai vârtos nu vor fi bunătățile veșnice și necuprinse pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El? Și dacă acele bunătăți sunt necuprinse în chip covârșitor, cu cât mai mult Dumnezeu, Cel ce a făcut toate din nimic?

Căci dacă se va opri cineva de la toate și se va îngriji numai de faptele trupești și sufletești, numite de Părinți evlavie, iar pe de altă parte nu va crede în niciun vis și în niciun gând propriu, care nu are mărturie din Scriptură, și va fugi de toată întâlnirea deșartă, ca să nu audă și să nu citească nimic fără rost și mai ales ceva despre erezii, se vor înmulți în el lacrimile înțelegerii și ale bucuriei, încât să poată bea din mulțimea lor; și va ajunge la cealaltă rugăciune, cea curată, care se cuvine văzătorului (contemplativului). Căci precum e dator atunci să aibă alte citiri, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și acum. Căci după ce mintea a venit la vederi duhovnicești, e dator să citească în toate dumnezeieștile Scripturi, ca una ce nu se teme de cuvintele greu de înțeles ale Scripturii, ca cei făptuitori încă și ca cei slabi din pricina nepriceperii⁹². Căci fiindcă a

92. Contemplativul are mai multă înțelegere a Scripturilor decât cel de pe treapta simplă a făptuirii.

stăruit mult în nevoințe pentru faptele trupești și morale, s-a răstignit împreună cu Hristos și s-a îngropat împreună cu El prin cunoștința lucrurilor după fire și schimbare, dar a și înviat prin nepătimire și cunoștința tainelor lui Dumnezeu, celor aflătoare în făpturile sensibile⁹³. De la aceasta s-a înălțat apoi împreună cu El la cele mai presus de lume, prin cunoștința celor inteligibile și a tainelor ascunse în dumnezeieștile Scripturi⁹⁴.

De la frică omul trece la evlavie, de la aceasta vine la cunoștință, prin care e sfatul și dreapta socoteală. De la aceasta vine tăria, prin ea înțelegerea, și de la aceasta vine omul la înțelepciune. Prin toate faptele și vederile (contemplațiile) mai sus pomenite, se învrednicește de rugăciunea curată și desăvârșită, care se naște din pace și dragoste de Dumnezeu și din sălășluirea Duhului Sfânt. Aceasta este ceea ce se zice a dobândi pe Dumnezeu în sine și arătarea și sălășluirea lui Dumnezeu, cum a zis Gură de Aur: a se face sufletul și trupul, după putință, nepăcătoase, ca ale lui Hristos, și a avea pentru Hristos o minte care să înțeleagă, prin înțelepciunea Duhului, care este cunoștința lucrurilor dumnezeiești și omenști.

93. Cunoștința lucrurilor după rostul lor firesc, și nu din unghiul interesat și strâmb al patimilor, înseamnă o renunțare, o jertfă, o moarte împreună cu Hristos. Efortul acesta e propriu fazei făptuitoare, ascetice, a vieții, care trebuie să dureze mai multă vreme, pentru a se dezobișnui firea omului de privirea strâmbă, pătimasă a lucrurilor. De-abia după aceasta vine învierea omului nou cu Hristos, ca un efect al efortului de despătimire și al cunoștinței unui nou adânc al lucrurilor, al tainelor lui Dumnezeu ascunse în ele.

94. O nouă treaptă este apoi înălțarea cu Hristos, care înseamnă ridicarea de la contemplarea tainelor lui Dumnezeu în lucrurile sensibile, la contemplarea realităților inteligibile, la sesizarea prezenței îngerilor și a prezenței nemijlocite a lui Dumnezeu.

Despre cele patru virtuți ale sufletului

Iar felurile înțelepciunii⁹⁵ sunt patru: chibzuința, sau cunoștința lucrurilor ce trebuie sau nu trebuie făcute⁹⁶ și privegherea minții; neprihănirea, care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului, ca să se poată înfrâna de la orice lucru, cuvânt și gând ce nu place lui Dumnezeu; bărbăția, sau tăria și stăruința (rezistența) în ostenele încercărilor celor după Dumnezeu; dreptatea, adică împărțirea care dă tuturor la fel. Aceste patru virtuți generale se nasc din cele trei puteri ale sufletului, astfel: din cugetare sau minte, două: chibzuința și dreptatea, sau dreapta socoteală; din partea pofitoare, neprihănirea; și din iuțime, bărbăția. Și fiecare stă la mijloc între două patimi potrivnice firii. Chibzuința are deasupra prea multa socotire⁹⁷, iar dedesubt nechibzuința; neprihănirea are deasupra nesimțirea, iar jos, desfrânarea; bărbăția, sus cutezanța nesocotită, jos lașitatea; dreptatea, sus voința de a avea prea puțin, iar jos voința de

95. Ms. 1935 continuă fără titlu.

96. N. Hartmann observă că prudența nu e știință, pătrundere, circumspecție care se mulțumește să se guste pe ea însăși, într-o înstrăinare de lume. Sensul ei e redat mai bine de latinescul *sapientia*, care vine de la *sapere* – a gusta. „Sapientia este gustul etic, și anume gustul fin, diferențiat, cultivat moral, întrucât e îndreptat spre plenitudinea vieții, înseamnă contact cu toate și atitudine afirmativă, apreciatore față de tot ce e valoros. Este *pătrunderea sentimentului de valoare în viață*, în orice contact cu realitatea, în orice acțiune și reacțiune”. (În *Etik*, Berlin, 1926, p. 389-390).

97. ὑπερπρῶνεια poate să însemne o excesivă chibzuire, care nu e în stare să treacă la faptă, sau o prea mare tâlcuire care cuprinde și viclenie.

a avea prea mult⁹⁸. Cele patru sunt chipul omului cereșc, iar cele opt, ale celui pământesc.

Toate acestea le cunoaște întocmai Dumnezeu, ca și cele trecute, prezente și viitoare. Dar numai în parte, cel ce a învățat prin harul lui Dumnezeu lucrurile de la El și s-a învrednicit să fie făcut după chipul și asemănarea Lui. Căci cine zice că știe cum trebuie numai din auz, minte. Fiindcă mintea omului nu poate să urce vreodată la cer fără vreun povățuitor; iar neurcându-se și nevăzând, nu poate spune ceea ce n-a văzut. Ci dacă aude ceva din Scriptură, numai aceea trebuie să grăiască din auz cu mulțumire și să mărturisească pe Tatăl Cuvântului, cum a zis marele Vasile. Ca nu cumva, închipuindu-și că are cunoștință, să rămână mai jos decât cel fără cunoștință. Căci a te închipui ceva nu te lasă să ajungi ceea ce te închipui, zice Sfântul Maxim⁹⁹. Căci este o neștiință de laudă, cum zice Gură de Aur. De pildă, când cineva întru cunoștință cunoaște că nu cunoaște¹⁰⁰. Și este o neștiință mai jos de orice neștiință, când cineva nu cunoaște că nu cunoaște. Deci este și o cunoștință cu nume mincinos, când socotește cineva că știe, neștiind nimic, cum zice Apostolul (1 Cor. 8, 2).

98. N. Hartmann a precizat, pe baza unui text din *Etica nicomahică* a lui Aristotel (II, 7, 1107, 5-8), că poziția mijlocie (μεσότης) a virtuții se referă numai la ființa ei, nu la gradul ei. Virtutea tinde la extrem (ἄκρότης) în realizarea ei, dar întâi trebuie să fi nimerit exact calea ei, obiectul valorii care trebuie realizat (*op. cit.*, p. 401).

99. „Fiindcă socotești că știi nu te lasă să sporești în a ști”. *Suta a treia despre dragoste*, cap. 81, *Filocalia românească*, vol. 2, ed. cit., p. 124. Închipuirea că știi te fixează la gradul la care ești, totdeauna mai jos decât ceea ce-ți închipui, căci închipuirea exagerează totdeauna.

100. Despre aceasta vorbește Sf. Grigore de Nyssa în *Viața lui Moise*.

Despre cunoștința cu lucrul

Este, prin urmare, o cunoștință adevărată¹⁰¹ și este neștiință îndeobște. Dar mai mare ca toate este cunoștința cu lucrul. Fiindcă ce va folosi omul de va avea toată cunoștința, mai bine-zis de o va fi primit de la Dumnezeu în dar, ca Solomon, asemenea căruia nu poate să ajungă altcineva vreodată, dar va merge la muncile veșnice? Ce va folosi, de nu va fi primit din fapte și din credință tare, prin mărturia conștiinței, asigurarea că este slobozit de muncile viitoare, faptul că nu se osândește pe sine că n-a avut grijă de vreuna din datorii, după puterea lui? Căci, zice Sfântul Ioan Teologul: „Dacă inima noastră nu ne osândește, avem îndrăznire către Dumnezeu” (1 Ioan 3, 21). Dar zice Sfântul Nil: „Și conștiința însăși a ajuns să mintă, slăbită fiind de întunericul patimilor”, cum zice și Scărarul. Căci dacă chiar și numai răutatea obișnuiește să întunece mintea, zice marele Vasile, și închipuirea face orb pe cineva și nu-l lasă să se facă ceea ce își închipuie, ce vom zice despre cei ce slujesc patimilor, când își închipuie că au conștiința curată? Mai ales când văd pe Apostolul Pavel, care are în sine pe Hristos, zicând cu lucrul și cu cuvântul: „Că de nimic nu mă știu pe mine (să fi păcătuît adică), dar nu în aceasta mă voi îndrepta” (1 Cor. 4, 4). Căci din nesimțire multă ne socotim noi cei mulți că suntem ceva, nefiind nimic. Dar zice Apostolul: „Când grăiesc pace, atunci le vine prăpădul” (1 Tes. 5, 3), fiindcă n-aveau pace, ci ziceau aceasta, spune Gură de Aur, din multa nesimțire. Iar Iacob, fratele Domnului, zice despre unii ca aceștia că, „uitându-și de păcatele lor, s-au uitat pe ei înșiși, cei

101. Ms. 1935 continuă fără titlu.

mai mulți dintre cei mândri” (cf. Iacov 1, 23-24), „închipuindu-și că au nepătimire”, zice Scărarul.

Drept aceea și eu, tremurând de cei trei uriași ai diavolului, despre care a scris Sfântul Marcu Ascetul, adică despre: trândăvie, uitare și neștiință¹⁰², ca unul ce sunt pururea stăpânit de ei, și mă tem ca nu cumva, uitând de măsura mea, să mă aflu afară din calea cea dreaptă, cum zice Sfântul Isaac, am scris culegerea de față. Căci cel ce urăște mustrarea arată vădit patima mândriei, zice Scărarul, iar cel ce aleargă spre ea se dezleagă de legătură. Și Solomon zice: „Celui nepriceput ce întreabă de înțelepciune, i se va socoti lui înțelepciune” (Pilde 17, 29). De aceea am pus la început numele cărților și al sfinților, ca să nu trebuiască să spun la fiecare cuvânt al cui este și așa să se lungească cuvântul. Căci Sfinții Părinți au scris cuvintele dumnezeieștii Scripturi adeseori cum sunt acolo, ca Grigorie Teologul cele ale lui Solomon, și ceilalți. Iar logofătul Simeon Metafrastul a zis despre Gură de Aur: „Nu e drept să părăsesc cuvintele aceluia și să zic ale mele”, măcar că putea, fiindcă din același Duh Sfânt au luat toți. Dar pe unele le numesc ale cui sunt, înfrumusețându-se cu harul smereniei, căutând mai mult cuvintele Scripturii; pe altele le lasă fără nume, pentru mulțimea lor, ca să nu se lungească cuvântul.

Virtuțile trupești sunt unelte ale celor sufletești

Dar¹⁰³ fiindcă e mai bună o aducere-aminte cât mai deasă, iată încep să dau mai multe din cele spuse,

102. *Epistolă către Nicolae monahul*, 12, *Filocalia românească*, vol. 1, ed. cit., p. 391.

103. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 43 v).

care nu sunt ale mele, ci cuvinte și judecăți de ale dumnezeieștilor Scripturi și de ale Sfinților Părinți. Deci, zice Damaschinul că virtuțile trupești sunt mai degrabă unelte ale virtuților¹⁰⁴. Ele sunt de lipsă când cineva se îndeletnicește cu ele într-o smerenie și cunoștință duhovnicească, fiindcă fără ele nici virtuțile sufletești nu se nasc. Iar dacă nu se împlinesc așa, ci pentru ele însele, nu folosesc la nimic, precum nici pomii fără roade. De asemenea fără liniștire și fără tăierea voilor proprii nu poate cineva să învețe vreun meșteșug după toată știința și amănunțimea. De aceea, după faptă avem lipsă și de cunoștință, și, în toate, de oprirea cea după Dumnezeu de la toate, și de cercetarea dumnezeieștilor Scripturi, fără de care nimeni nu poate să dobândească vreo virtute. Iar cel ce s-a învrednicit să se liniștească în întregime și neîncetat a ajuns la bunul cel mai înalt. Iar cel ce nu a cunoscut-o (liniștea) măcar în parte nu ajunge acolo. Dar fericiți sunt cei ce se liniștesc în întregime, fie ascultând de vreun făptuitor sau isihast, fie liniștindu-se și ieșind din toate grijile, într-o ascultarea de voia dumnezeiască, cu osârdie și cu sfatul celor încercați, în orice îndeletnicire cu cuvintele și cu înțelesurile. Dar mai ales cei ce vor să ajungă cât mai fără osteneală la nepătimirea și cunoștința duhovnicească, trebuie să aibă odihna cea după Dumnezeu întreagă. Căci El însuși a zis prin proorocul: „Opriți-vă (de la toate) și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu” (Ps. 45, 10).

104. *Cuvânt minunat și de suflet folositor, Filocalia românească*, vol. 4, ed. 2010, p. 216.

Iar cei ce suntem oameni în lume și așa-ziși monahi să ne liniștim măcar în parte, ca dreptii de odinioară, spre a ne cerceta ticălosul suflet înainte de moarte și a-i pricinui îndreptare sau smerenie, în loc de pierzanie desăvârșită, din pricina neștiinței generale și a greșelilor din neștiință și știință. Căci David a fost împărat, dar în fiecare noapte își uda așternutul și patul cu lacrimi (Ps. 6, 6). La simțirea lui Dumnezeu, zice Iov, „tot părul mi s-a zbârlit de groază” (Iov 4, 15), și cele următoare. Drept aceea și noi, ca și cei din lume, să ne oprim măcar o parte din zi sau din noapte și să vedem ce vom răspunde dreptului Judecător în ziua cea înfricoșată a judecății? Și să avem grijă mai ales de aceasta, fiind de trebuință pentru frica osândeii veșnice. Să nu ne îngrijim despre cum vor trăi săracii și cum se vor îmbogăți iubitorii de lume, nici să nu ne facem nebunește grijă despre lucrurile vieții, cum zice dumnezeiescul Hrisostom. Fiindcă se cade să lucrăm, dar să nu ne îngrijim și să ne zorim spre multe, cum a zis Domnul către Marta (Luca 10, 42). Pentru că grija de viață nu lasă pe cineva să se îngrijească de sufletul său și să-l cunoască cum se află, ca cel ce se liniștește și ia aminte la sine. Căci se zice în Lege: „Ia aminte la tine” (Deut. 15, 9), și cele următoare. Despre acest loc a scris Vasile cel Mare un cuvânt sfânt și plin de toată înțelepciunea¹⁰⁵.

105. În omilia sau în cuvântul: *Ia aminte la tine însuți*, Sf. Vasile distinge între „noi, cele ale noastre și cele dimprejurul nostru. Noi suntem sufletul și mintea, întrucât ne-am făcut după chipul Ziditorului; iar ale noastre, trupul și simțirile..., iar împrejurul nostru sunt banii, meșteșugurile și celelalte unelte ale vieții”.

*Este cu neputință să se mântuiască cineva
fără atenție amănunțită și fără paza minții*

«Fără atenție¹⁰⁶ și fără privegherea minții, e cu neputință să ne mântuim și să ne izbăvim de diavol, care „umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită”» (1 Petru 5, 8), cum zice Damaschin. De aceea Domnul zicea adesea către ucenicii Săi: „Privegheați și vă ru- gați, căci nu știți...” (Matei 26, 41), și celelalte. Prin aceste cuvinte El le vorbea de mai înainte tuturor despre gândul morții, ca să fie gata spre o apărare bine primită, spre cea din fapte și din luare-aminte. Fiindcă dracii, cum zice Sfântul Ilarion, sunt netrupești și fără somn, și toată grija o au să se războiască cu noi și să ne piardă sufletele, prin cuvânt, lucru și gând. Iar noi nu suntem așa. Ci uneori ne îngrijim de desfătare și de slava trecătoare, alteori de lucrurile vieții, și totdeauna de alte multe. Și nu vrem să ne luăm nici măcar o parte din vreme ca să ne cercetăm viața, ca din aceasta mintea să poată dobândi obișnuința și să ia aminte fără încetare la sine însăși. Căci zice: „Prin mijlocul a multor curse treci” (Înț. Sir. 9, 13)¹⁰⁷. Despre aceasta a scris Gură de Aur, lămurind ce sunt ele cu multă amănunțime și cu cea mai deplină-înțelepciune. Iar Domnul, vrând să taie toată grija, ne-a poruncit să disprețuim chiar și hrana și îmbrăcămintea (Matei 6, 25), ca să avem o singură grijă: cum să ne mântuim, ca o căprioară de ploaie și ca o pasăre din cursă, și

106. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 45 v).

107. Cuvântul se regăsește și în *Epistola către Hilon* a Sf. Vasilie: „Vezi că prin mijlocul curselor treci și pe deasupra de zid înalt umbli, de unde nu fără primejdie este căderea celui ce va cădea”.

cum să ajungem la agerimea acestei viețuitoare și la zborul înalt al păsării, prin lipsa de griji. Și ceea ce e de mirare e că Solomon, fiind rege, a spus acestea? Iar tatăl său a spus și a făcut la fel. Și că pe lângă toată luarea-aminte și multele nevoițe, aflându-se întru toată înțelepciunea și virtutea, după atâtea daruri și după arătarea lui Dumnezeu, au fost biruiți, vai, de păcat, în-cât unul s-a tânguit o dată de preacurvie și de ucidere, iar celălalt a căzut în atâtea lucruri înfricoșate. Oare nu este aceasta pricină de multă tremurare și de frică celor ce au minte, cum zic Scărarul și Filimon Ascelul?¹⁰⁸ Cum nu ne vom înfricoșa și nu vom fugi așadar de împrăștierea vieții, pentru neputința noastră, cei ce nu suntem nimic, ci suntem nesimțitori ca niște dobitoace? Și cel puțin de mi-aș păzi, nenorocitul de mine, firea, ca dobitoacele. Dar mai bun este câinele ca mine¹⁰⁹, și cele următoare.

*Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află
nu pot face aceasta altfel decât prin fuga
de voile lor și prin ascultare și liniștire,
mai ales cei pătimași!*¹¹⁰

Dacă, deci, vrem să ne vedem pe noi înșine în ce stare purtătoare de moarte suntem, să fugim de voile noastre și de lucrurile vieții, și prin fuga de toate să îmbrățișăm cu stăruință liniștea cea fericită după

108. „Deci să ne fie frică de nepurtarea de grijă”, Avva Filimon, *Filocalia românească*, vol. 4, ed. 2010, p. 203.

109. „...că acelea nici nu au mâniat pe Făcătorul lor, nici nu vin la judecată” (*Pateric*, XXV, 71).

110. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 r).

Dumnezeu, căutându-ne fiecare sufletul în meditarea dumnezeieștilor Scripturi, fie prin supunerea desăvârșită a sufletului și a trupului, fie prin liniștire, petrecerea prea lăudată a îngerilor. Mai ales să o facă aceasta cei ce sunt încă pătimiși și neînfrânați întru poftele lor mici și mari.

„Șezi, zice, în chilia ta, și aceasta te va învăța pe tine toate”¹¹¹. Și iarăși: „Liniștirea este începutul curățirii sufletului”, cum zice marele Vasile. Iar Solomon zice că Dumnezeu a dat o împrăștiere rea fiilor oamenilor, ca să se împrăștie în cele deșarte, ca nu cumva din lenea pătimașă și dobitocească să se abată spre cele mai rele (Eccl. 3, 10-11). Dar cel ce s-a izbăvit prin harul lui Dumnezeu de amândouă prăpăștiile și s-a învrednicit să se facă monah, purtând schima îngerească și singuratică, încât să se arate, pe cât e cu putință, ca o icoană a lui Dumnezeu cel Unul, prin faptă și cuvânt, cum zice marele Dionisie, cum nu va fi dator să fie liniștit pururea și să fie atent cu mintea la orice faptă și să cugete (mediteze) neîntrerupt la Dumnezeu potrivit cu starea la care a ajuns? Căci așa zic Sfinții Părinți, Efrem și ceilalți, către începători. Unul să aibă psalmul pe buze, altul stihuri; și alții să fie atenți cu mintea la psalmi și la tropare¹¹². Așa să facă cei ce nu s-au învrednicit încă să ajungă la vreo contemplație sau cunoștință, ca să nu se afle careva cu totul în afară de orice cugetare, fie că lucrează, fie că e la vreun drum, fie că stă culcat, înainte de a adormi. Ci deodată

111. *Pateric*, Avva Moise, 6.

112. Sunt indicate aici trei trepte în ocuparea cu cele duhovnicești: a) rostirea cu gura de cuvinte duhovnicești; b) atenția la înțelesurile lor cu mintea și c) contemplația mai presus de înțelesul cuvintelor.

cu împlinirea canonului rânduit, trebuie să-și închidă mintea într-o cugetare (meditație), ca nu cumva găsin-du-l vrăjmașul fără pomenirea lui Dumnezeu¹¹³ să-i strecoare grozăviile lui. Acestea s-au zis către toți.

Iar când cineva prin multe nevoințe, adică prin multe virtuți trupești și sufletești, a putut să se înalțe prin harul lui Hristos la vreo lucrare duhovnicească, adică mintală, ca să-și plângă sufletul său, trebuie să păzească, cum zice Scărarul¹¹⁴, ca pe lumina ochiului, cugetarea care poartă lacrimile dureroase, până ce se retrag cu bun rost, adică din pricina înălțării, focul și apa. Focul este durerea inimii și credința fierbinte, iar apa sunt lacrimile. Dar nu tuturor s-au dat acestea, zice marele Atanasie, ci celor ce s-au învrednicit să vadă lucrurile înfricoșate dinainte de moarte și de după moarte, prin pomenirea neîncetată a lor în liniște. Cum zice Isaia (Pustnicul): „Urechea celui ce se liniștește aude lucruri neobișnuite”. Și iarăși: „Liniștiți-vă și cunoașteți”.

Căci numai aceasta obișnuiește să nască cunoștința lui Dumnezeu, putând cel mai mult să ajute și celor foarte pătimiși și mai slabi, prin viețuirea neîmprăștiată, prin fuga de oameni și de întâlnirile care întunecă mintea și de grijile nu numai cele ale vieții, ci și cele fără însemnătate și care se par nepăcătoase. Cum zice Scărarul: „Un mic fir de păr tulbură ochiul...”, și celelalte¹¹⁵. Iar Sfântul Isaac: „Să nu socotești că

113. Cel ce se află mai presus de cuvinte pomenește totuși pe Dumnezeu.

114. Cuv. VII: *Despre plâns*, 7; Cuv. XXVIII: *Despre fericita rugăciune*, 51, în *Filocalia românească*, vol. 9, ed. 1980, p. 166 și, respectiv, 414.

115. „Un fir de păr mic tulbură ochiul și o mică grijă prăpădește liniștea” (Cuv. XXVII: *Pentru sfințita liniștire*, 17), *Filocalia românească*, vol. cit.

iubirea de arginți stă numai în a avea aur sau argint, ci în orice lucru de care se lipește gândul”. Și Domnul zice: „Unde este comoara voastră, acolo va fi și inima voastră” (Matei 6, 21), fie în lucrurile și cugetările dumnezeiești, fie în cele pământești. De aceea tuturor li se cade să fie fără griji și să se liniștească după Dumnezeu; fie în parte, ca cei din lume, cum s-a zis, ca să vină pe încetul la înțelepciune și la cunoștința duhovnicească, fie în întregime, ca cei ce pot să se oprească de la toate, ca să aibă toată grija să placă lui Dumnezeu. Și Dumnezeu va vedea hotărârea lor și le va dărui odihna duhovnicească și îi va face să ajungă să mediteze (să cugete) la prima vedere (contemplație), spre a dobândi frângerea negrăită a sufletului și a se face săraci cu duhul. Apoi îi va înălța pe încetul la celelalte vederi, învrednicindu-i de păzirea fericirilor, până ce vor ajunge la pacea gândurilor, care este „locul lui Dumnezeu”, cum zice Sfântul Nil, luând cuvântul din Psaltire: „Și s-a făcut în pace locul Lui” (Ps. 75, 2).

*Despre cele opt vederi mintale*¹¹⁶

Iar vederile duhovnicești, precum socotesc, sunt opt. Șapte din ele sunt ale veacului acestuia, iar a opta este lucrarea veacului viitor, cum zice Sfântul Isaac¹¹⁷.

116. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 v).

117. „Șase zile le petrecem cu lucrarea vieții acesteia, prin plinirea poruncilor; a șaptea o petrecem toată în mormânt, și a opta ieșind din mormânt” (Cuv. LXXIV: *Despre asemănarea și pilda privitoare la Duminică și sâmbătă*), asemănare care revine și la Sf. Maxim, în *Capete gnostice*, suta I, cap. 56 ș.u.

Cea dintâi este cunoștința necazurilor și a ispitelor vieții acesteia, cum zice Sfântul Dorotei, și ea se întristează de toată paguba pe care a pătimit-o firea omească de la păcat.

A doua este cunoașterea greșelilor noastre și a binefacerilor lui Dumnezeu, cum zic Scărarul, Isaac și mulți alții dintre Părinți.

A treia este cunoștința lucrurilor înfricoșate dinainte de moarte și de după moarte, cum se scrie în dumnezeieștile Scripturi.

A patra, înțelegerea petrecerii Domnului nostru Iisus în lumea aceasta și a lucrurilor și cuvintelor ucenicilor Lui, ale celorlalți sfinți mucenici și ale cuvioșilor Părinți.

A cincea este cunoștința firii și a prefacerii lucrurilor, precum zic sfinții Părinți Grigorie și Damaschin.

A șasea este contemplarea celor ce sunt, adică cunoștința și înțelegerea fapturilor sensibile ale lui Dumnezeu.

A șaptea este înțelegerea fapturilor inteligibile ale lui Dumnezeu.

A opta este cunoștința despre Dumnezeu, așa-numea teologie¹¹⁸.

Acestea sunt deci cele opt vederi. Primele trei se cuvin celui ce este încă făptuitor, ca prin multe și amare lacrimi să-și poată curăți sufletul său de toate patimile, și să primească apoi prin har pe celelalte. Iar

118. Iar Cuviosul Nicodim Aghioritul vorbește, în cartea sa *Pentru paza celor cinci simțiri*, de șase dulceți duhovnicești, pe care le gustă mintea ieșită din robia patimilor: 1. lucrarea dumnezeieștilor porunci; 2. câștigarea faptelor bune; 3. cuvintele dumnezeieștilor Scripturi; 4. cuvintele zidirilor; 5. cuvintele economiei celei în trup a Domnului și 6. privirea celor ce sunt ale lui Dumnezeu.

celelalte cinci se cuvin celui contemplativ (văzător) sau cunoscător, pentru că păzește bine și împlinește neîncetat faptele trupești și morale, sau sufletești, prin care se învrednicește de simțirea vădită și înțelegătoare a acestora. Căci din cea dintâi făptuitorul primește începutul cunoașterii și cu cât se îngrijește mai mult de lucrare și meditează la înțelesurile date lui, cu atât sporște mai mult în ele, până ce ajunge la deprinderea lor, și așa se ivește de la sine în minte cealaltă cunoștință. Apoi, la fel, celelalte.

Dar ca să se facă vădit ceea ce s-a spus, voi grăi în parte, chiar dacă nu pot, despre fiecare vedere, arătând ce sunt cele ce le înțelegem și le zicem, ca să aflăm prilej de a cunoaște cum trebuie să lucrăm – când începe harul să ne deschidă ochii sufletului –, ca să înțelegem și să ne minunăm de înțelesurile și cuvintele care pot așeza în noi, cum s-a zis, frica sau zdrobirea sufletului.

*Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință
și despre cum trebuie să o începem*

Iată prima cunoștință, prin care se dau celui ce vrea celelalte. Așadar, cel ce s-a învrednicit să ajungă la aceasta e dator să facă așa: Să șadă către răsărit, ca odinioară Adam, și să cugete așa: „Șezut-a Adam atunci și a plâns înaintea Raiului desfătării, bătându-și fața cu mâinile și zicând: „Milostive, miluiește-mă pe mine cel căzut”. Asemenea și celălalt icos: „Văzând Adam pe îngerul care îl împingea și închidea ușa dumnezeieștii grădini, a suspinat tare grăind: „Milostive, miluiește-mă pe mine cel căzut”¹¹⁹.

119. Icoase la utrenia din Duminica lăsatului sec de brânză.

Apoi, înțelegând cele petrecute, începe astfel tănguirea, suspinând din tot sufletul. Clătinându-și capul, zice cu durere din inimă: „Vai mie, păcătosului, ce am pățimit! Vai, ce eram și ce-am ajuns! Vai, ce-am pierdut și ce-am aflat! În locul Raiului, lumea aceasta stricăcioasă; în locul lui Dumnezeu și al petrecerii cu îngerii, pe diavolul și dracii necurați; în locul odihnei, osteneală; în locul desfătării și al bucuriei, necazul și întristarea lumii; în locul păcii și al veseliei fără sfârșit, frica și lacrimile dureroase; în locul virtuților și al dreptății, nedreptățile și păcatele; în locul înțelepciunii și al sălășluirii la Dumnezeu, neștiința și izgonirea; în locul lipsei de grijă și al slobozeniei, viața cea înecată de griji și robia cea mai rea. Vai mie, vai mie! Cum am fost zidit împărat, și mă făcui rob patimilor, dintr-o nebunie. Vai mie, ticălosul, cum în locul vieții mi-am atras moartea prin neascultare! Of, of, vai mie, vai mie, ce-am pățimit nenorocitul de mine, prin lipsa de sfat! Ce voi face? Într-o parte sunt războaie, într-alta tulburări, aici boala, și dincolo ispita. Aici sunt primejdii, dincolo scufundări în valuri. Aici temeri, dincolo întristări; aici patimi, dincolo păcate; aici amărăciuni, dincolo strâmtorări. Vai mie, păcătosul, ce voi face? Unde voi fugi? Din toate părțile sunt strâmtorat, cum zice Suzana (Suz. 1, 21). Ce să cer, nu știu. De voi cere viață, mă tem de ispitele vieții, de schimbările și de întâmplările ei. Văd îngerul, pe satan, cel ce răsărea ca un luceafăr de dimineață, ajuns și numit diavol; pe omul cel dintâi, izgonit; pe Cain, ucigaș de frate; pe Hanaan, blestemat; pe sodomiți, arși cu foc; pe Esau, căzut; pe israeliteni, urgisiți; pe Ghiezi și pe Iuda Apostolul, căzuți, fiindcă boleau de iubirea de arginți; pe marele prooroc și împărat, plângând pentru două

păcate; pe Solomon, cel cu atâta înțelepciune, căzut; pe cel dintre cei șapte diaconi și pe cel dintre cei patruzeci de mucenici, căzuți, cum zice marele Vasile: „Bucurându-se începătorul răului, a răpit dintre cei doisprezece pe ticălosul Iuda; din Eden pe om; și din cei patruzeci, pe cel căzut”. Pe acesta, plângându-l același, zice iarăși: „Deșert la minte și vrednic de plâns, a pierdut viețile amândouă; căci prin foc s-a topit și la focul nestins s-a dus”¹²⁰. De asemenea văd pe mulți alții, cărora nu este număr, căzuți; nu numai dintre cei credincioși, ci și mulți dintre Părinți, și după multe sudori.

Dar ce sunt eu, cel mai rău, mai nesimțit și mai neputincios decât toți? Ce voi zice despre mine, odată ce Avraam zice despre sine că e pământ și cenușă (Fac. 18, 27); David, câine mort și de soi prost, în Israel (1 Regi 24, 15); Solomon, copil mic ce nu cunoaște dreapta și stânga (3 Regi 3, 7). De asemenea, cei trei tineri zic: „Rușine și ocară ne-am făcut” (Cântarea celor trei tineri 9; Dan. 9, 7); Isaia proorocul: „O, ticălosul de mine” (Is. 6, 5); proorocul Ieremia: „Și eu sunt încă tânăr” (Ier. 1, 6); Apostolul: „Sunt cel dintâi dintre păcătoși” (1 Tim. 1, 15)¹²¹. Iar ceilalți toți zic că nu sunt nimic. Deci ce voi face? Unde mă voi ascunde de multele mele răutăți? Ce voi ajunge, eu care nu sunt nimic și care sunt mai rău decât ceea ce nu este? Căci ceea ce nu este nu a păcătuیت și nici nu a primit binefaceri ca mine. Vai mie, cum voi străbate cealaltă vreme a vieții mele? Sau cum voi fugi de cursele diavolului? Căci dracii sunt fără somn și netrupești, iar moartea e aproape, și eu neputincios. Doamne, ajută-mi!

120. *Cuvânt la cei patruzeci de mucenici.*

121. Aceste citate se regăsesc și în Cuvântul al doilea al Avvei Dorotei, *Despre smerita cugetare, Filocalia rom.*, vol. 9, ed. cit., p. 497.

Nu lăsa zidirea Ta să se piardă, că Tu îmi porți grijă mie, păcătosului. „Arată-mi, Doamne, calea pe care voi merge, căci spre Tine am ridicat sufletul meu” (Ps. 142, 8). „Nu mă părăsi, Doamne, Dumnezeul meu, nu sta departe de mine. Vino aproape în ajutorul meu, Doamne al mântuirii mele” (Ps. 37, 21-22).

Și așa se zdrobește sufletul prin cuvinte ca acestea dacă mai are puțină simțire. Iar stăruind el mai mult în acestea și obișnuindu-se cu frica de Dumnezeu, începe mintea a cugeta și a înțelege cuvintele celei de a doua vederi, care sunt acestea:

Despre a doua vedere

„Vai mie, ticălosul, ce voi face? Ce voi ajunge? Mult am păcătuît; multe faceri de bine primesc; mult sunt neputincios; multe sunt ispitele, iar trândăvia mă ține strâns, uitarea mă întunecă și nu mă lasă să mă văd pe mine și mulțimea răutăților mele. Neștiința e rea; neascultarea întru cunoștință, și mai rea; virtutea, anevoie de împlinit; patimile, multe; dracii, vicleni; păcatul, la îndemână; moartea, aproape; darea de seamă, amară. Vai mie, ce voi face? Unde voi fugi de mine însumi? Fiindcă eu sunt pricina pierzării mele. Căci am fost cinstit cu libertate și nimeni nu mă poate sili. Am păcătuît și păcătuiesc pururea și sunt fără grijă spre tot lucrul bun. Nimeni nu mă silește. Pe cine să învinovățesc? Dumnezeu este bun și iubitor de oameni, și pururea dorește întoarcerea la El și pocăința; îngerii mă iubesc și mă păzesc; oamenii, de asemenea, voiesc sporirea mea; dracii nu pot sili pe cineva să se piardă fără să vrea, fie din negrijă, fie din deznădejde. Cine este atunci vinovatul, dacă nu eu, ticălosul? Iată, am cunos-

cut puțin că se pierde sufletul meu și nu vreau să pun început evlaviei. De ce nu ai grijă de tine, suflete al meu? De ce nu te rușinezi înaintea lui Dumnezeu și înaintea îngerilor când păcătuiești, cum te rușinezi înaintea oamenilor? Vai mie, ticălosului, vai mie, vai mie! Nu mă rușinez de Făcătorul meu, nici ca de un om. Căci înaintea unui om nu pot păcătui, ci folosesc orice meșteșug ca să mă arăt drept. Iar stând înaintea lui Dumnezeu gândesc cele rele și nu mă rușinez să le și grăiesc adeseori. O, nebunul de mine! Făcând răul, nu mă tem de Dumnezeu care mă vede. Iar a spune unui om ale mele spre îndreptare, nu pot. Vai mie, vai mie, căci cunosc osânda, și să mă pocăiesc nu vreau; iubesc Împărăția cerească, și virtutea n-am dobândit-o; cred în Dumnezeu, și poruncile Lui niciodată nu le ascult; urăsc pe diavolul, și nu încetez a face cele plăcute lui; când vreau să mă rog, mi-e lene și mă aflu ca un nesimțitor; când postesc, mă înalț, și mai mult mă osândesc; de priveghez, mi se pare că fac lucru mare, ca să nu-mi fie nici aceasta de folos; de citesc, fac, nesimțitul de mine, unul dintre cele două rele: sau fac aceasta de dragul multei învățături și al slavei deșarte, și mă întunec mult, sau ca să cunosc și să nu fac, osândindu-mă și mai mult. Dacă prin harul lui Dumnezeu încetez a mai păcătui cu fapta, nu încetez să păcătuiesc pururea cu cuvântul; iar dacă harul mă apără și din partea aceasta, mâinii pe Dumnezeu pururea prin gânduri¹²². Vai, ticălosul de mine, ce voi face? Oriun-

122. O descriere a omului care nu cunoaște judecățile lui Dumnezeu, mergând cu mintea pe un drum înconjurat de amândouă părțile de prăpăstii, o face și Sf. Marcu Ascetul în *Despre cei ce-și inchipuie că se îndreptătesc din fapte*, cap. 193, *Filocalia rom.*, vol. 1, ed. 2008, p. 324.

de m-aș duce, aflu păcate; pretutindenea, draci. Deznădejdea e mai rea decât toate. Pe Dumnezeu L-am în-tărâtat, pe îngeri, așijderea, i-am întristat; pe oameni, adeseori, i-am păgubit și smintit.

Aș fi vrut, Doamne, să șterg cu lacrimi zapisul greșalelor mele și în cealaltă vreme a vieții mele să mă fac bine-plăcut Ție prin pocăință. Dar vrăjmașul mă amăgește și războiește sufletul meu. Doamne, mântuiește-mă înainte de a pieri cu totul!

Păcătuit-am înaintea Ta, Mântuitorule, ca fiul risipitor; primește-mă, Părinte, pe mine, cel ce mă căiesc.

Către Tine strig, Hristoase Mântuitorule, cu glasul vameșului; curățește-mă, ca pe acela, și mă miluiește, Dumnezeule.

Oare ce va fi întru cele de apoi? Vai mie, ticălosul, vai mie! Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi? Cine va putea să plângă pentru mine cum trebuie, de vreme ce eu nu pot face aceasta? Veniți, munți, acoperiți-mă pe mine, ticălosul! Oh, oh!, ce voi zice? Oh, câte lucruri bune mi-a făcut Dumnezeu, pe care numai El singur le știe, și câte răutăți a arătat către El nerecunoștința mea, cu lucrul, cu cuvântul și cu gândul, mâniind pururea pe Binefăcătorul meu! Și cu cât rabdă El mai îndelung, cu atât Îl disprețuiesc eu, ticălosul, mai tare, făcându-mă mai nesimțitor decât pietrele. Dar nu deznădăjduiesc, ci cunosc, prin această, iubirea Ta de oameni.

Pocăință nu am dobândit; de aceea rogu-Te, Mântuitorule, întoarce-mă înainte de sfârșit și dă-mi mie pocăință, ca să mă izbăvesc de munci.

Doamne, Dumnezeul meu, nu mă părăsi, că nu sunt nimic înaintea Ta, ci cu totul păcătos; unde voi afla,

deci, simțirea relelor mele celor multe? Pentru că chiar și numai a nu face este de mare osândă. Pentru mine ai făcut cerul și pământul; pentru mine, cele patru stihii și cele ce se nasc din acestea, cum zice Teologul. Iar pe celelalte le voi tăcea, că nu sunt vrednic a grăi ceva, pentru mulțimea păcatelor mele. Căci cine ar putea înțelege nemăsuratele faceri de bine, cele către mine, măcar de s-ar fi învrednicit să aibă o minte înțelegătoare? Dar iată că pentru purtarea mea nepocăită, voi cădea din toate eu, ticălosul”.

Și așa cugetând unele ca acestea, vine după oarecare vreme la a treia cunoștință, și plângând necontenit grăiește:

Despre vederea a treia

„Vai, ce luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci, și nu este cine să-l miluiască! Îndreptându-și ochii către îngeri, fără folos se roagă; întinzând mâinile către oameni, n-are cine să-l ajute”¹²³.

„Plâng și mă tânguiesc când gândesc la moarte și văd zăcând în mormânt frumusețea noastră, neavând chip. O, minune! Ce taină este aceasta care s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea? Cu adevărat, prin porunca lui Dumnezeu, cum s-a scris”¹²⁴.

Vai, ce voi face oare, eu, prea ticălosul, în ceasul morții, când dracii vor înconjura ticălosul meu suflet, având scrise relele făcute de mine, cele într-o cunoș-

123. Din Canonul înmormântării.

124. *Ibidem*.

tință și neștiință, cele cu lucrul și cu gândul, și cerând de la mine socoteală pentru toate acestea? Vai mie, că și fără alt păcat, mult sunt osândit pentru poruncile pe care nu le-am păzit. Și pe drept cuvânt.

O, ticăloase suflete al meu, spune-mi mie, acum, unde sunt făgăduințele Botezului? Unde este împreunarea cu Hristos și lepădarea de satana? Unde este păzirea poruncilor lui Dumnezeu, unde este urmarea lui Hristos prin virtuțile trupești și sufletești, urmare pentru care m-am numit creștin? Unde este făgăduința chipului călugăresc? Poate va aduce înainte neputința trupească? Dar atunci unde e credința, care aruncă toată grija la Dumnezeu (1 Petru 5, 7) și prin care ai fi putut muta și munții, dacă ai fi avut-o măcar cât un grăunte de muștar? (Matei 27, 20). Unde este pocăința deplină, care depărtează pe om de la tot lucrul și cuvântul rău? Unde este zdrobirea sufletului și plânsul cel prea amar? Unde blândețea, milostenia, curăția inimii de gândurile cele rele? Unde înfrânarea cea cuprinzătoare, care stăpânește toate mădularele trupului, tot gândul și toată voia, ca să nu se miște decât când e neapărată nevoie spre mântuirea sufletului și viața trupului? Unde este răbdarea, care suferă necazurile cele de multe feluri pentru Împărăția cerurilor? Unde este mulțumirea în toate, rugăciunea neîncetată, grija morții, lacrimile întristării, dacă n-am ajuns încă la cele ale dragostei? Unde este înțelepciunea cea după Dumnezeu, care păzește sufletul de cursele vrăjmașilor? Unde neprihănirea, care se ține departe de tot ce nu se face sau nu se cugetă de bunăvoie după Dumnezeu? Unde e bărbăția, care rabdă întâmplările grele și îndrăznește asupra vrăjmașilor prin nădejde? Unde

dreptatea, care dă fiecăruia deopotrivă? Unde smerita cugetare, care-și cunoaște neputința sa și neștiința, și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, prin care te vei izbăvi de toate uneltirile vrăjmașului? Unde nepătimirea și dragostea desăvârșită, și pacea care covârșește toată mintea (Filip. 4, 7), prin care mă voi chema fiu al lui Dumnezeu?

Căci toate acestea, cel ce vrea poate să le aibă și fără tărie trupească, numai prin hotărâre slobodă. Deci, ce am de zis față de acestea? Ce am de făcut, o, ticăloșul de mine? Fiindcă prea puțin mă înfricoșez, din lipsă de simțire, și fiindcă m-am lenevit cu totul a face ceva după puterea mea, din cele datorate de mine. Sub iad voi fi, cum zice marele Atanasie. Vai de ticăloșia mea, ce mi-am pricinuit-o mie nu numai prin cele ce le-am păcătuît, ci mai vârtos pentru cele de care n-am vrut să mă pocăiesc. Căci dacă m-aș fi căit ca risipitorul, mi-ar fi primit întoarcerea, iubitorul Părinte. Și dacă mi-aș fi dat seama de mine ca vameșul, osândindu-mă numai pe mine, și nu pe altcineva, aș fi luat și eu iertare de păcate de la Dumnezeu; mai ales dacă m-aș fi rugat din tot sufletul, ca acela. Dar nu mă vād să fiu așa. Și de aceea mă tem de sălășluirea cu dracii în iad, și de judecata viitoare. Fiindcă acolo sunt râul de foc, scaune și cărți deschise. Îngerii merg înainte, toată fierea oamenilor stă de față și toate stau goale și descoperite înaintea înfricoșatului și dreptului Judecător.

Vai mie, cum voi răbda mustrarea, mânia înfricoșatului și nepărtinitorului Judecător; adunarea îngerilor fără număr; pâra și înfricoșata amenințare; hotărârea fără schimbare; tânguirea neincetată; lacrimile nefolositoare; întunericul nestrăveziu; viermele cel neador-

mit; focul cel nestins; muncile de tot felul; căderea de la împărăție; despărțirea de sfinți; depărtarea de îngeri; înstrăinarea de Dumnezeu; pierderea curajului; moartea veșnică; frica, durerea, întristarea, rușinea, chinul conștiinței?

Vai mie, păcătosul, ce-am pățit? De ce să mă pierd amarnic? Am încă vreme de pocăință. Stăpânul mă îndeamnă, și eu amân! Până când, suflete al meu, zăbovești în păcate? Până când înăbuși pocăința? Pune-ți în minte judecata viitoare; strigă către Hristos-Dumnezeu: Știutorule de inimi, păcăduit-am. Înainte de a mă osândi, miluiește-mă! La venirea Ta cea înfricoșată, Hristoase, să nu auzim: „Nu vă știu pe voi!” (Matei 25, 11). Căci în Tine ne-am pus nădejdea, Mântuitorule, măcar că nu împlinim poruncile Tale, pentru lenevirea noastră. Ci ne rugăm, cruță sufletele noastre! Vai mie, Doamne, că Te-am întristat pe Tine și n-am simțit. Dar, iată, harul Tău m-a făcut să simt puțin; pentru aceea m-am și tulburat, nenorocitul de mine, și s-a cutremurat ticălosul meu suflet. Dar oare mai am să trăiesc puțin, ca să plâng cu amar și să-mi spal întinatul meu trup și suflet? Sau plângând un ceas, voi înceta din nou, căzând iarăși în nesimțirea de totdeauna? Oare ce să fac, ca să aflu o durere neconținută a sufletului? Voi posti și voi priveghea? Dar fără umilință nu folosesc nimic. Voi cânta numai cu gura și voi citi? Dar patimile mi-au întunecat mintea și nu pot cuprinde înțelesul celor zise. Voi cădea cu osârdie înaintea Ta, Dătătorule de bună-tăți? Dar nu am îndrăznire; deznădăjduitu-s-a viața mea, pierdut-am sufletul meu. Doamne, ajută-mi mie, și ca pe vameșul mă primește, pentru că am păcăuit ca risipitorul, la cer și înaintea Ta, și ca pe desfrânata,

care a vărsat lacrimi și despre care s-a zis: „cea deznădăjduită pentru viață și primită pentru întoarcere, purtând miruri, s-a apropiat de Tine, strigând: „Nu mă lepăda pe mine, desfrânata, Cel născut din Fecioară; nu trece cu vederea lacrimile mele, Cel ce ești bucuria îngerilor; ci primește-mă pe mine, care mă pocăiesc și pe care nu m-ai lepădat, Doamne, când am păcătuit, pentru mare mila Ta”¹²⁵. Fiindcă și eu, ticălosul, sunt deznădăjduit pentru multele mele păcate, dar sunt primit pentru negrăita iubire de oameni și pentru noianul cel nemărginit al îndurărilor Tale, în care aruncând deznădejdea sufletului meu, cutez să-mi adun mintea întru sfântă pomenirea Ta. Sculându-mă, voi face și eu măcar o cerere, cu frică și cu cutremur mult, ca să mă învrednicesc și eu, nevrednicul, să fiu robul Tău, și prin har să am mintea fără închipuiri, necolorată și nematerială, și să cad înaintea Ta, singurul Dumnezeu și Făcătorul tuturor, ca odinioară Daniil înaintea îngerului Tău, pe genunchi și pe palmele mâinilor mele (Dan. 10, 10), și întâi să aduc mulțumirea, și apoi mărturisirea înaintea Ta. Și așa încep eu, ticălosul, să caut sfânta Ta voie, aducându-Ți mulțumire pentru toate bunătățile de care m-ai învrednicit pe mine, țărâna, praful și cenușa, și pentru că m-am învrednicit a sta înaintea Ta numai cu mintea, eu cel ce sunt întreg pământesc.

Iar socotind a fi văzut de Tine, strig din tot sufletul și zic: „Stăpâne mult-milostive, mulțumescu-Ți Ție, Te slăvesc pe Tine, Te laud și mă închin Ție, că m-ai învrednicit pe mine, nevrednicul, în ceasul acesta a-Ți mulțumi Ție și a avea toată auzirea pentru unele din

125. Stihira la stihoavna din Miercurea mare.

minunatele faceri de bine ale Tale, sufletești și trupești, nemăsurate și nepătrunse, arătate și nearătate, pe care le-ai făcut și le faci cu noi după har, pe care le știm și pe care nu le știm. Mărturisesc darurile Tale, nu ascund binefacerile Tale; vestesc milele Tale; mărturisescu-mă Ție, Doamne, Dumnezeuul meu, din toată inima mea și slăvesc numele Tău în veac, că mila Ta peste mine mare este; și negrăită este îngăduința și îndelunga Ta răbdare pentru mulțimea fărădelegilor mele, a păcatelor, a necinstirilor și vicleniilor pe care le-am făcut și le fac neconținut și pe care le voi face, și de care m-a izbăvit harul Tău, a celor cu cuvântul, cu lucrul și cu gândul, și pe care le știi, Doamne, cunoscătorule de inimi, de la nașterea mea până la sfârșitul vieții mele, și pentru care îndrăznesc, eu, prea ticălosul, să fac mărturisire înaintea Ta.

Păcătuit-am, săvârșit-am fărădelege înaintea Ta, făcut-am strâmbătate și rău înaintea Ta și nu sunt vrednic să caut și să privesc la înălțimea cerului. Dar îndrăznind la iubirea Ta de oameni cea negrăită și la bunătatea și la milostivirea Ta cea mai presus de minte, cad rugându-mă Ție: Miluiește-mă, Doamne, că nepuținții sunt, și-mi iartă mie mulțimea relelor mele. Nu mă lăsa pe mine să mai păcătuiesc sau să rătăcesc de la calea Ta cea dreaptă, nici să vatăm sau să întristez pe cineva; ci înfrânează toată răutatea mea și obișnuința cea rea, și pornirea dobitocească a sufletului și a trupului, a mâniei și a poftelor. Învăță-mă să fac voia Ta. Miluiește pe frații și pe părinții mei și pe toți monahii și preoții de pretutindeni; pe cei ce m-au născut, pe frații și pe rudeniile mele; pe cei ce ne-au slujit și ne slujesc; pe cei ce se roagă și ne-au încredințat să ne

rugăm pentru ei; pe cei ce ne urăsc și pe cei ce ne iubesc pe noi; pe cei ce i-am vătămat și i-am întristat; pe cei ce ne-au făcut sau vor să ne facă aceste lucruri; și pe toți cei ce cred în Tine. Iartă-ne nouă tot păcatul cu voie și fără de voie și păzește viața noastră și ieșirea din lumea aceasta de durerile necurate, de toată ispita, de tot păcatul și răutatea, de părerea de sine, de deznădejde, de necredință, de mândrie și de frică, de amăgire și de silnicie, de lucrarea și de cursa diavolului. Și ne dăruiește nouă cele de folos sufletelor noastre, în veacul de acum și în cel viitor, precum binevoiește iubirea Ta de oameni. Odihnește pe părinții noștri și pe frații noștri care au plecat mai înainte. Și prin rugăciunile tuturor, miluiește ticăloșia mea; milostivește-Te de pieirea mea, vezi durerea mea, îndreptează întru toate viața mea, cârmuiește petrecerea mea și sfârșitul meu în pace. Și mă fă pe mine în ce fel voiești și cum voiești, fie că vreau, fie că nu vreau, numai să nu rămân lipsit de starea de-a dreapta Ta, în ziua judecății, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, chiar dacă aș fi cel din urmă dintre robii Tăi ce se mântuiesc. Împacă lumea Ta și miluiește pe toți precum știi. Învrednicește-mă de împărtășirea preacuratului Tău trup și cinstului Tău sânge, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Duh, ca arvună a vieții veșnice, celei întru Tine, împreună cu aleșii Tăi, prin mijlocirea Preacuratei Maicii Tale, cu ale sfințelor și cereștilor puteri și cu ale tuturor sfinților Tăi. Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin.

Prea Sfântă Stăpână, Născătoare de Dumnezeu, toate puterile cerești, ale sfinților îngeri și arhangheli, și toți sfinții, mijlociți pentru mine, păcătosul!

Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotțiitorule, Doamne, Fiule, Unule-Născut, Iisuse Hristoase și Duhule Sfinte”, și celelalte.

Și îndată grăiește către gândurile sale: „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, Împăratul nostru Dumnezeu”, de trei ori. Și începe psalmii, la antifon, zicând: „Sfinte Dumnezeule”, închizându-și mintea în cele spuse. Iar la sfârșitul celor patruzeci de „Doamne, miluiește”, al fiecărui antifon, făcând rugăciunea, zice în sine, închinându-se: „Greșit-am, Doamne, iartă-mă”, o dată. Apoi, sculându-se și întinzând mâinile, zice: „Doamne, curățește-mă pe mine păcătosul”, o dată. Iar după ce s-a rugat astfel, trebuie să zică a doua rugăciune: „Veniți să ne închinăm”, de trei ori, și celălalt antifon la fel. Afară de aceea, de câte ori harul îi străpunge inima, trebuie să aibă și mai mult mintea în lacrimile de pocăință, chiar dacă a încetat gura de a cânta și cugetarea ar fi luată în robia cea bună, cum zice Sfântul Isaac. Căci atunci este vremea culesului, nu vremea săditului. De aceea trebuie să rămână în asemenea gânduri, ca și mai mult să se străpungă și să-și dea rodul, adică lacrimile cele după Dumnezeu. „Străpungându-ți-se inima până la lacrimi printr-un cuvânt, zice Scărarul, rămâi la el”¹²⁶. Fiindcă toată lucrarea trupească, adică postul, privegherea, psalmodierea, citirea, liniștirea și celelalte, se fac pentru a se curăți mintea. Iar mintea fără plâns nu se poate curăți, ca să se unească cu Dumnezeu în rugăciunea curată, care o răpește din toate înțelesurile și o face fără chip și fără formă.

126. *Scara*, Cuv. XXVIII: *Despre fericita rugăciune...*, 10, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 406. Vezi și Cuv. 24: *Despre simțirea inimii*, din volumul de față.

Toate acestea sunt bune când se fac bine, precum și dimpotrivă. De aceea tot lucrul are trebuință de dreaptă socoteală, ca să se facă bine; iar fără aceasta nu cunoaștem firea lucrurilor și de aceea ne smintim cei mai mulți când vedem că nu se potrivesc între ele cele spuse și cele făcute de Sfinții Părinți. De pildă, Biserica a primit să cante troparele cu vers, asemenea și alte multe cântări. Dar Scărarul, lăudând pe cei ce plâng după Dumnezeu, zice că unii ca aceștia nu vor striga către ei înșiși în cântări. Sfântul Isaac zice și el despre cei ce se roagă în chip curat că de multe ori se află vreunul adunându-și mintea în rugăciune și îndată cade nesilit la pământ, pe genunchi, ca odinioară proorocul Daniil, și-și are mâinile întinse și ochii lui caută la crucea lui Hristos; iar gândurile lui se schimbă și mădularele lui slăbesc de noile înțelegeri, care vin de la sine în minte¹²⁷. Și iarăși mulți dintre Sfinții Părinți scriu despre unele ca acestea, că prin uimirea minții s-au ridicat nu numai dincolo de cântări și psalmodii, ci au uitat și mintea însăși, cum zice Sfântul Nil. Biserica a făcut bine și un lucru plăcut lui Dumnezeu, că a primit cântările și celelalte tropare, pentru neputința minții noastre, ca prin dulceața viersului să lăudăm pe Dumnezeu, cei ce suntem neștiutori, aproape fără voie; iar cei ce au cunoștință, să vină la străpungerea inimii, prin înțelegerea cuvintelor spuse. Și așa să urcăm ca pe o scară spre pătrunderea înțeleșurilor bune, cum zice Damaschin. Și cu cât sporim în obișnuința cu înțeleșurile celor după Dumnezeu, cu atât dorul lui Dumnezeu ne atrage să le cugetăm, și să ajungem să ne

127. Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, XXXII: *Despre rugăciunea cea curată*, în *Filocalia rom.*, vol. 10, ed. 1981, p. 172.

închinăm în duh și în adevăr Tatălui, cum zice Domnul, și cum zice Apostolul: „Vreau cinci cuvinte în mintea mea, decât zeci de mii pe limbă” (1 Cor. 14, 19); și iarăși: „Vreau ca bărbații să ridice în tot locul mâini cuvioase, fără de mânie și fără de gânduri” (1 Tim. 2, 8). Astfel, cele dintâi sunt leacuri ale neputinței, iar celelalte, desăvârșiri ale minții. Aceasta este dezlegarea unor astfel de întrebări. Deoarece toate sunt bune la vremea lor, dar nelavreme, toate li se par nepotrivite celor ce nu cunosc vremea fiecăruia; cum zice Solomon: „Vreme este pentru orice lucru” (Eccl. 3, 1).

Așadar, când cineva a ajuns la înțelesuri bune trebuie să ia aminte cu osârdie ca să rămână în el asemenea vederi, ca nu cumva, din lenevire sau din lipsă de grijă sau din înălțare, să fie părăsit de har, cum zice Sfântul Isaac: „De cresc în sufletul omului înțelesurile cele după Dumnezeu, care-l duc la o mai mare străpungere și umilință, e dator să mulțumească pururea și să mărturisească lui Dumnezeu acest dar, fiindcă s-a învrednicit să cunoască unele ca acestea, socotindu-se pe sine că este nevrednic”. Iar de încetează acelea și se întunecă iarăși înțelegerea și leapadă temerea și plânsul, trebuie să se întristeze mult și să se smerească pe sine cu lucrul și cu cuvântul, fiindcă l-a părăsit harul, ca să-și cunoască neputința sa, să dobândească smerenie și să se îngrijească de îndreptare. Căci zice marele Vasile: „Dacă nu s-ar lenevi omul dinspre plânsul după Dumnezeu, nu i-ar lipsi lacrimile atunci când ar vrea”. De aceea suntem datori să cunoaștem pururea neputința noastră și harul lui Dumnezeu și să nu deznădăjduim orice ni s-ar întâmpla, nici să îndrăznim că suntem ceva. Ci mai vărtos să nădăjduim pururea

la Dumnezeu cu smerenie. Și acestea se cuvin celui ce caută lacrimi multe cu lucrul și cu cuvântul, fiindcă s-a învrednicit de atâta har și n-a păzit cunoștința lui Dumnezeu din pricina lenevirii sau a mândriei de mai înainte, de acum sau din viitor, precum s-a zis.

Iar celui ce a părăsit de bunăvoie aceste daruri, adică plânsul, lacrimile și înțelesurile cele luminate, ce altceva i se cade decât numai să-l compătimim? Fiindcă nu are lumea un mai mare nebun ca acesta, care se învrednicește de cele ale firii, prin care avea să ajungă la cele mai presus de fire, adică la lacrimile înțelegerii și ale dragostei, însă prin oarecare lucruri de nimic sau prin gânduri străine și voiri proprii, se întoarce la neștiința dobitoacelor, ca un câine la vărsătura sa. Cu toate acestea, dacă vrea iarăși și se va îndeletnici cu citirea după Dumnezeu a dumnezeieștilor Scripturi cu luare-aminte și cu grija morții, și-și va păzi mintea cât va putea de gândurile deșarte în rugăciune, poate afla ceea ce a pierdut. Mai ales dacă nu se supără niciodată împotriva cuiva, chiar dacă pătimește adeseori cele mai mari rele de la acela, și nu lasă pe nimeni să se supere împotriva sa, ci cu toată puterea îl slujește pe acela cu lucrul și cu cuvântul. Atunci mintea i se veselește și mai vătos, izbăvită de tulburarea mâniei. Iar el capătă iscusință, ca să nu mai uite niciodată de sufletul său, temându-se ca nu cumva să fie părăsit iarăși. Astfel rămâne necăzut din frică, având pururea lacrimile pocăinței și ale plânsului, până ce se va sui la cele ale dragostei și ale bucuriei, de la care se va înălța la pacea gândurilor, cu harul lui Hristos.

Toate acestea stau așa. Iar noi, care suntem încă pătimiși și grei la inimă, suntem datori să pătrundem

pricinile plânsului și să ne cercetăm pe noi înșine în fiecare zi, atât înainte de canonul hotărât, cât și în cursul lui și la sfârșit, fie că lucrăm, cei ce suntem încă slabi pentru nelucrarea cea după Dumnezeu și pentru oprirea de la toate, cum zice Sfântul Isaac, fie că ședem în nelucrare în același loc, cei ce avem ochi neador-miți și cuget de trezvie, cum zice Scărarul¹²⁸, ca să se strângă sufletul nostru și să înceapă să lăcrimeze, cum zice Sfântul Dorotei.

Dar acestea s-au zis despre cele mai înainte spuse în cele trei vederi, ca să ne învrednicim să ajungem la celelalte.

Despre a patra vedere

Aceasta este cugetarea la coborârea și la petrecerea în lume a preadulcelui nostru Mântuitor Iisus Hristos, spre a uita treptat până și de hrana însăși, cum zice marele Vasile, și precum am auzit de la fericitul David, că uita să mănânce pâinea sa (Ps. 101, 5). Și aceasta, zice Scărarul, deoarece cugetarea lui era răpită spre minunile lui Dumnezeu într-o uimire multă și nu știa cum să răsplătească lui Dumnezeu, cum zice Vasile, povestitorul celor cerești.

„Ce vom da în schimb Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni, pentru firea cea stricată Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi. La cei nemulțumitori a venit Făcătorul de bine; la cei robiți, Slobozitorul; la cei ce sedeau în întuneric, Soarele dreptății; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viața; Învierea,

128. În paranteză: caută la sporirea ta!

pentru cei căzuți. Către El vom striga: Slavă Ție, Dumnezeu nostru!”¹²⁹.

Și iarăși, cel din Damasc: „Minunatu-s-a de aceasta cerul, și marginile pământului s-au umplut de uimire, că Dumnezeu S-a arătat oamenilor trupește și pânțelele tău s-a făcut mai cuprinzător decât cerurile. Pentru aceasta, Născătoare de Dumnezeu, pe tine te măresc cetele îngerilor și oamenilor”¹³⁰.

Și iarăși: „Înfricoșatu-s-a tot auzul de nespusa coborâre a lui Dumnezeu; Cel preaînalt S-a coborât de bunăvoie până la trup, făcându-Se om din pânțe feciorelnic. Pentru aceasta, pe Preacurata Născătoare de Dumnezeu, noi, credincioșii, o mărim”¹³¹.

„Veniți, popoarelor, lângă mine, să ne suim la muntele cel sfânt din ceruri și să stăm în chip netrupesc în cetatea Dumnezeului celui viu, și să privim cu mintea Dumnezeirea cea nematerială, a Tatălui și a Duhului, strălucind în Fiul cel Unul-Născut”¹³².

„Atrasu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și schimbătu-m-ai cu dumnezeiasca Ta dragoste. Ci arde cu focul cel nematerial păcatele mele și mă învrednicește să mă satur de desfătarea dintru Tine, ca pe amândouă venirile Tale să le măresc, veselindu-mă, Bunule”¹³³. Întreg ești dulceată, Mântuitorule; întreg ești dorire și dor nesăturat; întreg ești frumusețe cu neputință de ajuns. Și cel ce a luat, prin virtuțile sufletești și trupești, cunoștința unora ca acestora și a tainelor ascunse în

129. *Octoih*, glas 7, Duminică dimineața la Laude.

130. *Irmologhion*, Cântarea a 9-a, glas 8 („Spăimântatu-s-a...”).

131. *Irmologhion*, Cântarea a 9-a, glas 8.

132. Din Canonul de la Utrenia din 6 august (Schimbarea la față).

133. Tropar din rânduiala Sf. Împărtășiri.

cuvintele sfinților bărbați și ale dumnezeieștilor Scripturi, și mai ales a dumnezeieștilor Evanghelii, acela nu se mai odihnește de dorul și de lacrimile cele multe ce izvorăsc într-însul pururea în chip nesilit.

Iar noi, cei ce auzim numai de cele din Scripturi, suntem datori a ne îndeletnici și a cugeta pururea unele ca acesta, ca astfel, după multă vreme, să se întipărească dorul lui Dumnezeu în inima noastră, cum zice Maxim¹³⁴, și cum făceau Părinții înainte de a primi cunoștința care izvorăște de la sine. Tot dorul mucenicilor zbura numai către Stăpânul, unindu-se cu El prin dragoste și cântări, cum a zis și Damaschin despre cei trei tineri: „Pentru legile părintești, fericiții tineri în Babilon, primejduindu-se de mai înainte, au scuipat porunca cea nebunească a împăratului și împreunându-se cu focul de care nu s-au ars, Celui ce stăpânește vrednică cântare i-au cântat”¹³⁵.

Și pe drept cuvânt, când simte cineva minunile lui Dumnezeu, e covârșit de uimire¹³⁶ și uită chiar și de viața vremelnică¹³⁷. Iar nu cum suntem străpuși noi de dumnezeieștile Scripturi, și apoi iarăși ne întunecăm din pricina lenei, a uitării și a neștiinței, și ajungem nesimțitori în urma patimilor. Căci numai cel ce s-a curățit prin plâns de patimi simte tainele ascunse în toate Scripturile și se uimește de toate, dar mai ales de Sfânta Evanghelie, de lucruri și de cuvinte. Și pre-

134. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 77, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 236.

135. *Irmologhion*, cânt. a 8-a, glas 6.

136. Își iese din sine.

137. *Scara*, Cuv. XXVII: *Despre sfințita liniștire a trupului și a sufletului*, 26, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 384.

cum înțelepciunea lui Dumnezeu a făcut cele grele ușoare, așa face pe om puțin câte puțin dumnezeu: bun și îndurător, ca să poată iubi pe vrăjmași, precum și Tatăl îndurător este, și nepătimaș, ca Dumnezeu cel fără patimă; având toată virtutea și desăvârșirea, precum Tatăl desăvârșit este. Și simplu grăind, toate câte se cuvin lui Dumnezeu le primește, după învățătura Sfintei Cărți, și omul, ca să se facă dumnezeu prin lucrare voită. Cine nu se minunează de lucrarea Sfintei Evanghelii? Pentru că numai prin libera alegere, îi dăruiește omului toată odihna în veacul de acum și în cel viitor, cu multă cinste. Căci zice Domnul: „Cel ce se smerește pe sine, înălța-se-va” (Luca 18, 14). Despre aceasta mărturisește și Petru, care a părăsit mrejele, și a primit cheile cerului; asemenea și ceilalți Apostoli, dintre care fiecare, părăsind cele puține pe care le avea, a luat toată lumea în stăpânire, în veacul de acum, iar în cel viitor „cele pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit” (2 Cor. 2, 9). Și nu numai Apostolilor li s-au întâmplat acestea, ci tuturor celor ce au voit să li se întâmple, până astăzi. Căci, cum zic unii dintre Părinți, deși se osteneau în pustie, dar aveau multă odihnă. Iar aceasta o spuneau despre viața cea netulburată și fără griji.

Și oare cine socotim că are mai multă odihnă și cinste la Dumnezeu: cel ce se liniștește cu Dumnezeu și împlinește poruncile Lui, sau cel ce petrece în tulburări, în tribunale și în griji lumești? Cel ce stă pururea de vorbă cu Dumnezeu, prin cercetarea dumnezeieștilor Scripturi și prin rugăciunea neîmprăștiată și prin lacrimi, sau cel ce se ostenește și priveghează în hoții și în fapte nelegiuite, în care, neizbândind, nu are

parte decât de osteneală și de îndoită moarte? Iată, așadar, că suferim și moarte cu multă osteneală și necinste, fără nici un câștig, ba, mai bine-zis, au pățimit unii adeseori și cea mai mare pagubă, pierzându-și sufletul. Mă gândesc la tâlharii, la hoții de mare, la desfrânații și la războinicii de meserie, care n-au voit să se mântuiască cu odihnă, cu cinste și cu câștig. O, ce orbire! Pentru ca să pierim suferim moartea, iar pentru ca să ne mântuim nu iubim nici viața. Și chiar dacă avem de primit moartea pentru Împărăția cerurilor, ce facem mai mult decât tâlharul, spărgătorul sau oșteanul, care numai pentru pâine rabdă adeseori moartea viitoare, pe lângă cea de aici? Așadar, cea dintâi țință să ne fie Hristos, prin care se dă Împărăția cerurilor celor ce aleg de bună voie în veacul de aici să disprețuiască duhovnicește toate și să le aibă roabe lor și să împărătească nu numai peste lucruri, ci și peste trup, prin disprețuirea lui, ba încă și peste moarte, prin buna îndrăzneală a credinței; iar în veacul viitor, să împărătească veșnic cu trupul împreună cu Hristos, prin harul învierii de obște.

Moartea vine la fel și pentru păcătos, și pentru drept, dar deosebirea e mare. Ca muritori, mor amândoi, și nu e nicio mirare. Dar cel dintâi, fără plată și osândit; iar celălalt, fericit în veacul de acum și în cel viitor. Și apoi ce mare lucru este a câștiga bani, pe care va avea să-i părăsească fără să vrea cel ce-și închipuie că-i are, nu numai în ceasul morții, ci adeseori și înainte de ea, cu multă rușine, osteneală și durere? Ba poate unii au suferit și moarte pentru ei, după nenumăratele ispite ale bogăției, adică frica, grija, întristarea și tulburarea neîncetată, de bunăvoie și fără de

voie. Dar sfânta poruncă izbăvește de toate acestea pe om și-i dăruiește lipsa desăvârșită de griji și de temeri, ba adeseori și o veselie negrăită, celor ce-și aleg de bunăvoie și cu tot sufletul neaverea.

Ce este, așadar, mai plăcut decât a ajunge cineva nepătimaș, nestăpânit câtuși de puțin de mânie sau de pofta vreunuia dintre lucrurile lumii, ci socotind ca nimic cele râvnite de cei mulți, ca unul ce este ridicat deasupra tuturor, petrecând ca în Rai, mai bine-zis ca în cer, și fiind mai presus de orice trebuință, prin lipsa de griji și îndeletnicirea cu Dumnezeu? Căci suferind cele ce vin asupra lui cu bucurie, tot ce i se întâmplă îl odihnește. Și iubind pe toți, de toți este iubit. De asemenea, disprețuind toate, ajunge deasupra tuturor. Tot așa este cu cel ce nu vrea să aibă ceva pentru care altul se luptă și se întristează dacă nu dobândește, ba, poate, dobândind ceea ce dorește, chiar se osândește. Căci cel ce nu dorește nimic se izbăvește prin poruncă de toate relele din veacul de acum și din cel viitor. Fiindcă nevrând să aibă ceea ce nu are, are parte de toată odihna și e mai presus de orice bogăție, precum cel ce pofteste cele ce nu le are, suferă cel mai mare chin, încă înainte de chinurile veșnice, și unul ca acela e rob chiar dacă pare că e împărat și bogat. Dar ce lucru greu ne cer poruncile Domnului, pe care să nu-l putem face noi, ticăloșii, cu multă râvnă, chiar fără nicio răsplată?

Deci cel ce a putut înțelege în parte harul Sfintei Evanghelii și cele ce se află în ea, adică faptele și învățăturile Domnului, poruncile și dogmele Lui, înfricoșările și făgăduințele, acela știe ce comori neîmputinate a aflat, măcar că nu poate povesti despre ele cum

trebuie, pentru că cele cerești sunt negrăite. Căci Hristos S-a ascuns în Evanghelie, și cel ce vrea să-L afle pe El trebuie să vândă mai întâi de toate averile sale și să cumpere Evanghelia, ca nu numai să-L poată afla pe El din citire, ci să-L și primească în sine prin urmarea viețuirii Lui în lume. Fiindcă cel ce caută pe Hristos, zice Sfântul Maxim, nu trebuie să-L caute pe El în afară, ci în sine însuși¹³⁸, adică să se facă cu trupul și cu sufletul nepăcătoș ca Hristos, după cât e cu putință omului, și să păzească mărturia conștiinței cu toată puterea, ca să împărasească peste toată voia sa și să o biruiască prin disprețuirea ei, chiar dacă e sărac și fără slavă din punctul de vedere al lumii. Pentru că ce folos are cel care pare că e împărat, dar e stăpânit de mânie și de poftă în veacul acesta, iar în cel viitor va afla munca veșnică, dacă nu va voi să păzească poruncile dumnezeiești?

Dar o, ce nebunie! Cum nu vrem să luăm, prin unele lucruri mici și vremelnice, bunătățile mari și veșnice, ci lepădăm bunătățile și dorim cele potrivnice. Și ce este mai neînsemnat decât un pahar cu apă rece, sau decât dăruirea unei bucăți de pâine, sau decât lepădarea voii, sau a unui mic gând, prin care ni se dă Împărăția cerurilor din harul Celui ce a spus: „Iată Împărăția cerurilor înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21).

„Căci nu este departe, zice Damaschin, nici afară, ci înăuntru. Voiește numai să biruiști asupra patimilor și, iată, o ai în tine însuși, numai pentru că viețuiești în

138. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 35, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 217. Cine a imprimat în sine viețuirea evanghelică îl are în sine pe Hristos. Cine face din Evanghelia scrisă o Evanghelie trăită, L-a descoperit pe Hristos.

chip plăcut lui Dumnezeu. Iar de nu vrei, nu ai nimic". Fiindcă Împărăția lui Dumnezeu, spun Părinții, este viețuirea plăcută lui Dumnezeu, și prima și a doua venire a Domnului. Despre a doua venire, s-a scris mai înainte la cuvintele despre plâns¹³⁹. Iar cel ce a înțeles-o pe cea dintâi prin har, întru sfințirea sufletului, trebuie să zică întru multă uimire: „Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale și niciun cuvânt nu ajunge spre lauda minunilor Tale". Iată, preadulcele meu Stăpân, robul Tău, stând înaintea Ta fără de glas și deșert, aștept de la Tine luminarea cunoștinței. Căci Tu ai spus, Doamne: „fără de Mine nu puteți face nimic" (Ioan 15, 5). Dar Tu învață-mă cele despre Tine. Pentru aceasta am îndrăznit să cad la preacuratele Tale picioare, ca sora lui Lazăr, prietenul Tău, ca să aud și eu ceva cu mintea. Dacă nu despre dumnezeirea Ta cea necuprinsă, măcar despre petrecerea Ta cea trupească în lume; ca să primesc oarecare mică simțire a celor spuse în Sfânta Evanghelie a harului Tău; și cum ai petrecut cu noi, blând și smerit cu inima (Matei 11, 29), cum a zis preasfânta Ta gură, pentru a învăța noi acestea de la Tine. Și cum, aflându-Te de bunăvoie într-o așa de mare sărăcie – Tu, Cel bogat în milă – în osteneală și în sete, ai dat apă vie Samarinei, precum ai zis, Doamne: „Cel ce însetează să vină la Mine și să bea" (Ioan 7, 37). Căci Tu ești izvorul tămăduirilor și cine poate să laude petrecerea Ta cea din lume?

Dar fiindcă m-ai învrednicit pe mine, țărâna, cenușa și praful, neascultătorul și ucigașul de sine, care mult Ți-am păcătuیت și pururea păcătuiesc, să cunosc peste

139. La vederea a treia.

tot ceva din faptele și din cuvintele Tale, iartă-mi îndrăzneala, ca să și îndrăznesc să Te întreb despre ele, ca unul ce mi se pare că Te văd prin credință pe Tine cel nevăzut de toată făptura. Căci Tu știi, Doamne, cunoscătorule de inimi, că nu întreb din iscodire, ci caut ca să învăț, crezând că dacă mă voi învrednici de cunoștință de la Tine, îmi vei dăruia, iubitorule de oameni, ca și celor ce Te doresc pe Tine, și lucrarea după putere, ca să urmez viețuirii Tale celei după trup, prin care, după har, m-am numit creștin. Nimeni nu poate, ca ucenicii Tăi, să rabde moartea pentru dușmani, nici să dobândească sărăcia Ta și a lor, ci fiecare dintre noi în parte, potrivit cu hotărârea lui. Dar chiar dacă ar muri în fiecare zi pentru Tine, nici așa nu se poate plăti de datorie. Fiindcă Tu, Doamne, Dumnezeu desăvârșit fiind, ai petrecut fără de păcat în lumea aceasta și toate le-ai suferit pentru toți. Iar noi, chiar dacă suferim poate ceva, pentru noi înșine și pentru păcatele noastre pătimim. Că cine nu se minunează cugetând la negrăita Ta coborâre? Că Dumnezeu necuprins fiind, atotputernic și atotțiitor, șezând pe heruvimi, care se zic înțelepciunea ce se înmulțește, Te-ai smerit pentru noi, care Te mâniem mult de la început, încât ai primit naștere și hrănire, prigoniri și împrôscări cu pietre, batjocuri, pâlmuiri, loviri și scuipări, apoi cruce, piroane, burete și trestie, oțet și fiere, și câte nu sunt vrednic să aud. Apoi cu sulița s-a împuns preacurata Ta coastă, din care ne-a izvorât nouă viața cea veșnică, cinstitul Tău sânge, și apă.

Preamăresc nașterea Ta și pe cea care Te-a născut, pe care ai păzit-o fecioară și după naștere ca și înainte de naștere. Închinu-mă Ție, Celui ce în peșteră și în

iesle Te-ai înfășat; slăvescu-Te pe Tine, Cel ce în Egipt cu Maica Ta, Fecioara și Preacurata, ai plecat, și în Nazaret Te-ai așezat și părinților după trup Te-ai supus, celui socotit tată și celei cu adevărat Maică. Mărescu-Te pe Tine, Cel ce Te-ai botezat în Iordan de către Înaintemergătorul Tău, Doamne, împreună cu Tatăl, Cel ce Te-a mărturisit pe Tine, și cu Duhul Sfânt, Cel ce Te-a făcut pe Tine arătat, și botezarea Ta și pe Ioan Botezătorul, proorocul și robul Tău. Slăvescu-Te pe Tine, Cel ce ai postit pentru noi și Te-ai lăsat ispitit de bunăvoie și ai biruit pe vrăjmașul în trupul pe care l-ai luat de la noi și ne-ai dăruit nouă biruință asupra lui, prin nespusa Ta înțelepciune; pe Tine, Cel ce ai petrecut cu ucenicii Tăi și ai curățit leproși, ai îndreptat șchiopi, ai dăruit orbilor lumină, le-ai dat surzilor și muților puterea de a grăi și auzi, ai binecuvântat pâinile, ai umblat pe mare ca pe uscat, ai învățat mulțumile despre fapte și vederi, ai vestit pe Tatăl și pe Duhul Sfânt, ai prezis înfricoșările și făgăduințele viitoare și toate cele ce ajută la mântuirea noastră; pe Tine, Cel ce ai biruit pe vrăjmașul și ai smuls patimile din rădăcini prin învățătura atotînțeleaptă, și pe cei nebuni i-ai înțeleptit, iar pe cei vicleni i-ai surpat, ca pe niște neînțelepți, cu nemărginita Ta înțelepciune, pe cei morți i-ai sculat cu puterea Ta negrăită, ai scos pe draci, cu stăpânire, ca un Dumnezeu al tuturor. Și nu ai făcut aceasta numai prin Tine însuși, ci le-ai dăruit și robilor Tăi putere ca să facă și mai mari decât acestea, ca și mai mult să ne minunăm, cum ai zis, Doamne. Mare este Numele Tău, că prin Tine toate cele minunate se fac de către Sfinții Tăi.

Stăpâne Doamne, lisuse Hristoase, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu, numele cel preadulce al mântuirii

noastre, mare este slava Ta, mari sunt lucrurile Tale, minunate cuvintele Tale și mai dulci decât mierea și decât fagurul! Slavă Ție, Doamne, slavă Ție! Dar cine poate lăuda pogorârea Ta, bunătatea Ta, puterea, înțelepciunea, petrecerea în lume și învățătura? Și cât de firesc învață sfintele Tale porunci cu ușurință viața virtuoasă, precum ai zis, Doamne: „Iertați și se va ierta vouă” (Matei 6, 14), și iarăși: „Căutați și veți afla, bateți și se va deschide vouă” (Matei 7, 7), și: „Câte voiți să vă facă vouă oamenii, așa și voi să faceți lor” (Matei 7, 12). Cine, luând cunoștință despre poruncile Tale și celelalte cuvinte, nu se va uimi cugetând la înțelepciunea Ta nesfârșită? La înțelepciunea lui Dumnezeu, viața tuturor, bucuria îngerilor, lumina negrăită, învierea morților, „Păstorul cel bun, care-și pune sufletul pentru oi” (Ioan 10, 11). Laud schimbarea Ta la față, răstignirea, îngroparea, învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl, pogorârea Duhului Sfânt și cea de a doua venire a Ta, cea cu putere multă și slavă necuprinsă. Umilitu-m-am, Doamne, înaintea minunilor Tale și nemaștiind ce să fac, vreau să alerg la tăcere. Dar nu știu ce să fac. Că de tac, mă înfricoșez; iar de îndrăznesc să spun ceva, nu știu ce să zic, că mă cuprinde uimirea. Mă socotesc nevrednic de cer și de pământ și vrednic de toată munca, nu numai pentru cele ce am păcătuît, ci cu mult mai vârtos pentru facerile de bine ce le-am primit. Căci nemulțumitor fiind eu, ticălosul, mi-ai umplut sufletul de tot binele. Preabunule Doamne, înțeles-am lucrurile Tale din parte și s-a uimit cugetul meu. M-am făcut cu totul nimic, numai privind lucrurile Tale, Stăpâne. Dar nu a mea este cunoștința, nici lucrarea, ci a harului Tău. De aceea îmi

pun mâna pe gură, ca odinioară Iov, și nemaștiind ce să fac, alerg la sfinți, eu, ticălosul.

Stăpâna cea bună a lumii, tu știi că nu avem îndrăznire, noi, păcătoșii, către Dumnezeu pe Care L-ai născut. Dar îndrăznind către tine, noi, robii tăi, cădem la Stăpânul prin tine, ca ceea ce ai îndrăznire către El, ca unul ce e Fiul tău și Dumnezeuul nostru. Lui, deci, crezând și eu, nevrednicul, rogu-te, Stăpână, să-mi dăruiască simțirea darurilor tale și ale celorlalți sfinți; cum ai arătat virtuți atât de mari, și cum pe tine numai faptul că S-a născut Fiul lui Dumnezeu din tine te-a mărturisit ca fiind mai presus de toate cele ce sunt. Căci te-a aflat pe tine vas vrednic de a Sa sălășluire, Cel ce cunoaște toate mai înainte de a se face, ca un Făcător al tuturor. Și nimeni nu poate întreba despre ale tale. Pentru că sunt mai presus de fire, de minte și de înțelegere. Cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu te mărturisim pe tine, cei mântuiți prin tine, Fecioară curată, mărindu-te împreună cu cetele netrupești, pentru că: „Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu puțință oamenilor, spre Care nu cutează a căuta cetele îngeresti; iar prin tine, Preacurată, S-a arătat oamenilor Cu-vântul întrupat, pe Care mărindu-L împreună cu oștile îngeresti, pe tine te mărim”¹⁴⁰.

„Ce te vom numi pe tine, o, ceea ce ești plină de dar? Cer”, și cele următoare¹⁴¹.

Născătoare de Dumnezeu, tu ești vița cea adevărată, care ai odrăslit rodul vieții; pe tine te rugăm, mijlocește, preaslăvită, împreună cu Apostolii și cu toți sfinții, să se miluiască sufletele noastre, ale celor ce te

140. Canonul înmormântării.

141. *Troparul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, ceasul întâi.*

mărturisim pe tine cu dreaptă credință Născătoare de Dumnezeu, și te ferim pe tine cea pururea fericită, precum ai prezis, Stăpână. Căci cu adevărat toate neamurile te ferim pe tine, singură Născătoare de Dumnezeu, „ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare”, și celelalte.

Dar neputând să înțeleg cele ale tale, voi grăi, minunându-mă, cele ale celorlalți sfinți:

„Cum ai petrecut în pustie, o, Botezătorule și Înaintemergătorule al Domnului? Și ce te vom numi pe tine? Prooroc, Înger, Apostol sau mucenic? Înger, că ai petrecut ca unul fără trup; Apostol, că ai vânat neamurile; mucenic, că pentru Hristos capul tău s-a tăiat. Roagă-L pe El să se mântuiască sufletele noastre. Căci zice Solomon: „Pomenirea dreptului cu laude” (Pilde 10, 7). Dar ție îți ajunge mărturia Domnului, căci cu adevărat Înaintemergător te-ai arătat”, și celelalte.

Sfinților Apostoli și ucenici ai Mântuitorului, cei ce v-ați făcut înșivă văzători ai tainelor, pe Cel ce nu se vede și început nu are L-ați propovăduit zicând: „La început era Cuvântul” (Ioan 1, 1). Nu ați fost zidiți înainte de îngeri, nu ați învățat de la oameni, ci din Înțelepciunea cea de sus. De aceea, având îndrăznire, rugați-vă pentru sufletele noastre! Mă minunez de iubirea voastră de Dumnezeu, cum se zice în vechile tropare: „Doamne, pe Tine dorindu-Te Apostolii pe pământ, din inimă, pe toate le-au socotit gunoaie, ca să Te dobândească numai pe Tine; și pentru Tine și-au dat trupurile la bătaie. De aceea, slăvindu-se, se roagă pentru sufletele noastre”.

Și cum oameni fiind, ca noi, și trup de lut purtând, ați arătat așa de mari virtuți, încât ați suferit moarte pentru cei ce vă omorau pe voi. Cum voi, cei puțini, ați biruit toată lumea? Cum, simpli fiind și neînvățați, ați

biruit pe împărați și pe stăpânitori, voi cei neînarmați și goi? Iar prin aceia, pe dracii nevăzuți, voi, cei săraci și cu neputința trupului îmbrăcați. Și ce a fost această putere dacă nu credința, prin care ați luat puterea Duhului Sfânt, voi și sfinții mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat? „Rugați-vă Domnului, să se miluiască sufletele noastre, Apostoli, mucenici, prooroci, ierarhi, cuvioși”, și celelalte.

Și cine nu se minunează, sfinților mucenici, văzând lupta cea bună pe care ați purtat-o? Cum, în trup fiind, ați biruit pe vrăjmașul cel netrupesc, mărturisind pe Hristos și cu crucea întrarmându-vă? Pentru aceasta, cu vrednicie v-ați arătat dracilor izgonitori și barbarilor împotriviți. Neîncetat rugați-vă să se mântuiască sufletele noastre. Căci asemenea celor trei tineri înainte de voi, nu ați răbdat nevoințele cu nădejdea plății, ci pentru dragostea dumnezeiască, cum înșivă ați zis: „Chiar de nu ne-ar izbăvi pe noi, nici așa nu-L vom tăgădui ca pe Cel ce nu ne izbăvește”.

Mă minunez de smerenia voastră la culme, sfinților trei tineri, că aflându-vă în mijlocul văpăii, ați grăit cu mulțumire; și „nu este în vremea aceasta căpetenie și prooroc și conducător” (Cântarea celor trei tineri, 14), și celelalte. Cu suflet zdrobit și cu duh de smerenie, mă minunez de puterea lui Dumnezeu, Care s-a săvârșit cu voi și cu Ilie Proorocul, cum zice Damaschin: „Din văpaie, rouă ai izvorât cuvioșilor, și jertfa dreptului cu apă o ai ars. Că toate le faci, Hristoase, numai voind”.

Dar ce voi privi mai întâi? Lucrarea Sfintei Evanghelii, sau faptele sfinților Apostoli? Nevoințele sfinților mucenici, sau luptele sfinților Părinți? Viețile și cuvintele tuturor sfinților, vechi și noi, bărbați și femei, sau tâlcuirile și dreapta lor socoteală? Nu pricep și mă minunez.

Ci rogu-mă, Ție, iubitorule de oameni, Doamne, să nu lași să se facă acestea spre osânda mea, pentru nevrednicia mea și pentru purtarea mea cea nemulțumitoare, după ce am cunoscut taine atât de mari, pe care le-ai descoperit sfinților Tăi, și prin ei mie, păcătosului și nevrednicului robului Tău. Căci, iată, Stăpâne, robul Tău este înaintea Ta, lipsit de toate și fără de glas, asemenea unui mort, și nu îndrăznește să zică altceva, sau să privească fără rușinare, ci cad după obicei, strigând și grăind din adâncul sufletului: „Stăpâne mult milostive”, și celelalte rugăciuni.

Pe lângă celelalte fapte minunate, mă minunez și de puterea Lui de Dumnezeu, arătată cu mana, că nu se păstra cu același chip până a doua zi, ci se strica și se afla plină de viermi, ca nu cumva cei necredincioși să se îngrijească de ziua de mâine. Iar în năstrapa ce se afla în cort se afla nevătămată pururea. Și iarăși, prăjită fiind de foc, rămânea nearsă, dar se topea la cea mai slabă rază a soarelui, ca nu cumva cei nesăturați să adune peste trebuință. O, minune! Cum lucrează Dumnezeu pretutindeni mântuirea oamenilor, precum zice Domnul despre Providența dumnezeiască: „Tatăl Meu până acum lucrează, și Eu lucrez” (Ioan 5, 17).

Iar de cealaltă rugăciune și de psalmi se cade să aibă grijă întru paza purtărilor sufletului și ale trupului, ca să vină la deprinderea cugetărilor dumnezeiești, încât să poată înțelege toate tainele aflătoare în dumnezeieștile Scripturi, și lucrările cele minunate, întru simțire multă; ca, minunându-se de darurile lui Dumnezeu, să ajungă să-L iubească numai pe El și să pătimească cu bucurie pentru El ca toți sfinții. Căci toate dumnezeieștile Scripturi înfricoșează și uimesc, cum zice Solomon.

Deci cel ce se îndeletnicește numai cu acestea după Dumnezeu, se învață de dumnezeieștile Scripturi în chip simțit, iar de Providența dumnezeiască prin înțelegere, și începe să vadă lucrurile după fire, cum spun Grigorie al Nyssei și Damaschin, și nu mai e furat de frumusețea din afară a lucrurilor lumii acesteia, adică de strălucire, de bogăție, de slava care trece și de altele ca acestea nici nu e vrăjit de umbra care zace asupra lor, ca cei încă pătimiși.

Despre a cincea cunoștință

Din această a cincea cunoștință, care se zice, după proorocul, sfat, se poate cunoaște, precum s-a zis la sfârșitul Fericirilor, firea și schimbarea făpturilor sensibile. Se cunoaște că din pământ sunt și iarăși în pământ se întorc, după cuvântul Ecclesiastului: „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune” (Eccl. 1, 1). Dar și Damaschin zice la fel: „Deșertăciune sunt toate cele omenești, câte nu mai sunt după moarte. Nu rămâne bogăția, nu călătorește împreună slava, căci venind moartea, toate acestea au pierit”. Și iarăși: „Cu adevărat deșertăciune sunt toate și viața aceasta este umbră și vis, că în deșert se tulbură tot pământeanul, cum zice Scriptura. Când dobândim lumea, atunci în groapă ne sălășluim, unde împreună sunt împărații și săracii”¹⁴².

Despre a șasea cunoștință

Ajungând astfel la deprinderea neîmpătimirii, i se dă omului cunoștința a șasea, așa-numita tărie. Și începe să vadă fără patimă frumusețea făpturilor sensibile.

142. Canonul înmormântării.

Pentru că toate gândurile sunt de trei feluri: omenești, drăcești și îngerști. Gând omenesc avem atunci când se suie la inimă un oarecare înțeles simplu al fapturilor, ca de pildă, bărbat, aur sau orice altceva din făpturile sensibile. Gândul drăcesc e compus din înțeles și patimă, ca de pildă, când ne gândim la un om fie cu o iubire fără judecată, fie cu o afecțiune care nu e după Dumnezeu, ci spre curvie, fie iarăși cu o ură nescotită, adică cu amintirea răului, sau cu clevetire; iar la aur, de asemenea, pentru iubirea de bani, sau pentru furt, sau pentru răpire, sau altceva din acestea, sau cu ură și cu hulire împotriva lucrurilor lui Dumnezeu. Prin amândouă acestea se lucrează pieirea¹⁴³. Fiindcă dacă iubim lucrurile, nu după măsura cuvenită, ci le punem mai presus de dragostea de Dumnezeu, nu ne deosebim întru nimic de slujitorii idolilor, zice Sfântul Maxim¹⁴⁴. Și iarăși, dacă le urâm pe ele, ca unele ce n-ar fi fost făcute bune foarte, mâniem pe Dumnezeu.

Iar gândul îngeresc este contemplarea nepătimasă a lucrurilor, sau cunoștința adevărată, care este mijlocie între amândouă prăpăștiile, păzind mintea și deosebind ținta cea dreaptă de cele șase curse ale diavolului, care o înconjoară, adică de cea de sus și de cea de jos, de cea de-a dreapta și de cea de-a stânga, de cea dinăuntru și de cea care e afară de ținta dreaptă. Aceasta este cunoștința adevărată, care stăruie ca un centru în mijlocul celor șase curse. Ea se învață de la îngerii pământești, care s-au omorât pe ei lumii, ca să

143. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap. 84; suta a patra, cap. 45, 49, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 101-102; 136-137.

144. *Capete despre dragoste*, suta întâi, cap. 7, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 66.

li se facă mintea nepătimasă, spre a vedea lucrurile cum trebuie. Cel ce are cunoștința aceasta nu se urcă deasupra țintei drepte, prin semeție, socotind că înțelege ceva din proprie înțelepciune; nici nu se coboară jos, prin neștiință, fiindcă n-a putut să ajungă desăvârșirea; nici nu se abate la dreapta, prin lepădarea și ura lucrurilor; nici la stânga, prin iubire nesocotită sau împătımire; nici, iarăși, înăuntrul de la ținta dreaptă, prin neștiință și lenevire peste tot; nici în afară, prin multă ocupație și prin sânguință nesocotită din nepăsare sau răutate¹⁴⁵. Ci primește cunoștința cu răbdare, cu smerită cugetare și cu bună nădejde, din credință tare, pentru ca, cunoscând ceva din parte, să fie înălțat spre dragostea dumnezeiască, iar pentru necunoașterea întru cunoștință, să dobândească smerita cugetare, și prin nădejdea și credința statornică să ajungă la ținta lucrului căutat.

Acela nici nu urăște ceva cu totul ca rău, nici nu iubeste fără judecată, ci-l privește pe om spre a se minuna cum mintea lui este icoană nehotărnicită a lui Dumnezeu cel nevăzut, deși deocamdată e hotărnicită de trup, cum zice marele Vasile; și cum ajunge până la hotarele oricărui chip, ca și Dumnezeu, Care poartă grijă de lume. Căci mintea se preface după forma fiecărui lucru și se colorează după chipul lucrului cunoscut de ea. Iar când se învrednicește să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip și înfățișare, se face și ea fără chip și fără formă¹⁴⁶. Apoi se minunează cum poate să păs-

145. Dreapta socoteală constă în a găsi înțelesul central al lucrurilor și în a te păstra cu tărie în el, nelăsându-te ispitit de nicio atracție unilaterală.

146. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste, suta a treia* cap. 97, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 128.

treze orice cuget, și cum cugetele din urmă nu pot schimba pe cele dintâi, nici cele dintâi nu pot vătămă pe cele din urmă, ci cugetarea le ține pe toate, ca pe o comoară, fără uitare; și când vrea mintea, descoperă prin grai cele gândite, nu numai pe cele proaspete, ci și pe cele adunate în vistierie de demult. De asemenea se minunează cum, iarăși, cuvintele ieșind mereu, mintea rămâne aceeași, fără scădere.

Privind apoi trupul, se minunează cum ochii, urechile și limba primesc din afară cele de trebuință, după voia sufletului; ochii, prin lumină, urechile, prin aer; și niciunul dintre simțuri nu împiedică pe celălalt și nu poate face ceva în afară de scopul sufletului. Se minunează apoi cum trupul neînsuflețit, la porunca lui Dumnezeu, s-a amestecat cu sufletul înțelegător și cuvântător, care a fost creat de Duhul Sfânt, cum zice Damaschin¹⁴⁷, prin insuflare, măcar că sunt unii care nu știu aceasta, socotind că este din Dumnezeirea cea mai presus de minte, ceea ce este cu neputință. Căci zice Gură de Aur: „Ca să nu se socotească mintea omească pe sine Dumnezeu, a pus Dumnezeu într-însa uitare și neștiință, ca din aceasta să-și agonisească smerenie”. Și iarăși, când vrea Ziditorul, se desparte această amestecare firească, și sufletul cuvântător, cum zice Scărarul, se duce sau sus în cer, sau jos în iad, iar trupul pământesc se întoarce în pământul dintru care a fost luat. Dar iarăși, prin harul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, se unesc cele despărțite, la a doua venire a Sa, ca fiecare dintre noi să primească după faptele sale. O, minune! Cine a simțit măcar cât de puțin taina aceasta fără să se uimească? Că pe om îl

147. *Dogmatica*, cap. XII: *Despre om*.

ridică iarăși din pământ, după atâtea rele câte le-a făcut, nesocotind poruncile Lui, și-i dăruiește nemurirea, pe care o avea mai înainte și n-a păzit-o, pentru că n-a păzit porunca ce-l păzea pe el de moarte și stricăciune, ci și-a atras moartea prin neascultare.

Minunându-se, așadar, de toate acestea, omul credincios, povățuit în chip mintal de o mișcare îngerească, se uimește și de alte multe. Și iarăși privește frumusețea aurului și întrebuințarea lui și se minunează cum s-a făcut din pământ astfel pentru noi, ca cei bogați să cheltuiască banii prin milostenie, iar cei ce nu vor să facă aceasta, să-i împărțească prin anumite încercări fără de voie, și așa să fie ajutați să se mântuiască, dacă rabdă cu mulțumire cele ce vin asupra lor. Astfel se mântuiesc și unii și alții. Iar cei ce prețuiesc mai mult neaverea, se vor încununa, ca unii ce fac un lucru mai presus de fire, ca și cei ce se nevoiesc întru feciorie. Se cuvine, deci, ca omul să nu cinstească mai mult aurul decât porunca lui Dumnezeu, întrucât e un lucru stricăcios și pământesc; dar întrucât este făptura lui Dumnezeu și de folos omului pentru a trăi trupește și a se mântui, să nu-l socotească vrednic de ură, ci prilej de înfrânare și de dragoste.

Și simplu grăind, cel luminat, privind frumusețea fiecărui lucru și întrebuințarea lui fără patimă, iubește pe Făcător. Acela ia seama la toate cele sensibile, la făpturile de sus și de jos, adică la cer, la soare, la lună, la stele, la nori, la ploi, la zăpadă, la grindină, minunându-se cum îngheață apa în atâta arșiță, apoi la tunete, la fulgere, la vânturi și la aer, la schimbarea acestora, la ani, la anotimpuri, la zile, la nopți, la ceasuri, la minute, la pământ, la mare, la viețuitoarele fără număr, la

dobitoacele cele cu patru picioare, la fiare și târătoare, la neamurile multe ale păsărilor, la izvoare, la râuri, la nesfârșitele feluri ale pomilor și buruienilor, la cele blânde și la cele sălbatice. Căci în toate vede rânduiala, buna așezare, mărimile, frumusețile, întocmirea, legătura, armonia, folosul, conglăsuirea, felurimea, desfătarea, starea, mișcarea, culorile, formele, chipurile, întoarcerea la aceleași, rămânerea în cele stricăcioase. Și luând aminte simplu la toate făpturile cele sensibile, se uimește minunându-se de Ziditor, cum din cele ce nu sunt, numai cu porunca a adus la ființă cele patru elemente (stihii) și cum, prin înțelepciunea lui Dumnezeu, cele ce-și sunt potrivnice nu se păgubesc una pe alta; de asemenea, cum din acestea a făcut toate pentru noi. Și încă acestea sunt mici pe lângă coborârea lui Hristos, cum zice Teologul, și pe lângă bunătățile viitoare.

Deci cunoscând bunătatea lui Dumnezeu cea ascunsă în făpturi, și înțelepciunea, puterea și purtarea Lui de grijă, cum Însuși a zis către Iov (cap. 38), să primim pe urmă la cea din arte, din cuvinte și din litere, cum prin puțină cerneală neînsuflețită, ne-a descoperit nouă taine așa de mari prin Sfintele Scripturi. Și e într-adevăr lucru minunat că Sfinții Prooroci și Apostoli au ajuns de-abia după multă osteneală și dragoste către Dumnezeu la aceste bunătăți, iar noi le aflăm numai prin citire. Căci Scripturile ne grăiesc în chipul cel mai minunat, de parc-ar fi cuvântătoare.

Cunoscând deci acestea, credem că nu este în zădărie ceva fără rost, nici răul, ci cele ce se fac fără voia dumnezeiască Dumnezeu le prefăce în chip minunat în bunătăți. De pildă, căderea diavolului nu a fost după

voia lui Dumnezeu, dar iată că s-a făcut spre folos celor ce se mântuiesc. Căci i se îngăduie să ispitească pe cei ce se hotărăsc liber, după puterea fiecăruia, cum zice Sfântul Isaac, ca să fie făcut de răs de către oamenii cei întocmai cu îngerii. Și e biruit cu ajutorul lui Dumnezeu nu numai de bărbați, ci și de foarte multe femei, prin răbdare și credință în Cel ce privește lupta, de la Care primesc cununile nestricăciunii, prin harul și iubirea Lui de oameni. Pentru că El este Cel ce a biruit și biruiește pe șarpele cel nerușinat și ucigaș de oameni.

Așadar, cel ce a luat darul cunoașterii duhovnicești, cunoaște că toate sunt bune foarte. Iar cel ce este încă la începutul cunoașterii lui Dumnezeu este dator să cunoască întru smerenie că nu cunoaște, zicând la orice lucru: nu știu, cum zice Gură de Aur: „Dacă ar zice cineva despre înălțimea cerului că este atâta, și eu aș zice că nu știu, desigur că eu am spus adevărul, și acela se amăgește socotind că știe, sau nu știe cum trebuie, după Apostol”. De aceea suntem datori să primim cu credință tare și prin întrebare de la cei încercați dogmele Bisericii și dreptele judecăți ale dascălilor despre dumnezeieștile Scripturi și despre fapăturile cele simțite și cele cugetate, ca nu cumva, încrezându-ne în priceperea noastră, să cădem degrabă, cum zice Sfântul Dorotei¹⁴⁸. În toate suntem datori să ne descoperim neștiința noastră, încât căutând cineva și necrezând cugetărilor sale, să dorească a învăța, și întru cunoștință multă nepricepând, să-și cunoască neștiința din înțelepciunea fără de margini a lui Dumnezeu. Pentru

148. Cuv. V: *Cum că nu trebuie să nădăjduiască cineva în mintea sa, Filocalia rom., vol. cit., p. 528.*

că mintea înțelegătoare, zice, primește, fără îndoială, o simțire înțelegătoare când se curățește pe sine lui Dumnezeu, cum zice Teologul.

Dar suntem datori să avem cunoștința spre o mai mare temere, ca nu cumva să se afle ascunsă în suflet vreo dogmă vicleană, ce poate să-l piardă fără alt păcat, zice marele Vasile. De aceea nu trebuie să alerge omul spre această vedere înainte de vreme, din nepăsare și dintr-o râvnă pentru slava deșartă, ci să împlinească după rânduială poruncile lui Hristos și vederile mai înainte pomenite, fără să se înalțe, și cu răbdare. Și spălându-și sufletul cu lacrimile multe ale temerii și cu plânsul și venind la vederea cea după fire și la deprinderea acestora, mintea ajunge de la sine la această vedere, călăuzită duhovnicește de îngeri. Iar dacă se află vreunul mai îndrăzneț și vrea să vină la cele de al doilea înainte de a fi la cele dintâi, să știe că nu numai că nu poate ajunge la scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu, ci își va ridica și multe războaie împotriva sa, mai ales din vederea privitoare la om, cum am auzit despre Adam. Căci nu folosește nimic celor ce sunt încă pătimiși să facă lucrurile celor nepătimiși, sau să aibă înțelegerile lor, precum nici celor ce sunt încă prunci nu le este de folos mâncarea tare, măcar că este foarte folositoare celor desăvârșiți¹⁴⁹. Ci unul ca acela e dator să le dorească cu multă dreaptă socoteală și să se înfrâneze ca un nevrednic și nici să nu lepede harul când vine, din deznădejde și lenevire, nici să nu caute ceva cu îndrăzneală înainte de vreme. Ca nu cumva, căutând cele ale unei vremi înainte de

149. Cunoașterea e legată de timp, pentru că există o ierarhie a realității și o creștere a spiritului pe treptele corespunzătoare.

vreme, cum zice Scărarul¹⁵⁰, să nu le dobândim nici la vremea lor, ci amăgindu-ne să nu aflăm nici îndreptare de la vreun om sau de la Scriptură. Pentru că dacă urmărește cineva un scop după Dumnezeu, întru smerenie și răbdarea ispitelor ce-i vin asupra, și caută un lucru din neștiință și se rătăcește cu privire la el, poate găsi dezlegare la Dumnezeu și așa se întoarce cu multă rușine și bucurie înapoi, căutând calea Părinților. Fiindcă ceea ce se face după Dumnezeu și nu după altceva, cum zice Scărarul, ni se socotește ca bine prin har, chiar dacă n-ar fi deloc bine ceea ce se face. Dar dacă nu e așa și nu are nici răbdare, nici smerenie multă, va pătimi cele ce le-au pățimit mulți care s-au pierdut prin nebunia lor, crezând înțelegerilor proprii și închipuindu-și că umblă pe calea cea bună, fără povătuitor, sau fără experiența ce se dobândește prin răbdare și smerenie.

Căci experiența nu e supusă nici necazului și nici ispitelor, și poate nici războiului; iar dacă e lăsat unul ca acesta să fie războit puțin, ispita i se face pricină de multă bucurie și folos. Pentru că e lăsat de Dumnezeu să fie ispitit, ca să câștige și mai multă experiență și bărbăție împotriva vrăjmașilor. Iar semne ale acestei stări sunt lacrimile și zdrobirea sufletului înaintea lui Dumnezeu și alergarea la liniște (isihie) și la Dumnezeu cu răbdare, precum și cercetarea Scripturilor cu osteneală și urmărirea scopului lui Dumnezeu cu credință. Dimpotrivă, semnul celuilalt este că se îndoiește de ajutorul lui Dumnezeu, se rușinează de a întreba cu smerenie, fuge de liniște și de citire și iubește împrăștierea și

150. Cuv. XXVI: *Despre deosebirea gândurilor*, 59-60, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 341.

întâlnirile, închipuindu-și că găsește în acestea odihnă. Aceasta însă nu se întâmplă, ci mai degrabă într-o astfel de vreme prind patimile rădăcini adânci, se fac ispitele mai tari și se înmulțește descurajarea, nemulțumirea și trândăvia din multă necunoștință.

Pentru că altele sunt ispitirile fiilor spre înțeleptire și învățătură, și altele ale dușmanilor spre pierzare, mai ales când cineva e făcut de ocară din pricina mândriei lui. Căci „Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har” (1 Petru 5, 5). Tot necazul care se suferă cu răbdare este bun și folositor, iar cel care nu e suferit astfel, e semn al lepădării de la Dumnezeu și e fără folos. Și dacă nu se vindecă cineva de aceasta prin smerita cugetare, nu are alt leac. Fiindcă cel cu cuget smerit se ocărăște și se învinovățește pe sine când îi vin necazuri, și nu pe altcineva. Și răbdând astfel, cere de la Dumnezeu dezlegare, și aflând-o, se bucură și rabdă cu mulțumire. Și câștigând cercarea (experiența) din acestea, primește cunoștință. Iar cunoscând neputința și neștiința sa, caută cu stăruință pe Doctor, și căutând, află vindecarea, cum a zis Însuși Hristos. Și aflând-o pe aceasta, o dorește, și dorind-o, o dobândește și mai mult; și curățindu-se pe sine, după putință, se nevoiește să facă loc Celui dorit. Iar Acela aflând loc, Se sălășluiește, cum zice Cartea bătrânilor (Geronticonul). Și sălășluindu-Se, păzește casa Sa și începe să o umple de strălucire. Și fiind umplut de strălucire, cunoaște, și cunoscând, e cunoscut, cum zice Damaschin.

Prin urmare, acestea și cele spuse mai înainte, trebuie să le păzească omul credincios după rânduială, și câte poate să le cuprindă, să le împlinească; iar pentru câte nu poate să le înțeleagă, se cade să mulțumească

în tăcere, cum zice Sfântul Isaac¹⁵¹, și să nu socotească a intra fără rușine. Căci, zice acesta, luând cuvântul de la Sirah: „Când afli miere, mănâncă cu măsură, ca nu cumva, îndopându-te, să o verși” (Pilde 25, 16). Iar Teologul zice: „Privirea neînfrânată poate să ducă și în prăpăstii”¹⁵². Aceasta constă în a căuta cineva cele mai presus de măsură și a nu voi să spună: „Dumnezeu le știe acestea, iar eu cine sunt?”. Trebuie să credem că Cel ce a făcut munții și chiții cei mari, Acela a pus și acul albinei, cum zice marele Vasile. Deci, cel ce a trecut de la tărie la înțelegere cunoaște din cele sensibile pe cele inteligibile, și din cele văzute și vremelnice, pe cele nevăzute și veșnice. Și înțelegând prin har cele ale puterilor de sus, își dă seama că lumea întreagă nu prețuiește cât un drept. „Ia seama, zice Gură de Aur, că dreptul este mai mare decât atâtea neamuri și graiuri”. Iar îngerul e, desigur, mai mare ca omul credincios. Și ajunge vederea unui singur înger spre toată înfricoșarea. Căci ce a pățimit Daniil cel întocmai ca un înger, văzând pe înger? (Dan., cap. 10).

Despre a șaptea cunoștință¹⁵³

Cel ce se învrednicește, așadar, de a șaptea cunoștință, se minunează de mulțimea puterilor netrupești, a stăpânirilor, a scaunelor, a domniilor, a serafimilor și a heruvimilor, a celor nouă cete, care se află în toate dumnezeieștile Scripturi, a căror fire, putere și celelalte

151. Cuv. XXIII: *Despre dragostea de Dumnezeu*, în *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 121.

152. *Cuvântul la Ziua Nașterii Domnului și Cuv. II la Paști.*

153. Dacă a șasea cunoștință se referă la om, a șaptea se referă la îngeri și la Dumnezeu.

bunătăți, contemplate la ele, sunt cunoscute lui Dumnezeu și Făcătorului. Se mai minunează și de rânduiala în care stau. Dar și alte dregătorii au oștile de sus, despre care zice Gură de Aur, că Domnul Savaot se tălmăcește Domnul oștirilor. De asemenea, se minunează cum își trec unele altora luminarea. Îngerii, zice, luminează pe oameni, iar ei primesc luminarea de la arhangheli, și aceia de la începătorii; și așa, fiecare ceată primește luminarea și cunoștința de la alta. Apoi se minunează cum se zice că neamul oamenilor este oaia cea una, pe care nu Dumnezeu a pierdut-o, ci ea însăși pe sine, iar neamul îngerilor sunt cele nouăzeci și nouă.

Privind astfel înțelepciunea și puterea Ziditorului, se minunează cum a făcut atâta mulțime numai cu porunca. Întâi, zice Teologul, cugetă la Puterile îngerești, și cele următoare¹⁵⁴. Și intrând cu înțelegerea înăuntrul catapetesmei, se face imaterial, zice Sfântul Isaac. Căci naosul din afară este chipul lumii acesteia. Catapeteasma este chipul tăriei cerului. Iar Sfânta Sfintelor este chipul celor mai presus de lume, unde Puterile netrupești și imateriale preamăresc pe Dumnezeu neîncetat și-L roagă pentru noi, după marele Atanasie. Astfel, cel ce intră înăuntrul catapetesmei, ajunge la pacea gândurilor și se face fiu al lui Dumnezeu după har, cunoscând tainele dumnezeiești ascunse în dumnezeieștile Scripturi, cum zice Damaschin: „Ruptu-s-a catapeteasma dumnezeiască a bisericii la răstignirea Făcătorului, arătând adevărul ascuns în literă credincioșilor care strigă: „Binecuvântat ești, Dumnezeul părinților noștri!”; și precum zice Sfântul Cosma cântărețul: „Din lemn gustând cel dintâi dintre oameni, într-o stricăciune

154. Sf. Grigorie Teologul, *Cuv. XLV, la Paști, V.*

s-a sălășluit, că osândit fiind la lepădarea atotnecinstită a vieții, a trecut la tot neamul vătămarea bolii stricătoare de trup. Dar aflând noi, pământenii, ca a doua chemare lemnul Crucii, strigăm: „Slavă puterii Tale, Hristoase!”¹⁵⁵.

*Despre a opta cunoștință*¹⁵⁶

Iar de la această a șaptea cunoștință omul e înălțat la vederea lui Dumnezeu, prin rugăciunea a doua și curată, care se cuvine văzătorului. Așadar, în însăși pornirea rugăciunii, mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu și nu mai știe nimic din lumea aceasta, cum zic Sfinții Maxim¹⁵⁷ și Damaschin. Și nu numai că mintea uită toate, ci și de sine însăși. Căci, zice Sfântul Nil: „Dacă mintea se mai știe pe sine, nu este numai în Dumnezeu, ci și în sine”. Atunci primește, zice Sfântul Maxim, luminări despre Dumnezeu și se face cuvântătoare de Dumnezeu, învrednicindu-se de venirea Duhului Sfânt. Iar auzind despre Dumnezeu, să nu-și închipuie cineva din neștiință că sunt Dumnezeu însuși cele contemplate în jurul Lui, ca bunătatea, dreaptatea, sfințenia, lumina, focul, ființa, puterea, înțelepciunea și cele asemenea, cum zice marele Dionisie¹⁵⁸; dar nici câte poate mintea să le hotărânească, pentru că Dumnezeu e nehotărânit și necircumscriș și nu este dintre cele dimprejurul Lui, după cum zice marele Dionisie

155. *Octoih*, Cântarea a 7-a, glas III, Duminică.

156. Cunoștința a opta va fi deplină în ziua a opta, în Duminica cea neînserată.

157. *Capete despre dragoste*, suta întâi, cap. 10, *Filocalia rom.*, vol. cit., p. 66.

158. *Despre numirile dumnezeiești*, § V; P.G. III, 503.

către Sfântul Timotei, aducând mărturie de la Sfântul Ierotei¹⁵⁹. Mai drept este a-l zice Necuprinsul, Cel fără urmă, Cel cu neputință de tălmăcit, și câte nu se pot tălmăci. Căci este mai presus de minte și de înțelegere și numai Sieși Își este cunoscut, un Dumnezeu în trei ipostasuri, fără de început, fără de sfârșit, suprabun și supralăudat. Cele ce se zic despre El de către dumnezeiasca Scriptură se zic dintr-o trebuință de neocolit, ca să cunoaștem că este Dumnezeu, dar nu și ce este, fiind necuprins de toată firea cuvântătoare și înțelegătoare.

De asemenea, trebuie să ne minunăm și de întruparea Fiului lui Dumnezeu și de unirea după ipostas, cum zice Sfântul Chiril, și cum și-a ipostaziat în dumnezeirea Lui trupul pe care l-a luat din noi, după marele Vasile¹⁶⁰. Căci ca fierul și ca focul, așa este unirea aceea, ca să cunoaștem pe Hristos cel unul în două firi, cum a zis Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu: „Un singur ipostas în două firi ai născut, Preacurată: pe Dumnezeu Cel ce s-a întrupat, Căruia toți Îi cântăm: Dumnezeule, bine ești cuvântat!”. Și iarăși: „Cel nehotărnicit rămânând neschimbat, s-a unit cu trupul după ipostas, ca un milostiv, întru tine, Preasfântă, Cel singur binecuvântat”.

Nu este contrazicere în dumnezeieștile Scripturi

Astfel, cel ce a fost luminat puțin, luând aminte la toată citirea și psalmodierea, află în ea vedere și cunoaștere de Dumnezeu, și fiecare parte a Scripturii o

159. *Ibidem.*

160. *Cuvânt la Sfânta Naștere a lui Hristos.*

găsește mărturisită de altă parte. Dar cel cu mintea încă neluminată, socotește că dumnezeieștile Scripturi se contrazic. Însă contraziceri nu se află în dumnezeieștile Scripturi – să nu fie! –, pentru că unele dintre ele au mărturie de la alte Scripturi, iar altele au ca pricină vremea sau persoana. Și de aceea tot cuvântul Scripturii este fără de prihană. Iar dacă ceva ni se pare altfel, aceasta se datorește neștiinței noastre, și nu trebuie ca cineva să ocărăscă Scripturile, ci să le păzească cu toată puterea, precum sunt, și nu precum vrea el, cum făceau elinii și iudeii. Aceștia nu primeau să zică: „Nu știu ce este”, ci din părerea și din mulțumirea de sine, ocărau Scripturile și firea lucrurilor și le înțelegeau după socotința lor, și nu după voia lui Dumnezeu. De aceea s-au rătăcit și s-au abătut la toată răutatea. Căci tot cel ce caută scopul Scripturii nu se va înțepeni vreodată în gândul său, fie bun, fie rău, ci, cum au zis marele Vasile și Gură de Aur, are Sfânta Scriptură ca dascăl, și nu învățăturile lumii, încât orice ar arunca Dumnezeu în inima curată, primește fără să se îndoiască, dacă află pentru aceea și mărturie din dumnezeieștile Scripturi, cum zice marele Antonie¹⁶¹. Căci înțelesurile ce vin de la sine, fără cercetare, în mintea celor ce se liniștesc după Dumnezeu, sunt vrednice de primit, zice Sfântul Isaac. Iar a le cerceta și descoase cineva pe acestea este voie proprie și știință trupească, mai ales dacă forțează Scriptura, ca un hoț, spre alegorie, zice Gură de Aur, și nu intră pe ușa smeritei cugetări, ci se suie prin altă parte. Fiindcă nu este pe pământ un mai mare nebun ca acela care silește înțelesul Scripturii, sau îl defaimă, pentru a-și întemeia cu-

161. *Pateric*, Avva Antonie, 5.

noștința, mai bine-zis necunoștința sa. Căci ce știință este aceasta, ca cineva să facă din înțelesul Scripturii ceea ce vrea el și să îndrăznească să schimbe cuvintele? Acela este om cu știință, care lasă cuvintele neschimbate și descoperă, prin înțelepciunea Duhului, tainele cele ascunse, mărturisite de dumnezeieștile Scripturi. Așa sunt mai ales cei trei luminători, marii Vasile, Gură de Aur și Grigorie, care află mărturie din însuși acel cuvânt, sau din alt cuvânt al Scripturii. De aceea, cel ce vrea să se împotrivescă nu are ce să spună, pentru că ei nu aduc din afară mărturie, ca să spună cineva că acesta e gândul lor, ci din însuși locul cu pricina, sau din altă parte a Scripturii ce grăiește despre aceasta. Și cu adevărat așa este. Căci de la Duhul Sfânt au puterea de a înțelege și a grăi, ca unii ce sunt vrednici de aceasta. Deci tot lucrul ce nu are mărturie că e bun, ci o îndoială despre el, nu trebuie să-l facă sau să-l încuviințeze cineva cu gândul. Căci ce trebuință este să se lase lucrul vădit și mărturisit ca bun și plăcut lui Dumnezeu și să se facă altul, fie că e bun, fie că nu e? Numai patima o face aceasta. Atâtea despre acestea.

*Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele*¹⁶²

Iar¹⁶³ despre cele opt cunoștințe se cade să știm că la cele patru dintâi trebuie să zicem, la fiecare, cele scrise mai înainte. Iar la celelalte, la toate: „Doamne miluiește”, cum s-a zis de Sfântul Filimon¹⁶⁴, și să avem mintea cu totul unită la înțelesuri. Căci așa se cuvine să

162. Orice cunoaștere trebuie însoțită, stimulată și îndrumată de rugăciune. Dreapta credință are caracter doxologic.

163. În ms. 1935, fără titlu.

164. *Cuvânt foarte folositor, Filocalia rom., vol. cit., p. 193.*

fie purtarea celor sânguincioși: să aibă mintea când la contemplarea celor sensibile, când la cunoașterea celor inteligibile și la ceea ce e fără chip; și iarăși, când la vreun înțeles al Scripturii, când la rugăciunea curată. Iar trupul, când la citire, când la rugăciunea curată, când la lacrimi pentru sine însuși sau pentru altcineva, din compătimirea cea după Dumnezeu, când la lucru spre ajutorul vreunuia care e neputincios sufletește sau trupește. Astfel va face totdeauna lucrurile sfinților îngeri, neîngrijindu-se câtuși de puțin de ceva din ale lumii acesteia. Iar Dumnezeu, Care l-a ales pe el și l-a rânduit pentru convorbirea cu Sine și i-a dăruit lui petrecerea aceasta și lipsa de griji, va avea El însuși grijă de acela și-l va hrăni, sufletește și trupește. „Aruncă, zice, grija ta asupra Domnului și El te va hrăni” (Ps. 54, 25). Și cu cât își pune cineva mai mult nădejdea într-Însul în toate cele ale sufletului și ale trupului său, cu atât Îl află pe Acela mai mult purtând grijă de el, încât se socotește pe sine mai jos decât toată zidirea, din pricina multelor daruri ale lui Dumnezeu, arătate și nearătate, sufletești și trupești. Căci fiind cu multe dator, nu se poate mândri câtuși de puțin, din rușine, cu ceva în fața binefacerilor lui Dumnezeu. Și cu cât Îi mulțumește mai mult lui Dumnezeu și se nevoiește să se silească pe sine spre dragostea Lui, cu atât Dumnezeu Se apropie mai mult de el prin darurile Sale și dorește să-l odihnească și să-l facă să prețuiască liniștirea și neaverea mai presus decât toate împărățiile pământului, afară de răsplata veacului viitor. Căci sfinții mucenici sufereau dureri fiind munciți de vrăjmași, dar dorul Împărăției și dragostei lui Dumnezeu biruia durerile, și însuși faptul de a primi putere să biruiască vrăjmașii îl socoteau o mare mângâiere și îndatorare,

că s-au învrednicit să sufere moarte pentru Hristos. Prin aceasta adeseori ajungeau nesimțitori. De asemenea¹⁶⁵ și Sfinții Părinți, silindu-se mult la început prin nevoițe de tot felul și prin războaiele ce li se făceau de către duhurile răutății, biruiau prin dorul și nădejdea nepătimirii. Fiindcă după multă osteneală, cel fără patimă ajunge fără grijă, ca unul ce a biruit patimile.

E drept că și celui pățimaș i se pare că se simte bine, dar din orbire. Numai cel ce se nevoiește are osteneala și războiul din voința de a birui patimile și de a nu putea. Pentru că unul ca acesta e lăsat uneori să fie biruit de cei ce-l războiesc pe el, ca să agonisească smerenie. De aceea e dator să-și cunoască neputința sa și să fugă cu tărie de cele ce-l vatămă, ca să uite obișnuința lui dintâi. Că de nu fuge mai întâi de împrăștiere și nu-și câștigă tăcerea desăvârșită, nu poate ajunge să aibă ceva fără patimă, sau să grăiască pururea cele bune. Simplu grăind, la tot lucrul se cuvine întâi fuga desăvârșită de împrăștiere, ca să nu fie tras cineva de obișnuința de mai înainte¹⁶⁶. Dar nimeni să nu-și închipuie din neștiință, auzind despre smerita cugetare, nepătimire și cele asemenea, că le are pe acestea, ci e dator să caute semnul fiecărui lucru și să-l afle în sine.

Despre smerita cugetare

Iar semnele smeritei cugetări sunt: Având cineva toată virtutea trupească și sufletească, să se socotească

165. Cf. ms. 1993 din Biblioteca Academiei R.S. România (f. 228 r).

166. Până aici ms. 1993 (f. 229 r). Apoi continuă de la capitolul următor. Tot de aici ms. 1935, capitol nou, cu titlul: *Pentru smerita cugetare*.

pe sine și mai dator lui Dumnezeu, ca unul ce a luat multe prin har, nevrednic fiind; iar dacă i-ar veni vreo ispită de la draci sau de la oameni, să se socotească pe sine vrednic de acestea și de altele mai multe, ca să-și scadă puțin din datorie și să afle la Judecată o ușurare de muncile așteptate. Fiindcă atunci când nu pătimește așa ceva, mult se necăjește și se nevoiește, căutând să afle ceva prin care să se silească pe sine. Iar când dobândește aceasta, iarăși se smerește, ca unul care, luând dar de la Dumnezeu și neputând afla ceva ca să întoarcă Făcătorului de bine, rămâne lucrând pururea, socotindu-se pe sine și mai îndatorat.

*Despre nepătimire*¹⁶⁷

Iar semnul nepătimirii, poate, acesta este: a rămâne în toate netulburat și fără teamă, ca unul ce a primit să poată toate prin harul lui Dumnezeu, după Apostol (Filip. 4, 12-13), nemaivând nicio grijă de trup. Unul ca acesta se va nevoi cu toată silința și va ajunge la odihna deprinderii. Dar mulțumind, iarăși se apucă de altă silință, ca să se afle pururea războit și biruind întru smerenie. Aceasta este sporirea omului. Căci cele ce se fac fără silire nu sunt fapte, cum zice Sfântul Isaac, ci mai degrabă daruri¹⁶⁸. Iar dacă după prima oste-neală a și venit odihna, ea este plata înfrângerii și nu

167. Cu același titlu în ms. 1935 (f. 99 v).

168. „Că nu se numește virtute aceea care nu e însoțită de greutate în lucrarea ei” (Cuv. XIX: *Despre credință*). Iar în Cuv. IV spune: „Calea lui Dumnezeu este crucea de fiecare zi. Că nimeni nu s-a suit la ceruri cu trândăvie” (Citatele din Sf. Isaac, după ed. lui Nichifor Theotoke, Τὰ εὐρεθέντα ἁσκητικά, Atena, 1895).

trebuie să te lauzi cu ea. Căci nu cei ce iau plată sunt lăudați, ci cei ce se silesc în lucrare și nu iau nimic. Și ce să spunem? Toate câte le-am face și toate prin câte i-am mulțumi Făcătorului de bine, le datorăm Lui, ba cu mult mai multe, deoarece El nu are lipsă de nimic și nici trebuință de ceva, dar noi nu putem să facem vreun bine fără de El. Cel ce s-a învrednicit să-L laude, câștigă mai degrabă el ca unul ce a luat un dar mare și vrednic de laudă. Și cu cât mai mult Îl preamărește, cu atât se face mai dator, și sfârșit sau încetare a cunoașterii lui Dumnezeu, sau a mulțumirii, sau a smereniei, sau a dragostei nu află. Căci acestea nu sunt ale veacului acestuia, ca să aibă sfârșit, ci din veacul acela fără de moarte care sfârșit nu are, ci mai degrabă o creștere a cunoștințelor și a darurilor.

Cel ce s-a învrednicit de aceasta prin lucru și cuvânt se slobozește de toate patimile¹⁶⁹. Iar cel ce vrea să ajungă la aceasta e dator să stăruie lângă Dumnezeu și să nu aibă nicidecum vreo grijă pentru veacul acesta, nici să se înspăimânte de vreo ispită, deoarece prin aceasta va fi dus la și mai multă sporire și la o și mai înaltă treaptă. Să nu se lase abătut nici de vise rele, sau de așa-zise bune, nici de vreun gând rău sau bun, nici de întristare, sau de așa-zisa bucurie, nici de părerea de sine, sau de deznădejde, nici de adânc, nici de înălțime, nici de părăsire, nici de vreo așa-zisă împreună-lucrare și tărie, nici de nepăsare, sau sporire, sau trândăvie, sau de așa-zisa râvnă, nici de nepătimire părută, sau de multa împătimire. Ci să păzească viața liniștită și neîmprăștiată cu smerenie, crezând că nimeni nu poate să ne facă rău dacă nu vrem noi. Iar dacă se

169. Continuare fără titlu ms. Acad. Rom. 1993 (fol. 230 v).

mândrește uneori și nu aleargă totdeauna la Dumnezeu, trebuie să se arunce pe sine înaintea lui Dumnezeu, căutând în toate să facă voia Lui și zicând către fiecare gând ce vine la el: „Nu te cunosc cine ești; Dumnezeu știe de ești bun sau rău, căci eu m-am aruncat și mă arunc pe mine în mâinile Lui, și El are grijă de mine. Că precum m-a făcut din nimic, așa mă va mântui pe mine prin har, dacă Îi va fi Lui plăcut. Numai sfânta Lui voie să se facă în veacul de acum și în cel viitor, precum vrea și când vrea. Eu voie nu am, ci una știu, că mult am păcătuit, și multe faceri de bine primesc, și nici măcar după puterea mea nu mulțumesc bunătății Lui cu lucrul sau cu cuvântul. Dar cu toate acestea, El poate și vrea să mântuiască pe toți, iar împreună cu toți și pe mine, precum voiește. Căci de unde știu eu, om fiind, dacă vrea să fiu așa, sau așa? Eu deci de frica de a păcătui am fugit și am venit aici, și pentru păcatele și multele mele neputințe șed în chilie degeaba, ca cei ținuți în închisoare, așteptând hotărârea Stăpânului”.

Dar chiar dacă se vede pe sine stând degeaba și pierdut, să nu se înpăimânte, căci va veni la zdrobirea sufletului și la lacrimi îndurerate de nu va ieși din chilie. Și iarăși, de va avea multă râvnă la toată lucrarea duhovnicească și lacrimi, să nu socotească aceasta bucurie, ci înșelăciune și pregătire de război¹⁷⁰. Și simplu grăind, e dator să disprețuiască tot lucrul, bun sau potrivit, ca să rămână netulburat, liniștindu-se în toate și nevoindu-se după putere, făcând câte a primit

170. Duhurile rele se retrag pentru o vreme, înșelând pe monah cu părerea că s-a ridicat deasupra ispitelor, pentru ca, găsindu-l încrezător și neatent, să pornească cu și mai multă tărie războiul asupra lui.

să le facă, dacă are vreun sfătuitor. Iar de nu, trebuie să-L aibă pe Hristos, ca pentru tot lucrul și gândul să-L întrebe pe El, prin rugăciunea curată, din inimă, cu smerenie¹⁷¹, neîndrăznind nicidecum să-și închipuie că a ajuns monah cercat până nu va întâlni pe Hristos în veacul viitor, cum zic Scărarul și Avva Agathon¹⁷². Și dacă toată țința lui este să placă lui Dumnezeu, îl va învăța Dumnezeu însuși voia Lui, încunoștiințându-l fie prin înțelegere, fie prin vreun om sau prin Scriptură. Și dacă își va tăia voile sale pentru Acela, Însuși Acela îl va face să ajungă cu bucurie negrăită la desăvârșire, cum nu știe el; iar văzând aceasta, se minunează cum începe să izvorască de pretutindeni bucuria și cunoștința, și cum din tot lucrul găsește folos. Iar Dumnezeu va împărăți în el, ca în cel ce nu mai are voie proprie, fiindcă s-a supus voii Lui celei sfinte. Și se face ca un împărat, încât orice gândește se săvârșește fără osteneală și îndată de către Dumnezeu, Cel ce are grijă de dânsul.

Aceasta este credința de care a grăit Domnul: „De veți avea credință” (Matei 17, 20), și celelalte. Și pe această credință se zidesc celelalte virtuți, după Apostol (Evr., cap. 11). De aceea vrăjmașul încearcă orice meșteșug ca să desfacă pe om de isihie (liniște) și ca să-l facă să cadă în ispită și să se afle în oarecare fel

171. Ms. 1935 încheie aici așa (f. 231 r): „nicidecum gândindu-se că s-au făcut ispitit călugărul, că zice Sfântul Efrem: Până ce ar întâmpina neștine pe Hristos într-o cea viitoare, să nu se înșele cevași și nice a gândi cele înalte”. Apoi continuă cu titlul la margine (Pentru socoteală) (f. 231 r): „Socoteala lumină este, toate arătând celuia ce o are pre dânsa și nu numai acelea toate le luminează, ci și gândul tălcuirii Părinților”.

172. Vezi, *Pateric*, Avva Agathon, 29.

necredincios, nădăjduind în puterea și în înțelepciunea sa, fie cu totul, fie în parte. Iar de aici își ia vrăjmașul prilej ca să-l biruiască și să-l facă rob pe el, ticălosul. Dar cel ce a cunoscut acestea, după ce a părăsit toată desfătarea și odihna lumii, ca pe unele ce nu sunt nimic, se grăbește spre lipsa de griji, fie într-o ascultare, având pe povățuitor în locul lui Hristos și încredințându-i lui tot gândul, cuvântul și fapta, ca nimic să nu aibă al său, fie într-o liniște, din credință tare, fugind de toate. Și în loc de toate are pe Hristos și El i se face lui toate, cum zic Gură de Aur și Damaschin, în veacul de acum și în cel viitor, hrănindu-l, îmbrăcându-l, mângâindu-l, veselindu-l, odihnindu-l, învățându-l, luminându-l. Și simplu grăind, precum a avut grijă de ucenicii Săi, așa are și de acesta. Căci măcar că nu are a se osteni ca aceia, dar are credință tare din pricina căreia nu-și face grijă de sine ca ceilalți oameni. Ci de teama duhurilor, ca Apostolii de frica iudeilor, șade în chilie, așteptând pe Învățătorul Său, ca prin vederea cea adevărată, adică prin cunoașterea fapturilor Lui, să-l ridice duhovnicește din patimă și să-i dăruiască pacea, ca Apostolilor care stăteau cu ușile încuiate, cum zice Sfântul Maxim¹⁷³.

*Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești*¹⁷⁴

Iar cele scrise mai înainte, la începutul cuvântului, despre cele șapte fapte trupești și morale, trebuie să le păzească pururea; și nici să nu le micșoreze prin lipsă,

173. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 46, *Filocalia rom.*, 2, ed. cit., p. 222.

174. Ms. 1935 cu titlul: *Pentru celelalte fapte trupești* (f. 103 v).

nici să le mărească prin prisosire, dacă nu cumva e vreme de război trupesc din pricina tinereții sau a vigorii prisositoare, din pricina căreia e nevoie de o strădanie prisositoare; sau iarăși, dacă nu e nevoie din pricina neputinței, de o mică odihnă. Dar, în cazul din urmă, să nu se facă o dezlegare deplină, căci aceasta poate vătăma și pe cei nepătimitori, cum zice Sfântul Isaac. Ci odihna să fie după trebuință, ca o doctorie a slăbiciunii, ca nu cumva luând-o sufletul ca prilej, să slăbească încordarea. Această slăbire a încordării apare când cineva vrea din tot sufletul odihna. Iar odihna obișnuiește să vătămă mai ales pe cei tineri și sănătoși. Sfinții Părinți Vasile și Maxim spun că pentru potolirea foamei și a setei sunt necesare numai pâinea și apa, dar pentru sănătatea și tăria trupului s-au dăruit de Dumnezeu cu iubire de oameni și celelalte; și pentru ca nu cumva mâncându-se pururea un singur fel, cel neputincios să ajungă la scârbire, sunt de folos și acestea să se mănânce una câte una, cum s-a zis. Căci înfrânarea totală și neînfrânarea sunt cele care aduc neputințele. Iar înfrânarea și schimbarea mâncărilor de fiecare dată, se fac pricinuitoare ale sănătății, ca să se păstreze trupul fără plăceri și fără boală și să fie împreună-lucrător spre dobândirea virtuților.

Acestea sunt pentru cei ce se nevoiesc, precum s-a zis. Dar cei nepătimitori adeseori nu mănâncă multe zile, uitând de trup, ca Sfântul Sisoe care, după ce mânca, cerea să se împărtășească cu preacuratele Taine¹⁷⁵, din pricina răpirii către Dumnezeu, sau cum zice Apostolul, spre folosul multor: „Ori de ne-am ieșit din minți,

175. *Pateric*, Avva Sisoe 4. Pilda este dată și de Sf. Isaac Sirul în Cuv. LXXXV: *Pentru feluri de pricini*. Dar acolo se vorbește de

lui Dumnezeu, ori de suntem cu mintea întreagă, vouă” (2 Cor. 5, 13); și cum zice Vasile cel Mare, ca și alții oarecare despre unii. Sau când mănâncă multe mâncăruri cu alții, nu le simt pe acestea, ci se află cu sufletul ca unii ce nu mănâncă nimic. Căci mintea unora ca aceștia nu este în trup, ca să simtă odihna sau oste-neala lui. Aceasta se vede la mulți Părinți și sfinți mucenici, ca și la sfântul acela de care a scris Sfântul Nil. Acesta era un oarecare bătrân pe care, rugându-se în pustiu cu mintea, cu îngăduința lui Dumnezeu, spre folosul lui și al multor altora, îl lua dracii de mâini și de picioare și-l aruncau în sus, și apoi, ca să nu se vătăme trupul lui când cădea de la atâta înălțime, îl primeau într-o rogojină¹⁷⁶; și aceasta o făceau multă vreme, ca să cerce dacă se coboară mintea lui din cer, și n-au putut izbuti aceasta. Când simțea, așadar, unul ca acesta mănucarea sau băutura sau altceva din cele trupești? Iar Sfântul Efrem, după ce a biruit cu harul lui Hristos toate patimile trupești și sufletești, ca să nu se afle în afară de războaiele vrăjmașului și să fie osândit din pricina aceasta, cum socotea dintr-o smerenie negrăită, cerea să se ia harul nepățimirii de la el. Despre acesta a scris Scărarul, uimit că sunt unii dintre cei fără patimi mai nepățimitori, ca Sirul acela, și celelalte¹⁷⁷.

Avva Sisoe și de un „altul oarecare din părinți (care) uita cu desăvârșire de cele de aici, așa că s-a întâmplat să mănânce înainte de Sfânta Împărtășanie...”. (*Filocalia rom.*, 10, p. 442).

176. Întâmplarea se află în *Pateric*, cap. XXII, 28; dar aici pare a fi reprodușă după cap. 111 din *Cuvântul despre rugăciune* al lui Evagrie (*Filocalia*, I, p. 113).

177. Cuv. XXIX: *Pentru nepățimire*.

*Despre dreapta socoteală*¹⁷⁸

Pentru aceea la tot lucrul avem trebuință de dreapta socoteală¹⁷⁹, ca să judecăm potrivit cu vremea toată fapta. Căci dreapta socoteală este o lumină care arată celui ce o are: vremea, fapta, destoinicia, tăria, cunoștința, vârsta, puterea, hotărârea slobodă, râvna, zdrobirea, obișnuința, neștiința, puterea și tocmirea trupului, sănătatea și oboseala, modul, locul, purtarea, educația, credința, starea dinăuntru, scopul, petrecerea, slobozenia, știința, cuminenția firească, sânguința, privegherea, zăbăvnicia și cele asemenea. Pe urmă firea lucrurilor, trebuința, câtimea, felurile lor, scopul lui Dumnezeu aflător în dumnezeieștile Scripturi, înțelesul fiecărui cuvânt, ca de pildă al aceluia din Evanghelia lui Ioan: că au venit elinii, căutând să vadă pe Domnul, și îndată a zis: „Sosit-a ceasul” (Ioan 12, 23), și celelalte, ceea ce înseamnă că a sosit vremea de chemare a neamurilor. Căci a început vremea Patimilor. Iar aceasta o pune ca semn. Dreapta socoteală lămurește toate acestea.

Dar nu numai acestea, ci și scopul tâlcuirii Părinților. Fiindcă nu lucrul care se face este ceea ce se caută, ci prin ce se face, zice Sfântul Nil. Iar cel ce face ceva fără cunoștința celor spuse se ostenește poate mult, dar nu poate izbuti nimic, cum zic marele Antonie și Sfântul Isaac despre cei ce se nevoiesc în virtuțile trupești, dar se lenevesc în lucrarea minții, cu toate că mai ales aceasta este ceea ce se caută. Pentru că zice Sfântul Maxim: „Dă trupului tău lucrarea după

178. Ms. 1935, *Pentru socoteală* (f. 105 v).

179. Începe cap. 2, în ms. 1993.

putere și toată nevoința ta întoarce-o spre minte. Căci cel ce lucrează trupește, zice, uneori e biruit de lăcomia pântecelui, de somnul mult, de împrăștiere și de vorbărie, și prin acestea își întunecă mintea. Iar alteori își tulbură înțelegerea prin postul prelungit, prin privegheri și prin osteneli peste măsură. Dar cel ce are grijă de minte, contemplă, se roagă, cunoaște pe Dumnezeu și poate dobândi toată virtutea”¹⁸⁰. Fiindcă omul înțelept se nevoiește cu pricepere să-și micșoreze, pe cât se poate, micile trebuințe ale trupului, ca prin aceasta să ajungă să se îngrijească de puține, sau să nu aibă grijă deloc, ca să păzească poruncile. Căci zice Domnul: „Nu vă îngrijiți...” (Matei 6, 25), și celelalte. Fiindcă în grija de multe, nici pe sine însuși nu se poate vedea cineva. Cum poate să vadă atunci cursele vrăjmașului, gătite înainte de vreme? Căci vrăjmașul nu obișnuiește totdeauna să facă războiul la arătare, cum zice Gură de Aur. Dacă ar face așa, nu am cădea ușor mulți în cursele lui, ca să fie puțini cei ce se mântuiesc, cum zice Domnul. De aceea, când vrea să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întâi cele mici și nearătate: înainte de curvie, privirea deasă și neînfrânată¹⁸¹; înainte de ucidere, mânia ușoară; înainte de întunecarea cugetării, împrăștierea scurtă; și înainte de aceasta iarăși, așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, știind mai dinainte toate, ca unul ce este Înțelepciunea Tatălui, luând înaintea unel-

180. *A patra sută a capetelor despre dragoste*, cap. 63-65. (*Filocalia rom.*, ed. cit., 2, p. 140).

181. Până aici cap. *Despre socoteală*; în ms. 1993 „de cea deasă și curvească vedea se silește a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile”. Apoi cu titlul în text: *Pentru a nu să deznădăjdui, deși multe greșește neștine*.

tirilor diavolului, poruncește oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sunt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari și înfricoșate. Și zice: „S-a zis celor de demult”, adică celor din Lege, acestea și acestea, „iar Eu vă zic vouă” (Matei 6, 21 ș.u.). Deci cel ce a învățat din Sfânta Evanghelie, e dator să ia seama la cele ce le învață Mântuitorul și să le facă, spre a se izbăvi de cursele vrăjmașului și să aibă poruncile în mare cinste și în bună lucrare, căci numai cu multă înțelepciune își poate mântui sufletul. Căci poruncile sunt daruri ale lui Dumnezeu. Și cu adevărat „toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este” (Iac. 1, 17), zice fratele Domnului. Iar Damaschin zice: „Pune nouă mijlocitoare neînfruntată pe Cea care Te-a născut pe Tine, Hristoase, și cu rugăciunile ei, dăruiește-ne nouă, ca un milostiv, Duh de bunătate, ce se pogoară de la Tatăl Tău”.

Căci cel ce a primit darul luării aminte la dumnezeieștile Scripturi, cum zic Părinții, află tot binele ascuns în toate Scripturile. Căci zice Domnul: „Cel învățat în ale Împărăției cerurilor” (Matei 13, 11), și celelalte. Sau în liniștea cea după Dumnezeu și în citirea dumnezeieștilor Scripturi, știe că altă față arată Scriptura celorlalți oameni, chiar dacă par că o cunosc, și altă față celui ce s-a închinat pe sine rugăciunii neîncetate, sau are gândul tot timpul la Dumnezeu, încât să-l aibă în loc de răsufare în toate, chiar dacă pentru lume este simplu și neînvațat în științele omenesti, cum zice marele Vasile. Dumnezeu Se arată mai degrabă simplității și smereniei, zice Scărarul, și nu ostenelilor și înțelepciunii ajunsă fără folos¹⁸². Mai degrabă o leapădă Dumnezeu pe

182. Cuv. XXVI: *Pentru deslușirea gândurilor*, 32, în *Filocalia rom.*, 9, ed. cit., p. 329.

aceasta, dacă nu are smerenie. Căci mai bun e cel simplu la cuvânt și nu la cunoștință, după Apostol (2 Cor. 11, 6). Fiindcă cunoștința duhovnicească este un dar, iar știința cuvântului este o învățătură omenească, ca celelalte învățături ale lumii acesteia, și nu ajută la mântuirea sufletului. Aceasta se vede de la elini.

Iar citirea se face spre a aminti celor ce știu cele spuse din cercare și spre a învăța pe cei necercați. Marele Vasile zice că atunci când Dumnezeu află o inimă curată de toate lucrurile și învățăturile lumești, Își scrie în ea dogmele Sale ca pe o tăbliță nescrisă. Iar aceasta o spune ca să nu citească cineva cele ce nu slujesc la a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar dacă neștiind aceasta, a citit vreodată, să se nevoiască degrabă să șteargă amintirea lor, prin citirea duhovnicească a dumnezeieștilor Scripturi, mai ales a celor ce îl ajută la mântuirea sufletului, după starea la care a ajuns. Dacă este încă făptuitor¹⁸³, să citească viețile și cuvintele Părinților, iar dacă harul l-a ridicat la cunoștința dumnezeiască, să citească toate Scripturile dumnezeiești. Prin aceasta va putea, după Apostol, „să surpe toată înălțarea ce se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu și să pedepsească toată neascultarea și nesupunerea” (2 Cor. 10, 5-6), prin făptuire și prin cunoașterea adevărată a poruncilor dumnezeiești și a dogmelor lui Hristos. În afară de acestea să nu citească nimic. Căci ce trebuință este să ia duh necurat în loc de Duh Sfânt? Fiindcă în cuvântul cu care se îndeletnicește cineva, vrea să aibă duhul acelui cuvânt; și fiindcă lucrul nu i se pare rău, ca celor cercați.

183. Dacă nu a ajuns la treapta de contemplativ, ci e pe treapta lucrării poruncilor.

*Despre citirea cea după Dumnezeu*¹⁸⁴

Să se facă deci citirea cea după Dumnezeu, ca să nu rățăcească mintea, pentru că ea este începutul mântuirii. Căci Solomon zice că vrăjmașul urăște sunetul adevăririi (Pilde 11, 15-Sept.). Adică rățăcirea gândului este începutul păcătuirii, cum zice Sfântul Isaac¹⁸⁵. Iar cel ce vrea să fugă de aceasta cu desăvârșire, se cade să petreacă mult în chilie. Și dacă este supus trândăviei, să lucreze puțin, ca și cel nepătimitor și cunoscător, spre folosul altora și spre ajutorul celor neputincioși. Fiindcă așa făceau și părinții cei mari, din pogorământ, asemănându-se cu cei pătimiși de dragul cugetării smerite, ca unii ce puteau să aibă pretutindeni pe Dumnezeu în ei, atât când se îndeletniceau cu contemplația în Dumnezeu, cât și în lucrul mâinilor și în târg, cum zice marele Vasile către cei desăvârșiți, ca și în mulțime de norod, ca unii ce sunt totdeauna numai în ei înșiși și în Dumnezeu. Iar cel ce nu a ajuns încă aici, ci vrea să-și ia rămas bun de la trândăvie, e dator să lepede de la sine toată vorbirea de prisos și somnul peste trebuință, și să o lase pe aceasta (privegherea) să-i topească trupul și sufletul, până ce, săturându-se trândăvia, se va depărta, văzându-i răbdarea în gândirea neîncetată cea după Dumnezeu, în citire și în rugăciune curată. Căci tot războinicul, văzându-se pe sine că poate să izbândească ceva, rămâne războindu-se, iar de nu, se retrage, fie de tot, fie pentru o vreme. De aceea, cel ce vrea să biruiască pe cei ce-l războiesc, e dator să aibă toată răbdarea. Iar „cel ce rabdă până la

184. Cu titlul acesta și în ms. 1935 (f. 109 r).

185. Cuv. LXXIII: *Sfătuiri pline de folos, Filocalia rom.*, 10, p. 371.

sfârșit se va mântui” (Matei 10, 22). „Drept este, zice Apostolul, să dea necaz celor ce ne întristează pe noi, iar nouă celor necăjiți, ușurare” (2 Tes. 1, 6-7).

Nici un lucru care se face după Dumnezeu, cu smerenie, nu este rău. Cu toate acestea sunt deosebiri între lucruri și îndeletniciri. Tot ce este în afară de trebuința neapărată, adică tot ce nu ajută la mântuirea sufletului, sau la viața trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mântuiască. Fiindcă nu mâncărurile, ci lăcomia pântecelui este rea; nu banii, ci împătimirea; nu grăirea, ci grăirea în deșert; nu cele dulci ale lumii, ci neînfrânarea; nu dragostea către ai tăi, ci lenevirea de la cele bineplăcute lui Dumnezeu, ce se naște de aici; nu hainele trebuitoare pentru acoperire și ferire de frig sau de arșiță, ci cele de prisos și de mult preț; nu casele pentru a te apăra cu ai tăi de fiare și de oamenii răi, ci cele cu două și cu trei caturi, mari și mult costisitoare; nu a avea un lucru, ci a nu-l avea spre trebuință neapărată; nu a avea cei ce trăiesc în sărăcie cărți este rău, ci a nu le avea spre citirea cea după Dumnezeu; nu a avea prieteni, ci a avea pe cei ce nu sunt spre folosul sufletului; nu femeia este un rău, ci curvia; nu bogăția, ci iubirea de arginți; nu vinul, ci beția; nu mânia firească, dată spre osândirea păcatului, ci întrebuințarea ei împotriva semenilor noștri; nu a stăpâni e rău, ci a fi iubitor de stăpânire; nu slava, ci iubirea de slavă și slava deșartă care e și mai rea decât acestea; nu a avea virtute, ci a-ți închipui că o ai; nu cunoștința, ci părerea că ai cunoștință și, ceea ce e mai rău decât aceasta, necunoașterea neștiinței tale; nu cunoștința adevărată, ci cunoștința mincinoasă; nu lumea e rea, ci patimile; nu firea, ci cele contrare firii;

nu unirea în cuget, ci unirea pentru a face rău, iar nu pentru mântuirea sufletului; nu mădularele trupului, ci reaua lor folosire. Căci nu ni s-a dat vederea ca să pof-tim cele ce nu trebuie, ci ca, văzând fapăturile, să slă-vim prin ele pe Făcătorul și să umblăm bine spre cele de folos sufletului și trupului nostru; nici urechile spre a auzi bârfirea și vorbirea netrebnică, ci pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu și toată vorbirea pe care o au-zim de la oameni, de la păsări și de la celelalte, și din aceasta să slăvim pe Făcător; nici mirosul spre a ne moleși sufletul și a slăbi tăria lui prin mirosuri plăcute, cum zice Teologul¹⁸⁶, ci pentru a răsufla și a primi ae-rul dăruit nouă de Dumnezeu și a-L slăvi pe El pentru acesta fără de care nimeni nu poate trăi trupește, nici om, nici dobitoc.

Mă minunez de înțelepciunea Făcătorului de bine, cum lucrurile cele mai trebuincioase pot fi aflate ușor de toți, ca aerul, focul, apa și pământul. Dar nu numai acestea, ci și cele care pot să mântuiască sufletul, le-a făcut mai ușor de dobândit decât celelalte lucruri. Iar cele ce-i aduc pieire, mai greu. Astfel, sărăcia mântu-iește mai multe suflete, iar bogăția se face piedică ce-lor mulți; și cea dintâi o poate afla oricine, cealaltă însă nu ne este la îndemână. Pe urmă ocara, smerenia, răbdarea, ascultarea, supunerea, înfrânarea, postul, privegherea, tăierea voii proprii, neputința trupească, mulțumirea pentru toate acestea, ispitele, păgubirile, lipsa celor trebuincioase, lipsa celor dulci, golătatea, înde-lunga-răbdare și, simplu, toate lucrurile care se fac pentru Dumnezeu sunt fără piedică și nimeni nu se

186. *Cuvânt la Paști*, la Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte pentru cele cinci simțiri*, Neamț, 1826, p. 87.

luptă pentru ele, ci mai degrabă le lasă celor ce le aleg să le aibă, fie că vin asupra-le cu voia sau fără voia lor. Iar cele ce duc spre pieire sunt greu de aflat, ca bogăția, slava, fala, semeția, stăpânirea, puterea, neînfrânarea, multa mâncare, somnul mult, împlinirea voii proprii, sănătatea și tăria trupului, viața fără necazuri, câștigurile, împlinirea tuturor poftelor după cele plăcute, hainele și acoperămintele multe și de mare preț și cele asemenea, pentru care e mare lupta și anevoie se află și trecător le e folosul și mult e necazul și puțină bucuria. Fiindcă celor ce le au și celor ce nu le au, dar poftesc să le aibă, le pricinuiesc tot felul de necazuri, cu toate că nu este niciuna rea, ci e rea numai folosirea lor, cum s-a zis. Căci nu ca să furăm, să răpim și să ne ridicăm mâinile cu răutate unii asupra altora, ni s-au dat mâinile și picioarele, ci ca să le folosim spre toată lucrarea cea după Dumnezeu: cei mai slabi cu sufletul, spre miluirea săracilor și ajutorarea celor ce au lipsă, în vederea desăvârșirii; iar cei mai tari cu sufletul și cu trupul, spre a slăvi prin neavere și urmarea lui Hristos și a sfinților Lui ucenici pe Dumnezeu și a se minuna de înțelepciunea Lui cea ascunsă în mădularele noastre: cum mâinile acestea și micile degete sunt gata spre toată știința, lucrarea, scrierea și îndeletnicirea, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci de la El ni s-a dăruit pentru marea Lui bunătate cunoștința meșteșugurilor și a scrierilor nenumărate, a înțelepciunii și a leacurilor tămăduitoare, a limbilor și a cărților felurite, și, simplu, toate cele ce s-au făcut mai înainte, se fac și se vor face. Și ni se dau pururea spre a vieții trupește și a ne mântui sufletește, dacă ne folosim de toate cele ce sunt potrivit cu scopul lui Dumnezeu, și

prin acestea îl slăvim pe El cu toată recunoștința. Iar de nu, cădem și ne pierdem, și toate cele ce sunt ni se fac spre necazul nostru în veacul de acum și spre osânda veșnică în cel viitor, precum s-a zis mai înainte.

*Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)*¹⁸⁷

Cel ce a luat, prin harul lui Dumnezeu, darul deosebirii din multa smerită cugetare, e dator să păzească acest dar cu toată puterea, ca să nu facă nicidecum ceva fără dreaptă socoteală. Ca nu cumva aflându-se în cunoștință, să greșească din neglijență și să-și pricinuiască sieși o mai mare osândă. Iar cel ce n-a luat darul acesta, încă e dator să nu aleagă niciun gând sau cuvânt sau lucru fără întrebare, credință tare și rugăciune curată, fără care nu poate să ajungă în chip nemincinos la dreapta socoteală. Căci aceasta se naște din smerita cugetare. Iar ea naște în cel ce o are puterea de a străvedea, cum zic avva Moise și Scărarul, încât cel ce o are prevede uneltirile ascunse ale vrăjmașului și retează pricinile lor înainte de vreme, cum zice David: „Și a văzut ochiul meu întru vrăjmașii mei” (Ps. 53, 7).

Semnele darului deosebirii sunt: a cunoaște în chip nemincinos cele bune și cele contrare; pe urmă a ști voia dumnezeiască în toate cele întreprinse. Iar a puterii de a străvedea: a-și cunoaște cineva greșelile sale înainte de a porni la faptă, și cele ce se fac de draci prin furarea atenției; apoi și tainele cele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în făpturile sensibile. Dar și maica acestora, smerenia, are un semn, cum s-a zis mai înainte despre ea. Și ce se cunoaște din aceasta?

187. Acest titlu în ms. 1935, (f. 114 r).

Dacă este cineva smerit cu cugetul, trebuie să aibă toată virtutea și să creadă că este cu adevărat mai prejos decât toată făptura, ca unul ce datorează mai mult. Iar de nu are simțirea aceasta, însăși aceasta este dovada că e mai rău decât toată făptura, chiar dacă s-ar părea că are petrecere întocmai ca îngerii. Fiindcă îngerul adevărat nu a putut să placă Făcătorului fără smerenie, măcar că avea atâtea virtuți și înțelepciune. Deci ce are să spună cel ce-și închipuie că este înger, fără smerenie, care e pricina tuturor bunătăților ce sunt și vor fi? Din ea se naște darul deosebirii care luminează sfârșiturile și fără de care toate sunt întunecoase. Căci ea se și zice lumină și de aceea avem lipsă de această lumină înaintea oricărui cuvânt și faptă, ca văzând celelalte, să ne minunăm. Dar ne minunăm și de Dumnezeu, cum în ziua cea dintâi și doamna celorlalte, a făcut întâi lumina, ca cele ce se vor face după ea să nu rămână nevăzute, ca și cum n-ar fi, zice Damaschin¹⁸⁸. Așadar, lumina, precum s-a zis mai înainte, este darul deosebirii. Iar cel mai trebuincios dintre toate darurile este puterea străvederii născută din ea. Căci ce este mai trebuincios decât a vedea cineva cum vor să-l fure dracii și a-și păzi sufletul cu ajutorul harului. Dar mai trebuincioasă iarăși decât toate lucrările este curăția conștiinței, zice Sfântul Isaac¹⁸⁹, și sfințenia trupului, „fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul” (Evr. 12, 14), cum zice Apostolul.

188. *Dogmatica* II, 7.

189. „Fără curățirea patimilor nu se vindecă sufletul de bolile păcatului, nici nu câștigă slava pe care a pierdut-o prin călcarea poruncii”, Cuv. LXXXVI, *Despre felurite pricini*, vol. cit., p. 460.

*Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască
chiar dacă ar greși mult*¹⁹⁰

Dar nu trebuie să deznădăjduim dacă nu suntem cum se cuvine să fim. Rău este că ai păcătuit, omule! Dar de ce nedreptățești pe Dumnezeu și-L socotești neputincios, din neștiință? Oare nu poate să mântuiască sufletul tău Cel ce a făcut pentru tine lumea cea atât de mare, pe care tu o vezi? Iar de zici că mai degrabă și aceasta îmi este spre osândă, precum și pogorârea Lui, pocăiește-te și-ți va primi pocăința ta, ca și pe a fiului risipitor și a păcătoasei. Dacă însă nici aceasta nu o poți și greșești, din obișnuință, chiar în cele ce nu vrei, ai smerenie ca vameșul, și-ți va ajunge ție spre mântuire. Căci cel ce păcătuiește fără puterea de a se pocăi, dar nu deznădăjduiește, neapărat se va socoti pe sine mai prejos decât toată zidirea și nu va îndrăzni să osândească sau să ocărăască pe vreun om, ci mai degrabă se minunează de iubirea de oameni a lui Dumnezeu și e plin de recunoștință față de Făcătorul de bine, și poate avea și alte bunătăți. Acesta, măcar că se supune diavolului întru a păcătui, dar iarăși, de frica lui Dumnezeu, nu-l ascultă pe vrăjmaș, care-l împinge să deznădăjduiască¹⁹¹, și prin aceasta este parte a lui Dumnezeu, având recunoștință, mulțumire, răbdare, frică de Dumnezeu, nejuducând pe alții, și prin aceasta nefiind judecat, lucruri care sunt trebuincioase foarte.

190. Același titlu în ms. 1935 (f. 113 r, și în ms. nr. 1933).

191. Până aici cap. din ms. 1933. Apoi o scurtă încheiere corespunzătoare cu primele trei rânduri ale cap. 31, și trece la capitolul următor, cu același titlu, cap. 28.

Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre gheenă că ne este binefăcătoare aproape mai mult decât Împărăția cerurilor, fiindcă prin ea mulți intră în Împărăție, iar prin Împărăție, puțini, dar aceasta datorită iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Cea dintâi îi alungă cu frica, cea de a doua îi îmbrățișează, și prin amândouă ne mântuim, cu harul lui Hristos. Căci precum cei războiți de multe patimi sufletești și trupești, dacă le rabdă și nu renunță la libertate, din negrijă, nici nu deznădăjduiesc, se încununează, așa și cel ce a aflat nepătimirea cu eliberarea și ușurarea ei, cade degrabă dacă nu dă pururea mulțumită, prin aceea că nu judecă pe ni-meni. Iar dacă îndrăznește să facă aceasta, arată că folosește cu puterea, bogăția pentru sine, zice Sfântul Maxim. Și precum cel încă pătimas și nepărtaş de lumina cunoștinței se află în mare primejdie dacă are stăpânire peste vreunii, zice Damaschin¹⁹², așa și cel ce a luat nepătimire de la Dumnezeu și cunoștință duhovnicească, dacă nu folosește și alte suflete. Căci nimic altceva nu folosește celui neputincios ca alergarea la liniște, nici celui pătimas și fără cunoștință, ca supunerea în ea. De asemenea, nimic nu e mai bine ca a-și cunoaște cineva neștiința și neputința proprie; și nimic nu e mai rău ca a nu le cunoaște pe acestea. La fel, nu e altă patimă mai urâtă ca îngâmfare, nici mai vrednică de răs, ca iubirea de arginți, care e rădăcina tuturor relelor. Fiindcă oamenii izbutind, cu multă osteneală, să-și facă bani din metalul pământului, îi îngroapă iarăși în pământ degeaba. De aceea, zice Domnul: „Nu vă adunați comori pe pământ” (Matei 6, 19), și celelalte; și iarăși: „Unde este comoara voastră, acolo

192. Lucrul acesta îl subliniază cu tărie și Sf. Nil Ascetul în *Cuvânt ascetic*, 22-28, *Filocalia rom.*, 1, p. 213-220.

este și inima voastră” (Matei 6, 21). Căci dorul minții omenеști e atras de obișnuință spre lucrurile în care zăbovește, fie spre cele pământești, fie spre patimi, fie spre bunătățile cerești și veșnice. Iar obișnuința dăinuind, primește putere de fire, zice marele Vasile.

Iar când cineva este bolnav, atunci trebuie să fie cu și mai multă luare-aminte la mărturia conștiinței, ca să-și slobozească sufletul de toată osânda, ca nu cumva ajungându-l sfârșitul vieții, să se căiască în deșert și să se tânguiască veșnic. Deci cel ce nu poate să rabde pentru Hristos moartea sensibilă, ca Acela, trebuie să o rabde măcar pe cea duhovnicească, prin libera alegere. Și va avea despre ea mărturia conștiinței, prin aceea că nu s-a supus dracilor ce-l războiesc, sau voilor acelora, ci i-a biruit pe ei. Căci așa au făcut și sfinții mucenici și cuvioșii Părinți: cei dintâi au mucenicit trupește, cei de al doilea au răbdat duhovnicește. Deci cel ce s-a silit puțin, a biruit pe vrăjmași, iar cel ce s-a lenevit puțin, s-a întunecat și s-a pierdut.

Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuților și depărtarea patimilor¹⁹³

Nimic¹⁹⁴ nu obișnuiește, zice marele Vasile, să întunece cugetarea așa de mult ca răutatea; nici să lumi-

193. Fără titlu în ms. nr. 1935 (f. 117 v).

194. În ms. 1935 e așa: „Nimic așa (zice marele Vasile) poate întuneca cugetul ca vicleșugul; nici să lumineze mintea ca citirea întru tâlcuire, zice Sfântul Isaac; nici spre grabnică durere a sufletului, precum pomenirea morții dumnezeiești, zice cel al *Scării*; nici nevăzută înainte-sporire ca ocărârea de sine și lăsarea voilor sale, zice Sfântul Dorotei; nici nevăzută pierzare ca părerea și ca plăcerea de sine; nici pricinuitoare de întoarcere a lui Dumnezeu și de pedepsire a omului ca cârtirea...”, zice Sfântul Isaac.

neze mintea, ca citirea în liniște; nici să aducă o durere mai năpraznică sufletului, ca gândul morții; nici să pricinuiască sporirea nevăzută, ca ocărârea de sine și tăierea voilor proprii; sau pierderea nevăzută, ca părerea de sine și plăcerea de sine. Nimic nu pricinuieste depărtarea lui Dumnezeu și pedepsirea omului credincios cum o face cârtirea; nici nu duce așa de ușor la păcătuire, ca zăpăceala și vorba multă. Nu este lucru care să ducă așa de repede la dobândirea virtuții ca singurătatea și adunarea minții; nici la recunoștință și mulțumire, ca cugetarea la darurile lui Dumnezeu și la răutățile noastre. Nimic nu surpă facerile de bine, ca vestirea lor cu laudă; și nimic nu obișnuiește să aducă mântuire fără voie, ca ispitele. Nu este cale mai scurtă către nepătimire și înțelepciunea Duhului cum e calea împărătească, ce se ține departe în toate, atât de ceea ce e prea mult, cât și de ceea ce e prea puțin. Și nu este altă virtute care să poată cuprinde voia dumnezeiască, ca smerita cugetare și părăsirea oricărui gând și oricărei vori proprii. Nu este ceva care să ajute la tot lucrul bun, ca rugăciunea curată, nici piedică la dobândirea virtuților, ca împrăștierea și rătăcirea cugetării, chiar dacă e de scurtă vreme¹⁹⁵. Căci cu cât are cineva mai multă curăție, cu atât își apare ca păcătuind mai mult prin aceea că vede; și cu cât păcătuiește mai mult, cu atât se întunecă mai mult, chiar dacă își apare ca având curăție. Și iarăși, cu cât are cunoștință mai multă, cu atât își apare mai lipsit de cunoștință; și cu cât își cunoaște mai puțin neștiința sa și cunoștința duhovnicească cea din parte, cu atât i se pare că e mai

195. Până aici capitolul anterior în ms. 1993. Urmează cu titlul la mijloc: *Pentru cum câștigă cineva credința cea adevărată*.

cunoscător. Și cu cât răbdă cel ce se nevoiește mai mult necazurile, cu atât va birui mai sigur pe vrăjmaș; și cu cât se nevoiește cineva mai mult să facă vreun bine într-o zi, cu atât se face mai îndatorat pentru toate zilele vieții sale, zice Sfântul Marcu¹⁹⁶.

Dacă a lui ar fi puterea, a lui ar fi și râvna. Dar harul este al lui Dumnezeu. Iar dacă a putut atunci când a venit harul, ce laudă are unul ca acesta? De ce își închipuie că poate face vreun bine de la sine, osândind pe nedrept pe cei ce nu pot? Cel ce cere un lucru de la aproapele, e dator, cu mai multă dreptate, să-l ceară de la sine. Căci precum sunt datori păcătoșii să tremure de frica lui Dumnezeu fiindcă L-au mâniat, tot așa sunt datori cei ce au fost acoperiți de harul Lui în neputința lor gata de deznădăjduire, să tremure cu mult mai vârtos, ca unii ce-L datorează multe. Și precum mare prăpastie este necunoașterea Scripturilor, cum zice Sfântul Epifanie, la fel, și mai mare rău este neascultarea întru cunoștință.

Mai mare este facerea de bine pe seama unui suflet prin cuvânt sau rugăciune, precum mai mare lucru este când cineva răbdă pe aproapele, ca să nu fie necăjit cel care-l nedreptățește, ci să i se liniștească voia în vremea tulburării sale, cum zice Sfântul Dorotei. Prin aceasta face milă cu sufletul lui, purtându-i povara, și se roagă pentru el, dorindu-i mântuirea și orice alt bine trupesc și sufletesc. Aceasta este răbdarea cea curată a răului, care ne curăță sufletul și-l ridică spre Dumnezeu. Fiindcă slujirea omului e mai mare decât orice lucrare și virtute. Căci nu este ceva mai mare

196. *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, cap. 43 (*Filocalia rom.*, 1, p. 305).

între virtuți și mai desăvârșit ca dragostea aproapelui. Iar semnul acesteia e nu numai să nu ții un lucru de care are lipsă altul, ci să rabzi și moartea pentru el, cu bucurie, după porunca Domnului, și să socotești aceasta ca o datorie. Și pe drept cuvânt. Căci suntem datori să iubim pe aproapele până la moarte, nu numai pentru dreptul firii, ci și pentru preacinstitul sânge vărsat pentru noi al lui Hristos, Care ne-a poruncit aceasta.

Nu fi iubitor de tine, zice Sfântul Maxim, și vei fi iubitor de Dumnezeu; nu-ți fi plăcut ție, și vei fi iubitor de frate¹⁹⁷. Aceasta vine din nădejde. Iar nădejdea înseamnă a crede fără îndoială, din tot cugetul, că vei dobândi sigur ceea ce nădăjduiești. Aceasta se naște iarăși din credință tare, prin care cineva nu-și mai face nicio grijă de viață, sau de moartea sa, ci toată grija sa o lasă lui Dumnezeu, cum s-a zis înainte despre semnele celui ce vrea să ajungă la nepătimire, a căror temelie este credința. Căci cel ce o are pe aceasta, e dator să cugete că precum a făcut Dumnezeu toate, și pe noi împreună cu toate, din cele ce nu sunt, pentru bunăitatea Sa desăvârșită, așa va purta grijă desigur și de sufletul și de trupul nostru, precum El știe.

*Cum se câștigă credința adevărată?*¹⁹⁸

Dar cel ce dorește dobândirea acesteia (care este temelie tuturor bunătăților, ușa tainelor lui Dumnezeu, biruința neconținută a vrăjmașilor, cea mai trebuincioasă dintre toate virtuțile, aripa rugăciunii și sălășluirea

197. *Suta a patra a capetelor despre dragoste*, cap. 37 (*Filocalia rom.*, 2, p. 135).

198. Cu titlul în ms. 1935 (f. 120 r).

lui Dumnezeu în suflet) e dator să sufere toată cercarea, cu care va fi probat de vrăjmași și de multele și feluritele gânduri, pe care nimeni nu le poate înțelege, nici grăi ceva despre ele, sau descoperi, decât născocitorul răutății, diavolul. Însă unul ca acesta să creadă că de va birui ispitele ce vin asupra-i cu multă silă și-și va ține mintea sa ca să nu cedeze gândurilor ce răsar în inima sa, va răpune deodată toate patimile¹⁹⁹. Fiindcă nu el este cel ce a biruit, ci Hristos care a venit în el prin credință. Despre unii ca aceștia zice Domnul: „Cel ce are credință cât un grăunte de muștar...” (Matei 17, 20), și celelalte. Dar chiar dacă slăbind ar ceda, să nu se sperie, nici să deznădăjduiască, nici să înscrie în sufletul său cele zise de începătorul răutății, ci să stăruie cu răbdare în lucrarea după putere a virtuților, păzind cu grijă poruncile²⁰⁰, în liniștea și îndeletnicirea cea după Dumnezeu, depărtându-se de la toate gândurile cele de bunăvoie. Căci vrăjmașul mișcând toată uneltirea și toată fantezia sa, ziua și noaptea, și neaflându-l pe om făcându-și grijă de cursele, de chipurile și de toate gândurile aduse de el, înciudat pentru că i s-au descoperit cursele pline de minciună, se depărtează descurajat. Și experiind lucrătorul poruncilor lui Hristos neputința vrăjmașului, nu se mai tulbură de

199. În ms. 1993 aici se pune virgulă. Și continuă: zice Sfântul Isaac.

200. Continuă în ms. 1993: Că zice Sfântul Maxim: „Datori sunteți întru pustnicie a zăbovi pentru ca multă vreme mintea spre cele dumnezeiești cu dorul trasă să fie dintru obișnuință. Pentru că dacă ar afla mintea altceva și mai mare, trage pre poftirea pentru aceasta și părăsește pre cele ce din multă vreme le-au obișnuit”. Aici se sfârșește acest capitol. Apoi cu titlul la mijloc: *Pentru că mai mult folosește păcătosului mâlcomirea.*

nicio uneltire a lui, ci tot ce voiește după Dumnezeu, cu bucurie împlinește neîmpiedicat, întărit de credință și ajutat de Dumnezeu în Care a crezut, cum zice Însuși Domnul: „Toate sunt cu puțință celui ce crede” (Marcu 9, 23). Fiindcă nu el este cel ce biruie pe vrăjmași, ci Dumnezeu, Care poartă grijă de el prin credință, cum zice proorocul: „Pune pe Cel Preaînalt scăpare a ta...” (Ps. 90, 9), și celelalte. Unul ca acesta nu-și mai face grijă despre ceva, cunoscând că ostașul se gătește de război, dar mântuirea lui este la Dumnezeu, cum zice Solomon, și prin aceasta îndrăznește în toate. Căci zice Sfântul Isaac: „Dobândește credință în tine, ca să calci pe vrăjmașii tăi”. Acesta nu mai petrece ca unul ce se conduce de sine, ci ca o făptură purtată de voia lui Dumnezeu. Căci zice proorocul: „Viețuitoare m-am făcut la Tine și eu voi fi pururea cu Tine” (Ps. 72, 22). Voiești să mă odihnești prin cunoștința Ta, nu-Ți voi grăi împotriva. Voiești iarăși, de dragul smereniei, să mă lași să am ispite, de asemenea sunt cu Tine; nu pot să fac ceva nicidecum de la mine; căci nu m-am făcut fără Tine din nimic, nici nu pot să trăiesc sau să mă mântuiesc. Fă cu făptura Ta ce vrei. Dar cred că bun fiind, îmi vei rândui cele bune, chiar dacă, spre folosul meu, nu le cunosc pe acestea. Dar nici nu sunt vrednic să le cunosc, nici nu cer să le aflu. Ca să am ușurare, poate nu-mi este de folos. Pentru aceea nu îndrăznesc să cer ușurare de vreun război, măcar că sunt neputincios și împovărat în toate, fiindcă nu cunosc ce-mi folosește. Tu știi toate și fă cum știi. Numai să nu mă abat de la țintă, orice s-ar întâmpla. Fie că voiesc, fie că nu voiesc, mântuiește-mă; și aceasta dacă Ți este plăcut Ție. Eu deci nu am grijă. Înaintea Ta sunt ca ceva neînsuflețit. Sufletul meu îl încredințez în mâinile

Tale în veacul de acum și în cel viitor. Tu toate le poți, toate le cunoști, vrei tuturor binele și dorești neîncetat mântuirea mea. Aceasta e vădit din toate binefacerile pe care le-ai făcut și le faci pururea cu noi după har, în chip arătat și ascuns, pe care le știm și pe care nu le știm, precum și din pogorârea Ta cea mai presus de minte la noi, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu. Iar eu cine sunt că îndrăznesc să mă vestesc Ție, cunoscătorule de inimi? Fac aceasta ca să-mi descopăr mie însumi și vrăjmașilor că alergând la Tine, limanul mântuirii mele, spun aceasta. Căci, iată, am cunoscut prin harul Tău că Dumnezeul meu ești Tu, și nu mai îndrăznesc să zic multe, ci vreau să-Ți înfățișez Ție numai o minte golită, mută și surdă. Căci nu eu, ci harul Tău lucrează totul. Nu mă știu pe mine să fi făcut vreodată vreun bine, ci pururea mulțimi de rele, pentru care Ți arăt, căzând la Tine, o înfățișare de rob, fiindcă m-ai învrednicit să mă pocăiesc și fiindcă robul Tău sunt și fiul roabei Tale. Dar să nu mă lași pe mine, Doamne al meu, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, să fac sau să grăiesc sau să gândesc cele ce nu vrei. Căci îmi ajunge mie mulțimea atâtor păcate făcute mai înainte. Deci precum vrei, miluiește-mă; păcăduit-am, miluiește-mă, precum știi. Cred, Doamne, că auzi glasul acesta sărman al meu. Ajută necredinței mele, Cel ce mi-ai dăruit după existență și calitatea de creștin. Mare lucru îmi este mie, zice Carpatiul, că mă numesc monah și creștin²⁰¹, precum ai zis, Doamne, către careva din slugile Tale, că „mare lucru este ție că s-a chemat peste tine numele Meu”. Acest lucru îmi este mai mare

201. Citat după înțeles din *Cuvânt ascetic, Filocalia rom.*, 4, p. 159.

decât toate împărățiile pământului și ale cerului, numai să nu cad de la chemarea preadulcelui nume al Tău, Stăpâne mult milostive, mulțumescu-Ți Ție, și celelalte, cum s-a scris înainte.

Deci, precum alte citiri se cuvin celui lucrător, alte cuvinte, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și altă credință este aceasta, deosebită de cea dintâi, care naște liniștirea. Aceea este credință a auzului, aceasta a vederii, cum zice Sfântul Isaac²⁰². Iar vederea este mai sigură decât auzul. Credința cea dintâi și cea de obște a dreptcredincioșilor se naște din cunoștința naturală²⁰³. Din ea se naște îndeletnicirea cea după Dumnezeu, precum s-a zis: postul, privegherea, citirea, psalmodierea, rugăciunea și întrebarea celor cercați. Iar din toate acestea se nasc virtuțile sufletului sau paza poruncilor și a purtării morale. Prin acestea vine credința cea mare, nădejdea și dragostea desăvârșită, care răpește mintea la Dumnezeu, cum s-a zis, în rugăciune, când cineva se unește cu Dumnezeu în chip mintal, cum zice Sfântul Nil. Iar cuvintele rugăciunii s-au scris o dată, ca pururea să facă aceeași rugăciune cel ce vrea să-și înfățișeze mintea sa nemișcată înaintea Sfintei și de viață începătoarei Treimi, ca să fie văzută (chiar dacă este cu neputință să vadă ceva), fără formă, fără chip, fără culoare, netulburată, neîmprăștiată, nemișcată, nematerială, cu totul în afară de cele cugetate și cunoscută în toată zidirea, ci stând de vorbă cu Dumnezeu în pace adâncă și desăvârșită netulburare. Se cuvine, deci, ca monahul să aibă numai pomenirea Lui

202. Τοῦ ἁγίου Ἰσαακ, τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά, ed. Nichifor Teotoche, Atena, 1895, Cuv. XVII, p. 65.

203. *Ibidem*.

sfântă, până ce ajunge la răpirea minții, după ce s-a învrednicit să zică precum trebuie rugăciunea Domnului, adică Tatăl nostru, cum a zis avva Filimon²⁰⁴, împreună cu Sfinții Apostoli, mucenici și cuvioși. Iar ce este în afară de acestea, e flecăreală izvorâtă din părerea de sine. Căci Dumnezeuirea este nehotărnicită și necircumscrișă. Și mintea care a ajuns în sine însăși, se cade să fie astfel, ca să se învrednicească și de harul sălășluirii Duhului Sfânt. „Nu prin vedere, ci prin credință umblăm” (2 Cor. 5, 7), zice Apostolul. De aceea suntem datori să zăbovim întru nevoință, ca prin multa vreme, mintea să fie atrasă cu dorul spre cele dumnezeiești, din obișnuință. Fiindcă dacă nu află mintea altceva mai de preț decât lucrurile sensibile, nu-și întoarce pofta spre aceea, ca să părăsească cele cu care s-a obișnuit vreme îndelungată. Deci precum cei iubitori de oameni și nepătimiși nu se vatămă mult de lucrurile lumii, pentru că le chivernisesc bine, așa și cei ce au daruri mari, pentru că pun în seama lui Dumnezeu isprăvile lor.

Liniștirea folosește mai mult celor pătimiși²⁰⁵

Tuturor le este de folos liniștea și fuga de unele lucruri și de anumiți oameni. Dar mai mult celor pătimiși și slabi. Fiindcă nu poate mintea numai din făptuirea cea din afară să se facă nepătimașă, dacă nu îi urmează multe și duhovnicești vederi. Nici împrăștierea și conducerea nu-l lasă pe cineva fără vătămare, dacă nu și-a dobândit mai întâi nepătimirea prin fuga

204. *Cuvânt foarte folositor (Filocalia rom., 4, p. 194-195).*

205. Cu titlu în ms. 1935 (f. 125 r).

de ispitele lumii. Iar grija vieții și tulburarea obișnuiesc să vatăme și pe cei desăvârșiți și pe cei nepătimitori²⁰⁶. Căci niciun folos nu vine, zice Gură de Aur, din lucrarea omului, fără înrăurirea de sus. Dar nici înrăurirea de sus nu vine peste cel ce nu o primește în chip liber. De amândouă avem trebuință: și de lucrarea dumnezeiască și de cea omenească; și de făptuire și de cunoștință; și de temere și de nădejde; și de plâns și de mângâiere; și de frică și de smerenie; și de dreaptă socoteală și de dragoste. Fiindcă toate ale vieții, zice, sunt îndoite; zi și noapte, lumină și întuneric, sănătate și beteșug, virtute și păcat, ușurință și greutate, viață și moarte, ca cei slabi prin unele să iubim pe Dumnezeu, și prin altele să fugim de păcat de frica ispitelor, iar cei puternici să iubim prin toate pe Dumnezeu ca pe Tatăl, cunoscând că toate sunt bune foarte și Dumnezeu le rânduiește după folos. Aceștia de la cele plăcute trebuie să se înfrâneze, iar pe cele grele să le dorească, știind că prin cele dintâi se susține viața trupurilor, spre slava Făcătorului; iar prin celelalte sunt ajutate sufletele spre a se mântui, din mila negrăită a lui Dumnezeu.

Căci trei sunt stările oamenilor: robi, plătiți și fii²⁰⁷. Robii nu iubesc binele, dar se rețin de la rău de frica muncilor. Acesta nu este, zice Sfântul Dorotei, un lucru bun, nici bine-plăcut. Cei plătiți iubesc binele și urăsc răul, dar în nădejdea plății. Iar fiii, fiind desăvârșiți, nu

206. De aici în ms. 1993 se continuă astfel: Pentru aceasta zic Părinții: Că datornic este neștine întâi nepătimirea..., și celelalte din acest text, din cap. 39.

207. „Pentru că, după cum spune marele Vasilie, trei stări sunt cu care putem plăcea lui Dumnezeu”, la Avva Dorotei: Cuv. IV, *Despre frica de Dumnezeu*, 2, *Filocalia rom.*, 9, p. 514.

se rețin de la rău de frica muncilor, ci-l urăsc cu putere, nici nu fac binele în nădejdea plății, ci-l socotesc ca pe o datorie. Ei iubesc și nepătimirea ca pe o urmare a lui Dumnezeu și ca pe o pricinuitoare a sălășluirii Lui, prin care se depărtează de tot răul, chiar dacă nu e vreo amenințare. Fiindcă dacă nu se face cineva nepătimitor, nu-Și trimite Sfântul Dumnezeu Duhul Său Cel Prea-sfânt, ca nu cumva să se afle încă atras din obișnuință spre patimi și să se facă vinovat în fața Duhului Sfânt celui sălășluit în el, și mai mare osândă să aibă. Dar când deprinderea virtuții îl face să nu mai aibă prietenie cu vrăjmașii, nici să mai fie atras de obișnuința patimilor, se împărtășește de har, și așa rămâne neosândit primind darul. De aceea zice Scărarul: „Nu ne descopere nouă Dumnezeu voia Lui, ca nu cumva aflând-o să nu o ascultăm și să ne osândim și mai mult”²⁰⁸. Căci prunci fiind, nu ne dăm seama de milostivirea Lui nemărginită către noi, cei nemulțumitori. Cel e vrea, zice, să afle voia dumnezeiască, trebuie să moară lumii întregi și voilor sale întru toate. De aceea, niciun lucru îndoielnic nu trebuie să-l facă cineva, sau să-l hotărască ca bun, afară de cazul că nu poate să trăiască sau să se mântuiască fără el. Să întrebe pe cei încercați, sau să-și câștige asigurarea din credința cea tare și din rugăciune, înainte de a fi ajuns la desăvârșita nepătimire, care face mintea nebiruită și nemișcată în tot lucrul bun. În felul acesta încheștarea poate fi mare, dar omul rămâne nevătămat. Căci „puterea Mea întru neputință se desăvârșește” (2 Cor. 12, 9), zice Domnul. Iar Apostolul: „Când sunt slab, atunci sunt tare” (2 Cor. 12, 10).

208. Cuv. XXVI: *Pentru deslușirea cea bine deslușită*, Partea a doua, 6, *Filocalia rom.*, 9, p. 350.

Căci a fi cineva nerăzboit nu e bine. Fiindcă dracii se depărtează adeseori, zice Scărarul, pentru multe pricini, părăsindu-l pe monah, fie pentru a-i întinde curse, fie pentru a-i stârni părerea de sine, sau înălțarea, sau vreun alt rău, cu care se mulțumesc, știind că acestea pot să umple locul celorlalte patimi.

Părinții, zice Cartea bătrânilor (Patericul), au păzit poruncile, cei de după ei le-au scris, iar noi am pus cele scrise în dulapuri (biblioteci)²⁰⁹. Chiar dacă vrem să le mai și citim, nu stăruim să înțelegem cele scrise și să le facem, ci le citim în fugă, sau, socotind că facem ceva mare, ne înălțăm, neștiind că mai mult ne osândim dacă nu le împlinim, cum zice Gură de Aur; „Cel ce a cunoscut, zice Domnul, voia Domnului său” (Luca 12, 47), și celelalte. Așadar, bună e citirea și cunoștința, dar când duc la o mai mare smerenie; asemenea și sfatul, dar când nu iscodește cineva viața învățătorului, cum zice Teologul: „Nu căuta vrednicia de crezare a celui ce te învață sau îți vestește”, și cum zice Domnul: „Câte vă vor zice vouă preoții” (Matei 23, 3), și celelalte. Căci nicio vătămare nu-i vine vreunui care întreabă, din faptele celui ce-l învață pe el, dar iarăși niciun folos, dacă nu lucrează însuși. Pentru că fiecare va da socoteală pentru sine: învățătorul pentru cuvântul său, iar auzitorul pentru ascultarea lui cu lucrul.

Iar ce este afară de acestea e împotriva firii și vrednic de osândă. Căci, cum zice Sfântul Eustratie, Dumnezeu fiind bun și drept, prin bunătate ne dăruiește tot binele, când ne purtăm cu recunoștință, primind ca de la un Dătător drept, cu mulțumire; dar dacă ne arătăm

209. „...și venind cei de pre urmă le-au pus deșarte pe fereastră” (Pateric XXV, 16).

nerecunoscători, cădem de la bine într-o osândă lui Dumnezeu. Așadar, bunătatea și dreptatea lui Dumnezeu, dacă trăim după fire, ne sunt pricinuitoare a tot binele; iar dacă le folosim rău, ne pricinuiesc munca veșnică.

*Mare bine este pocăința adevărată*²¹⁰

Dar dacă cineva vrea, pune iarăși început prin pocăință. „Dacă ai căzut, zice, ridică-te; și dacă iarăși ai căzut, iarăși ridică-te”²¹¹, nedeznădăjduind nicidecum de mântuirea ta, orice s-ar întâmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmașului. Îți ajunge ție spre mântuire răbdarea aceasta, împreună cu osândirea de sine.

„Eram, zice Apostolul, și noi odinioară fără minte, umblând după poftele noastre...” (Efes. 2, 3), și celelalte. Și tu deci să nu-ți pierzi nădejdea, uitând de ajutorul lui Dumnezeu. Căci El poate face câte vrea. Ci nădăjduiește în El, și va face una din acestea: sau îți va pregăti îndreptarea prin niscai ispite și alte mijloace, precum El știe, sau îți primește răbdarea și smerenia în loc de altă lucrare, sau îți va dărui cu iubire de oameni o altă cale pe care nu o știi pentru a mântui sufletul tău umilit. Numai să nu părăsești pe Doctor. Fiindcă altfel vei suferi jalnic moartea cea îndoită, pentru că nu cunoști scopul cel ascuns al lui Dumnezeu.

Cum s-a spus despre cunoștință, se va spune și acum despre faptă: că toată fapta trupească și sufletească e la mijlocul a șase curse, adică a celei de la dreapta și de la stânga, sau a prea multelor osteneli și a prea puținelor; a celei de sus și jos, sau a înălțării și

210. Cu titlu și în ms. nr. 1935 (f. 128 v).

211. *Pateric*, Avva Sisoe, 38.

descurajării; a celei dinăuntru și de afară, sau a fricii și a îndrăzelii, despre care zice Teologul că este departe de îndrăznirea cea adevărată, prin întrecerea măsurii, măcar că are asemănare după nume. Iar la mijloc între cele șase curse este lucrarea măsurată, întru smerenie și răbdare. Dar trebuie să ne minunăm de mintea omenească, cum întoarce toate lucrurile în sine după cum vrea, măcar că în ele însele sunt de neîntors și în alte privințe rămân așa. Din această pricină, noi toți avem înțelegere a lucrurilor, dar fiecare le folosește cum vrea, fie bine, fie rău; cele sensibile cu lucrul, iar cele inteligibile cu cuvântul și cu gândul.

Patru sunt vederile, cum mi se pare mie, sau stările oamenilor, după Teologul: Unii se află bine aici și în veacul viitor, cum sunt toți sfinții și cei ce au ajuns nepătimitori; alții numai aici se află bine, ca unii ce se împărtășesc de binefaceri, sufletește sau trupește, în chip nevrednic, neavând recunoștință față de Binefăcător, cum este bogatul acela și cei asemenea; alții, iarăși, se muncesc numai aici, cum sunt cei ținuți de o boală îndelungată, ca slăbănogul acela, și cei ce se nevoiesc cu mulțumire de bunăvoie; și, în sfârșit, alții se muncesc și aici și acolo, ca cei ce se ispitesc de voile lor, cum e Iuda și cei asemenea. Aceste patru feluri de oameni privesc în patru feluri lucrurile sensibile: unii urăsc lucrurile lui Dumnezeu, ca dracii, și le strică dintr-o pornire rea; alții le iubesc ca bune, dar cu patimă, ca dobitoacele necuvântătoare, neavând nicio grijă de contemplare sau de mulțumirea naturală; alții le iubesc firesc, folosindu-se de toate cu înfrânare; alții, iarăși, în chip suprafiresc, ca îngerii, privindu-le pe toate spre slava Făcătorului și nefolosindu-se de ele, decât de cele trebuincioase pentru viață, după Apostol.

*Despre binefacerile generale și particulare
ale lui Dumnezeu²¹²*

De aceea suntem datori să mulțumim pururea lui Dumnezeu pentru binefacerile generale și particulare ale Lui, pentru cele sufletești și trupești. Cele generale sunt: cele patru stihii și toate cele făcute din ele și toate lucrurile minunate și mai presus de fire ale lui Dumnezeu, aflătoare în dumnezeieștile Scripturi. Iar cele particulare sunt toate cele câte le-a dat Dumnezeu fiecărui om: fie bogăție, spre milostenie, fie sărăcie, spre răbdare cu mulțumire, fie stăpânire, spre judecată dreaptă și spre susținerea virtuții; fie supunere și slujire, spre mântuirea sigură a sufletului; fie sănătate, spre ajutorarea celor ce au trebuință și spre lucrarea cea după Dumnezeu; fie boală, spre încununarea răbdării; fie cunoștință și putere, spre dobândirea virtuților; fie neputință și neștiință, spre ascultarea în liniște cu smerenie și cu fuga de lucruri; fie lipsirea fără de voie de lucruri, spre mântuirea cea de voie și spre ajutorarea celor ce nu vor să vină la desăvârșirea neaverii sau la milostenie; fie ușurare și bună îndemnare spre nevoița de bunăvoie și spre osteneala în virtuți, ca omul să ajungă nepătimitor și să mântuiască și alte suflete; fie încercarea și strâmtorarea, spre a se mântui fără de voie cei ce nu pot să-și taie voile lor, sau spre desăvârșirea celor ce pot să rabde cu bucurie. Deci toate cele spuse, chiar dacă își sunt potrivnice, prin întrebuințare bună sunt foarte bune; iar prin întrebuințare rea, nu sunt bune, ci mai degrabă vătămătoare sufletului și trupului.

212. Cu același titlu și în ms. nr. 1935 (f. 130 v).

Dar mai bună decât toate cele spuse este răbdarea necazurilor. Cel ce s-a învrednicit de acest mare dar este dator să mulțumească lui Dumnezeu, fiindcă l-a împărtășit de o binefacere mai mare. Căci s-a făcut următor al lui Hristos, al Sfinților Săi Apostoli, al mucenicilor și al cuvioșilor, ca să se depărteze de bunăvoie de cele plăcute, prin tăierea voilor sale și prin lepădarea gândurilor care nu sunt după Dumnezeu, ca să facă și să cugete pururea cele plăcute lui Dumnezeu.

Cei ce s-au învrednicit să folosească lucrurile potrivit trebuințelor lor, sunt datori să mulțumească mult lui Dumnezeu, întru multă smerenie, că s-au slobozit de cele contrare firii și de călcarea poruncilor, prin harul lui Dumnezeu. Iar noi, cei ce suntem încă pătimiși și întrebuințăm rău lucrurile, lucrând împotriva firii, suntem datori să tremurăm și să-i mulțumim mult Făcătorului de bine, cu toată recunoștința, minunându-se de negrăita Sa îndelungă-răbdare, că neîmplinind noi poruncile Lui și întrebuințând rău lucrurile și lepădând darurile Lui, rabdă nerekunoștința noastră și nu încează să ne facă bine, ci așteaptă întoarcerea noastră și pocăința, până la cea din urmă răsufare.

Așadar, toți creștinii suntem datori să mulțumim lui Dumnezeu, precum s-a zis: „Pentru toate mulțumiți” (1 Tes. 5, 18). De la aceasta ajungem la alt cuvânt al Apostolului, care zice: „Neîncetat vă rugați” (1 Tes. 5, 17), adică să avem pomenirea lui Dumnezeu în toată vremea, locul și lucrul. Pentru că orice ar face cineva, e dator să aibă pomenirea Celui ce a făcut lucrul acela. De pildă, tu cel dintre noi, când vezi lumina, nu uita pe Cel ce ți-a dăruit-o; când vezi cerul și pământul, marea și toate cele ce sunt, dă laudă și slavă Celui ce le-a

făcut; când îmbraci o haină, cunoaște al cui e darul și mărește pe Cel ce poartă grijă de viața ta. Și simplu, orice mișcare să-ți fie prilej pentru slava lui Dumnezeu și, iată, te rogi neîncetat, și prin aceasta sufletul se bucură totdeauna (cf. 1 Tes. 5, 16), după Apostol. Căci pomenirea lui Dumnezeu îl veselește pe el, zice Sfântul Dorotei, aducând mărturie cuvântul lui David: „Adu-su-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit” (Ps. 86, 3)²¹³.

*Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru*²¹⁴

Fiindcă toate cele ce sunt le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru. Îngerii ne păzesc și ne învață, iar dracii ne ispitesc, spre a ne smeri și a alerga la Dumnezeu. Prin ei, așadar, ne izbăvim de înălțare și de nepăsare, de frica ispitelor. Sau iarăși: prin cele plăcute ale lumii, prin sănătate, bunăstare, tărie, odihnă, bucurie, lumină, cunoștință, bogăție, sporirea în toate, starea de pace, bucuria de cinste, stăpânire, belșug și prin toate cele socotite bune în viața aceasta, suntem ridicați la mulțumire și la recunoștință față de Făcătorul de bine, ca și la iubirea Lui și la facerea, după putință, a binelui, având ca datorie firească să răsplătim darurile prin

213. „Și ca să pricepeți mai limpede aceasta ce vă grăiesc (adică a fi lipsit de această bucurie), socotiți-vă cum ar fi când unul din voi ar sta închis într-o casă întunecoasă și numai trei zile să nu mănânce, să nu bea, să nu doarmă, să nu vorbească cu nimeni, să nu cânte, să nu se roage, nici să-și aducă aminte de Dumnezeu; cu câtă greutate îl vor apăsa patimile pe unul ca acesta, încă aici în lume fiind el” (Cuv. XII: *Pentru frica de muncile viitoare...*, 1, *Filocalia rom.*, 9, p. 599).

214. Cu același titlu ms. 1935 (f. 132 v).

facerea de bine. Iar prin cele socotite neplăcute, prin boală, greutate, osteneală, neputință, întristarea fără de voie, întunerice, neștiință, sărăcie, neizbândă în toate, frică, păgubire, necinste, durere, lipsă, și prin toate cele potrivnice celor spuse înainte, venim la răbdare, smerenie și bună nădejde în veacul viitor. Dar nu numai atât, ci în veacul de acum ni se fac pricină de mari mângâieri. Deci toate ni le-a rânduit Dumnezeu bune, în chip minunat, pentru bunătatea Sa negrăită. Cel ce vrea să cunoască acestea și să le aibă cum trebuie, să se nevoiască spre dobândirea virtuților, ca toate cele spuse să le primească cu mulțumire, atât cele bune, cât și cele ce par potrivnice, și în toate să se afle netulburat.

Și nu numai în acestea, dar și când îl momesc dracii cu vreun gând de mândrie, ca să-l înalțe, să-și aducă aminte de lucrurile de rușine, vorbite de el mai înainte, și va surpa acest gând și va veni la smerenie. Iar când iarăși îl momesc cu ceva de rușine, aducându-și aminte de acel gând de mândrie, să-l înlăture. Deci să le înlăture unul prin altul, cu ajutorul harului, prin aducere-aminte, ca să nu vină niciodată nici la descurajare pentru cele de rușine, nici la nebunie, pentru părerea de sine. Ci când îi vor înălța vrăjmașii mintea, să fugă la smerenie, și când îl vor smeri, să și-o înalțe prin nădejdea la Dumnezeu, ca niciodată să nu cadă tulburându-se, nici să nu deznădăjduiască înfricoșându-se, până la cea mai de pe urmă răsufare. Aceasta este marea lucrare a monahului, cum zice *Patericul*²¹⁵. Când vrăjmașii aduc înainte pe aceasta, el scoate înainte pe cealaltă; și când aceia aduc pe cealaltă, el scoate la

215. „A fost întrebat un Bătrân ce este lucrul monahului. Și a răspuns: Dreapta socoteală” (*Pateric*, XXV, 52).

arătare pe aceasta, cunoscând că nimic nu rămâne în viața aceasta cu totul neschimbat, ci „cel ce rabdă până la sfârșit se va mântui” (Matei 10, 22).

Iar cel ce vrea să se facă lucrurile după voia lui, nu știe unde merge, ci ca un orb purtat de orice vânt, orice întâmplare i-ar veni, i se dă cu totul ei; și ca un rob se teme de cele de întristare și ca un prizonier e dus oriunde de părerea de sine. El așteaptă de la bucuria dobitocească să aibă cele ce niciodată nu le-a văzut și nu știe de unde sunt. Iar de zice că știe, atunci și mai mult suferă de orbire; căci aceasta vine de acolo că nu se ocărăște pe sine. Iar aceasta se numește părere de sine și pieirea în ascuns, cum zice Sfântul Macarie în capetele despre monahul care s-a pierdut după ce a văzut Ierusalimul de sus, răpindu-i-se mintea, când se ruga cu alți frați. Aceasta i s-a întâmplat pentru că își închipuia că a ajuns ceva și nu mai e dator să aibă ceva și mai mare. Deci precum cei foarte pătimiși nu cunosc nici cele evidente celor mulți din pricina păclei patimilor, așa și cei nepătimitori cunosc cele necunoscute celor mulți, datorită curăției minții.

*Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă*²¹⁶

Cuvântul lui Dumnezeu, zice Sfântul Maxim, nu este vorbă multă, ci când grăim toți oamenii multe, nu împlinim un singur cuvânt al lui Dumnezeu²¹⁷. De pildă, Dumnezeu a zis: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău” (Deut. 5, 5), și celelalte câte au spus Părinții și câte au

216. Cu titlu și în ms. nr. 1935 (f. 134 v).

217. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 20 (*Filocalia rom.*, 2, p. 210).

scris și câte zic încă și scriu; cu toate acestea încă n-am împlinit acest unic cuvânt. Căci a-L iubi din tot sufletul, zice marele Vasile, înseamnă a nu mai iubi nimic afară de Dumnezeu. Fiindcă dacă cineva își iubește sufletul său, nu iubește din tot sufletul pe Dumnezeu, ci numai din jumătate. Iar dacă ne iubim pe noi și alte lucruri nenumărate, cum putem iubi pe Dumnezeu, sau îndrăzni a o spune? Asemenea stă lucrul cu iubirea aproapelui. Dacă nu suntem în stare să renunțăm la viața vremelnică, sau poate și la cea viitoare, ca Moise și Apostolul, cum zicem că iubim pe aproapele? Fiindcă cel dintâi a zis pentru popor către Dumnezeu: „De vrei să le ierți păcatul, iartă-le; dacă nu șterge-mă și pe mine din cartea vieții în care m-ai scris (Ieș. 32, 32). Iar Apostolul zice că ar dori să fie „anatema de la Hristos” (Rom. 9, 3), și celelalte. Căci se ruga să se întâmple pierzarea lui, ca alții să se mântuiască, și anume cei ce căutau să-l ucidă pe el, adică iudeii. Suflete ca acestea sunt cele ale sfinților, care iubesc pe vrăjmași mai mult ca pe ei înșiși, încât în toate pun pe aproapele mai presus, în veacul de acum și în cel viitor, chiar dacă le este dușman, dintr-o voință rea. Ei nu cer nimic în schimb de la cei iubiți de ei, ci se bucură dând toate ale lor altora, ca și când ar lua, ca să placă Făcătorului de bine și să se facă următori, după putință, iubirii Lui de oameni, Care este bun cu cei nemulțumitori și păcătoși.

Mai bine-zis, cu cât se va învrednici cineva să aibă mai multe daruri de acestea, cu atât trebuie să se socotească mai dator lui Dumnezeu, Celui ce l-a înălțat pe el de la pământ și a învrednicit țărâna să urmeze Făcătorului și Dumnezeu, măcar în parte. Căci a răbda nedreptățile cu bucurie și a face bine, fără ținerea de

mintea a răului, dușmanilor, și a-și pune sufletul său pentru aproapele, și celelalte daruri asemănătoare, sunt de la Dumnezeu, dăruite celor ce vor să le primească de la El, prin sânguința de a lucra și păzi, cum s-a zis către Adam, ca să rămână darurile, prin recunoștință, în preajma Făcătorului de bine. Fiindcă niciun bine propriu nu dobândim vreodată, ci toate bunătățile ne vin de la Dumnezeu, după har, ca și existența din nimic. „Căci ce ai ce n-ai luat, zice Apostolul, în dar”, de la Dumnezeu adică? „Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca și când n-ai luat” (1 Cor. 4, 7), ci ca și când ai face prin tine? Căci aceasta este cu neputință, odată ce Domnul a spus: „Fără Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 5).

*Fără smerită cugetare nu e cu putință
să ne mântuim²¹⁸*

Nu știi ca cineva, din multa întunecare prin patimi, să fi ajuns la atâta nebunie, încât să-i pară că este chiar ca îngerii, ba și mai mare, încât să-și închipuie că nu mai e dator cu smerita cugetare. Căci și Luceafărul de la început, abătându-se de la aceasta, s-a făcut întuneric, fără alt păcat. Dacă e așa, ce va avea să pătimească cel ce nu are smerenie, muritorul și țărâna, ca să nu zic păcătosul? Poate orb fiind, nu crede că e păcătos. Cu toată siguranța, zice Gură de Aur, creștinul cel desăvârșit se va face întocmai cu îngerii (cf. Matei 22, 30), cum zice Domnul; se înțelege, la învierea morților, nu în veacul de acum. Dar nici atunci nu a zis că vor fi îngeri, ci întocmai cu îngerii, căci oamenii nu pot să-și

²¹⁸. Cu acest titlu în ms. 1935 (f. 177). Ultimele două titluri adăugate ulterior de altă mână.

părăsească firea lor, ci ajungând ca și aceia, neschimbăcioși după har și izbăviți de toată trebuința din necesitate, își au voia cu totul neatârnată și se află într-o veselie și într-o dragoste de Dumnezeu neîncetată, și se bucură de „cele ce ochiul nu le-a văzut” (1 Cor. 2, 9), și celelalte. Dar aici este cu neputință să ajungă cineva desăvârșit, ci primește numai o arvună a bunătăților făgăduite.

Deci precum cei lipsiți de daruri sunt datori să se smerească, săraci fiind, așa și cei ce le au pe acestea, ca unii ce le-au luat de la Dumnezeu, ca să nu fie osândiți pentru nrecunoștință. Și precum bogații sunt datori să dea mulțumită lui Dumnezeu pentru daruri, la fel, și cu mult mai mult, cei bogați în virtuți. Și iarăși, precum sunt datori săracii să mulțumească lui Dumnezeu și să iubească din prisos pe binefăcătorii lor pentru binefacerile primite de la ei, la fel, și cu mult mai mult, bogații, pentru că se mântuiesc și în veacul de acum și în cel viitor, prin milostenie, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu. Fiindcă fără săraci nu câștigă mântuirea sufletului, precum nu pot nici să scape de ispitele bogăției. Și precum ucenicii sunt datori să iubească pe dascăli, așa și dascălii pe ucenici, și să mulțumească unii pentru alții lui Dumnezeu, Cel ce dă tuturor cunoștință și orice alt bine, pentru care suntem datori să-I mulțumim pururea Lui, și mai ales cei ce au luat puterea ca să înnoiască dumnezeiescul Botez prin pocăință, fără de care nimeni nu se poate mântui. Fiindcă a zis Domnul: „Ce Mă chemați: Doamne, Doamne, și nu faceți cele ce zic?” (Matei 7, 21).

Dar să nu-și închipuie vreun nebun, auzind unele ca acestea, că dacă omul nu cheamă pe Domnul rămâne fără vină, ci mai degrabă se osândește și mai mult. Căci

zice Domnul: „Dacă fac aceasta lemnului verde, ce voi face celui uscat?” (Luca 23, 31). Și „dacă dreptul abia se mântuiește, zice Solomon, nedreptul și păcătosul unde se vor arăta?” (Pilde 11, 31; 1 Petru 4, 18). Dar iarăși, văzându-se de pretutindenii strâmtorat de poruncile dumnezeiești, să nu deznădăjduiască și să se osândească mai rău decât un sinucigaș, ci mai degrabă trebuie să se minuneze de Scripturile și poruncile dumnezeiești, cum îl împing din toate părțile pe om spre desăvârșire, ca să nu afle unde să fugă de la bine și să găsească odihnă în cele rele, ci îndată ce ar vrea să facă ceva de felul acesta, aflând înaintea lui toate înfricoșările, să se întoarcă spre bine. Căci Dumnezeu rânduiește, cu iubire de oameni, toate în chip minunat, ca tot omul să se facă desăvârșit într-un fel oarecare, chiar fără să vrea, măcar că are libertate întru sine. Dar cei recunoscători se nevoiesc mai degrabă rușinându-se de facerile de bine, ca cei ce au trecut răul dormind, cum a zis Sfântul Efrem. De aceea zice Sfântul Isaac: „Înmulțit-a Dumnezeu ispitele, ca de frica lor să fugim la El”²¹⁹. Iar cel ce nu înțelege aceasta, ci își face râs de acest dar, din iubirea de plăcere, s-a ucis și s-a pierdut pe sine însuși. Primind arme împotriva vrăjmașilor, le-a folosit spre uciderea sa.

Căci precum Dumnezeu, bun fiind, vrea să-i facă pe toți buni, zice marele Vasile, așa și diavolul, rău fiind, pofteste să-i atragă pe toți la ticăloșia sa, măcar că nu poate. Și precum părinții iubitori de fii întorc pe

219. „...Și în vremea ispitelor mereu să alerge către El, din imbulzeala patimilor și a fricii de a cădea...”. Sf. Macarie, citat în Cuv. XLIX: *Despre adevărata cunoștință și despre ispite*, Filocalia rom., 10, p. 258.

fiii lor care fac lucruri nesocotite, cu amenințări, fiind purtați de iubire, așa și Dumnezeu îngăduie încercările ca pe un toiag care întoarce pe cei vrednici de la vicleania diavolului. „Cel ce-și cruță nuiaua sa, urăște pe fiul său; iar cel ce-l iubește, îl ceartă cu grijă” (Pilde 13, 24). Dar fiindcă pe noi, iubitorii de plăcere și de noi înșine, ne pândește primejdia din alte părți, deci și încercările din îngăduința lui Dumnezeu, care le sunt iubitorilor de Dumnezeu spre mântuire, ne pot aduce căderea spre pierzanie, din mândrie și nerămânerea lângă Dumnezeu, când suntem ca niște fii pedepsiți, dar nu omorâți, trebuie să alegem ceea ce e mai ușor. Căci mai bine este ca prin răbdarea celor ce ne vin asupra-ne să alergăm la Dumnezeu, decât de frica primejdiilor să pătimim căderea și să ajungem în mâinile diavolului, atrăgându-ne pieirea, mai bine-zis osânda veșnică, împreună cu el. Fiindcă trebuie să alegem una din două: sau să suferim pe cele dintâi și vremelnice, sau pe cele de al doilea și veșnice. Dar pe cei dreپți nu-i atinge niciuna dintre cele două primejdii, deoarece iubesc cu bucurie cele ce ni se par nouă neplăcute, și aflându-le ca un mijloc de câștig, îmbrățișează încercările și rămân nerăniți de ele. Căci nu cel ce a primit o săgeată și n-a fost rănit obișnuiește să moară, ci cel ce a primit o rană de moarte de la ea, acela s-a pierdut. Sau a vătămat pe lov rana, și nu mai degrabă l-a încununat? Sau i-a înspăimântat pe Apostoli și pe mucenici vreodată? Se bucurau, zice, că s-au învrednicit să fie batjocoriți pentru numele Lui. Cu cât e războit biruitorul mai mult, cu atât se încununează mai mult, și de aceea are multă bucurie când aude glas de trâmbiță. Unul ca acesta nu se înspăimântă de ea, ca de una ce-i ves-

tește moartea, ci mai degrabă se veselește ca de una ce-i prezice împărțășirea cununilor.

Nimic nu obișnuiește să pregătească mai fără osteneală biruința ca buna îndrăzneală cu credință tare, nici înfrângerea nu obișnuiește să o aducă ceva atât de ușor ca iubirea de sine și ca frica din necredință. De asemenea, nimic nu călăuzește spre bărbăție, ca sânguința și experiența lucrurilor, nici spre subțirimea gândurilor, ca citirea în liniște. Nimic nu pricinuieste uitarea ca starea degeaba; nici nu duce așa de repede la iertarea păcatelor ca neținerea în minte a răului. Nimic nu pricinuieste ștergerea greșelilor ca pocăința și tăierea răului; nici sporirea mai grabnică a sufletului ca tăierea voilor și cugetărilor proprii. Nu e lucru mai bun ca acela de a te arunca pe tine înaintea lui Dumnezeu ziua și noaptea, și a-L ruga să se facă voia Lui întru toate; nici mai rău, ca a iubi libertatea și rătăcirea sufletului sau a trupului. Fiindcă nouă celor ce încă iubim binele de frica muncilor și a încercărilor, nu ne este de folos deloc libertatea, ci paza și fuga de lucruri, ca și prin depărtarea celor ce vatămă neputința noastră, să putem lupta cu gândurile. Căci duhurile stăpânitoare sunt nepătimitorii care stăpânesc, ca unii ce au biruit patimile de rușine; iar cei ce se află în ascultarea părintelui sunt duhuri stăpânite. Fiindcă, zic Sfântul Macarie și Sfântul Cronie, dracii sunt stăpânitori și stăpâniți. Deci stăpânitoare sunt: slava deșartă, părerea de sine și cele asemenea; iar stăpânite sunt: lăcomia pântecelui, curvia și cele ca acestea. Astfel, cei ce au ajuns la dragostea desăvârșită au stăpânirea (libertatea), pentru că fac binele nesilit și se bucură făcându-l și nicio dată nu vor să-l părăsească. Iar când le vine vreo pie-

dică fără de voie, se simt ca tiranizați. Dar atrași de dorul dumnezeiesc, aleargă îndată la liniște, la lucrare, la bucurie și la obișnuința lor. Căci către unii ca aceștia zic Părinții: Roagă-te puțin, citește puțin, cugetă puțin, lucrează puțin, ține-ți mintea puțin, și așa cheltuiește vremea. Iar acestea le zic, pentru ca cei nepătimitori să se stăpânească pe ei înșiși și să nu se robească vreunei voi mai mult decât trebuie. Ci când vor, să aibă mintea și să poruncească trupului ca unui rob.

Noi însă suntem datori să fim sub lege și canon, ca, siliți de datorie, să facem binele fără de voie. Fiindcă noi iubim încă mai mult patimile și plăcerile sau odihna trupului și voile noastre, și vrăjmașul duce mintea noastră unde vrea; de asemenea și trupul, având pornirile fără rânduială, face ceea ce vrea, fără judecată. Și cu drept cuvânt. Căci unde nu e supravegherea minții, toate se fac fără judecată și împotriva firii, și nu ca adevărații israeliți, cum zice Domnul, către Simon Zilotul, Cananitul: „Iată cu adevărat israelit în care nu este vicleșug” (Ioan 1, 47). Prin aceasta vestește virtutea bărbatului, căci Natanael se tâlcuiește „râvnă de Dumnezeu”. Numele lui de obște era Simon. Iar Cananitul se numea fiindcă era din Cana Galileii. Natanael, iarăși, pentru virtutea lui; de asemenea și israelit, adică minte ce vede pe Dumnezeu, în afară de orice vicleșug. Căci este obiceiul dumnezeieștii Scripturi, zice marele Vasile, să numească pe om mai mult după virtutea lui, decât după naștere. De fapt, căpeteniile Apostolilor, Petru și Pavel, s-au chemat, cel dintâi, Simon, dar Domnul i-a zis Petru, pentru tăria bărbatului; celălalt Saul, adică furtună, și s-a schimbat în Pavel, adică liniște sau odihnă. Și pe drept cuvânt. Căci pe cât îi tulbura mai înainte pe

credincioși, pe atât odihnea pe urmă sufletele tuturor, cu lucrul și cu cuvântul. Fiindcă zice Gură de Aur despre el: „Privește evlavia Apostolului. Căci aducându-și aminte de Dumnezeu, nu învăța până ce nu aducea lui Dumnezeu datorita mulțumire și rugăciune, arătând că de acolo are cunoștința și tăria”. Și cu drept cuvânt. Căci sfătuirea este împreună cu rugăciunea. Iar dumnezeiescul Luca lăsând neisprăvite Faptele Apostolilor, nu din negrijă sau de vreo altă silă a făcut aceasta, ci pentru că a plecat la Domnul. Noi însă când lăsăm un lucru sau o faptă neîmplinită, pățim aceasta din negrijă și nedestoinicie, fiindcă nu facem lucrul lui Dumnezeu cu sârguință și nu-l iubim ca pe un lucru de căpetenie, ci-l disprețuim ca pe ceva de a doua mână și ca pe o povară și de aceea rămânem nesporiți, sau chiar ne întoarcem adeseori la cele dinapoi, ca cei ce s-au întors îndată îndărăt și n-au mai urmat lui Iisus (cf. Ioan 6, 66), măcar că, zice Gură de Aur, nu era cuvântul aspru, cum socoteau, ci era vorba despre dogme. Dar unde nu este hotărâre, nu e nici râvnă, și cele ușoare par grele, precum și invers.

Despre zidirea sufletului prin virtuți

Orice om, zice marele Vasile, are nevoie înainte de toate de răbdare, ca pământul de ploaie, ca să așeze pe ea, cum zice Apostolul, temelia sau credința. Pe acea zidește treptat dreapta socoteală, ca un ziditor încercat, casa sufletului, așezând neconținut lut din pământul smereniei, ca să țină la un loc piatră cu piatră, sau virtute cu virtute, până ce se așază acoperișul, sau dragostea desăvârșită. Atunci întră Stăpânul casei și

locuiește în suflet, dacă are paznici buni la ușă, care țin totdeauna arme în mâini, adică cugetări luminoase și lucrări vrednice de Dumnezeu, ce pot păzi pe Împărat netulburat; dacă nu are ca paznic o femeie, iar aceasta având mâinile ocupate cu lucrul, cum zice Sfântul Nil, tâlcuind vechea istorie (2 Regi 4, 6)²²⁰. De aceea, zice, nu a așezat patriarhul Avraam femeia ca paznică la ușă, ci mai degrabă un gând bărbătesc și ager, și acesta purtând ca arme, pe lângă altele, și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu, cum zice Apostolul, ca să-i taie pe cei ce ar intra la el, sau să-i alunge. Căci neațipind și stând drept, ucide gândurile străine printr-o lucrare ce li se opune și printr-un cuvânt ce le grăiește împotriva, și alungă tot ce intră în inimă în afară de scopul lui Dumnezeu, prin disprețuirea și lepădarea lui, ca mintea luminată să nu se desfacă nici decum de la vederea lui Dumnezeu și de la cugetările dumnezeiești²²¹.

Iar aceasta este lucrul liniștii, zice Sfântul Nil, precum în altă parte, aducând mărturie dumnezeiasca Scriptură, lămurește că împrăștierea este pricina întunecării minții. Și pe drept cuvânt. Căci dacă mintea nu e ținută din toate părțile, ca apa în matcă, nu se poate aduna cugetarea în sine însăși, ca să urce și la Dumnezeu. Iar neurcându-se cineva cu mintea și negustând ceva din cele de sus, cum va putea disprețui ușor cele de jos? Așadar, suntem datori să alergăm prin credință, după

220. Sf. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic, Filocalia rom.*, 1, p. 205.

221. Acest pasaj îl dezvoltă Cuv. Nicodim Aghioritul în cartea sa *Pentru paza celor cinci simțiri*, cap. XI, unde arată că „se cuvine după rânduială a câștiga faptele bune, iar pe rânduiala aceasta ne-o predanisește nouă cuviosul Petru, cel ce se cheamă Damaschin...” (trad. rom. cit., p. 309 ș.u.).

Apostol (2 Cor. 5, 7), având cu răbdare, ca lucru al nostru, să bine-plăcem lui Dumnezeu. Și venind vremea, cei ce aleargă bine ajung să cunoască și să înțeleagă din parte, iar pe urmă totul, în veacul viitor, când se vor topi oglinzile, adică viața aceasta stricăcioasă (1 Cor. 13, 12). Atunci sufletul nu va mai pofti împotriva trupului, nici trupul împotriva duhului, precum lenea nu va mai putea aduce uitarea și nici uitarea neștiința; lucru pe care-l pătimim astăzi cei mulți, încât trebuie să scriem, ca să ne aducem aminte. Căci adeseori ne-a venit la fiecare vreo înțelegere de la sine, și am predat-o scrisului spre ținerea de minte. Iar în vreme de război, am avut-o ca mijloc de ajutorare, sau de ușurare, sau de mulțumire, dacă avem mărturia dumnezeieștii Scripturi. Dar dacă am fost fără grijă în privința unora ca acestea, nu s-a mai aflat când am avut lipsă de ea, și ne-am păgubit de folosul ei, din pricina uitării celei atotrele. De aceea suntem datori să învățăm cu lucrul virtuțile și nu numai cu cuvântul, ca prin deprinderea cu ele să se păzească amintirea binelui. Căci: „Nu este, zice Apostolul, Împărăția lui Dumnezeu în cuvânt, ci în putere” (1 Cor. 4, 20).

Fiindcă cel ce caută cu lucrul, acela vede paguba și câștigul în lucrul cu care se îndeletnicește, zice Sfântul Isaac, și acela poate da sfat altora, ca unul ce l-a pățit adeseori și l-a învățat cu cercarea. Pentru că sunt, zice, lucruri bune la arătare, dar ascund o pagubă destul de însemnată; și sunt altele rele la arătare, dar cuprind în ele cel mai mare câștig²²². De aceea nu este, zice, tot omul vrednic de încredere, ca să dea un sfat celor ce-l

222. Cuv. XLVI: *Despre chipul diferitelor ispite, Filocalia rom.*, 10, p. 241.

caută, ci numai acela care a luat de la Dumnezeu darul deosebirii și a dobândit din stăruirea în nevoință o minte străvăzătoare, cum zice Sfântul Maxim. Iar acesta trebuie să fie cu multă smerenie și să nu dea sfaturi tuturor, ci numai celor ce le cer de bunăvoie, și-l întreabă nesilit, și învață după rânduială. Să facă așa, pentru ca prin smerenie și prin întrebarea de bunăvoie a celui ce întreabă, să se întipărească cuvântul în sufletul celui ce-l aude, și să se încălzească din credință, văzând pe sfătuitor bun, asemenea sfătuitorului aceluia minunat, pe care L-a numit Isaia Proorocul: „Dumnezeu tare, biruitor” (Is. 9, 5), și celelalte, adică asemenea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci acesta a zis către cel ce-l chema: „Cine M-a pus pe Mine judecător și împărțitor peste voi?” (Luca 12, 14). Măcar că zice altădată: „Toată judecata a dat-o (Tatăl) Fiului” (Ioan 5, 22). Prin aceasta ne-a arătat, ca în toate, și în privința aceastei calea mântuirii, prin sfânta Lui smerenie.

El nu silește pe nimeni, ci zice: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 10, 34); adică să nu-și facă despre sine nici o grijă, ci precum Eu fac, și rabd moartea sensibilă și de bunăvoie pentru toți, așa și acela să-Mi urmeze cu lucrul și cu cuvântul ca Apostolii și mucenicii, iar de nu, să rabde măcar moartea voii sale proprii. Iar către bogatul acela zice: „De voiești să fii desăvârșit, mergi, vinde-ți averile...” (Matei 19, 21), și celelalte.

Despre acesta zice Sfântul Vasile că a mințit zicând că a păzit poruncile²²³. Căci dacă le-ar fi păzit, nu ar fi avut averi multe, odată ce Legea spune mai întâi de toate: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot

223. *Cuvânt către cei bogați.*

sufletul tău” (Luca 10, 27). Căci zicând: „din tot sufletul tău”, nu a lăsat pe cel ce iubește pe Dumnezeu să iubească și altceva, pentru care întristându-se, să rămână în robia lui. Și iarăși zice: „Să iubești pe aproapele tău”, adică pe orice om, „ca pe tine însuși”. Dar cum păzește această poruncă, dacă în vreme ce mulți alții sunt lipsiți de hrana zilnică, el are averi multe, și aceasta cu împătimire? Căci dacă le-ar avea ca Avraam, Iov și ceilalți drepti, ca averi ale lui Dumnezeu, nu s-ar fi depărtat întristându-se. De asemenea și Gură de Aur zice: „A crezut că cele zise lui de către Domnul sunt adevărate, pentru aceea s-a și depărtat întristându-se; dar n-a avut putere să le împlinească. Că mulți sunt cei ce cred cuvintele Scripturilor, dar n-au putere să împlinească cele scrise”.

*Mare bine este dragostea și sfatul cu smerenie*²²⁴

Acestea deci și alte multe le sfătuiește Domnul. De asemenea și Apostolii, care scriu: Vă rugăm pe voi, iubitorilor, să faceți aceasta și aceasta. Dar noi nu binevoim să-i rugăm pe cei ce cer de la noi sfat, ca văzându-ne pe noi cum ne smerim și-i cinstim, să asculte cu bucurie și să ia încredințare că le grăim cuvântul Scripturii cu multă dragoste și smerenie, și să se grăbească să răspundă la cinstirea și dragostea pe care le-o arătăm noi, și împreună cu acestea să primească cele grele, și prin dragoste să li se arate ușoare. Căci știm că Sfântul Apostol Petru, auzind adeseori de cruce și moarte, se bucura și se simțea cu sufletul ca și când n-auzea nimic de felul acesta, din dragostea pe care o

224. Toate titlurile de aici până la sfârșit și în ms. 1935.

avea de Învățător. Iar despre minuni n-avea vreo grijă, ca necredincioșii, ci zicea: „Tu ai cuvintele vieții veșnice...”, și celelalte (1 Ioan 6, 68). Dar nu așa Iuda, care murind de două ori, s-a spânzurat, și n-a murit, ci trăind nepocăit și slăbind cumplit a crăpat în două, cum zice Petru în Faptele Apostolilor (1, 18). Și iarăși zice Apostolul Pavel, scriind către frați: „Uneori suntem cuprinși de dorința să vă dăm nu numai Evanghelia lui Hristos, ci și sufletele noastre; iar alteori, să ne facem robii voștri pentru Hristos” (1 Tes. 2, 8). Iar scriind lui Timotei, îi spune să aibă pe cei mai bătrâni ca pe părinți, iar pe cei mai tineri ca pe niște frați (1 Tim. 5, 1). Dar cine este în stare să cuprindă smerenia sfinților și dragostea arzătoare pe care o aveau către Dumnezeu și către aproapele?

Dar nu numai la aceștia suntem datori să luăm aminte, ci și la cei către care grăim sau scriem. Căci cel ce vrea să îndrume sau să dea vreun sfat cuiva sau să-i aducă aminte de ceva, cum zice Scărarul²²⁵, e dator mai întâi să se curățească de patimi, ca să cunoască în chip nemincinos scopul lui Dumnezeu și starea celui ce cere de la el cuvânt. Fiindcă nu tuturor li se potrivește același leac, chiar dacă neputința este poate aceeași. Pe urmă să se încredințeze de la cel ce cere sfat, dacă face aceasta din faptul că e supus cu trup și suflet sau se roagă de la sine cu căldura credinței și caută sfat, fără să-l aducă dascălul la aceasta, sau, dimpotrivă, îl silește vreo altă trebuință spre a se preface că e dornic să audă un sfat. Să se încredințeze de aceasta, ca nu cumva să cadă amândoi în minciună și vorbărie, în vicleșug și în alte multe. În acest caz, unul

225. Cuvântul XXVI, partea a doua, 2 (*Filocalia rom.*, 9, p. 348).

e silit de cel ce-l învață, zice-se, pe el, să spună lucruri pe care nu le voiește și minte cu nerușinare și se preface că vrea să facă binele. Iar celălalt lingusește cu vicleșug pe cel pe care-l învață, ca să afle cele ascunse în cugetul lui, punând în mișcare orice meșteșug și cât mai multă vorbă. Din vorba multă însă, cum zice Solomon, nu lipsește păcatul (Pilde 10, 19). De asemenea și marele Vasile a scris care sunt păcatele acestea.

Iar acestea s-au zis nu ca să ne oprim de a sfătui pe cei ce vin la noi supuși și cu credință tare, mai ales când suntem nepătimitori, ci ca să nu învățăm cu înfumurare, din slavă deșartă, pe cei ce nu vor să asculte cu lucrul și din credință fierbinte, cum o facem când suntem încă pătimiși. Nici să nu facem aceasta ca niște stăpâni, ci cum ziceau Părinții: Fără întrebare de la frați, nu trebuie să grăiască cineva, de dragul folosului, ca binele să se facă din hotărâre liberă. Căci Apostolii ne cer să fim nu ca unii ce stăpânesc peste turmă, ci ca unii ce ne facem chip turmei. Iar către Sfântul Timotei zice Apostolul: „Trebuie ca mai întâi plugarul să se împărtășească din roade” (2 Tim. 2, 6); prin aceasta cere ca cele ce vrea să le învețe cineva, să le împlinească întâi el însuși. Sau iarăși: „Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta” (1 Tim. 4, 12), adică să nu faci nimic ca un tânăr, ci să fii ca un desăvârșit în Hristos. Asemenea și în Pateric se zice că fără întrebare de la frați nu grăiau Părinții pentru mântuirea sufletului, ci socoteau aceasta grăire deșartă²²⁶. Și pe drept cuvânt. Căci noi ne pomenim dând drumul cuvântului prin aceea că ne închipuim că avem o cunoștință mai presus de alții. Și de fapt, cu cât suntem mai vinovați, cu

226. *Pateric*, Avva Pimen, 45.

atât socotim că avem mai multă slobozenie. Pe când sfinții, cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se țin pe ei mai păcătoși, zice avva Dorotei²²⁷. Căci fiind copleșiți de cunoștința despre Dumnezeu, ca unii ce s-au împărtășit de ea, simt că nu mai știu ce să spună. Asemenea și sfinții îngeri, din pricina bucuriei și a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări. Și pentru că s-au învrednicit să preamărească pe un astfel de Stăpân, neîncetat Îl preamăresc, minunându-se de cele făcute de El, cum a zis Gură de Aur, și sporind la o tot mai mare cunoștință, cum zice Teologul. La fel și toți sfinții în veacul de acum și în cel viitor. Și precum puterile înțeleghătoare își împărtășesc unele altora luminarea, tot așa și oamenii cuvântători se învață unii de la alții; unii luând cercarea din dumnezeieștile Scripturi, învață pe cei mai de jos; iar alții învățând mintal de la Duhul Sfânt descoperă și altora tainele descoperite lor prin Scriptură. De aceea toți trebuie să ne smerim înaintea lui Dumnezeu și întreolaltă, ca unii ce am primit existența și toate celelalte de la Dumnezeu; și tot de la El cunoștința, unii prin alții.

Și cel ce are smerenie se luminează și mai mult. Iar cel ce nu vrea să se smerească rămâne în întuneric, ca cel ce a fost mai înainte Luceafăr, iar mai pe urmă diavol. Acesta fiind cel dintâi din ceata cea mai de jos a puterilor înțeleghătoare, adică a zecea de la ceata cea mai de sus, care stă înaintea Scaunului înfricoșat, și

227. „Precum pomii când sunt încărcăți cu roduri multe le atâră ramurile în jos și se pleacă, iar pomii cei fără rod stau drept în sus și nu fac rod câtă vreme le cresc ramurile în sus..., așa și sufletul, cât se smerește, atâta rodește și cât rodește, atâta se smerește” (Cuv. II: *Despre smerenie*, 8, *Filocalia rom.*, 9, p. 502).

din cea dintâi de la pământ, pentru că s-a înălțat, a ajuns împreună cu cei ce au ascultat de el nu numai dedesubtul celor nouă cete și al nostru, al pământenilor, ci și dedesubtul celor de sub pământ, fiind aruncat în tartar, din pricina nerecunoștinței. De aceea s-a spus adeseori că ajunge nebunia, fără alt păcat, pentru pierderea sufletului. Căci cel ce are păcate mici e lăsat să cadă în mai mari, spune Sfântul Isaac²²⁸, și cel ce a luat de la Dumnezeu dar și se arată cu nemulțumire, își pregătește pierderea acestui dar, fiindcă s-a făcut pe sine nevrednic de darul lui Dumnezeu, cum zice marele Vasile. Căci mulțumirea se roagă. Dar să nu fie mulțumirea ca a fariseului acelaia, care osândește pe alții, iar pe sine se îndreptățește, ci mai degrabă ca una ce se îndatorează pe sine mai mult decât toți, și mulțumește copleșită de uimire, ca una ce a cunoscut negrăita îndelungă-răbdare și îngăduință a lui Dumnezeu. Ba, nu numai atât, ci ea trebuie să se și minuneze cum Dumnezeu cel supralăudat, neavând lipsă de nimic, primește mulțumire de la noi, care-L mâniem și-L amărâm pururea după atâtea binefaceri de obște și particulare, despre care au scris Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu și ceilalți Părinți, binefaceri nu numai trupești, ci și sufletești, de multe feluri, cărorora nu este număr. Una dintre acestea este și aceea că unele lucruri aflătoare în dumnezeieștile Scripturi sunt limpezi și ușor de înțeles, iar altele nelămurite și greu de cuprins, ca prin cele dintâi să ne atragă pe cei mai trândavi la credință și la căutarea și a celorlalte, ca

228. „Cine crede că păcatele sale sunt mici, cade în altele mai mari și înșeptită osândă va lua” (Cuv. V: *Despre depărtarea de lume, Filocalia rom.*, 10, p. 45).

să nu cădem dintr-o prea mare neînțelegere în deznădejde și necredință; iar prin celelalte, ca să nu ne atragem o și mai mare osândă disprețuind cuvântul înțeles, ci ca cei ce vor, ostenindu-se de bunăvoie, să caute cu lucrul cele ascunse și să aibă laudă din aceasta, cum zice Gură de Aur.

*Pomenirea deasă a unor cuvinte
din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie*

În dumnezeiasca Scriptură întâlnim adeseori același cuvânt. Dar aceasta nu se face din vorbărie, ci ca prin pomenirea deasă a aceluiși cuvânt să-i aducă în chip minunat și cu iubire de oameni și pe cei mai trândavi cu auzirea la aducerea-aminte și la înțelegerea celor zise, și să nu scape urechilor cuvântul, din pricina repeziciunii și scurtimii numitei ziceri, mai cu seamă când ne îndeletnicim cu lucrurile lumești. Căci noi nu cunoaștem nici din parte, măcar că, zice Gură de Aur, ceea ce este din parte, nu este o parte întreagă, ci o parte a părții²²⁹. Iar partea va înceta, nu ca să se scufunde în nimic, fiindcă atunci n-am mai avea o cunoștință și nici n-am fi oameni, ci va înceta ceea ce e în parte, pentru că va veni cunoștința față către față, precum încetează vârsta pruncului, când ajunge bărbat, precum însuși Apostolul a spus tâlcuind cuvântul său prin asemănarea cu pruncul (1 Cor. 13, 11); sau cum zice iarăși Gură de Aur, că acum cunoaștem cerul că este, dar nu știm ce este, atunci însă se va covârși ceea ce e mai mic de către ceea ce e mai mare, adică de faptul că vom cunoaște și ce este, așa încât cunoștința

229. *Despre Dumnezeu cel necuprins.*

va crește și mai mult. De fapt sunt multe taine ascunse în dumnezeieștile Scripturi, fără să cunoaștem gândul lui Dumnezeu din cele spuse. Dar să nu te înalți, zice Teologul, când ne vezi mărturisindu-ne, cu recunoștință, neștiința, ocărând cuvintele. Căci este lucru fără judecată și strâmb a nu lua aminte la înțeles și la scop, ci la slove, zice marele Dionisie.

Când caută însă cineva prin plânsul fericit, atunci află. Căci aceasta este lucrarea temerii, prin care se face descoperirea celor ascunse. De pildă, iată ce zice Proorocul Isaia: „Cei morți nu vor vedea viața” (Is. 26, 14). Dar iarăși zice: „Cei morți vor învia” (Is. 26, 19). Aici nu este potrivnicie, cum socot cei ce nu cunosc scopul din înțelesul dumnezeieștii Scripturi. „Nu vor vedea viață”, o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sunt fără suflet; iar: „cei morți vor învia”, o spune despre obșteasca înviere și despre bucuria dreptilor; dar nu numai despre aceasta, ci, proorocind, și despre ridicarea din morți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. La fel grăiesc și Evangheliștii despre schimbarea la față a Domnului, cea din Sfânta Evanghelie: unul o așază după șase zile (Matei 17, 1), altul după opt (Luca 9, 28), de la minunea și de la învățătura Domnului dinaintea ei. Dar cel dintâi, sărind peste ziua dintâi și cea din urmă, le-a pomenit pe cele șase din mijloc; iar celălalt, cuprinzând și pe aceasta și pe aceea, a zis opt. Și iarăși, Ioan, Cuvântătorul de Dumnezeu, în Evanghelia cea după el, zice în două locuri: într-unul: „Sunt și alte multe ce le-a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sunt scrise...” (Ioan 20, 30), și celelalte; iar în celălalt: „sunt și alte multe pe care le-a făcut Iisus” (Ioan 21, 25), dar nu zice: „înaintea ucenicilor Săi”. Despre acestea a

scris Sfântul Prohor, vorbind de amândouă: în locul din-tâi Evanghelistul grăiește despre lucrurile minunate și celelalte pe care le-a făcut Domnul și pe care nu le-a scris, fiindcă au fost scrise mai înainte de către ceilalți evangheliști, din care pricină a adăugat: „înaintea învă-țăcelor Săi”; iar în celălalt, despre facerea lumii, când era Cuvântul lui Dumnezeu fără trup, și Tatăl a făcut împreună cu El toate din nimic, zicând: „să fie”, și s-au făcut. Acestea sunt cele „care de s-ar scrie una câte una...”, și celelalte.

Și simplu, toată Scriptura și tot cuvântul lui Dum-nezeu sau al unui sfânt sau al făpturilor sensibile sau inteligibile are un scop ascuns în sine. Ba chiar orice cuvânt omenesc. Și nimeni nu cunoaște înțelesul vre-unui cuvânt, decât prin descoperire. Așa, zicând Dom-nul despre vânt că: „suflă unde vrea...” (Ioan 3, 8), și celelalte, Gură de Aur tâlcuiește: „Nu pentru că vântul are libertate, a zis Hristos că «suflă unde vrea», ci po-gorându-se la neputința lui Nicodim, a folosit Domnul icoana vântului, ca să înțeleagă ceea ce spune El”²³⁰. Vântul l-a folosit ca asemănare a Duhului Sfânt, sau a cuvântului care-l grăia către acela și către alții, voind să le spună: „Cele ce le grăiesc vouă sunt Duh”, adică duhovnicești, și nu cum socotiți voi, căci nu despre lucruri trupești vă grăiesc, ci ca să le înțelegeți întrucât sunteți trupești. De aceea zice Damaschin că dacă nu aude cineva de la acela care spune un cuvânt, despre scopul lui, nu poate zice: cunosc scopul celor spuse de el. Deci cum îndrăznește cineva să spună: cunosc scopul lui Dumnezeu cel ascuns în dumnezeieștile Scripturi, fără descoperirea Fiului Său? Căci Însuși

230. *Omilia XXVI la Evangelia de la Ioan.*

Hristos a zis: „Cui va vrea Fiul să-i descopere” (Matei 11, 27). Iar acela este cel ce voiește să primească de la El descoperirea, prin păzirea dumnezeieștilor Lui porunci, fără de care cel ce zice că cunoaște, minte. Căci grăiește din părere, și nu ca unul ce a învățat cu adevărat de la Dumnezeu, zice Scărarul, chiar dacă părerea de sine îl face să se laude nemăsurat. Către acesta zice Teologul: „Când, preînțeleptule, când, cărturărul...”²³¹, osândind înălțarea, care-l face pe unul ca acesta, fără să știe, să-și închipuie că știe ceva. Căci chiar și aceea ce i se pare că are se va lua de la el, fiindcă nu vrea să spună: Nu știu, ca toți sfinții. Fiindcă numai prin smerenie i se va da lui și-i va prisosi, ca și acelor, care măcar că știau, ziceau că nu știu nimic, cum spune Gură de Aur: „Nu a zis Apostolul: «încă nu știu nimic», ci «nu știu nimic cum trebuie»” (cf. 1 Cor. 8, 2)²³². Deci știa, dar nu „cum trebuie”.

Arătare despre cunoștința cu nume mincinos

Aceasta este cunoștința mincinoasă, care socotește că știe cele ce niciodată nu le-a știut. Aceasta este mai rea decât neștiința îndeobște, zice Gură de Aur, ca una ce nu vrea să primească de la vreun învățător îndreptare, pentru că își închipuie că e dreaptă. Ea e cea mai rea neștiință. De aceea zic Părinții că suntem datori să cercetăm cele aflătoare în Scripturi, cu osteneală și smerenie și cu sfatul celor cercați, căutând să le aflăm mai curând cu lucrul, decât cu cuvântul. Iar cele tăcute de dumnezeieștile Scripturi, să nu le cercetăm

231. Neidentificat.

232. Neidentificat.

nicidecum. Căci acesta este lucru nebunesc, cum zice marele Antonie despre cei ce cer să cunoască mai înainte cele viitoare și nu se opresc mai degrabă de la aceasta ca fiind nevrednici. Iar dacă li se dă uneori aceasta din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, cum s-a întâmplat în cazul lui Nabucodonosor (Dan., cap. 2) și al lui Valaam (Num., cap. 24) de odinioară, aceasta s-a întâmplat spre folosul de obște, măcar că aceia erau nevrednici; căci ceea ce s-a întâmplat cu ei n-a fost de la draci, cu toate că s-a întâmplat prin visuri și anumite năluciri. Iar aceasta s-a zis ca prin fapte trupești și morale să cercetăm Scripturile, ca să aflăm porunca Domnului și viața veșnică; și ca să nu căutăm cu cuvântul și să socotim din părerea de sine că am înțeles ceva, și mai ales cele mai mari decât noi, ascunse de la noi spre smerirea noastră; și ca să nu ne osândim, călcând porunca într-o cunoștință. Deoarece mintea care s-a învrednicit să agonisească cunoștința și nu se nevoiește în cercetarea dumnezeieștilor Scripturi și în pătrunderea cunoștințelor dăruite ei, într-o multă silință și luare-amin-te, cu smerenie și frică de Dumnezeu, e scoasă de la cunoștință, cu înfricoșare, ca Saul de la împărăție, ca nevrednică de cele dăruite ei de către Acela, cum zice Sfântul Maxim²³³. Iar cea care se îndeletnicește și se nevoiește, zice, e datoare, ca David, să se roage pururea și să zică: „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeu, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele” (Ps. 50, 11), ca să se vadă vrednică de venirea Lui, precum au primit odinioară Apostolii harul, în ceasul al treilea, cum se zice în Fapte (2, 15).

²³³. *A doua sută a capetelor gnostice*, cap. 53 (*Filocalia rom.*, 2, p. 224).

Căci era ceasul al treilea al zilei, iar ziua, duminica, precum zice dumnezeiescul Luca (Fapte 2, 1). Fiindcă Cincizecimea este duminica a șaptea de la duminica în care se face așa-numita pashă, după graiul iudeilor. Iar pasha se tălmăcește trecere și slobozire, în limba noastră. Și duminica de după cincizeci de zile se zice Cincizecimea, împlinindu-se cincizeci de zile dintre ea și pashă, după Lege. Căci zice și Ioan, Cuvântătorul de Dumnezeu, în Sfânta Evanghelie cea după el: „Sărbătoarea cea de pe urmă și cea mare” (Ioan 7, 37), fiindcă atunci era isprăvirea sărbătorii paștelui. Și la ceasul întreit s-au împărțășit de har, zice Damaschin, și celelalte. Aceasta înseamnă că în ceasul al treilea, dar în una cea domnească a zilelor. Prin aceasta ne-a arătat să cinstim Trei Ipostasuri în unitatea stăpânirii, adică a Dumnezeirii celei una. Căci duminica, zice Gură de Aur, e numită una a săptămânii, și nu cea dintâi, pentru că Sfânta Scriptură o deosebește de celelalte. Cea veche face aceasta proorocind despre ea. De aceea nu o pune la rând, ca pe a doua și pe celelalte. Căci dacă n-o despărțea, i-ar fi zis cea dintâi. Dar din pricina aceasta i se zice „una a sâmbetelor” sau a săptămânii. Iar în harul cel nou, ziua aceasta sfântă și aleasă se numește duminică (zi domnească, zi de căpetenie), pentru că în ea s-au făcut lucrurile cele mai de căpetenie și cele domnești: Bunăvestirea, Nașterea Domnului, Învierea Lui, și în ea va fi și învierea morților cea de obște. Căci în ea s-a făcut lumina sensibilă de către Dumnezeu, zice Damaschin, și iarăși, în ea va avea să fie venirea Domnului, ca să rămână în veacuri nesfârșite ziua aceasta, una și a opta, ca fiind în afară de aceste șapte veacuri, care au zile și nopți.

Dar fiindcă ne-am învrednicit să aflăm de la sfinți scopul acestor lucruri, să învățăm și scopul fiecărei părți a acestui cuvânt, de la început²³⁴. Scopul acesta este mai întâi să spunem numele cărților și ale sfinților, ca să ne aducem aminte totdeauna de cuvintele lor, spre râvnirea vieții lor, cum zice marele Vasile, și spre cunoștință celor neștiutori, ca cel ce cunoaște acestea, să-și aducă aminte, iar cel ce nu le cunoaște, să vină la cercetarea cărții care le cuprinde; căci numirea după loc a sfântului și a cărții lui servește la o mai deasă aducere-aminte. Pe urmă să pomenim prin puține cuvinte faptele și învățăturile fiecăruia, spre a înțelege cele ce urmează din fiecare zicere a dumnezeieștii Scripturi, sau lămurirea și sfatul cel bun al învățătorului. Fiindcă fiecare zice: „că nu sunt ale mele cele spuse, ci ale dumnezeieștilor Scripturi”²³⁵. Prin aceasta, cunoscând negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu, ne minunăm cum prin hârtie și cerneală ne-a pregătit mântuirea sufletelor noastre și ne-a dăruit atâtea cărți și dascăli ai învățaturii celei drepte; și cum eu, neînvățatul și trândavul, m-am învrednicit să străbat atâtea cărți, neavând nici o carte a mea, sau altceva peste tot, și fiind străin și lipsit totdeauna, și de aceea petrecând întru toată liniștea și lipsa de griji cu toată bucuria trupească. Iar dacă am lăsat unele fără nume, aceasta este din negrija mea, și ca să nu se lungească cuvântul.

Iar întrebările și dezlegările lucrurilor de obște s-au arătat pentru cunoștință și pentru mulțumire către Cel ce a dăruit sfinților noștri Părinți cunoștința și pătrunderea, și prin ei nouă, nevrednicilor, precum și spre

234. Parcă ar începe un rezumat al cuvântului.

235. Neidentificat.

muștrarea noastră, a celor neputincioși și neștiutori. S-a vorbit și despre dreptii ce s-au mântuit odinioară într-o multă bogăție și în mijlocul oamenilor păcătoși și necredincioși, măcar că erau oameni de aceeași fire cu noi, care nu vrem să ajungem la măsura desăvârșirii, deși am luat o mai mare cercare și cunoștință a binelui și a răului, ca unii ce am învățat din viața lor și ne-am învrednicit de un mai mare har și de atâta cunoștință a Scripturilor. S-au înfățișat apoi datoriile noastre, ale monahilor, spre a cunoaște că ne putem mântui pretutindeni dacă părăsim voile noastre. Fiindcă de nu vom face așa, nu vom putea avea odihnă, precum nu putem avea cunoștința voilor dumnezeiești și împlinirea lor. Căci voia noastră este peretele din mijloc (Efes. 2, 14), ce ne desparte pe noi de Dumnezeu; și dacă nu se surpă acest perete, nu putem să aflăm și să facem cele ale lui Dumnezeu; ci ne aflăm afară de El, stăpâniți și asupriți de vrăjmași, chiar fără să vrem²³⁶.

S-a arătat apoi că liniștea este mai mare decât toate și fără de aceasta nu ne putem curăți și cunoaște neputința noastră și uneltirile dracilor; dar nici puterea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu o putem cunoaște din cele cântate și citite. De aceea toți oamenii avem trebuință de această îndeletnicire, fie în parte, fie în întregime, și fără ea este cu neputință să vină cineva la cunoștința duhovnicească și la smerita cugere, prin care, cel care a ales-o, înțelege tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în toate fapăturile.

Apoi că nu trebuie să fie folosit un lucru, sau un cuvânt, sau o faptă, sau un gând în afară de trebuința neapărată pentru mântuirea sufletului și pentru viața

236. *Pateric*, Avva Pimen, 54.

trupului; și că fără dreapta socoteală, nici cele ce par bune nu sunt primite de Dumnezeu, precum nici lucrarea cea bună nu poate folosi pe cineva, dacă nu se face cu scop bun. Iar troparele scrise mai înainte s-au adus pentru înțelegerea acestora și a altor scripturi, și ca îndemn spre străpungerea inimii celor ce au mintea neputincioasă, cum zice Scărarul. Căci cântarea, zice marele Vasile, atrage cugetul omului spre ceea ce vrea, fie spre plâns, fie spre dor, fie spre întristare, fie spre veselie²³⁷.

S-a mai arătat că suntem datori să cercetăm Scripturile, după porunca Domnului, ca să aflăm în ele viața veșnică; și să luăm aminte la înțelesul psalmilor și al troparelor. De asemenea, să cunoaștem întru cunoștință multă, că nu cunoaștem. Căci, zice marele Vasile, dacă n-a gustat cineva din cunoștință, nu știe de câte este lipsit. Iar despre nașterile virtuților și ale patimilor, s-a scris spre cercare și cunoștință, ca să cunoască cineva acestea și să se nevoiască spre cei ce le nasc pe ele, și de unii să se apropie, iar pe alții să-i depărteze și pe ceilalți să-i biruiască prin lucrarea potrivnică.

S-a mai spus că faptele trupești suntem datori să le păzim pe toate totdeauna ca pe niște pomi prin lucrare, iar la virtuțile sufletești neîncetat să luăm aminte; și să cugetăm cum să dobândim fiecare virtute și cum să aflăm despre aceasta din dumnezeieștile Scripturi și de la Sfinții Părinți și cum să o păzim cu osârdie întru osteneala sufletului ca pe o comoară prin lucrare, până ce venim la deprinderea virtuții aceleia; și apoi să începem cu grijă pe cealaltă, cum zice marele Vasile, ca nu cumva începându-le pe toate odată, să slăbim

237. *Omiliile la Psalmi*, I.

poate²³⁸. Deci se cade să începem de la răbdarea celor ce vin asupra noastră și apoi să trecem la celelalte, cu încordare și cu toată râvna, având drept scop să bineplăcem lui Dumnezeu, căci toți suntem datori, ca creștini, să păzim poruncile, fiindcă nu avem trebuință de osteneală trupească în dobândirea virtuților, ci numai de hotărâre liberă și de voința de a primi darul cu toată inima, cum spun marele Vasile, Grigorie Teologul și ceilalți. Totuși, prin faptele trupesti se câștigă mai ușor, și mai ales de către cei ce viețuiesc în liniște, într-o petrecere neîmprăștiată și cu lepădarea oricărei griji. Fiindcă nu poate cineva să-și vadă purtările lui și să le îndrepte, dacă nu e liniștit și dacă nu se poate îngriji de ele.

De aceea²³⁹ e dator mai întâi cineva să dobândească nepătimirea, prin fuga de lucruri și de oameni nefolositori și numai după aceea, când o cere vremea, să povățuiască pe alții și să chivernisească lucruri, fără osândă și fără vătămare, în urma deprinderii întru neîmpătimire, odată ce a ajuns la desăvârșita lipsă de patimi; dar numai dacă a primit de la Dumnezeu o chemare, zice Damaschin, ca Moise, Samuel și ceilalți prooroci și sfinți Apostoli, spre mântuirea celor mulți. Chiar și atunci să nu primească ușor, ca Moise, Avacum, Grigorie, Cuvântătorul de Dumnezeu, și alții, și cum a zis Sfântul Prohor despre Sfântul Ioan, că nu voia să părăsească liniștea lui scumpă, măcar că avea datoria ca Apostol să propovăduiască, nu să viețuiască în liniște. Dar nu îmbrățișa liniștea ca un pătimas, acest prea-

238. „Mai bună este sporirea înainte câte puțin” (*Epistola către Filon*).

239. De aici continuă ms. 1935, după cap. 30, început.

nepătimitor – să nu fie! –, ci ca unul ce nu voia să se despartă de vederea lui Dumnezeu și să se lipsească vreodată de preadulcea liniște. Alții, iarăși, fiind nepătimitori, din smerita cugetare, au fugit în pustiurile cele mai dinăuntru, temându-se de tulburare. De pildă, marele Sisoe, chemat fiind de ucenicul său la odihnă, nu a ascultat, ci a zis: „Unde nu sunt oameni, acolo vom merge”²⁴⁰, măcar că ajunsese la atâta nepătimire încât se făcuse rob al dragostei dumnezeiești și ajunsese nesimțitor din pricina aceasta, neștiind de mâncase sau nu. Dar simplu grăind, toți își tăiau voile lor întru toată liniștea, încât, fiind încă ucenici, erau rânduiți unii de învățătorul lor să învețe pe alții, să primească gânduri și să stăpânească peste alții, fie prin arhierie, fie prin stăreție²⁴¹, primind printr-o simțire a minții pece-tea de la Duhul Sfânt, prin pogorârea Lui, asemenea sfinților Apostoli și cei dinainte de ei, Aaron, Melchisedec și ceilalți.

Dar cel ce încearcă să pășească cu îndrăzneală la o astfel de treaptă, se osândește, zice Damaschin. Căci dacă cei ce ocupă cu îndrăzneală, fără firman împărătesc, dregătoriile, au să sufere cea mai mare osândă, cu cât mai mult se vor osândi cei ce cutează să le ocupe pe ale lui Dumnezeu, fără porunca Lui? Și mai ales dacă își închipuie din neștiință și părere de sine că această îndeletnicire înfricoșătoare este fără osândă, sau socot să o folosească pentru cinstea și odihna lor și nu mai degrabă să se apropie de ea ca de adâncul

240. *Pateric*, Avva Sisoe, 3.

241. Până aici, ms. 1933 (236 r – 237 v). Continuă de aici până la nota 3. Apoi alte pasaje neidentificate, până se termină cartea (f. 237 r – 239 v).

smereniei și de moartea pentru cei supuși și pentru vrăjmași, când vremea o cere. Căci așa au făcut sfinții Apostoli, învățându-i pe alții; și aceasta, fiind nepătimitori și înțelepți în chip covârșitor. Iar dacă nici măcar aceasta nu o cunoaștem, că suntem neputincioși și nedestoinici, la ce să mai și grăim? Căci părerea de sine și neștiința fac orbi pe cei ce nu vor să vadă nici-decum neputința și neștiința lor.

Căci zice Patericul: „Chilia monahului este cuptorul din Babilon în care cei trei tineri au aflat pe Fiul lui Dumnezeu”²⁴². Sau iarăși: „Șezi în chilia ta și ea te va învăța pe tine toate”²⁴³. Iar Domnul zice: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20). Dar zice și Scărarul²⁴⁴: „Să nu te abați, zice Solomon, la dreapta sau la stânga, ci mergi pe calea împărătească, adică liniștindu-te cu unul sau doi; și să nu fii nici singur în pustiu, nici însoțit de mulți. Căci mijlocia între aceste două, zice, este potrivită pentru cei mulți”. Și iarăși: „Postul smerește trupul, privegherea luminează mintea, liniștirea aduce plânsul, plânsul botează pe om și spală sufletul și-l face fără păcat”.

De aceea s-au scris la sfârșit numele aproape al tuturor virtuților și al patimilor²⁴⁵, ca să cunoaștem câte virtuți suntem datori să agonisim și câte rele să plângem. Fiindcă fără plâns nu se face curățirea, iar plâns în împrăștiere neîncetată nu este; și fără curățirea

242. *Pateric*, cap. XXI, 7.

243. *Pateric*, Avva Moise, 6; Avva Pafnutie, 5.

244. Cuv. I: *Pentru lepădarea de lume*, 46, *Filocalia rom.*, 9, p. 59.

245. Capitolele următoare.

sufletului, nu se naște încredințarea neclintită, iar fără încredințare neclintită, despărțirea sufletului de trup este primejdioasă. Căci ceea ce nu e vădit, zice Scărarul, poate nu e nici crezut.

Iar cele opt vederi pomenite mai înainte nu sunt lucrările noastre, ci plata lucrului virtuților noastre. Și nu putem să le dobândim pe acestea numai din citire, chiar dacă ne silim dintr-o râvnă mândră, cum zice Scărarul despre cele mai desăvârșite, adică despre cele patru din urmă, pentru că sunt cerești și mintea necurată nu cuprinde unele ca acestea. Și toată sânguința noastră trebuie să o avem îndreptată spre virtuțile trupești și sufletești și așa se naște în noi prima poruncă sau frica de Dumnezeu. Iar stăruind în aceasta timp mai lung, se naște plânsul. Și de câte ori vom ajunge la deprinderea unei vederi, harul lui Dumnezeu și Maica cea de obște a tuturor, cum zice Sfântul Isaac, ne vor dărui cele următoare acesteia, până ce vom dobândi cele șapte cunoștințe în noi înșine. Iar cei ce lucrează cu grijă virtuțile, după scopul cel drept de a bineplăcea lui Dumnezeu, se vor învrednici și de a opta, care este lucrarea veacului viitor.

Iar noi suntem datori ca, de câte ori ne vine de la sine înțelegerea cea după Dumnezeu, fie cea dintâi, fie oricare, așa deodată, fără să știm noi, să părăsim numaidecât toată grija lumească și adeseori însuși canonul, și să păzim cunoștința duhovnicească și străpungerea inimii care ne-a venit, ca pe lumina ochiului, până se va retrage cu bun rost. Și de atunci să ne gândim pururea la cele scrise despre frică și plâns, și înainte de canon și după el. Și ori de câte ori avem un răgaz, ziua și noaptea, fie să avem un lucru al mâinilor, cei se suntem încă slabi și ușor povârniți spre somn și

trândăvie, fie să stăm fără lucru, cei ce putem, să ne predăm în întregime plânsului și să ne robim cuvintelor spuse de sfinți și lacrimilor ce se ivesc. Căci de aceea s-au scris, ca și cei necerțați în acestea, între care și eu, prin aceste cuvinte să clintim trândăvia minții prin meditația și luarea-aminte la ele. Pentru că cei ce au râvna și experiența din deprinderea în lucrarea virtuților știu și zic cu mult mai mult decât cele spuse, mai ales în vremea străpunerii inimii, ce vine de la sine, deoarece multă tărie dobândesc în ceasul acesta, mai multă decât cea care le răsare din strădanie proprie.

Dar să nu socotească cineva că este el însuși lucrătorul unor daruri ca acestea, ci mai degrabă, ca unul ce le-a luat mai presus de vrednicia lui, trebuie să mulțumească mult și să se teamă, ca nu cumva să aibă din pricina aceasta osândă mai mare, pentru că neos-tenindu-se câtuși de puțin, se învrednicește de lucrarea îngerilor. Căci cunoștința ni s-a dat spre agerirea minții și ca tărie spre a păzi poruncile și a lucra virtuțile; și ca să cunoaștem cum și pentru ce facem acestea și ce trebuie să facem și de la ce să ne oprim, ca să nu ne osândim; și ca, întraripați de cunoștință, să lucrăm cu bucurie și să luăm o cunoștință și mai mare și tărie și bucurie în a lucra; iar făcându-se aceasta, să ne învrednicim a mulțumi Celui ce ne-a dăruit acestea, cunoscând de unde am luat bunătăți așa de mari. Și mulțumind noi, ni se dăruiesc și mai mari bunătăți, iar primind darurile, să-L iubim pe El și mai mult, și prin dragoste să ajungem la înțelepciunea lui Dumnezeu²⁴⁶.

246. Ceea ce spune Heidegger despre minunata trecere din *Seiende* (ordinea individuațiunilor) în *Sein* seamănă cu acestea, deși efectele sunt mai unilaterale la Heidegger.

Dar începutul acesteia este frica de Dumnezeu; și lucrarea fricii este pocăința, zice Sfântul Isaac, prin care se face descoperirea celor ascunse²⁴⁷. Iar cugetările fricii trebuie să le îngrijim așa: După rânduiala pavecer-niței trebuie să zicem: Crezul, Tatăl nostru și Doamne miluiește, de multe ori. Și șezând apoi către răsărit, ca cei ce plâng un mort, să ne clătinăm capul cu durere din suflet și cu suspin din inimă și să zicem cuvintele cunoștinței ce se întâmplă să o avem, începând de la cea dintâi, până ajungem la rugăciune. Și apoi cădem pe față înaintea lui Dumnezeu cu frică negrăită și ne rugăm, rostind întâi mulțumirea, pe urmă mărturisirea și apoi celelalte cuvinte ale rugăciunii, precum s-a spus înainte. Căci zice marele Atanasie: „Suntem datori să ne mărturisim pentru păcatele din neștiință și pentru cele ce am fi avut să le facem, dar de care ne-a izbăvit harul lui Dumnezeu, ca nu cumva în ceasul morții să fim trași la răspundere pentru acestea”; asemenea și unii pentru alții, după porunca Apostolului.

Iar scopul celor spuse în rugăciune este acesta: mulțumirea pentru cererea din ceasul acesta mărturisește nevrednicia noastră pentru nemulțumirea și nepăsarea noastră din cealaltă vreme, și că ceasul acesta este un dar lui Dumnezeu. Iar mărturisirea recunoaște că cele dăruite nouă sunt nemăsurate și că nu suntem în stare să le cuprindem pe toate, nici să le cunoaștem, ci numai să le auzim; dar și aceasta numai pe unele, și nu pe toate. De asemenea mărturisește că pururea ni se împărtășesc faceri de bine la arătare și în ascuns, și că negrăită este răbdarea lui Dumnezeu față de mulțimea păcatelor mele, apoi că nevrednic sunt chiar și numai

247. Cuv. LXXII: *Învățătură folositoare, Filocalia rom.*, 10, p. 362.

să privesc în sus, cum a făcut vameșul. Apoi să nu îndrăznim în altceva decât în negrăita Ta iubire de oameni, când cad ca Daniil înaintea îngerului dumnezeiesc, ca Apostolul și ca ceilalți Părinți, din tot sufletul. Dar și aceasta o fac cu cutezanță, odată ce nu sunt vrednic să fac nici acest lucru. Și vestesc felurile păcatelor mele pe scurt, ca să le țin minte și să plâng pentru ele, mărturisind neputința mea, ca să vină peste mine puterea lui Hristos, după Apostol (2 Cor. 12, 9), și să-mi ierte mulțimea răutăților mele. Fiindcă nu îndrăznesc să mă rog pentru toate, ci pentru mulțimea păcatelor mele.

Și ca să se înfrâneze în mine toată răutatea și toată obișnuința rea, neputând să mă împotrivesc însumi acestora, rog pe Atotputernicul să oprească pornirile patimilor mele și să nu mă lase să păcătuiesc față de El, sau față de vreun om, și ca prin aceasta să primesc mântuirea după har și ca din aducerea aminte de ele să dobândesc durere în suflet și puterea să mă rog și pentru alții, plinind poruncile Apostolului (1 Tim. 2, 1) și dragostea față de toți. Căci înșirând felul păcatelor, ca unul ce sunt tiranizat de ele, alerg la Stăpânul și la străpungerea inimii și mă rog pentru cei ce i-am întristat și pentru cei ce m-au întristat sau mă vor întrista, nemaivoind să păstrez nici urmă de pomenirea răului. Pentru că temându-mă de neputința mea în vremea ispitei, că nu voi putea să port cu răbdare și să mă rog pentru ei, după porunca Domnului, trebuie să fac ce zice Sfântul Isaac: „Caută doctor înainte de boală și roagă-te înainte de ispită”. De asemenea mă rog pentru cei ce au plecat de la noi, ca să dobândească mântuire și ca să-mi aduc aminte de moarte. Căci este un

semn al iubirii a mă ruga pentru toți și a cere rugăciunea tuturor; de asemenea, a mă lăsa condus de Dumnezeu, a mă face cum vrea și a mă amesteca între ceilalți, ca să fiu miluit prin rugăciunile lor, socotindu-i pe ei mai presus de mine. Dar nu îndrăznesc să cer acum iertare de tot păcatul, ca nu cumva, socotind că mă micșorez pe mine, să-i socotesc pe ceilalți nevrednici de iertare. Ci neștiind și neputând să fac ceva, alerg și cer să facă iubirea Lui de oameni precum voiește, temându-mă, ca un păcătos, de dreptatea Lui și zicând: Numai să nu pierd starea de-a dreapta Ta, chiar dacă mă voi afla cel din urmă dintre cei mântuiți, ca unul ce nu sunt vrednic nici de aceștia.

Mă mai rog pentru toată lumea, cum am învățat de la Biserică, și să mă învrednicesc de dumnezeiasca împărtășire după datorie, și ca rugându-mă înainte de aceasta, să-L aflui gata de ajutor când voi vrea să mă împărtășesc; de asemenea, ca să-mi aduc aminte de Patimile preacurate ale Mântuitorului și să câștig dragostea de a mi le reaminti. Apoi ca să-mi fie cuminecătura spre împărtășirea Sfântului Duh; fiindcă Însuși Mângâietorul mângâie pe cei ce plâng pentru Dumnezeu, în veacul de acum și în cel viitor, și pe cei ce-L roagă pe El din tot sufletul cu lacrimi și grăiesc: Împărate ceresc, și celelalte; de asemenea, ca să ne fie împărtășirea de Preacuratele Taine arvună a vieții veșnice în Hristos, prin rugăciunile Maicii Sale și ale tuturor sfinților.

Pe urmă cad la toți sfinții, rugându-i pe ei să facă rugăciune pentru mine, ca unii ce pot să aducă rugăciunea Stăpânului. Apoi zic rugăciunea obișnuită a marelui Vasile, ca una ce cuprinde cea mai minunată teologie și cere numai voia lui Dumnezeu și binecuvântarea lui Dumnezeu.

După acestea ne întoarcem îndată spre gândurile proprii, cu multă stăruință și luare-aminte, zicând: „Veniți să ne închinăm”, de trei ori, și celelalte, cum s-a scris mai înainte, ca prin rugăciunea din inimă și prin meditatea dumnezeieștilor Scripturi să se curățească mintea și să înceapă să vadă tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi.

Dar sufletul să fie în afară de toată răutatea, mai cu seamă în afară de ținerea de minte a răului, cum zice Domnul, în vremea rugăciunii (Matei 5, 23-24). De aceea și marele Vasile, osândind împotrivirea în cuvânt, zice către egumen să-i dea celui ce se împotrivește în cuvânt multe metanii, până la o mie. Iar schimbând numărul, a zis: sau o mie, sau una. Aceasta înseamnă: cel ce grăiește împotriva e dator să facă o mie de metanii înaintea lui Dumnezeu, sau una către stareț, zicând: „Iartă-mă, Părinte”. Și dezlegare de legătură primește numai prin cea una, care este propriu-zis pocăința și tăierea patimii împotrivirii în cuvânt. Nu este împotrivirea în cuvânt, zice Sfântul Isaac, proprie viețuirii creștinilor. El a preluat cuvântul de la Apostolul care zice: „Iar dacă cineva încearcă să se împotrivească în cuvânt, noi nu avem o astfel de obișnuință”. Și ca să nu pară cuiva că leapădă numai de la sine pe cel ce se împotrivește în cuvânt, adaugă: „nici Bisericile lui Dumnezeu” (1 Cor. 11, 16). Din aceasta poate cunoaște cineva că este în afară de toate Bisericile lui Dumnezeu, și de Dumnezeu, când se împotrivește în cuvânt, și are trebuință de acea unică și minunată pocăință (metanie), care nefăcându-se, nici cele o mie²⁴⁸ nu-i folosesc ce-

248. În acest pasaj cuvântul μετάνοια e luat și ca pocăință, și ca metanie.

lui ce are o purtare nepocăită. Căci metania (pocăința) este tăierea voii rele, zice Gură de Aur, iar așa-zisele metanii sunt mai degrabă plecări de genunchi, și arată înfățișarea de supunere a celui ce cade fără îngâmfare înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, dacă s-a împotrivit cuiva. Prin ele își află loc de apărare, dacă nu se împotrivesc nicidecum în cuvânt, nici nu încearcă să se îndreptățească pe sine, ca fariseul acela, ci mai degrabă imită pe vameș, socotindu-se pe sine mai rău decât toți și nevrednic să caute în sus. Fiindcă dacă ar socoti că face pocăință, dar încearcă să se împotrivescă în cuvânt celui ce-l judecă pe el, întemeiat sau neîntemeiat, nu este vrednic de iertarea cea după har, ca unul ce caută judecatorie și dreptăți și așteaptă să ia folos de la forul dreptății. Dar această faptă este străină poruncilor Domnului. Și pe drept cuvânt. Căci unde se aduc dezvinovățiri, se caută dreptatea, și nu iubirea de oameni. Acolo a încetat harul, care îndreptează pe cel care a făcut rău, fără faptele dreptății, numai prin recunoașterea și răbdarea cu mulțumire a muștrărilor celor ce-l muștră, și prin suferirea celor ce-l învinovătesc, fără punere de rău la inimă. Numai atunci i se face rugăciunea curată și pocăința lucrătoare. Căci cu cât se roagă cineva mai mult pentru cei ce-l bârfesc și-l învinovătesc pe el, cu atât îi înștiințează Dumnezeu mai mult pe cei ce-l dușmănesc pe el, și-i dăruiește lui odihnă prin rugăciunea curată și stăruitoare. Iar cele ce le cerem, le spunem cu de-amănuntul, nu ca să învățăm pe cunoscătorul de inimi Dumnezeu, ci ca să ne străpungem la inimă printr-unele ca acestea; și înmulțim cuvintele cu sânguință, caunii ce dorim să rămânem cât mai mult cu El, mulțumindu-I pentru așa de

mari binefaceri, atât cât e cu putință, cum zice Gură de Aur despre fericitul David: „Zicând Proorocul același cuvânt de mai multe ori, sau unul asemănător lui, nu este vorbărie. Ci face aceasta purtat de dor, și ca să se întipărească cuvântul dumnezeieștii Scripturi în mintea celui ce se roagă sau citește”. Căci Dumnezeu toate le știe mai înainte de a se face și nu are trebuință să asculte înșirarea lor, ci noi avem lipsă de aceasta, ca să cunoaștem ce cerem și pentru ce ne rugăm, și ca să avem recunoștință și să ne lipim de El prin cereri; apoi ca să nu fim învăluiți de viforul gândurilor și să fim biruiți de vrăjmași, ca fiind în afară de pomenirea lui Dumnezeu. Ci ajutați de rugăciune și de meditația dumnezeieștilor Scripturi, să ajungem la dobândirea virtuților, despre care Sfinții Părinți au scris cu harul Duhului Sfânt. De la aceștia învățând și eu, voi spune numele acestor virtuți, după putință, deși nu ale tuturor, din lipsă de cunoștință.

Arătarea virtuților

Deci numele acestora sunt: chibzuința, cumpătare, bărbăția, dreptatea; credința, nădejdea, dragostea; temerea, bine-credincioșia, cunoștința, sfatul, tăria, înțelegerea, înțelepciunea; frângerea, plânsul, blândețea, cercetarea dumnezeieștilor Scripturi; milostenia, curăția inimii, pacea, răbdarea, înfrânarea, stăruința, alegerea bună, hotărârea, simțirea, grijirea; sprijinirea pe Dumnezeu, căldura, vegherea, arderea duhului, meditația, sânguința, trezvia, ținerea în minte, adunarea minții; evlavia, sfiala, rușinea, părerea de rău, oprirea de la rele, pocăința, întoarcerea către Dumnezeu; unirea cu

Hristos, lepădarea de diavol, păzirea poruncilor, străjuirea sufletului, curăția conștiinței, aducerea-aminte de moarte, durerea sufletului; lucrarea celor bune, osteneala, aspra petrecere, postul, privegherea, foamea, setea, trebuința de puține, mulțumirea de buna rânduială, cuviincioșia, modestia, neșurătatea, disprețuirea banilor, neiubirea de arginți, lepădarea de cele lumești, supunerea, ascultarea, sărăcia, nealergarea după câștig, fuga de lume, tăierea voilor, lepădarea de sine; sfătuirea, mărinimia sufletului, îndeletnicirea cea după Dumnezeu, liniștea, pedepsirea de sine, așternutul tare, nespilcuirea, pregătirea de luptă, lupta, luarea-aminte, mâncarea uscată, golătatea, uscarea trupului, însingurarea; seninătatea, inima bună, curajul, îndrăzneala, râvna dumnezeiască, ardoarea, sporirea, nebunia pentru Hristos, paza minții, așezarea purtărilor, cuvioșia, fecioria, sfințirea, curăția trupului, nevinovăția sufletului, curăția pentru Hristos; grija dumnezeiască, destoinicia, adevărul, neiscodirea, neosândirea, iertarea greșelilor, chivernisirea, iscusința, pătrunderea, îngăduința, folosirea dreaptă a lucrurilor, știința, dibăcia, priceperea; psalmodia, rugăciunea, mulțumirea, mărturisirea, plecarea genunchilor, cererea, căutarea, lăudarea, îngrijorarea cea după Dumnezeu, tânguirea, necazul, durerea, supărarea, suspinul, lacrimile dureroase, străpungerea, tăcerea, căutarea lui Dumnezeu, negrija de toate, răbdarea răului, lipsa de slavă deșartă, simplitatea sufletului; compătimirea, neiubirea de arătare, buna purtare, faptele după fire, cele mai presus de fire, iubirea de frați, unirea în cuget, comuniunea în Dumnezeu, dulceața, simțirea duhovnicească, nerăutatea, inima dreaptă, nevinovăția, simplitatea, vorbirea cea

bună, lucrarea cea bună, prețuirea aproapelui, iubirea cea după Dumnezeu, deprinderea virtuoaasă, statornicia, recunoștința, smerenia, neîmpătımirea, suferirea, îndelunga-răbdare, bunătatea, dreapta socoteală, inima primitoare, netulburarea, vederea, călăuzirea, soliditatea, străvederea, nepătımirea, bucuria duhovnicească, neclintirea, lacrimile înțelegerii, lacrima sufletească, dorirea dumnezeiască; mila, duiosia, iubirea de oameni, curăția sufletului, curăția minții, vederea înainte, rugăciunea curată, gândul nerobit, fermitatea, tăria sufletului și a trupului, luminarea, recăștigarea sufletului, urârea vieții, învățătura cum trebuie, dorirea cea bună a morții, pruncia în Hristos, temeinicia, îndemnarea cu măsură și cu silință; schimbarea cea de laudă, extazul către Dumnezeu, desăvârșirea în Hristos, iluminarea nemincinoasă, dragostea dumnezeiască, răpirea minții, sălășluirea lui Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu, filosofia cea dinăuntru, teologia, mărturisirea într-un cuget, disprețuirea morții, sfințenia, izbândirea, sănătatea, desăvârșirea sufletului, virtutea, lauda de Dumnezeu, harul, Împărăția, înfierea, și prin toate acestea, îndumnezeirea omului, prin harul Celui ce ne-a dat nouă biruință asupra patimilor²⁴⁹.

Arătarea patimilor

Iar numele patimilor, precum socot, sunt acestea: chipul înfricoșat, uneltirea, viclenia, reaua cugetare, nebunia, neînfrânarea, vrăjirea, nepriceperea, neștiința, nelucrarea, răceala, ticăloșia, lingușirea, prostia, nero-

249. În textul grec se spune la sfârșit că sunt 228 de virtuți. Noi am contopit câteva, neavând pentru ele cuvinte deosebite.

zia, ieșirea din minți, aiureala, sălbăticia, obrăznicia, lașitatea, toropeala, negrija de cele bune, greșala, zgârcenia, risipa, necunoștința, neobișnuința, cunoștința mincinoasă, uitarea, nedeosebirea, nesimțirea, nedreptatea, hotărârea rea, suflet fără conștiință, lânzezeala, flecăreala, nesocotința; păcatul, nelegiuirea, fărădelegea, patima, robia, încuviințarea cea rea, însoțirea fără judecată, momeala drăcească, zăbovirea, odihna trupească fără trebuință, răutatea, boala sufletului, lipsa de curaj, neputința minții, nepăsarea, trândăvia, neprețuirea lui Dumnezeu, abaterea, călcarea, necredința, neîncrederea, reaua credință, puțină credință, erezia, slujirea la mulți zei, slujirea la idoli, necunoașterea lui Dumnezeu, necuvioșia, vrăjitoria, ghicirea, fermecătoria, tăgăduirea, nebunia idolească, nereținerea, iubirea de vorbă, lenea, iubirea de sine, neatenția, nesporirea, amăgirea, rătăcirea, cutezanța, necurăția, mâncarea de spurcăciuni, desfătarea, lăcomia pântecelui, curvia, iubirea de arginți, mânia, întristarea, lenea, slava deșartă, mândria, părerea de sine, înălțarea, îngâmfarea, înfumurarea nebună, urâciunea; săturarea, moliciunea, amețeala, plăcerea, nemâncarea de legume, mâncarea pe ascuns, mâncarea peste măsură, mâncarea de unul singur, nepăsarea, ușurătatea, umblarea după voia proprie, lipsa de voință, plăcerea de sine, plăcerea de la oameni, necercarea binelui, nepedepsirea de sine, nedestoinicia, ușurătatea vocii, tâmpenia, grosolănia, grăirea împotrivă, iubirea de vrajbă, reaua vorbire, strigarea, tulburarea, hărțuiala, iuțimea, pofta nesocotită, oțărârea, sminteala, dușmănia, alegarea după multe, bârfeala, amărăciunea, defăimarea, ocărârea, osândirea, învinovățirea, ura, calomnia, injuria, necinsti-

rea, furia, asprimea, jurământul, nemilostivirea, ura de frați, părtinirea, uciderea de părinți, dezlânarea, neîncordarea; primirea de daruri, furtul, răpirea, pizma, cearța, necuviincioșia, batjocura, luarea în răs, lucrarea împotrivă, asuprirea, disprețuirea aproapelui, bătaia, sugrumarea, înăbușirea, lipsa de iubire, neunirea, neîmpăcarea, neînțelegerea, ponegrirea, cruzimea, obrăznicia, nerușinarea, robia, întunericul gândurilor, neprivirea, orbirea, năzuirea după cele vremelnice, împătimirea, deșertăciunea, neascultarea, toropeala sufletului, somnul mult, nălucirea, băutura multă, beția, netrebnicia, moleșeala, încântarea nesocotită, iubirea de plăcere, desfrăul, vorbirea de rușine, umblarea după femei, dorința neînfrănată, arderea, malachia, preacurvia, sodomia, împreunarea cu dobitoacele, întinăciunea, pata sufletului, amestecarea sângelui, necurăția, întinarea, prietenia particulară, râsul, jocurile, dansurile, întâlnirile, cântările necuviincioase, petrecerile; îndrăznirea, nesupunerea, neorânduiala, tovărășia cea rea, uneltirea, războiul, uciderea, tâlhăria, jefuirea celor sfinți, câștigul rușinos, camăta, înșelarea, jefuirea mormintelor, întovărășirea inimii, faima rea, cârtirea, hulierea, nemulțumirea, reaua plănuire, lipsa de curaj, micimea de suflet, zăpăceala, minciuna, mâncărimea de limbă, grăirea în deșert, bucuria nesocotită, împrăștierea, prietenia nesocotită, reaua purtare, vorbirea de prostii, vorba multă, stricăciunea, neprimirea altora, mulțul câștig, indignarea, ținerea de minte a răului, reaua întrebuițare, reaua dispoziție, iubirea de dobitoace, ușurătatea, înfumurarea, iubirea de stăpânire, fățarnicia, ironia, prefăcătoria, folosirea de glume proaste, curiozitatea, înfrângerea, dragostea drăcească, ciocnirile,

netemerea de Dumnezeu, surzenia, nrecunoștința, cugetul semeț, lauda de sine, fălirea, umilirea aproape-lui, neîndurarea, neîndurerarea, deznădejdea, moleșirea, ura de Dumnezeu, descurajarea, uciderea de sine și, prin toate, căderea de la Dumnezeu și pierzania desăvârșită²⁵⁰.

Deci aceste patimi le-am aflat numite în dumnezeieștile Scripturi și le-am adunat la un loc, ca și cărțile de la începutul cuvântului. Dar nu le-am putut pune după rând, nici n-am încercat aceasta, fiind mai presus de mine, pentru cuvântul pe care l-a spus Scărarul: „Vei căuta la cei răi înțelegere, și nu vei afla (Pilde 14, 6), fiindcă toate ale dracilor sunt fără orânduială”²⁵¹. Un singur scop au, în care sunt egali cei neegali și necuvioși, să piardă sufletele celor ce primesc sfatul lor cel atotrău, măcar că altor oameni li se fac pricinuitori de cununi, când sunt biruiți de credința și răbdarea celor ce nădăjduiesc în Domnul și aceia lucrează și se roagă împotriva lor, prin împlinirea celor bune și prin împotrivirea cu gândurile.

Despre deosebirea dintre gânduri și momeli (atacuri)

Gândurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sunt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, așa-numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului, care nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se

250. În textul grecesc se spune la sfârșit că sunt 298 de patimi. Noi am mai contopit unele dintre ele, din lipsă de termeni deosebiți.

251. Cuv. XV: *Pentru curăție*, 74, *Filocalia rom.*, 9, p. 243.

ivește așa-zisa însoțire, adică convorbirea cu gândul, fie spre încuviințare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, când e plăcută lui Dumnezeu, dar mică; precum și mustrare, când e rea. Pe urmă, așa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită și pricinuieste sau cunună sau osândă, când ajunge la faptă. Este apoi încuviințarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naște robia, care duce cu sila și fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gândului pătimăș în suflet, se naște ceea ce se zice patimă, care duce sufletul la deprindere prin obișnuința cu ea, făcându-l să se pornească la faptă de la sine. Patima e supusă, fără îndoială, la toți, fie pocăinței, care îi este potrivnică, fie osândeii viitoare, cum zice Scărarul²⁵². Acestea din urmă pentru că nu ne pocăim, nu pentru că ne războiește, căci dacă ar fi așa, noi cei mulți n-am putea primi iertarea, neavând nepătimirea desăvârșită. Fiindcă a zis tot Scărarul că nu e cu putință să ajungă toți nepătimitori, dar nu e cu neputință ca toți să se mântuiască, toți să se împace cu Dumnezeu.

Deci cel cu mintea sănătoasă leapădă momeala vicleană și născătoare de rău, ca să taie dintr-odată toate relele ce urmează din ea; iar momeala bună o are totdeauna gata spre lucrare, ca sufletul și trupul să ajungă la deprinderea virtuții și să se izbăvească de patimi, cu harul lui Hristos. Pentru că nu avem peste tot ceva ce n-am primit de la El, nici n-avem ceva ce să-l aducem Lui, decât hotărârea noastră cea bună, pe care neluând-o, nu aflăm nici cunoștință, nici putere pentru a lucra binele. Și aceasta o vrea iubirea de oa-

252. Cuv. XV: *Pentru curăție*, 72, vol. cit., p. 241.

meni a lui Dumnezeu, ca să nu ne osândim ca niște leneși. Căci lenea este începutul a tot răul²⁵³.

Dar și pentru a lucra binele, zice Patericul, e trebuință de dreaptă socoteală. Căci fecioara care a postit șase săptămâni, cugetând pururea și la Legea veche și la cea nouă, nu a socotit la fel lucrurile grele și cele ușoare. De aceea, cu toate că trebuia să-și rodească din atâtea socoteli nepătimirea, dar nu s-a întâmplat²⁵⁴, fiindcă binele nu este bine dacă nu are ca scop voia dumnezeiască. Căci găsim în dumnezeiasca Scriptură că adeseori Dumnezeu se supără împotriva cuiva care face un lucru ce pare tuturor bun. Și iarăși, primește pe altul, care pare că face rău. Martor ne este proorocul acela care cerea unora să-l lovească. Iar cel ce n-a ascultat, făcând – chipurile – bine, a fost mâncat de fiare. De asemenea Petru, socotind că face ceva bun neprimind să fie spălat, a fost certat (Ioan 13, 8). De aici urmează că suntem datori să aflăm și să facem cu toată puterea voia dumnezeiască, chiar dacă ni s-ar părea că nu e bine. De aceea lucrarea binelui nu se face fără osteneală, ca să nu ne pierdem pe lângă libertate și lauda pentru silință.

Simpleu grăind, toate câte le rânduiește Dumnezeu sunt minunate și mai presus de minte și de înțelegere. De aceea trebuie să ne minunăm nu numai de cele ce se săvârșesc în Biserica dreptcredincioșilor, ci și de simboalele lor: cum prin dumnezeiescul Botez ne facem fii după har, nelucrând nimic înainte de el și nici

253. Aceste idei se regăsesc la Sf. Marcu Ascetul, *Răspuns aceloră care se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez* (*Filocalia rom.*, 1, în special p. 363 ș.u.).

254. *Pateric*, cap. XXV, 7.

după el, afară de păzirea poruncilor; și cum aceste lucruri înfricoșătoare, adică sfântul Botez și sfânta Împărtășanie, nu se fac fără preoție, cum zice dumnezeiescul Gură de Aur. Căci în aceasta se arată puterea dată lui Petru, fruntașul Apostolilor. Pentru ca dacă nu s-ar deschide porțile Împărăției Cerurilor prin sfintele slujbe, nimeni n-ar putea să intre, cum zice Domnul: „De nu se va naște cineva din apă și din Duh” (Ioan 3, 5); sau iarăși: „De nu veți mânca trupul Fiului omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață întru voi” (Ioan 6, 53). Apoi trebuie să ne minunăm cum a fost templul vechi în partea din afară, în care aduceau preoții jertfele, chipul lumii, iar înăuntru avea Sfânta Sfințelor, unde aduceau tămâia cea din patru feluri: liban, smirnă, stactie și casie, prin care se arată cele patru virtuți generale. Căci cele ce se făceau în afară erau un pogorământ al lui Dumnezeu, ca să nu se aplece iudeii, cei cu cuget de prunci, spre idoli, prin cântări și desfătări. Iar Biserica cea nouă este chipul celor viitoare. De aceea și cele săvârșite în ea sunt cerești și duhovnicești. Căci precum în cer sunt nouă cete, așa și în Biserică, și anume: patriarhii, mitropolii, episcopii, preoții, diaconii, ipodiaconii, citeții, cântăreții și monahii. De asemenea trebuie să ne minunăm cum prin semnul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci se izgonesc dracii și felurite boli, lucru cu neputință tuturor. Și cine poate număra laudele Crucii? Iar simboalele acestui sfânt semn ni le-au predat Sfinții Părinți, ca să stăm împotriva necredincioșilor și ereticilor. Căci cele două degete și o singură mână, arată pe Domnul nostru Iisus Hristos cel răstignit, cunoscut în două firi și într-un singur ipostas. Iar dreapta amintește

de puterea Lui nemărginită și de șederea de-a dreapta Tatălui. Coborând ea de sus, ne arată pogorârea Lui din ceruri până la noi. Iar trecând de la dreapta la stânga izgonește pe vrăjmași și arată că prin puterea Sa nebiruită a biruit Domnul pe diavol, care stă la stânga, lipsit de tărie și întunecat. Trebuie să ne minunăm iarăși cum prin puține culori ni se arată istoria atâtor lucruri minunate făcute de Domnul și de toți sfinții, cum și cele întâmplate cu atâția ani înainte ni se înfățișează de parcă s-ar săvârși acum. Aceasta se face prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca văzându-le înaintea ochilor, să le dorim și mai mult, cum zice Sfântul Petru, fruntașul Apostolilor, în martiriul Sfântului Pancratie, ucenicul lui.

Dar toate cele spuse de la începutul cuvântului, fără credință dreaptă nu folosesc nimic și nici nu se pot face; precum nici credința nu e fără fapte. Iar despre credință și despre fapte, voi spune pe scurt: ca fapte trebuie să avem fiecare pe cele scrise, după ceata sa. Iar credință, pe cea drept-măritoare, pe care am primit-o de la sfinții pomeniți mai înainte, ca împreună cu ei să dobândim veșnicia, prin harul și iubirea de oameni ale Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Preasfântul și Bunul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Isprăvind, am spus: Hristoase, slavă Ție!

CARTEA A DOUA

Douăzeci și patru de cuvinte scurte (sinoptice) și pline de toată cunoștința duhovnicească

Cuvântul 1

*Iată precuvântarea și litera a (alfa)
Cuprinde înțelepciunea duhovnicească.
Căci precum ceea ce e între toate literele
Începutul în orice grai,
Așa aceasta între toate virtuțile
E începutul, chiar dacă e și sfârșitul lor.
Dar precum alfabetul este
Învățătura pruncilor și fără el
Nu se pot învăța științele,
Așa începutul cunoștinței
Deși e mic, dar fără el
Nu se poate afla nici o virtute.*

Începutul literelor în orice grai este **a**, chiar dacă unii nu știu aceasta. Și începutul tuturor virtuților este înțelepciunea duhovnicească, chiar dacă e și sfârșitul. Fiindcă dacă nu se apropie aceasta de minte, nu poate omul lucra vreun bine, pentru că nu a auzit niciodată despre aceasta. Iar dacă s-a învrednicit întrucâtva să audă, aceasta însăși este înțelepciunea. Dar precum alfabetul este învățătură pentru prunci, și fără el nu se poate ajunge la învățăturile de jos, așa și începutul cu-

noștinței, măcar că e foarte mic, fără el nu se poate afla virtutea în general. De aceea mă înfricoșez să scriu ceva despre înțelepciune, fiind cu totul neînțelept.

Căci, precum mi se pare, patru sunt mijloacele deosebite care pregătesc mintea spre a putea grăi: sau harul și fericirea ce vine de sus în chip suprafiresc; sau curăția, câștigată prin nevoița cea după Dumnezeu și care poate să readucă sufletul la frumusețea străveche; sau experiența învățăturilor de jos, câștigată prin educația omenească și prin deprinderea înțelepciunii din afară; sau blestemata și drăceasca amăgire, pusă în lucrare de mândrie și de viclenia dracilor și strâmbarea firii. Eu însă, nefiind părtaș de niciuna dintre cele spuse mai înainte, nu știu cum pot să scriu, afară de cazul că credința voastră, care mă siliți la aceasta după voia lui Dumnezeu, atrage harul spre condeiul meu. Căci mintea și mâna mea sunt nevrednice și necurate. Iar aceasta o știu lămurit din experiență, deoarece mi s-a întâmplat adeseori și mi se întâmplă totdeauna. Căci, credeți-mă Părinților, de câte ori am vrut să scriu ceva, n-am putut să-mi aduc aceea în minte înainte de a lua condeiul. Dar a fost de ajuns adeseori un mic înțeles din Scriptură sau din auz sau din vederea vreunui lucru sensibil ale lumii, de la care mintea să-și ia prilejul, și îndată ce am luat condeiul și am început să scriu, am aflat lucrul despre care aveam să scriu și despre care mă silea cineva să scriu. Și așa scriu de atunci neîmpiedicat și fără grijă, până ce poate mâna, care nu are oprire. Tot ce aruncă Dumnezeu în inima mea întunecoasă, aceea scriu fără să mă gândesc. Fac aceasta ca să nu par că am de la mine ceea ce am luat prin rugăciunile altcuiva, după cuvântul lui Scărarul, care a pornit de la ceea ce zice Apostolul.

Căci zice acesta: „Ce ai ce n-ai luat? Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca și când n-ai luat?” (1 Cor. 4, 7)²⁵⁵, ci ca și când faci tu însuși? Căci înțelesurile ce vin de la sine în mintea celor ce se liniștesc pentru Dumnezeu, sunt de primit fără cugetarea care le cerne, cum zice Sfântul Isaac. Fiindcă ceea ce cerne cineva este gândul propriu, căci zice Sfântul Antonie: „Tot lucrul sau cuvântul trebuie să aibă mărturia din dumnezeieștile Scripturi”²⁵⁶.

Pentru aceea, precum odinioară a grăit asina lui Valaam (Num. 22, 28), așa încep și eu să scriu acum: nu învățând – să nu fie! –, ci spre musturarea ticălosului meu suflet, ca rușinându-se măcar de cuvinte, cum zice Scărarul, să înceapă să lucreze el, cel ce n-a agonisit lucru, ci numai cuvânt. Dar cine știe dacă voi trăi și voi putea să scriu, sau dacă veți putea voi să împliniți lucrurile? Totuși să le începem pe amândouă și să ajungă fiecare unde va putea. Căci moartea noastră este nearătată și nu știm când va veni sfârșitul. Iar lui Dumnezeu, Care cunoaște de mai înainte toate cele ale noastre Îi sunt cunoscute. Lui se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 2

Precuvântarea s-a scris, deși n-aveam nădejdea.

Dar iată a doua literă,

Adică b (beta), și cuvântul al doilea

Se va spune pe scurt împreună cu ea.

Căci credința naște cealaltă

Și marea credință, cum zic Părinții.

255. Cuv. XV: Pentru curăție, 75 (Filocalia rom., p. 243).

256. Pateric, Avva Antonie, 5.

*Ea e temelia virtuților, cum a zis
Apostolul Domnului, care a pus-o.
Cea dintâi se naște fără faptele legii,
Iar cealaltă se desăvârșește din fapte.
Aceasta se află în isihie,
Dar se dobândește prin multe războaie.*

Credința, de care a spus Apostolul că este temelia faptelor celor după Dumnezeu, am primit-o la dumnezeiescul Botez prin harul lui Hristos, și nu din fapte. Ea naște frica credinței, prin care vine păzirea poruncilor și răbdarea ispitelor, cum zice Sfântul Maxim. Iar după ce lucrăm noi, vine în noi credința cea mare a vederii, despre care a zis Domnul: „De veți avea credință cât un grăunte de muștar...” (Matei 17, 20), și celelalte. De aceea, vrând cuviosul părintele nostru Isaac să arate credința, a zis că alta este credința cea de obște a dreptcredincioșilor, adică dogmele drepte despre Dumnezeu și despre făpturile Sale inteligibile și sensibile, precum cu harul lui Dumnezeu le-a primit sfânta și soborniceasca Biserică, și alta cea a vederii, adică a cunoștinței, care nu se împotrivește celei ce o naște pe ea, ci o face și mai sigură²⁵⁷. Pentru că cea dintâi am învățat-o din auz, moștenind-o de la Părinții binecredincioși și de la învățătorii credinței dreptmăritoare, iar cea de a doua vine prin aceea că credem drept și ne temem de Domnul în Care am crezut. Căci din frică ne-am hotărât să păzim poruncile și pentru aceasta am voit să lucrăm virtuțile trupești, adică liniștirea, postul, privegherea cu măsură, psalmodia, rugăciunea, citirea și întrebarea celor ce au experiență despre tot gândul,

257. Ed. Theotoche, *Cuv. 19*, p. 65, *Filocalia rom.*, 10, p. 95.

cuvântul și lucrul, ca prin asemenea fapte să ni se curățească trupul de patimile atotrușinoase, adică de lăcomia pântecelui, de curvie și de avuție de prisos, îndestulându-ne cu cele de față, cum zice Apostolul. De aici ia omul tărie ca să rămână lângă Dumnezeu prin lipsa de grijă și învață din Scripturi și de la oamenii cercați despre dumnezeieștile dogme și porunci. Și prin aceasta începe să disprețuiască pe cele opt căpetenii ale răutății, și cunoscând amenințările, se teme, nu simplu, ci ca de Dumnezeu, după Sfântul Nil. Iar din această temere începe a păzi poruncile întru cunoștință.

Și cu cât rabdă mai mult pentru fiecare poruncă moartea voii slobode, cu atât vine la o mai mare cunoștință și vede cele ce se fac în sine însuși de către harul lui Hristos. Iar dintr-aceasta crede că într-adevăr mare este credința dreptmăritorilor. Și începe a dori să placă lui Dumnezeu și nu se mai îndoiește ca mai înainte despre ajutorul lui Dumnezeu, și toată grija sa o aruncă asupra Aceluia, după Prooroc (Ps. 54, 25; 2 Petru 5, 7). Căci zice marele Vasile: „Cel ce vrea să aibă întru sine această credință mare, nu trebuie să-și mai facă nicidecum vreo grijă despre viața sau despre moartea sa, ci de ar vedea chiar fiară sălbatică, sau ridicări de draci, sau de oameni răi, nu se mai înspăimântă deloc, ca unul ce cunoaște că sunt făpturi ale unuia și aceluiași Făcător și împreună roabe cu el și nu au putere asupra sa de nu va îngădui Dumnezeu”. Numai de El se mai teme, ca de Cel ce are stăpânire, precum a zis Însuși Domnul: „Vă voi arăta vouă de cine să vă temeți” (Luca 12, 5) și a adăugat: „Temeți-vă de Cel ce are putere să arunce și sufletul și trupul în gheenă”; și ca să-și întărească cuvântul, spune: „zic vouă: de

Acesta să vă temeți" (Luca 12, 5; Matei 10, 28). Și pe drept cuvânt. Căci dacă ar fi altul care să aibă stăpânire afară de Dumnezeu, ar trebui să ne temem de acela. Dar odată ce Acesta singur este Făcătorul și Stăpânul celor de sus și celor de jos, cine este cel ce ne poate face ceva fără El? Iar dacă ar zice cineva că sunt făpturi care au libertate, voi zice și eu că de fapt o au puterile inteligibile și oamenii, asemenea și dracii. Dar cetele ființelor cerești fără de trup și oamenii buni nu suferă să vatăme pe careva dintre cei împreună robi, chiar dacă ar fi foarte rău acesta, ci mai vârtos au milă de el și se roagă la Dumnezeu pentru el, cum zice marele Atanasie. Iar oamenii răi și învățătorii acestora întru răutate, dracii, voiesc, însă nu pot nicidecum să vatăme pe cineva dacă nu cumva dă el însuși pricină să fie părăsit de Dumnezeu, prin faptele rele. Și aceasta se face spre cercarea și mântuirea aceluia de către preabunul Dumnezeu, ca, dacă vrea și el, prin răbdare cu mulțumită, să se îndrepte din răutatea sa, iar dacă nu, să fie spre folosul altuia, atotbunul Dumnezeu vrând ca toți să se mântuiască. Iar ispitirile oamenilor drești și sfinți se întâmplă după bunăvoința lui Dumnezeu, spre desăvârșirea sufletelor lor, și spre rușinarea vrăjmașilor lor, demonii.

Luând deci acestea la cunoștință, lucrătorul dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos crede nu numai simplu că Hristos este Dumnezeu și că are putere (căci aceasta au văzut-o și dracii din lucruri și s-au cutremurat) (Iacov 2, 19), ci că toate-l sunt cu putință și toată voia Lui este bună, și fără de El nu se poate face vreun bine. Pentru aceea nu vrea unul ca acesta să facă ceva în afară de voia lui Dumnezeu, chiar dacă e spre viață, măcar că așa ceva nu se poate afla, ci mai degrabă

voia lui Dumnezeu este viață veșnică și bună foarte, deși li se pare unora că lucrarea acestei vieți este împreunată cu durere.

De aceea, eu, ticălosul, sunt mai rău ca un necredincios, că nu vreau să lucrez ca să aflu credința cea mare și prin ea să vin la temerea de Dumnezeu și la începutul înțelepciunii Duhului, ci acum calc legea închi-zând ochii sufletului cu voia, acum vin la desăvârșita neștiință, întunecându-mă de uitare desăvârșită. Pentru aceasta nu cunosc ce folosește sufletului meu și venind la cunoștința cea rea, câștig deprinderea păcatului. Ca urmare, chiar dacă aș vrea să mă întorc de unde am căzut, nu pot, pentru că voia se face peretele din mijloc (Efes. 2, 14), ce mă desparte de Dumnezeu, cum zic Părinții, și nu vreau să ostenesc să dărâm perețele din mijloc. Căci dacă aș fi avut credința care vine din faptele pocăinței, aș fi putut să zic: „În Dumnezeul meu voi trece zidul” (Ps. 17, 32), și nu m-aș fi înfricoșat din îndoială zicând în mine însumi: „Oare cine mă va întâmpina, când mă voi repezi să sar înălțimea zidului? Oare nu cumva e vreo prăpastie acolo? Nu cumva nu voi putea să-l trec, ci, rostogolindu-mă, mă voi întoarce iarăși jos, după ce m-am ostenit?” Și alte multe de acestea, pe care cel ce are credință că Dumnezeu este aproape și nu departe, nu le socotește niciodată²⁵⁸.

258. Precum voia proprie este peretele din mijloc, așa credința surpă acest perete, pentru că credința este voia care vrea să se surpe pe ea însăși ca voie autonomă. Realitățile spirituale dumnezeiești se fac vădite în fața noastră și pătrund în noi, și noi înaintăm și creștem în ele dacă credem în ele, adică dacă vrem să le socotim reale. Ele nu sunt iluzii, dar depinde de voința noastră de a le socoti reale, ca ele să devină reale pentru noi. Spiritul este putere și dacă nu punem noi la contribuție efortul spiritual al credinței, nu putem descoperi și experia spiritul ca putere. Dar faptul

Acela aleargă drept spre Dumnezeu, Cel ce are toată puterea și stăpânirea, toată bunătatea și iubirea de oameni, ca să-L ajungă, nu ca unul ce bate aerul, ci ca unul ce vâslește, căutând cele de sus. Lăsând toată voia sa jos, își face călătoria spre voia dumnezeiască, până ce va auzi și el graiuri noi, sau chiar va grăi și el tainele, cunoscându-le. De la puterea lucrătoare el urcă treptele spre puterea văzătoare, mai bine-zis primește această putere, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, cinstea și împărăția, în veci. Amin!

Cuvântul 3

*A treia între litere este g (gama),
Dar iată și al treilea, despre frică.
Căci două sunt temerile de Domnul:
Cea începătoare, care oprește de la păcat,
Și cea desăvârșită, care lucrează cu sânguință.*

Lăcomia pântecelui este cea dintâi dintre cele opt căpetenii ale răutății. Iar dumnezeiasca frică și prima poruncă le surpă pe toate. Că cel ce nu o are pe aceas-

că depinde de voie, de efortul voinței noastre, manifestat în credință, descoperirea realităților spirituale face posibilă pentru noi ispita de a le socoti iluzii, autosugestii, precum și faptul ca ele să se evaporeze îndată ce slăbim efortul credinței noastre. Ele sunt pentru noi până ce credem în ele, adică până ce vrem să fie, și nu mai sunt pentru noi când nu mai credem cu tărie, când nu mai vrem să fie. Existând totdeauna ca virtualitate pentru noi, în mod actual există numai când credem și în măsura în care credem. În acest sens credința e vedere, e experiență. Iar voia noastră opusă credinței e un perete care ne desparte de ele.

ta, nu poate avea nici alt bine. Căci cum ar putea cel ce nu se teme să păzească porunca, afară de cazul că a ajuns la dragoste? Dar și aceasta a început de la frică, chiar dacă, poate, nu-și dă seama cum a trecut de la el frica începătoare. Iar dacă zice cineva că pe altă cale a călătorit spre dragoste, a fost robit fie de bucuria duhovnicească, fie de nesimțire, ca cei ce au trecut râul dormind, după cuvântul Sfântului Efrem. Acesta, uimit prin har de multele binefaceri ale lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit, iubește pe Binefacător.

Iar când cineva, petrecând nesimțitor în desfătare și în slavă, ca bogatul acela, și închipuindu-și că cei ce se topesc de frică și viețuiesc în încercări pățimesc aceasta din pricina păcatelor, se înalță nebunește deasupra lor, socotindu-se pe sine vrednic de această tihnă, de care se bucură fără să fie vrednic, prin aceasta s-a făcut pe sine nevrednic de viața viitoare, și datorită iubirii nesocotite din viața vremelnică, se întunecă așa de mult, încât i se pare că a ajuns la dragoste și că pentru aceasta primește binefaceri mai mari decât aceia. El nu-și dă seama de îngăduința lui Dumnezeu față de el. De aceea, unul ca acesta se va afla fără de apărare la Judecată și va auzi cu dreptate cuvântul: „Ai luat cele bune în viața ta” (Luca 16, 25). Acest lucru e vădit din faptul că sunt mulți dintre cei cu puțină credință încărcăți în chip nevrednic cu faceri de bine, și nimeni dintre cei ce judecă sănătos nu-i fericește și nu zice că sunt vrednici să fie iubiți de Dumnezeu sau că iubesc pe Dumnezeu, și de aceea le merge bine în viață. Acestea așa sunt.

Iar frica Domnului este îndoită, ca și credința. Cele dintâi sunt începătoare, iar celelalte desăvârșite și se nasc din cele începătoare. Căci cel ce se teme de munci

se teme ca un rob și se abate de la rele. „De frica Domnului se abate fieștecare de la rău” (Pilde 15, 29). Și: „Frica Domnului vă voi învăța pe voi” (Ps. 33, 11). Deci acestea și acelea ca acestea s-au spus despre frica începătoare, după Sfântul Dorotei, ca de frica amenințărilor să venim noi, cei păcătoși, la pocăință, căutând cum să aflăm dezlegare de păcatele noastre. Și iarăși: „Petrecând frica în noi, ne învață calea vieții”, sau: „Abate-te de la rău și fă binele” (Ps. 33, 13)²⁵⁹. Și cu cât se nevoiește cineva spre bine, cu atât crește în el frica, până ce și cele mai mici greșeli ale lui, pe care nu le-a luat în seamă niciodată aflându-se în întunericul neștiinței, i le arată lui.

Iar desăvârșindu-se frica, se desăvârșește și omul, prin plâns, și nu mai vrea să păcătuiască, ci temându-se de întoarcerea patimilor, petrece nerănit în frica cea curată. „Frica Domnului este curată, rămâne în veacul veacului” (Ps. 18, 10). Pentru că frica cea dintâi nu este curată, ci este mai degrabă din păcate. Iar cel curățit se teme fără de păcat, nu fiindcă greșește, ci fiindcă este om schimbăcios și îndemânatic la rău. Și cu cât se înalță în agonisirea virtuților, cu atât se teme mai mult, ca unul ce cugetă smerit. Și pe drept cuvânt. Căci tot cel ce are bogăție, se teme mult de pagubă, de munci, de necinste și de cădere din înălțime, iar săracul petrece fără frică, în cele mai multe privințe, temându-se numai să nu fie bătut.

Acestea s-au spus despre cei foarte desăvârșiți și curați cu sufletul și cu trupul. Iar dacă cineva mai să-

259. Cuvântul IV: *Despre frica lui Dumnezeu, 3, Filocalia rom., 9, p. 515, în care Avva Dorotei deosebește frica începătorilor de frica sfinților.*

vârșește încă, fie măcar și cele mai mici și neînsemnate greșeli, să nu se amăgească, zice Scărarul. Frica acestora nu este nici frică curată, nici smerenie, ci recunoștință de rob și frică de amenințări. Pentru aceea, unul ca acesta are trebuință de îndreptarea gândului, ca să învețe în ce frică este, și ca prin plânsul cel mai cu amar și întru răbdarea necazurilor, să-și curățească greșalele și așa să poată veni la frica desăvârșită, prin harul lui Hristos.

Iar semnul fricii dintâi stă în a urî păcatul și a ne mânia pe păcat, ca niște răniți de fiară. Iar al celei desăvârșite, în a iubi virtutea și a ne teme de abatere, fiindcă nimeni nu este neschimbăcios. De aceea la tot lucrul în viața aceasta suntem datori să ne temem totdeauna de cădere, văzând pe marele Prooroc și împărat plângând pentru două păcate, și pe Solomon abătându-se spre atâta răutate, și auzind pe Apostolul care spune: „Celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă” (1 Cor. 10, 12). Iar dacă zice careva că „dragostea scoate afară frica”, după Cuvântătorul de Dumnezeu (1 Ioan 4, 18), bine zice, dar pe cea dintâi și începătoare. Căci despre frica desăvârșită zice David: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul, și în poruncile Lui voiește foarte” (Ps. 111, 1), adică iubește foarte virtutea. Acesta se află în treapta fiului, fiindcă nu face aceasta de frica muncilor, ci din dragostea care scoate afară frica, și de aceea voiește foarte. El nu împlinește de silă, ca un rob, poruncile, de frica muncilor, de care fie să ne izbăvim, prin harul și prin iubirea de oameni ale Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea în veci. Amin.

Cuvântul 4

*Iată cuvântul de față, al patrulea,
Despre buna cinstire, și litera d (delta),
Căci lui i-a venit rândul.
El se ocupă cu înfrânarea.
Pentru că aceasta e începutul celor opt dușmani
Ai celor opt patimi. Dar și despre neprihănire.
Căci acestea două sunt fapte ale buneii cinstiri.*

Vădit este că buna-cinstire de Dumnezeu, binecredincioșia, e de multe chipuri și de multe feluri, ca și filosofia cea din afară²⁶⁰. Precum numai când se întrunesc cele zece științe dau ceea ce se zice filosofia, și nu o știință singură sau două primesc numele acesta, ci toate cele zece la un loc, așa și buna-cinstire nu este un nume al unei singure virtuți, ci numele tuturor poruncilor. Căci el e de la a cinsti sau a sluji bine²⁶¹. Iar dacă ar zice cineva că acest cuvânt arată credința, să ne spună nouă: Oare cineva crede în Domnul după ce se teme de El? Așadar, temerea e din credință, și din temere buna-cinstire, potrivit cu proorocul, care, după ce a înfățișat sus înțelepciunea, coborându-se mai jos zice: „Duhul cunoștinței și al buneii-cinstiri, duhul temerii de Dumnezeu” (Is. 11, 2-3). Iar Domnul începând de la temere a călăuzit la plâns pe cel ce are temere (Matei 5, 3-4)²⁶². Dar nu este vremea să grăim după rând despre toată buna-cinstire, sau lucrare duhovnicească.

260. Evlavia, pietatea, buna-cinstire, binecredincioșia (εὐσεβεία), e credința manifestată în fapte, e întregul fel de viață al credinciosului, prin care cinstește pe Dumnezeu.

261. ἐκ τοῦ εὐσεβεῖν, ἥγουν καλῶς δουλεύειν.

262. Fericirea întâi și a doua.

Ci lăsând faptele trupești dinainte de credința cea mare și de frica curată, ca unele ce sunt cunoscute de toți, vom vorbi pe scurt despre pomii Raiului inteligibil, adică despre virtuțile sufletești, cu ajutorul harului.

Dintre acestea una este înfrânarea generală, adică oprirea de la toate patimile. Dar fiindcă mai este una particulară, între faptele trupești, care ne învață cum să facem întrebuințare de mâncări și băuturi, iar aceasta înfrânează tot gândul și toată mișcarea mădulelor ce nu se face după voia lui Dumnezeu, aceasta se numește înfrânarea patimilor. Cel ce o are pe aceasta nu încuviințează peste tot niciun gând, sau cuvânt, sau mișcare a piciorului și mâinii, sau a altui mădular al trupului, afară de trebuința neapărată a trupului, sau a viețuirii trupești și a mântuirii sufletești. Din această pricină se înmulțesc încercările dracilor, văzând pe îngerul în trup prins de râvna și lucrarea celor bune. Iar această virtute trebuie să fie lucrată și păzită, pentru că este lucru desăvârșit și are lipsă de paza neîncetată, ca nu cumva uitând cel ce o are, de vreo patimă din cele ce pândesc la ușă, aceasta să intre.

Iar cele două înfrânări și neprihăniri (castități) nu sunt la fel. Ci una oprește curvia și patimile cele atoturâte; iar cealaltă chiar și gândul cel mai subțire și mai nepăcătos îl adună spre sine și prin sine îl înalță spre Dumnezeu. De aceea nici nu poate descrie cineva prin cuvânt, sau cunoaște prin auz lucrarea și cunoștința acestor lucruri care uimesc mintea, ci numai prin experiență vine la ele. Cum ar putea arăta prin cuvinte simple lucruri așa de mari, ca înălțarea țărânei și prefacerea celui material în nematerial? Numele le cunoaște și învățătura din afară ce sunt, pornind de la rădăcina cuvintelor. Dar experiența și dobândirea virtuților au

nevoie de Dumnezeu și se adună cu multă osteneală și după vreme îndelungată; mai ales a virtuților sufletului, deoarece acestea sunt mai tainice și virtuți în înțelesul adevărat. Căci virtuțile trupești, fiind mai degrabă unelte ale virtuților, sunt mai ușoare, măcar că au trebuință de osteneli trupești. Dar cele ale sufletului, deși au nevoie numai de supravegherea gândului, sunt foarte greu de câștigat. De aceea Legea poruncește între cele dintâi: „Ia aminte la tine însuși”. Despre acest îndemn a scris marele Vasile un cuvânt vrednic de toată lauda²⁶³.

Iar noi ce vom zice, neluând aminte la noi nicidecum, ci fiind, unii, asemenea fariseilor? Posturi, privegheri și cele asemenea, e drept, au unii dintre noi; și adeseori și o cunoștință din parte. Dar nu avem dreaptă socoteală, pentru că nu vrem să luăm aminte la noi înșine și să cunoaștem ce se cere de la noi. Fiindcă nici nu avem răbdare să luăm aminte la gânduri, ca să câștigăm experiența²⁶⁴ din multele războaie și gânduri, spre a ne face măcar corăbieri încercați și pentru alții, dacă nu căpitani de corabie. Ci pentru că „vedem” orbi

263. Citat și în Cartea întâi, cap. *Virtuțile trupești sunt unelte ale celor sufletești*.

264. Am tradus uneori cuvântul grecesc *πειρα* prin *experiență*, sau pe *ἐμπειρος* prin: *om cu experiență*, dar uneori am folosit și cuvintele vechi: *cercare* și *om încercat*, cum am făcut și cu un rând mai jos. Cuvintele noi le-am folosit pentru că au căpătat o circulație generală, dar le-am alternat cu cele vechi, pentru a arăta că experiența de care e vorba în scrierile duhovnicești nu e o cunoaștere a unor lucruri neutre din trăirea lor simplă, ci o cunoaștere din suferirea încercărilor. Cuvântul *πειρα* e din aceeași familie cu *πειράομος*, încercare. Cercarea (experiența) o câștigă cel ce a trecut prin încercări. Numai cel ce a răbdut încercările (care sunt totodată ispite, cum le traduc cei vechi) și le-a biruit, poate învăța pe alții cum să biruie încercările ce le vin.

fiind, zicem că „vedem”, ca fariseii. Pentru aceea zice: „mai mare osândă vor lua” (Matei 23, 14). Pentru că de am fi orbi, nu am avea osândă, ci ne-ar ajunge să ne recunoaștem și să ne mărturisim slăbiciunea și neștiința. Dar vai, avem osândă mai mare, asemenea elinilor, fiindcă, precum zice Solomon, au născocit atâtea, iar ce se cere au pierdut. Deci vom tăcea, ca unii ce nu avem lucrare? Dar prin aceasta și mai mare rău se face; și mai mult veți fi muștrați, zice. Căci cele ce se fac în ascuns este de fapt rușine a le și grăi (Efes. 5, 12). De aceea, despre acestea voi tăcea. Dar despre virtuțile vrednice de laudă, voi începe să grăiesc. Pentru că plăcere are inima mea întunecată ca să-și aducă aminte de dulceața lor. Din această pricină uit de măsura mea și nu mă gândesc la osânda ce mă așteaptă prin aceea că grăiesc și nu fac.

Înfrânarea, deci, și neprihănirea au aceeași putere și sunt de două feluri, cum s-a zis. Dar acum vom grăi despre cele mai desăvârșite. Așadar cel ce are prin harul lui Dumnezeu cunoștința cea mare a vederii și frica dumnezeiască cea curată și vrea să aibă și înfrânarea și neprihănirea, e dator să se stăpânească pe sine înlăuntru și în afară și să fie ca unul ce e mort cu trupul și cu sufletul față de lumea aceasta și de oameni, zicând la tot prilejul către gândul său: Cine sunt eu? Și ce este ființa mea, dacă nu un lucru de scârbă? La început e pământ, pe urmă putreziciune, iar mijlocul e plin de toată urâciunea. Iar mai departe: Ce este viața mea? Și câtă este? Un ceas, și apoi moartea. Ce-mi pasă mie de aceasta sau de aceea? Iată degrabă voi muri, pentru că viața și moartea le stăpânește Hristos. La ce mă îngrijesc eu și mă gâlcevesc în deșert? N-am trebuință decât de puțină pâine. Iar ceea ce-mi prisosește, de ce

îmi trebuie? Dacă o am pe aceasta, a încetat orice grijă. Iar dacă n-o am, să mă îngrijesc numai de ea, pentru nedesăvârșirea cunoștinței mele, măcar că este Dumnezeu care poartă grijă.

Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simțurilor și a gândurilor, ca să nu stea, sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu. Încolo, să se gâtească pentru răbdarea celor ce-i vin asupra lui de la draci și de la oameni, fie că sunt plăcute, fie neplăcute, ca să nu fie clintit nici de acelea, nici de acestea, sau să vină la o bucurie nesocotită și la o părere de sine, sau la întristare și descurajare. Să nu primească nicio cutezanță a gândului, până ce va veni Domnul, Căruia fie slava în veci. Amin.

Cuvântul 5

E al cincilea cuvânt și litera e (epsilon).

El vorbește despre răbdare.

Căci aceasta e prima și mare

Între virtuți și în toată știința.

Zis-a Domnul: „Cel ce va răbda până la sfârșit, acela se va mântui” (Matei 24, 13). Iar răbdarea este îmbinarea tuturor virtuților. Căci niciuna dintre virtuți nu stă fără ea. Deoarece „tot cel ce se întoarce înapoi nu este vrednic de Împărăția cerurilor” (Luca 9, 62). Chiar dacă i se pare cuiva că se împărtășește de toate virtuțile, dacă nu va răbda până la sfârșit și nu se va izbăvi de cursele diavolului, nu este vrednic să ajungă în Împărăția cerurilor. Fiindcă și cei ce au luat arvuna au nevoie de răbdare, ca să primească răsplata desăvârșită în veacul viitor. În toată știința și cunoștința este nevoie

de răbdare. Și pe drept cuvânt. Pentru că nici lucrurile cele sensibile nu se fac fără ea, iar dacă i s-a făcut cuiva vreunul dintre ele, are nevoie de răbdare ca să-i rămână ceea ce i s-a făcut. Și simplu grăind, tot lucrul înainte de a se face, prin ce se face și odată făcut, prin ea rămâne și fără de ea nu stă, nici nu se desăvârșește. Pentru că dacă este bun, ea îl prilejuiește și îl păzește; iar dacă este rău, ea dă ușurare și tărie de suflet și nu lasă pe cel ispitit să fie strâmtorat de descurajare, care este arvuna gheenei. Ea are putere să omoare deznădejdea, care omoară sufletul. Ea învață sufletul să se mângâie și să nu slăbească de mulțimea războaielor și a necazurilor. Pe ea neavând-o Iuda, a găsit moartea cea îndoită, ca un lipsit de experiența războiului. Pe ea având-o fruntașul Petru, deși a căzut, dar ca un cercat în război a biruit pe diavolul care-l doborâse. Pe ea aflând-o monahul acela care a căzut în curvie, a biruit pe cel ce l-a biruit, nesupunându-se gândului deznădejdiei care-l împingea să părăsească chilia și pustiul, ci cu răbdare zicând către gânduri: N-am păcătuit și iarăși zic vouă n-am păcătuit²⁶⁵. O, dumnezeiască înțelepciune și răbdare a viteazului bărbat! Această fericită virtute l-a desăvârșit pe Iov și toate bunătățile lui cele dintâi. Căci numai puțin dacă ar fi slăbit în ea, dreptul ar fi pierdut toate cele dintâi. Dar Cel ce cunoștea răbdarea lui, a îngăduit bătaia spre desăvârșirea lui și spre folosul multora.

265. *Pateric* VI, 14. Iar Sf. Nicodim Aghioritul așa sfătuiește pe cel căzut în vreun păcat: „Să nu te împuținezi cu sufletul, nici să te tulburi pentru aceasta, ci întorcându-se îndată la Dumnezeu, zi așa: «Iată, Doamne al meu, ceea ce am făcut ca cela ce sunt; nici nu era cu putință a se aștepta altceva de la mine...»” (*Războiul nevăzut*, partea I, cap. 27).

Deci cel ce-i cunoaște folosul se nevoiește întâi de toate să o aibă pe aceasta. Căci zice marele Vasile: „Să nu porți război deodată cu toate patimile, că poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi și nu te vei afla pregătit pentru Împărăția cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi pe rând, începând de la răbdarea celor ce vin asupra-ți”²⁶⁶. Și pe drept cuvânt. Căci dacă nu o are cineva pe aceasta, niciodată nu va putea sta la războiul cel văzut, ci își va pricinui sieși și altora fuga și pierzarea, prin slăbire, după cuvântul care l-a spus Dumnezeu lui Moise: „Fricosul să nu iasă la război” (Deut. 20, 8), și celelalte. Dar în războiul văzut poate să rămână cineva acasă și să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile și cununile, rămânând poate numai cu sărăcia și cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creația. Și oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare și draci și celelalte greutăți și spaime; în liniște, draci și ispite; în mijlocul oamenilor, draci și oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea fără răbdare nu poate avea odihnă.

Iar aceasta vine din frică și credință și începe de la înțelepciune. Cel cu dreapta judecată cântărește lucrurile în minte și aflându-le strâmte, cum a zis Susana, alege pe cele mai bune, ca aceea. Căci a zis această fericită către Dumnezeu: „Toate îmi sunt strâmte. De voi face voia bătrânilor nelegiuți, s-a pierdut sufletul meu prin preacurvie; iar de nu voi asculta de ei, mă vor învinovați de preacurvie și ca judecători ai poporului

266. *Epistola 42, către Hilon.*

mă vor osândi la moarte. Ci mai bine îmi este să alerg la Cel atotputernic, chiar dacă îmi stă înaintea moartea” (Istoria Susanei 1, 21-23). O, înțelepciune a fericitei acesteia! Judecând așa, nu a înșelat-o nădejdea. Ci, după ce s-a adunat poporul și au șezut judecătorii nelegiuți ca să o învinovățească pe ea și să o osândească la moarte ca pe o adulteră, pe cea nevinovată, îndată Daniil, de doisprezece ani fiind, s-a arătat prooroc de la Dumnezeu și a izbăvit-o pe ea de la moarte, întorcând moartea peste bătrânii nelegiuți, ce voiau să o judece pe ea.

Prin aceasta a arătat Dumnezeu că aproape este de cei ce vor să rabde pentru El încercarea și să nu părăsească virtutea cu nepăsare, de frica durerii, ci să prețuiască mai mult legea lui Dumnezeu, prin răbdarea celor ce vin asupra-le, veselindu-se cu nădejdea mântuirii. Și cu drept cuvânt. Căci dacă stau înaintea două primejdii, una vremelnică, iar alta veșnică, oare nu e bine să fie aleasă cea dintâi? De aceea zice Sfântul Isaac: „Mai bine este a răbda primejdiile pentru dragostea lui Dumnezeu și a alerga la El cu nădejdea vieții veșnice, decât a cădea cineva de la Dumnezeu în mâinile diavolului de frica încercărilor și a se duce împreună cu acela la munci”. De aceea bine este dacă se bucură cineva, asemenea sfinților, în încercări, ca un iubitor de Dumnezeu. Iar de nu suntem ca aceștia, să alegem ce e mai ușor, pentru sila care ne stă în față. Fiindcă ne stă în față necesitatea sau să ne primejduim aici trupește și să împărțim cu Hristos duhovnicește în veacul de acum prin nepătimire și în cel viitor, sau să cădem de frica încercărilor, cum s-a zis, și să mergem la munca veșnică.

Să ne izbăvească Dumnezeu de această muncă prin răbdarea celor neplăcute. Căci răbdarea este piatră neclintită în fața vânturilor și a valurilor vieții și cel ce o are pe ea nu slăbește și nu se întoarce înapoi în vremea revărsării lor. Iar aflând ușurare și bucurie, nu e furat de părerea de sine, ci e la fel pururea, la vreme bună și în greutăți. De aceea rămâne nerănit în cursele vrăjmașului. În vreme de furtună rabdă cu bucurie așteptând sfârșitul, iar când se face vreme bună așteaptă ispita, până la cea din urmă suflare, asemenea marelui Antonie²⁶⁷. Căci unul ca acesta cunoaște că nu este în viața aceasta ceva care să nu se schimbe, ci toate trec. De aceea nu-și face nicio grijă pentru vreuna din acestea, ci le lasă pe toate lui Dumnezeu, căci are El grijă de noi. Lui se cuvine toată slava, cinstea și stăpânirea, în veci. Amin.

Cuvântul 6

S-a scris iarăși un cuvânt evanghelic

Despre nădejdea celor viitoare.

Iar a șasea între litere este z (zeta)²⁶⁸

Și mintea caută să se facă fără grijă.

Nădejdea fără grijă este viață și bogăție ascunsă pentru simțire, dar mărturisită de înțelepciune și de firea lucrurilor. Căci plugarii se ostenesc semănând și sădind; corăbierii, la fel, rabdă multe primejdii; copiii învață slovele și celelalte științe. Toți aceștia privesc la nădejde, și de aceea se ostenesc cu bucurie și dau, la

267. *Pateric*, Avva Antonie, 6.

268. Se face o legătură între litera z și ζητεῖ – caută.

arătare, pierzării lucrurile isprăvite, iar în cuget rabdă pentru a câștiga altele mai mari, adeseori păgubindu-se și de cele ce vor să le câștige.

Dar va zice cineva că aceste legi privitoare la câștig se cunosc din experiență. Însă cât privește cele inteligibile, nimeni n-a înviat din morți ca să putem ști ceva. Această părere vine din neexperierea darurilor și a cunoștințelor duhovnicești. Și de aceea nu trebuie să ne mirăm de ea. Pentru că și cei lipsiți de experiență în cele de mai sus se înfricoșează de ele până ce nu fac experiența lor. Așa, pruncii, necunoscând folosul slovelor și al celorlalte învățături, fug de ele. Dar părinții, cunoscând câștigul, îi constrâng și îi silesc spre ele din iubirea de copii. Iar când vine vremea, câștigă și copiii experiență și încep nu numai să le iubească pe acestea și pe cei ce i-au silit, ci chiar să sufere cu bucurie pentru învățăturile de care s-au împărtășit.

De aceea și noi suntem datori să alergăm la început din credință, prin răbdare, și să nu slăbim în necazuri, și la vremea sa vom veni la cunoștința folosului celor ce ni s-au întâmplat și apoi vom lucra cu bucurie și veselie, fără osteneală. „Prin credință umblăm, cum zice Apostolul, și nu după vedere” (2 Cor. 5, 7). Dar precum este cu neputință să afle cineva fără vedere folosul lucrurilor făcute în lumea aceasta, așa este cu neputință să afle cineva cunoștința și odihna înainte de a se fi ositenit cu lucrul și cu cuvântul în virtuți. Și precum aceia se tem pururea de pagubă și nădăjduiesc în câștig, așa trebuie să se întâmple și aici, până la ultima suflare. De asemenea, precum cei dintâi nu aleargă numai când câștigă, ci și după pagubă și după primejdii, așa trebuie să facă și cei de al doilea, știind că leneșul nu mă-

năncă din ostenelile sale, pentru care pricină rămâne și dator poate cu mulți talanți. Pentru aceasta „întru nădejde m-ai așezat”, zice Proorocul (Ps. 4, 8), „și întru nădejde s-au desăvârșit”, zice Apostolul (Rom. 8, 24). Iar acestea s-au spus pe scurt, de la lucrurile firii și din dumnezeieștile Scripturi.

Iar dacă vrea cineva să învețe din experiență, să lucreze după puterea lui cele șapte fapte trupești cu toată osârdia, fără împrăștiere și să îngrijească fapta morală sau sufletească. Și prin aceasta ajungând la nădejde și stăruind în ea, va afla cunoștința celor spuse în amănunt și va avea de la începutul pocăinței, adică de când a început cele șapte fapte, de la cea dintâi dintre ele, sau de la liniștire, plata nădejzii și câștigul, înainte de a se osteni în celelalte șase, adică în post, în priveghere și celelalte. Îndată ce s-a deprins cu liniștea, care e cea dintâi și începutul curăției sufletului, i s-a gătit câștigul. Dar învățacelul lipsit de experiență n-a cunoscut harul Stăpânului, precum nici pruncul folosul părinților, măcar că încă mai înainte de a se naște el, părinții erau binevoitorii cu voia, rugându-se pentru el să se nască și să trăiască; ba și după aceasta se ostenesc, ca el să-i moștenească și să aibă toate câte i-au adunat ei. Dar pruncul neștiind aceasta, nu-și face nicio grijă despre unele ca acestea, ci socotește povară supunerea către părinți și de n-ar fi nevoia hranei și a firii, n-ar fi nicidecum recunoscător.

Dar cel ce vrea să moștenească Împărăția cerurilor și nu rabdă cele ce vin asupra-i se arată și mai nerecunoscător, deoarece a fost zidit prin har și luând toate cele ce le are și nădăjduindu-le pe cele următoare, împărătește veșnic împreună cu Hristos, cel ce l-a învrednicit pe el, care nu e nimic, de așa de mari daruri sen-

sibile și inteligibile, încât și prea cinstitul Său sânge a binevoit să-l verse pentru el, necerându-i în schimb nimic, decât să vrea să primească bunătățile Lui. Pentru că aceasta singură este cererea Lui, de care cel ce a putut să o înțeleagă, se minunează. „Căci ce cere de la tine Dumnezeu?”, zice. O, nebunie! Cum, văzând, nu vedem tainele Lui cele înfricoșătoare? Căci chiar și aceea ce ne pare că cere este un dar și mai mare.

Cum nu înțelegem că cel ce se îngrijește de virtute este mai bun decât toți și stă mai sus decât cei ce plutesc la înălțime, chiar dacă e sărac și de neam smerit? Oare nu știm pe prooroci în veacul de acum, sau pe apostoli și mucenici? Și ne mai îndoim de cele viitoare? Să privim viețile lor și ce au făcut și de unde zic ei că primesc harul și puterea. Ba putem vedea că și după moarte fac minuni. Să privim pe împărați și bogați, cum se închină sfintelor lor icoane. Să privim pe cei virtuoși, cum petrec acum în toată mulțumirea și virtutea și bucuria duhovnicească, în vreme ce cei bogați sunt supărați și ispitiți mai mult decât cei ce se nevoiesc și trăiesc în sărăcie. Acestea văzându-le, să nădăjduim că virtutea este mai bună decât toate. Iar de nu, să privim cum necredincioșii poate pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credință. Căci de virtute știe să se rușineze și dușmanul.

Iar de credem că virtutea este bună, negreșit cel ce a făcut virtutea și a dat-o oamenilor este Dumnezeu. Și dacă El e bun, negreșit e și drept. Căci dreptatea e virtute, de aceea e și bună. Iar dacă Dumnezeu e bun și drept, fără îndoială că din bunătate a făcut și face toate câte le face, chiar dacă celor răi nu li se pare așa. Fiindcă nimic nu întunecă așa ca răutatea. Dumnezeu

Se arată simplității și smereniei, și nu ostenelelor. Și Se arată, nu cum socot unii, din neexperiență, ci prin contemplarea lucrurilor, sau a fapturilor și a tainelor descoperite în dumnezeieștile Scripturi. Aceasta e plata liniștirii și a celorlalte fapte în veacul de acum; iar în cel viitor: „Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El” (1 Cor. 2, 9) și părăsesc voile lor prin răbdare și nădejdea bună-tăților viitoare. De acestea ne rugăm să ne împărtășim prin harul și prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine toată slava, cinstea și stăpânirea, în veci. Amin!

Cuvântul 7

*A șaptea între litere este ē (eta),
Iar cuvântul de față, despre neîmpătimire.
Și se naște aceasta din nădejde
Și e fuga de toată lumea.*

Neîmpătimirea vine din nădejde; fiindcă cel ce nădăjduiește că va dobândi în altă parte o bogăție veșnică, ușor disprețuiește pe cea din mână, chiar dacă cea vremelnică îi aduce toată odihna. Iar dacă viața este plină de dureri și de primejdii, cine va îndupleca pe omul cu judecată să o prețuiască pe aceasta mai mult decât dragostea lui Dumnezeu, Cel ce o dăruiește și pe aceasta și pe aceea celor ce-L iubesc pe El? Doar să fie cineva orb, neputând să vadă nicidecum, din necredință, sau rea-voință și urâtă obișnuință. Căci dacă ar crede, s-ar lumina. Iar dacă ar lua puțină luminare din credința singură, s-ar nevoi să surpe obișnuința lui

cea atotrea. Și dacă o ar pune pe această lumină în sufletul său, s-ar uni și harul, și ar lupta împreună.

De aceea, zice Domnul, cei ce se mântuiesc sunt puțini (Matei 20, 16; 22, 14), din pricină că cele ce se văd par dulci, măcar că sunt amare. Căci și câinele lingându-și rănila cu limba sa, din pricina dulceții, nu simte durere, măcar că bea din sângele său. Tot așa la-comul, mâncând cele ce-l vatămă sufletește și trupește, nu simte vătămarea sa. Și toți cei ce slujesc patimilor suferă, la fel, de nesimțire. Chiar dacă se uită câteodată în sus, obișnuința îi trage iarăși în jos.

Pentru aceea zice Domnul, că „Împărăția cerurilor se ia cu sila” (Matei 11, 12), nu prin fire. Căci dacă ar fi prin fire, din pricina obișnuinței cu patimile, nu ar intra nimeni în ea. Dar pentru cei ce vor cu hotărâre, „jugul Domnului este blând și sarcina ușoară” (Matei 11, 30), în vreme ce pentru cei ce nu vor cu toată hotărârea, „strâmtă e poarta și îngustă calea” (Matei 7, 14) și cu silă (cu anevoie) de luat Împărăția. Căci celor dintâi Împărăția le este înăuntru și aproape, pentru că o vor pe ea și degrabă dobândesc nepătimirea. Pentru că ceea ce ajută și împiedică pe om să se mântuiască este voia sa și nimic altceva. Nu poți ceva? Voește, și vei avea ceea ce nu ai. Și așa, obișnuința face pe om de la sine, pe încetul, fie bun, fie rău. Căci dacă n-ar fi așa, niciun tâlhar nu s-ar fi mântuit. Dar nu numai că s-au mântuit, ci au și luminat mulți dintre tâlhari. Gândește cât e de lung drumul de la tâlhar la sfânt. Dacă n-a fost în stare să-l străbată obișnuința, l-a biruit voința hotărâtă. Iar pe cel ce este prin harul lui Hristos evlavios, sau chiar monah, ce-l împiedică să se facă asemenea acelor? Acela e departe, acesta aproape, și cea mai mare parte a drumului a primit-o prin har, sau

prin fire, sau a moștenit evlavia și buna cinstire de la părinți. Nu este, așadar, ciudat că sunt tâlhari și jefuitori de morminte care se fac sfinți, în vreme ce sunt monahi care se osândesc.

Dar, vai mie, ticălosul, când rușinea feței mele mă va fi descoperit pe mine. Împărații se fac săraci, ca Ioasaf și cei asemenea lui, iar săracul nu-și poate stăpâni vechea obșnuință, ca să intre fără greutate în Împărăția cerurilor, prin neîmpătimirea de lucrurile pe care n-a avut parte să le moștenească de la părinți. Căci când a zis „mă lepăd” de lucruri pe care nu le avea (căci lumea și cele din lume le stăpânește altul, iar el are stăpânire peste poftă) și când s-a lepădat de acestea, atunci s-a făcut iubitor de multă agoniseală. El zice: Nu mă pot lipsi de agoniseală, nici nu pot răbda cele ce vin asupra-mi. Spune mie care sunt acelea? Închisorile și lanțurile pe care le-ar fi avut înainte, chiar dacă ar fi fost stăpân? Căci cei ce au stăpânirile și bogățiile, suferă și acestea. Dar care? Lipsirea de cele trebuincioase, golătatea și celelalte greutăți, pe care le-a avut și înainte? Ca să nu grăiesc cu de-amănuntul, lungind cuvântul și rușinând pe cei plini de toată nerușinarea, ne ajunge să spunem atâta: împătimirea față de ceva din cele văzute, de a căror poftire nu ne-am lepădat, ni se face spre rușine și osândă în veacul viitor, cum s-a întâmplat cu Ghiezi și Iuda. Cel dintâi a poftit lucruri pe care nu le avea; de aceea a luat și lepra împreună cu căderea de la Dumnezeu. Celălalt, lepădându-se de cele ce le avea, le-a poftit iarăși; de aceea deodată cu spânzurarea a moștenit și pierzarea.

Dar ce face mai mult monahul, dacă nu păstrează fecioria și nu trăiește în sărăcie? Căci celelalte porunci

sunt dator să le păzească și ceilalți toți, fiind proprii firii. A iubi pe Dumnezeu și pe aproapele, a răbda cele ce vin asupra-ne, a se folosi potrivit cu firea de lucruri și a se opri de la faptele rele, e dator oricine, chiar dacă nu vrea, și fără păzirea acestora nu află odihnă nici în veacul acesta. Pentru că și legile pedepsesc pe cei ce greșesc și stăpânitorii silesc spre păzirea virtuții. Căci zice Apostolul: „Nu în zadar poartă sabie” (Rom. 13, 4) și iarăși: „Vrei să nu te temi de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la ea” (Rom. 13, 3). Deci acestea toate fiind firești le fac și le vor toți, ba le și cer sub pedeapsă. Dar partea monahului sunt cele mai presus de fire, ca unul ce e ostaș al lui Hristos. De aceea e dator să guste din patimile Lui, ca să se împărtășească și de slava Lui. Dar și aceasta este o lege firească, mărturisită de lucrurile supuse simțurilor. Oare nu se slăvesc ostașii împăratului fiindcă pătimesc împreună? Nu primește fiecare aici atâta laudă cât pătimește? Și nu poartă ocară în măsura în care se arată nevrednic? Nu în măsura în care poartă cineva un veșmânt mai asemănător cu al împăratului, se arată mai familiar Lui, precum cu cât e mai departe de așa ceva, se arată mai străin? Așa trebuie să socotim și despre Împăratul nostru. Cu cât pătimește cineva mai mult împreună cu Hristos și urmează pilda Lui, gustând din Patimile și ocările Lui dinainte de a se răstigni pentru noi și de a se înmormânta, cu atât se face mai familiar Lui și mai împreună-părtaş al slavei Lui. Căci zice Apostolul: „Dacă pătimim împreună, împreună vom fi slăviți” (Rom. 8, 17).

Vai, cum uităm cât pătimesc și se ostenesc ostași și tâlharii numai pentru pâine! Și cât se înstrăinează

căraușii și marinarii! Câtă osteneală rabdă toți oamenii, fără nădejdea Împărăției cerurilor! Măcar că de multe ori nu ajung nici la scopul pentru care ostenesec. Iar noi nu vrem să răbdăm pentru Împărăția cerurilor și pentru bunătățile veșnice un lucru așa de mic. Și doar n-am simți multă osteneală dacă am vrea cu hotărâre aceasta; și împlinirea virtuților nu e un lucru împovărător și de nepurtat, ci e mai degrabă o bucurie și o odihnă, prin nădejdea, negrija și cinstea fără de voie ce urmează virtuții. (Căci și vrăjmașul se sfiește și se minunează de ea). Iar sfârșitul ei este veselie și fericire. Dar nu numai atât, ci chiar în ea însăși nepătimirea are amestecată bucuria, precum viața lipită de cele materiale are întristarea în patimile necinstite. Fie deci să ne izbăvim de aceasta și să avem parte de viața nematerială și de veșnica neîmpătimire, care naște mortificarea trupului, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea, în veci. Amin!

Cuvântul 8

*Iată al optulea cuvânt și litera th (theta).
Neîmpătimirea naște omorârea patimilor.
Căci dacă nu o ține cineva pe aceasta,
Nu se izbăvește nici de patimi.*

Neîmpătimitul ia pururea aminte la Dumnezeu prin vedere. Căci neîmpătimirea de cele supuse simțurilor trezește vederea celor cunoscute cu mintea (inteligibile). Și înțelegem prin vedere aici nu pe cea a celor ce sunt, ci pe a lucrurilor înfricoșătoare de dinainte de moarte și de după moarte, despre care, nepătîmind, a

învățat prin har, ca din plâns să vină, la vremea sa, la omorârea patimilor și la blândețea gândurilor²⁶⁹. Căci din credință se naște temerea și din aceasta buna-cinstire, sau înfrânarea, răbdarea, plânsul, blândețea, foamea și setea de dreptate, adică de toate virtuțile, milostenia, potrivit cu fericirile Domnului, neîmpătimirea, și din aceasta omorârea patimilor, prin multe suspine și lacrimi amare de pocăință și de întristare, care fac sufletul să lepede bucuria lumii și însăși hrana, din nemulțumirea de sine. Aceasta fiindcă începe să-și vadă greșelile cele ca nisipul mării. Acesta este începutul luminării sufletului și dovada sănătății lui. Căci lacrimile venite poate înainte de aceasta și așa-zisele cugetări dumnezeiești, și străpungerea și cele asemenea sunt ca o bătaie de joc și o înșelăciune a dracilor, mai ales dacă li se întâmplă acestea celor ce petrec în mijlocul oamenilor și în împrăștiere cât de mică. Pentru că nu este cu puțință celor ce mai au încă vreo legătură cu ceva din cele sensibile, să biruiască patimile. Iar dacă cineva aduce aminte pe cei vechi, că le-ar fi avut pe amândouă, să știe că de fapt le-au avut, dar nu s-au folosit în chip pătimăș de niciuna dintre ele. Aceasta e vădit din aceea că își luau femei, dar le cunoșteau numai după mulți ani, cum se scrie în vechea carte a neamurilor. Ei, având, erau la fel ca și cum nu aveau. Aceasta se vede și de la Iov și de la ceilalți drepti. Dar și David a fost și împărat și prooroc, iar Solomon, de asemenea, până la o vreme. Și cum a spus-o el însuși: „Dumnezeu a dat fiilor oamenilor împrăștierea cea rea, ca să se împrăstie în cele deșarte, spre a nu rămâne

269. Omorârea patimilor e desființarea rădăcinilor înseși din care crește împătimirea de lucrurile lumii.

lipiți de cele rele” (Eccl. 3, 10)²⁷⁰. Dar însăși firea lucrurilor ne învață aceasta. Căci dacă purtați de nenumăratele împrăstieri, unul află prilej să facă cele necuvenite, cu cât mai mult n-ar fi aceasta dacă viața noastră ar fi fără împrăstiere. Pentru aceea, unul ca acesta să se împrășteie. Căci mai bine este să fie împrăștiat în chip rău și să nu se afle ocupat nici cu lucrurile și cugetările dumnezeiești, decât să lucreze, dar pe cele rele.

Iar cel ce a ajuns, prin harul lui Dumnezeu, la o cunoștință în parte și poate înțelege lucrurile înfricoșătoare dinainte de moarte și de după moarte, pe care le-a adus neascultarea, nu trebuie să mai părăsească aceste cugetări și fapte care le aduc pe ele, întru toată liniștea și negrija, ca să se împrăstie în cele deșarte, ci să-și aducă aminte că „deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune” (Eccl. 1, 2). De la acest cuvânt plecând Damaschin a zis: „Cu adevărat deșertăciune sunt toate și viața aceasta este umbră și vis. Că în deșert se tulbură tot pământeanul, precum zice Scriptura”²⁷¹. Și pe drept cuvânt. Căci ce poate fi mai deșert decât aceea al cărei sfârșit e putreziciune și țărână?

Pentru aceea neîmpătimirea înseamnă omorâre, dar nu a minții, ci a trupului în ce privește mișcările lui de mai înainte către desfătare și odihnă. Căci odihna, oricât ar fi de mică, este o voie trupească. Fiindcă sufletul se întristează și mai mult din pricina ei, când vede peste tot vreun lucru duhovnicesc sau vreo cunoștință în sine. Iar dacă este și el trup, nu petrece în el Duhul lui Dumnezeu. De aceea nici nu se îngrijește de vreo

270. Vezi și Sf. Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, II, *Filocalia rom.*, 1, 2009, p. 128-131.

271. Slujba înmormântării mirenilor, Sedealna glas 6.

faptă bună, ci se nevoiește să împlinească voile trupului și ale patimilor din sine. Și luând întuneric peste întuneric, petrece mereu cu plăcere în neștiința cea de obște. Iar cel ce a fost luminat ca să-și vadă greșalele sale, nu încetează a plânge pentru sine și pentru toți oamenii, văzând atâta îngăduință a lui Dumnezeu și atâtea greșale pe care le-am făcut de la început și le facem pururea noi, ticăloșii.

Prin aceasta se face recunoscător și nu mai îndrăznește să osândească pe nimeni, rușinându-se de multele binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșalele noastre.

Iar ca urmare părăsește cu bucurie toată voia sa care nu e după Dumnezeu, și ia seama la simțuri, ca să nu mai facă peste tot ceea ce nu-i neapărat de trebuință, potrivit cu proorocul care zice: „Doamne, nu s-a mândrit inima mea și nu s-au înălțat ochii mei” (Ps. 130, 1). Unul ca acesta trebuie să ia aminte ca nu cumva și el, după ce a ajuns la atâta înălțime, să pătimească din negrijă sau din mândrie ceea ce a pățimit acela, și să nu mai fie poate în stare să se pocăiască asemenea aceluia. Fiindcă păcatul e la îndemâna chiar și a celor foarte dreپți; iar pocăința nu e tuturor la îndemână, pentru faptul că moartea este aproape, și înainte de ea, deznădejdea. Bine este deci să nu cădem, sau să cădem și să ne ridicăm. Iar dacă s-ar întâmpla să cădem, bine este să nu deznădăjduim și să nu ne întristăm de iubirea de oameni a Stăpânului. Căci dacă vrea, poate face milă cu neputința noastră, numai să nu ne depărtăm de El, sau să ne îngrijorăm și să ne descurajăm dacă, silindu-ne, nu izbândim să împlinim poruncile. Ci să ne gândim că o mie de ani înaintea Domnului sunt ca o zi, și o zi ca o mie de ani (2 Petru 3, 8).

De aceea să nu ne îngrijorăm și să nu ostenim, ci pururea să punem din nou început. Ai căzut, ridică-te. Ai căzut iarăși, ridică-te iarăși. Numai pe Doctorul tău să nu-L părăsești, căci atunci vei fi osândit de deznădejde mai rău decât un sinucigaș. Stăruie pe lângă El, și El își va face milă cu tine, fie prin întoarcerea ta, fie prin încercare, fie prin altă faptă a purtării Sale de grijă, fără să știi tu. Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găsește în fața sufletului, fie cu bucurie și cu părere de sine, fie cu întristare și cu deznădejde, fie cu oboseală covârșitoare, fie cu desăvârșită nelucrare, fie cu lucruri și cugetări nelavreme și fără folos, fie cu întunecime și ură nesocotită față de toate cele ce sunt. Și simplu grăind, cu materia pe care o află în fiecare suflet, cu aceea îl atacă, spre a nu-i fi de folos, chiar dacă este bună poate și plăcută lui Dumnezeu dacă e folosită cu măsură de cei ce pot să judece lucrurile și să afle scopul lui Dumnezeu, ascuns la mijloc între cele șase patimi care-l înconjoară, adică între cea de deasupra lui, de dedesubt, de-a dreapta și de-a stânga, de afară și dinăuntru. Căci fie că e faptă voită de Dumnezeu, fie că e cunoștință, ea are un scop bun, aflător între cele șase patimi potrivnice lui. De aceea, pentru tot lucrul bun trebuie să întrebe omul, ca Sfântul Antonie²⁷², nu pe oricine se nimereste, ci pe cei ce au darul deosebirii²⁷³, ca nu cumva cei întrebați, fiind necercați (lipsiți de experiență), să cadă amândoi în groapă, după pilda Evangheliei (Matei 15, 14). Pentru că fără

272. *Pateric*, Avva Antonie, 40.

273. „Dar să nu le destăinui oricui ți-ar ieși în cale, ci să le vestești bătrânilor duhovnicești care au darul deosebirii, și nu celor ce nu-s decât albiți de vreme”. Sf. Ioan Casian, *Cuvânt plin de mult folos...*, *Filocalia rom.*, 1, 2009, p. 170.

dreapta socoteală nu se face niciun lucru bun, chiar dacă li se pare celor neștiutori că e bun, fie pentru că se face nelavreme și fără să fie trebuință, fie că nu se ține seama de măsura lucrului sau de tăria omului, sau de cunoștința lui și de alte multe. Iar cel ce are darul deosebirii, l-a primit prin smerita cugetare. De aceea toate le cunoaște după har și la vremea sa vine la puterea străvederii.

Din plâns, așadar, și din răbdare se nasc nădejdea și neîmpătimirea, prin care vine mortificarea lumii. Și dacă rabdă cineva bine, fără să deznădăjduiască prin aceea că vede peste tot strâmtorare și moarte, ci cunoscând că acestea sunt cercare și luminare, dar nici încrezându-se că a ajuns la o măsură văzând multele lacrimi ale întristării, vine la starea de a vedea limpede Sfintele Patimi ale Domnului și de a se mângâia mult din acestea. Atunci el se socotește pe sine într-adevăr dedesubtul tuturor, văzând atâtea bunătăți făcându-i-se lui, prin harul lui Dumnezeu. Căruia I se cuvine slava și împărăția, în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 9

Iată și al nouălea cuvânt,

Despre Patimile prea cinstite ale lui Hristos.

Din pomenirea morții și a greșalelor

Se nasc multe lacrimi ostenitorului,

Și din acestea va putea avea în minte

Patimile lui Hristos și ale sfinților Lui.

Ca să nu-și închipuie cineva că face mare lucru prin nevoință și prin multele suspine și lacrimi, i se dă cunoștința Patimilor lui Hristos și ale tuturor sfinților. Și

pătrunzându-le pe acestea, se uimește minunându-se și totodată frângându-se pe sine în nevoie. Căci își cunoaște până la capăt neputința sa, din vederea unor atât de mari încercări cărora nu le este număr. Cum au răbdat sfinții, cu bucurie, atâtea? Și cum a pățimit Domnul atâtea pentru noi? Și deodată cu acesta se luminează spre cunoașterea celor făcute și spuse de El. Și înțelegând toate cele zise în Evanghelie, începe aici a plânge amar de întristare, aici a se bucura duhovnicește cu mulțumire; nu pentru că socotește că ar avea fapte bune, căci aceasta este părere de sine, ci pentru că, păcătos fiind foarte, s-a învrednicit de vederea acestora. Astfel se smerește și mai mult cu lucrul și cu cuvântul, prin cele șapte fapte pomenite, și prin fapta morală sau sufletească, ca și prin păzirea celor cinci simțuri și a poruncilor Domnului. Iar acestea nu le socotește de fapte bune și vrednice de răsplată, ci mai vărtos ca o datorie, nenădăjduind câtuși de puțin să fie slobozit de datorie, din pricina mărimii cunoștințelor dăruite lui.

El se face, în oarecare fel, rob cugetărilor izvorâte din cuvintele ce le citește și le cântă, și de plăcere uită adeseori, fără să vrea, de păcatele sale, și de bucurie începe să verse lacrimi dulci ca mierea. Dar iarăși, temându-se de amăgire, ca nu cumva să fie starea aceasta nelavreme, și-o oprește. Și aducându-și aminte de cea dintâi purtare a sa plânge iarăși cu amar, și așa călătorește prin mijlocul celor două feluri de lacrimi, dacă ia aminte și se sfătuiește în toate cu vreunul din cei cercați și cade la Dumnezeu prin rugăciunea curată ce se cuvine celui lucrător, adunându-și mintea din toate câte știe, sau a auzit, la pomenirea lui Dumnezeu, și cerând să se facă numai voia Lui în toate faptele și

gândurile sale. Iar de nu va face așa, se va amăgi, închipuindu-și că are să vadă arătarea vreunuia dintre sfinții îngeri, sau a lui Hristos, neștiind că cel ce caută să vadă pe Hristos, nu trebuie să-L caute în afară, ci în sine însuși, prin imitarea vieții Lui în lume și prin aceea că devine trup și suflet nepăcătos, ca și Hristos, și are o minte care cugetă pururea pentru Hristos.

Iar a avea vreo figură, sau vreo culoare, sau vreun gând în vremea rugăciunii, nu e un lucru bun, ci mai degrabă foarte păgubitor. Căci mintea trebuie să fie în locul lui Dumnezeu, cum spune Evagrie și cum a arătat Sfântul Nil²⁷⁴, pornind de la cuvântul Psaltirii: „Și s-a făcut în pace locul lui” (Ps. 75, 2). Iar pacea înseamnă a nu avea niciun gând, bun sau rău, „fiindcă – zice acela – dacă mintea se simte pe sine, nu mai este numai în Dumnezeu, ci și în sine însăși”. Și pe drept cuvânt. Căci Dumnezeirea este nescrisă împrejur și nehotărnicită, fără chip și fără culoare. Și cel ce zice că este numai cu Dumnezeu, trebuie să fie fără chip, fără culoare, fără formă și neîmprăștiat. Iar ce este afară de aceasta, este amăgire drăcească. De aceea monahul e dator să ia aminte și fără întrebarea celor cercați să nu fixeze niciun gând bun sau rău, pentru că nu le cunoaștem pe nici unele. Căci dracii iau înfățișările pe care le voiesc și se arată așa, precum și mintea omenească se face după chipurile celor ce le vrea și se vopsește după înfățișarea lucrului primit de ea.

Iar dracii fac aceasta spre a ne amăgi pe noi, pe când mintea noastră rătăcește fără socoteală, spre a

274. Evagrie, *Cuvânt despre rugăciune*, 57 (*Filocalia rom.*, 1, p. 205); Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic...*, 41, 45, 48 (*vol. cit.*, p. 231, 235, 237 ș.u.).

nu ajunge la desăvârșire. Deci trebuie ținută cu toată puterea la vreo meditație potrivită cu Dumnezeu. Căci precum sunt șapte lucrări trupești, așa sunt și opt vederi ale minții sau cunoștinței. Trei sunt cele spuse mai înainte despre preacuratele Patimi ale Domnului. Pe acestea trebuie să le mediteze monahul pururea, ca să-și plângă sufletul său și al celorlalți oameni; adică să gândească la relele aduse de la început de neascultare, la toate patimile în care a căzut firea și la greșalele lui și la încercările ce i-au venit pentru îndreptarea lui; pe urmă la moarte și la chinurile ce îi așteaptă pe cei păcătoși după moarte. Aceasta, pentru ca sufletul strâmtorat să se predea plânsului spre mângâierea și umilirea sa, ca să nu deznădăjduiască de pe urma celor multe și înfricoșătoare cugetări, dar nici să nu-și închipuie că a ajuns la lucrarea duhovnicească. Și ca să rămână în frică și nădejde, ceea ce înseamnă blândețea gândurilor care e mereu la fel și care duce mintea la cunoștință și la dreapta socoteală, cum zice Proorocul: „Vei călăuzi pe cei blânzi întru judecată” (Ps. 24, 10), mai bine-zis „întru dreaptă socoteală”.

Acesteia, Proorocul îi zice cunoștința cu bună cinstire. Dar precum buna-cinstire este una după nume, dar are multe lucrări, așa și cunoștința este una după nume, dar are multe cunoștințe și vederi. Și de fapt, începutul făptuirii trupești e cunoștința și fără cunoștință nimeni nu vine la săvârșirea binelui. Și tot drumul până la sfârșitul înfierii și până la înălțarea minții la cer în Hristos se numește cunoștință și vedere. Dar cea dintâi este înainte de osteneală, ca prin ea să se înfăptuiască lucrarea, ca o zidire prin unealtă; iar cea de a doua este după zidire, ca să fie păzită ca un turn, din frică. Și iarăși cunoștința e și lucrare a virtuților sufle-

tului, ca să se pregătească și să se sădească pomii raiului. Dar după aceea e cunoștința minții și lucrarea duhovnicească, sau supravegherea minții și așezarea moravurilor sufletului, ca lucrătorul să lucreze cu pricepere și să păzească poruncile. Din acestea vine îngrijirea pomilor și chivernisirea dumnezeiască, ca soarele, ploaia, vântul și creșterea, fără de care toată osteneala lucrătorului este deșartă, chiar dacă se face cu socoteală. „Fiindcă nici fără înrăurirea de sus nu se poate face ceva bun, nici înrăurirea de sus sau harul nu vine peste cei ce nu voiesc”, zice dumnezeiescul Gură de Aur.

Căci toate ale vieții acesteia sunt îndoite: faptă și cunoștință; voință și har; frică și nădejde; osteneală și răsplată. Dar cele de al doilea nu se fac până nu se împlinesc cele dintâi. Dacă se pare că da, e amăgire. Precum cel neexperimentat în lucrarea pământului, când vede floarea își închipuie că e rod și îndată se repede să-l culeagă și nu știe că pierde rodul culegerii a ceea ce se arată, așa și aici. „Căci închipuirea de sine a cuiva nu-l lasă să ajungă ceea ce își închipuie”, zice Sfântul Nil. De aceea trebuie să stăruie lângă Dumnezeu și să facă toate cu dreaptă socoteală. Iar aceasta se întâmplă dacă întreabă cu smerenie și dacă se ocărăște pe sine și cele făcute și gândite de el. Fiindcă diavolul ia înfățișare de înger al luminii. Și nu e de mirare. Fiindcă gândurile semănate de el se arată celor necerțați ca gânduri ale dreptății.

„Smerenia este ușa nepătimirii”, zice Scărarul. Iar materia acesteia este blândețea, după marele Vasile. Căci aceasta face pe om să fie pururea la fel în toate lucrurile și gândurile, plăcute și neplăcute, și să nu se grijească nici de cinste, nici de necinste, ci să primească

și cele dulci și cele dureroase cu bucurie și să nu se tulbure ca fecioara aceea despre care a zis marele Antonie: „Șezând eu odinioară lângă oarecare avvă, a venit o fecioară și a zis bătrânului: Părinte, postesc șase zile și mărturisesc în fiecare zi Legea, cea veche și cea nouă. Răspunse bătrânul acela către ea: Făcutu-ți-s-a ție lipsa ca belșugul? Iar ea răspunse: Nu. Nici necinstea, ca numele bun? Nu, părinte. Nici dușmanii, ca prietenii? Și a zis: Nu! Zise bătrânul acela înțelept către ea: Du-te, lucrează, căci nu ai nimic”²⁷⁵. Și pe drept cuvânt: Căci dacă postea atâta, încât mânca o dată pe săptămână și atunci foarte puțină mâncare, nu trebuia să aibă lipsa ca belșugul? Și iarăși, dacă mărturisea în fiecare zi Legea cea veche și pe cea nouă, nu trebuia să învețe să se smerească? Și neavând peste tot ceva din viață nu trebuia să aibă pe toți prieteni? Și n-a izbutit să învețe din atâtea osteneli să aibă pe dușmani ca pe prieteni. Bine a zis deci: „Nu ai nimic”. Iar eu mai adaug că unul ca acesta se și osândește mult, cum zice Gură de Aur despre cele cinci fecioare nebune, „că ceea ce-i mai greu au putut să dobândească prin nevointă, adică fecioria cea mai presus de fire, iar ceea ce-i mai ușor, adică milostenia, pe care și păgânii și necredincioșii o fac ca pe ceva firesc până astăzi, nu au putut”. Și cum n-au cunoscut ceea ce se cerea, au ostenit în zadar²⁷⁶. „Trebuie, zice Domnul, acestea să le faceți, iar acelea să nu le lăsați” (Matei 23, 23). Bună este nevointa, dar cu scop drept; și bine este a o avea nu ca un lucru în sine, ci ca pe o pregătire la lucru; nici

275. *Pateric*, cap. XXV, 47. Cit. și în Cartea I, în *Cuvântul despre deosebirea între gânduri și momeli*.

276. *Omilia 78 la Matei*.

ca rod, ci ca pământ ce poate hrăni, cu vremea, cu osteneala și cu Dumnezeu, pomii din care crește rodul, care este curăția minții și unirea cu Dumnezeu, Căruia se cuvine slava în veci, Amin.

Cuvântul 10

Iată litera k (kappa) și al zecelea cuvânt.

Iarăși despre smerenia lui Hristos²⁷⁷.

Ca sufletul să nu se îngrijească nicidecum de ceva,

Ci să se lucreze numai pe el însuși

Pururea, cu toată osârdia.

Cu adevărat cel smerit la cuget nu încetează nicio dată de a se ocări pe sine, chiar dacă toată lumea s-ar lupta cu el și l-ar necinști. Și face aceasta ca să nu se mântuiască numai fără voie, ca cei ce au răbdare, ci să alerge de voie spre Patimile lui Hristos, de la care a învățat unul ca acesta pe cea mai mare dintre toate virtuțile, în care locuiește Duhul Sfânt. Aceasta este ușa Împărăției sau a nepătimirii. Și cel ce a intrat prin ea vine la Dumnezeu; iar fără ea este zadarnică toată osteneala și cu multe dureri drumul. Aceasta dăruiește toată odihna celui ce o are pe ea în inima sa, pentru că Îl are pe Hristos sălășluit în sine. Căci prin ea rămâne harul și se păzesc darurile.

Ea se naște dintr-o mulțime de virtuți: din ascultare, răbdare, neavere, sărăcie, frică dumnezeiască, cunoștință și altele. Între ele este mai ales dreapta socoteală, care luminează hotarele minții. Dar să nu-și închipuie

277. Conținutul cuvântului e despre smerenia lui Hristos imitată de om sau în om.

cineva că ajunge smerit cu cugetul așa la întâmplare, ci aceasta este un lucru mai presus de fire; și întrucât este un dar mare, e împreunat și cu multă greutate și are nevoie de multă înțelepciune și răbdare împotriva ispitelor și dracilor ce i se împotrivesc, fiindcă are de trecut prin toate cursele lor.

Smerenia este roada cunoștinței, iar cunoștința roada ispitelor. Căci celui ce s-a cunoscut pe sine, i se dă cunoștința tuturor. Și celui ce s-a supus lui Dumnezeu, i se vor supune toate, când va împărăți smerenia în mădularele lui. Și pe drept cuvânt. Căci prin multe ispite și prin răbdarea lor se face omul încercat, și prin aceasta își cunoaște neputința sa și puterea lui Dumnezeu. Iar prin cunoștința neputinței și a neștiinței sale, își dă seama că odinioară nu cunoștea cele ce le-a aflat acum și că precum pe acestea nu le cunoștea odinioară și nu știa că nu le cunoaște, așa sunt și alte multe de care va primi poate cunoștință, după marele Vasile. Căci zice acesta: „Dacă n-a gustat cineva dintr-un lucru, nu știe că-i lipsește. Iar cel ce a gustat din cunoștință, știe din parte că nu cunoaște și cunoștința i se face pricină de smerenie”. Și iarăși: „Cel ce s-a cunoscut pe sine că este făptură schimbăcioasă, niciodată nu se înalță întru nimic. Fiindcă, chiar dacă are ceva, este al Făcătorului”. Căci nimeni nu laudă vreun vas că s-a făcut el pe sine bun și trebuincios, ci pe făcătorul lui îl laudă. Dar de se strică, învinuiește pe cel ce i-a pricinuit stricăciunea, nu pe făcător.

Iar dacă vasul este cuvântător, neapărat este și cu voie slobodă. Căci în cele bune îl are pe Făcătorul de dăruitor, precum El este și pricinuitorul plăsmuirii lui; iar căderea și abaterea lui au ca pricină hotărârea voii slobode. Fără îndoială celui ce rămâne neschimbat îi

vine și laudă, precum celui ce primește răutatea șarpe-lui îi vine și muștrare. Dar nu celui ce primește daruri, ci Celui ce le dă i se cuvine, propriu-zis, laudă cu mulțumită. Însă după har poate are laudă și cel ce le-a primit, pentru că a voit să primească cele ce nu le avea, sau mai bine-zis pentru că arată recunoștința față de Binefăcător. Iar de nu face aceasta, nu numai că pierde lauda, ci se osândește pentru nerecunoștința sa. Însă nimeni nu e atât de fără de rușine ca să îndrăznească să spună că nu a primit în dar, decât cel ce, furând laudă cu viclenie și fălindu-se în liniște, osândește pe cei ce socotește că n-au ajuns ca el, ca și cum bogăția ce i se pare că o are el și-a pricinuit-o sieși și nu a luat-o după har. Iar dacă unul ca acesta mulțumește poate Dătătorului, o face fățărindu-se ca fariseul acela și zicând către sine însuși: „Mulțumescu-Ți că sunt așa și așa”. Bine a zis deci evanghelistul, mai bine-zis cunoscătorul de inimi Dumnezeu: „Zicea către sine” (Luca 18, 11), dar nu către Dumnezeu. Căci deși părea că grăiește cu gura către Dumnezeu, dar Cel ce cunoștea sufletul lui îngâmfat, a spus nu către Dumnezeu, ci „stând fariseul, acestea zicea către sine”.

Iar dacă Scriptura grăiește de multe ori aceleași cuvinte, sau cele asemănătoare lor, aceasta nu este, zice Gură de Aur, repetire sau vorbă multă, ci o face ca să se întipărească cuvântul în inima auzitorilor. Iar psalmistul nu voiește să părăsească cuvântul, din dragoste. Nu așa fac cei ce n-au gustat din dulceața lui. Aceștia calcă, din pricina lenei, și cuvântul însuși în picioare, ca să se izbăvească de povara lui. Oare unul ca acesta va culege vreun folos din dumnezeieștile Scripturi? Nu va culege numai osândă și întunecime a minții, prin aceea că a deschis ușa dracilor care-l războiesc? Căci

zice Domnul: „Dacă cu lemnul verde fac acestea, ce va fi cu cel uscat?”, (Luca 23, 31); și „dacă dreptul abia se va mântui, cel nedrept și necredincios unde se va arăta?” (1 Petru 4, 18). Și dacă pe cei ce au toată mintea nematerială și fără chip, adunată în pomenirea lui Dumnezeu, îi războiesc dracii, încât dacă nu le-ar sta Dumnezeu într-ajutor, prin smerita lor cugetare, nu ar izbuti rugăciunea lor să se înalțe, ci s-ar întoarce deșartă, ce vom face noi, ticăloșii, că nu grăim nimic, nici măcar în vânt, prin gură, ca să se milostivească Dumnezeu, fie și măcar mai târziu cândva și să coboare la lupta și la neputința noastră prin recunoștința ce l-am arătat-o?

Iar dacă dracii îi războiesc și pe cei desăvârșiți, să ascultăm ce zice Sfântul Macarie, că „nimeni nu ajunge desăvârșit în veacul de acum, fiindcă atunci n-ar mai fi arvună ceea ce se dă aici”. Și ca mărturie aduce pe oarecare dintre frați, care, rugându-se cu unii și îndată fiind răpit la cer cu înțelegerea și văzând Ierusalimul cel de sus și corturile sfinților, pe urmă coborând jos, a căzut din virtute și a ajuns la desăvârșita pierzare, pentru că își închipuia despre sine că a ajuns la ceva, și nu mai vârtos că are o și mai mare datorie, ca unul ce s-a învrednicit de o asemenea înălțare, nevrednic fiind și țărână după fire. Și iarăși zice tot acela: „Știu pe mulți, și mă număr și eu între aceștia prin experiență, și știu bine că nimeni nu este desăvârșit aici. Ci chiar de-ar ajunge cu totul nematerial și s-ar uni aproape cu Dumnezeu, păcatul merge pe urma lui și niciodată nu piere cu desăvârșire înainte de moarte”. Iar despre un oarecare se spune că în vreme ce se ruga, prin îngăduința lui Dumnezeu, spre folosul lui și al altora mulți, îl aruncau dracii în sus, luându-l de mâini și de picioare, și ca să nu se vatăme trupul lui căzând,

il primeau într-o rogojină. Și făcând aceasta de multe ori nu au putut să coboare mintea lui din ceruri²⁷⁸. Oare, unul ca acesta ar simți vreodată mâncarea, sau ar avea trebuință de aceasta, pentru neputința noastră, măcar că nici așa nu voim să luăm aminte. Și vai, un sfânt ca acesta era războit, iar noi nu avem nicio grijă de război. Sfinții sunt păziți prin smerenie de cursele diavolului, iar noi ne înălțăm din neștiință. Și cu adevărat mare neștiință este să se înalțe cineva la ceea ce nu are. „Căci ce ai, zice, ce n-ai luat de la Dumnezeu” în dar, sau prin rugăciunile vreunora; „iar dacă ai luat, ce te lauzi ca și când n-ai luat, ci singur ai făcut?” (1 Cor. 4, 7). Zice Avva Casian: „Smerenia se naște din cunoștință”. Iar ea naște dreapta socoteală, din care se naște pătrunderea, pe care o numește Proorocul „sfat”. Iar aceasta vede lucrurile după fire; și mintea se face moartă în privința lumii, prin vederea fapturilor lui Dumnezeu. Lui se cuvine slava, în veci. Amin.

Cuvântul 11

Cuvântul al unsprezecelea și litera l (lambda).

Smerenia naște darul de a deosebi

Făpturile sensibile după fire.

Este foarte bine a întreba în toate. Dar pe cei cercați (cu experiență); pe cei necercați e primejdios, neavând ei puterea de a deosebi. Căci această putere cunoaște vremea, trebuința, starea omului, câtimea, puterea, cunoștința celui ce întreabă și hotărârea lui, scopul lui

278. Evagrie, *Cuvânt despre rugăciune*, cap. 111, *Filocalia rom.*, 1, p. 113.

Dumnezeu și al fiecărui cuvânt din dumnezeiasca Scriptură și alte multe. Iar cel ce nu are darul deosebirii ostenește poate mult, dar nu poate izbândi nimic. De se va afla cineva având acest dar va fi călăuză orbilor și lumină celor din întuneric. Suntem datori deci să-i încredințăm lui toate și să le primim de la el, chiar dacă nu înțelegem, poate, cum am voi, din lipsa de cercare (experiență). Dar cel ce are darul deosebirii poate face pe cineva să primească cele spuse de el, fie că vrea, fie că nu vrea, fiindcă duhul cercetează și descoperă lucrurile dumnezeiești, putând sili mintea să creadă chiar dacă nu vrea, cum s-a întâmplat cu Ionă, cu Zaharia și cu David scăpat de tâlhari, oprindu-l îngerul să grăiască ceva afară de rânduiala cântării lui.

Iar dacă nu se află cineva cu darul deosebirii între oamenii de acum, pentru că lipsește smerenia care îl naște, suntem datori să ne rugăm cu stăruință înaintea fiecărei fapte, cum zice Apostolul. Și chiar dacă suntem lipsiți de mâini cuvioase, sau de curăția sufletului și a trupului, să fim măcar în afară de pomenirea răului și de gânduri pătimăse. Căci aceasta vrea să spună cuvântul apostolic care poruncește să ridicăm „mâini cuvioase, fără mânie și fără gânduri gâlcevitoare” (1 Tim. 2, 8). Și dacă cugetăm ceva potrivit cu Dumnezeu, să facem aceasta fără patimă, chiar dacă nu va fi poate un lucru foarte bun. Pentru nepriceperea noastră și pentru voia de a-l face potrivit cu scopul lui Dumnezeu, ni se va socoti prin har ceea ce am făcut, ca bun, dacă nu s-a făcut din patimă, ci pentru voia lui Dumnezeu, cum s-a zis. Aceasta la caz de nevoie și numai pentru bună-tatea lui Dumnezeu.

Dar unde se caută voia proprie, și nu a lui Dumnezeu, acolo este îngâmfare, și Dumnezeu nu-și arată

bunăvoința, nici nu-Și descoperă sfatul Său, ca nu cumva cunoscând cineva și nefăcând, să se osândească și mai mult. Pentru că toate câte ni le dă Dumnezeu și toate câte nu ni le dă, spre folosul nostru o face, chiar dacă noi, ca niște prunci, nu ne dăm seama. Nu trimite Sfântul Lui Duh celui ce nu s-a curățit pe sine de patimi prin fapte trupești și morale, ca nu cumva să încline acesta din obișnuință spre patimi și să se facă vinovat față de Duhul Sfânt venit în el. Dar după ce a stăruit cineva vreme îndelungată în nevoință și și-a curățit întâl trupul de păcatul cu lucrul, mic și mare, apoi sufletul de toată pofta și de tot felul de mânie, iar purtările și le-a înfrumusețat printr-o bună obișnuință ca să nu mai facă nimic fără voia minții prin cele cinci simțuri, nici omul dinăuntru să nu mai încuviințeze ceva din acestea, și tot omul s-a supus lui Dumnezeu, atunci și Dumnezeu îi va supune lui toate cu harul Duhului Sfânt prin nepătimire. Căci întâi trebuie să se supună el legii lui Dumnezeu, și apoi își va supune ca ființă rațională cele ce sunt date sub mâna lui, ca – cugetând – să împărățească precum i s-a rânduit de la început, printr-o stăpânire înțeleaptă, neprihănită, bărbătească și dreaptă. Ajuns la această stare, aici își liniștește mânia prin molcomirea poftei, aici își alină pofta prin asprimea mâniei; și cunoaște că este împărat și lucrează cu toate mădularele trupului după porunca lui Dumnezeu și nu mai e furat ca mai înainte de uitare și de neștiință. Prin îndeletnicirea cu Dumnezeu ajunge atunci străvăzător și începe să vadă de mai înainte cursele pregătite de diavol și toate cele ce i se întâmplă în ascuns prin furarea atenției.

Nu prevede, desigur, cele viitoare, ca proorocii, căci aceasta e mai presus de fire și se dă spre folosul obștesc. Dar străvederea este un lucru firesc; ea iese doar la iveală de sub stăpânirea patimilor prin care se ascundea ca într-un întuneric, după ce s-a curățit mintea. Prin cugetarea smerită vine harul și deschide ochiul sufletului, pe care-l orbise diavolul, și îndată începe omul să vadă lucrurile după fire și nu se mai lasă fermecat de vederea din afară a lucrurilor, ca mai înainte. Căci unul ca acesta privește fără împătımire aurul, argintul, pietrele prețioase, și nu se amăgește, nici nu judecă greșit, ca un pătimas, și cunoaște că din pământ sunt acestea, ca și celelalte materii ale lumii, cum zic Sfinții Părinți. Privește pe om și cunoaște că din pământ este și în pământ se va întoarce.

Dar această privire nu vine din simpla judecată. Căci toți oamenii cunosc acestea prin experiență, dar stăpâniți de patimi se împătimesc de lucruri. Iar dacă cineva socotește, din părerea de sine, că a ajuns să privească lucrurile după fire, fără ostenele și virtuțile de mai înainte, nu e nicio mirare. Căci aceasta știe să facă și pe orbi să-și închipuie că vad, și pe nebuni să se laude în deșert. Dar dacă ar fi așa de ușor să se vadă lucrurile după fire numai prin simpla judecată, ar fi de prisos plânsul și nevointa cea de multe feluri și smereția și harul de sus și nepătımirea. Dar nu este așa. Căci adeseori este mai ușoară vederea celor atotsimpli și cu mintea curată de lucrurile și de răutățile lumii, când i se întâmplă unuia din aceștia să se supună unui părinte duhovnicesc și încercat, sau asemenea celor vechi, prin iconomia harului, încă înainte de a-și cunoaște dreapta sau stânga lui, cum zice Solomon.

Dar dacă am slujit patimilor din tinerețe și ne-am nevoit cu toată râvna într-o răutate și vicleșug, este cu neputință să ne izbăvim de asemenea rele fără ostenală, fără vreme și fără Dumnezeu, ca să putem dobândi astfel acea vedere. Ci mai întâi trebuie să iubim virtuțile înainte pomenite și să ne îngrijim de ele cu lucrul și cu cuvântul într-o toată sârguința. Dar se întâmplă adeseori că nici așa nu ni se fac de folos sârguințele noastre, fie pentru că nu răbdăm încercările până la sfârșit, fie pentru că nu cunoaștem calea sau scopul, sau fie din lene, sau din necredință, sau din alte multe pricini cărora nu le este număr. Iar dacă se va întâmpla chiar într-un asemenea caz ca să ne aflăm peste măsură de departe de țintă, cum vom îndrăzni să zicem că am ajuns la străvechea frumusețe, afară doar că ne amăgim prin plăcerea de noi înșine și de pierzania ascunsă? Căci precum ocărârea de sine înseamnă o sporire ascunsă, pentru faptul că înaintăm bine și nu simțim, așa și părerea de sine și plăcerea de sine înseamnă o pierzanie ascunsă, pentru faptul că ne-am întors înapoi și nu știm. Și cu adevărat așa este. Căci în sufletul iubitor de slavă deșartă se întorc și patimile curățite de har, iar Domnul zice: „Când a ieșit duhul necurat” (Matei 12, 43), și celelalte. Pentru ce? Pentru că nu are lucrare duhovnicească locul de unde a ieșit, nici smerenie. De aceea se întoarce pentru ca să-l robească cu adaos de multe alte rele și se așază acolo. Cel ce înțelege să înțeleagă! Căci nu vrea Cuvântul să le spună deschis toate, dar nici să treacă peste ele, ci precum folosește. Pentru că zice Gură de Aur: „Mare binefacere a lui Dumnezeu este și aceasta, că unele cuvinte ale dumnezeieștilor Scripturi sunt deslușite, iar altele

nelămurite, ca prin cele dintâi să venim la credință și la osârdie, și să nu cădem din prea mare neînțelegere în necredință și nepăsare, iar prin celelalte să ne trezim la întrebare și osteneală, și să ne izbăvim de mândrie și să aflăm smerenia, prin aceea că nu putem să înțelegem. Și așa să culegem din amândouă smerenie și dorul după Dumnezeu, dacă primim simțirea darurilor făcute nouă”.

Deci a cincea vedere și întărire despre care e cuvântul de față este acesta: să poată vedea cineva cu lucrul fapțurile sensibile și gândurile prin darul deosebirii și să nu fie ținut de vreo amăgire întru neștiință și să facă ceva cu patimă în afară de scopul lui Dumnezeu, sau să încuviințeze vreun gând, ci chiar dacă ar sta înaintea morții, să nu se abată de la scopul dumnezeiesc, cu cuvântul și cu lucrul. Iar aceasta s-a spus despre sfârșitul cunoștinței, fiindcă la început, ca învățăcel, lucrează de silă potrivit scopului. Și dacă, biruit de obișnuință, se abate poate puțin de la lucrul său, aceasta e fie printr-o economie mai înaltă, ca să se întoarcă îndată cu multă smerenie, fie din părerea de sine care-l face să se înalțe. Iar când se află într-o astfel de dispoziție, să știe că harul, certându-l, îl învață să se smerească și să cunoască de unde primește puterea și cunoștința, „ca să nu fim încrezându-ne în noi, ci în Cel ce ne-a ridicat pe noi” (2 Cor. 1, 9), și celelalte. Aceasta se întâmplă și aici. Căci dacă rabdă cineva fără să se înalțe și fără să se întoarcă de la virtute, se ridică și el prin mortificarea trupului și a lucrurilor la cunoștința celor ce sunt. Pentru că, după Apostol, omul se împreună-răstignește trupestă prin faptele trupesti, și sufletește prin faptele sufletești, și apoi se îngroapă împre-

ună prin omorârea simțurilor și a cunoștinței celei după fire și învie duhovnicește prin nepătimire în Hristos Iisus Domnul nostru (Rom. 6, 4-10; Gal. 6, 14)²⁷⁹. Căruia I se cuvine slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 12

Litera m (mi) și cuvântul al doisprezecelea.

El arată experiența contemplării

Celor sensibile și trebuința

Ca nimeni să nu întrebe la vreme nepotrivită.

Până ce mintea n-a dobândit omorârea patimilor, nu-i folosește să vină la contemplarea celor sensibile. Iar dacă e împrăștiată de griji și nu se adună în meditația dumnezeieștilor Scripturi întru cunoștință și liniște, omul se întunecă și mai mult prin uitare și vine cu încetul la neștiință, chiar dacă unul ca acesta a ajuns poate la cunoștința minții. Aceasta i se întâmplă mai ales dacă cunoștința nu i-a venit de la har, fără să știe el, ci din citire, și află despre asemenea taine numai de la cei ce le-au trăit. Căci precum dacă plugarul nu-și lucrează pământul, acesta se face vârtos, oricât ar fi de bun, așa și mintea, dacă nu se adună în rugăciune și citire, și nu are acestea ca lucrare, se îngroașă și cade în neștiință. Și precum pământul chiar dacă e plouat și străbătut de soare, nu aduce folos plugarului, dacă acesta nu-l seamănă și nu-l păzește, așa nici mintea nu poate avea cunoștința fără fapta morală, chiar dacă a primit-o pe aceea de la har; ci pe măsură ce se

279. Verset tâlcuit de Sf. Maxim în: *Suta întâi a capetelor gnostice*, 67 (*Filocalia rom.*, II, p. 183-184).

întoarce încetul cu încetul, din nepăsare, spre patimi, îndată rătăcește. Și chiar dacă vede întrucâtva, pentru părerea de sine, e părăsită de har.

De aceea Părinții, chiar dacă au împrăștiat adeseori, din bătrânețe și neputință, faptele trupești, niciodată nu le-au împrăștiat pe cele sufletești. Fiindcă în loc de cele trupești, aveau slăbiciunea trupească ce putea ține trupul sub asuprire. Dar a păzi sufletul fără păcat, ca să lumineze mintea, fără fapta morală, este cu neputință. Pentru că uneltele le schimbă plugarul adeseori; poate uneori le și scoate din întrebuințare. Dar pământul nu-l lasă niciodată nelucrat sau nesemănat și nesădit și nici roada nepăzită, dacă vrea să se împărtășească din ea.

Iar dacă este cineva hoț și tâlhar și nu vrea să intre pe poarta aceasta, ci se urcă prin altă parte, cum zice Domnul (Ioan 10, 1), de unul ca acesta nu ascultă oile, adică înțeleșurile dumnezeiești, după dumnezeiescul Maxim²⁸⁰. Fiindcă hoțul nu intră decât ca să fure prin auz și să înjunghie prin explicare străină (prin alegorie), neputând ridica Scriptura²⁸¹, și ca să se piardă pe sine și înțeleșurile prin cunoștința sa mincinoasă, ce vine din părerea de sine. Dar păstorul păzește oile împreună cu înțeleșurile, ca un bun ostaș al lui Hristos, cum zice Apostolul, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. El intră prin poarta îngustă, adică prin cugetarea smerită, și prin ușa nepătimirii. Și înainte de a se învrednici de harul de sus, se adună din împrăștiere și învață

280. *A doua sută a capetelor despre dragoste*, 55, *Filocalia rom.*, 2, p. 95. Vezi și Cuv. 18 din acest volum, p. 284.

281. ἀνάγειν τὴν γραφὴν – neputându-se ridica la sensurile înalte sau neputând ridica vălul de pe Scriptură.

din auz despre toate. Și de câte ori vine vreun lup în chip de oaie, îl alungă prin disprețuirea de sine, zicând: „Nu știi cine ești, Dumnezeu știe”. Iar dacă vine un înțeles cu îndrăzneală și cere să fie primit, zicând: „Dacă nu-ți fixezi înțelesurile și nu deosebești lucrurile, ești necredincios și neștiutor”, acesta îi răspunde, după dumnezeiescul Gură de Aur: „De zici că sunt nebun, așa e, dar eu știu că nebunul în lumea aceasta se face înțelept, după Apostol (1 Cor. 3, 18); iar Domnul zice că fiii veacului acestuia sunt mai înțelepți pentru neamul lor decât fiii Împărăției cerurilor” (Luca 16, 8).

Și pe drept cuvânt. Fiindcă cei dintâi doresc să biruiască, să se îmbogățească, să se înțeleptească, să se preamărească, să stăpânească și alte ca acestea. Și chiar dacă nu ajung la acestea și le rămâne fără folos osteneala, ei se sânguiesc totuși mai presus de puterea lor, spre acestea. Iar ceilalți vor să aibă cele potrivnice celor pomenite înainte. Și prin ele iau adeseori încă de aici cununa fericirii de acolo. Ei se sânguiesc, ca și aceia, dar ca mintea să câștige libertatea după har. Căci prin ea pot să-și țină amintirea necăzută în uitare și înțelesurile sau să le cunoască ca mărturisite de dumnezeieștile Scripturi și de cei ce au experiența cunoștinței duhovnicești, sau să nu le cunoască, chiar dacă sunt întru cunoștință multă, din neputința de a le pricepe, cunoscând că înțelesurile dinainte de aceasta erau ispite spre cercarea libertății lor. Cel smerit cu cugetul se sânguiește, adică, să respingă raționamentul și scopul său și să nu-i dea crezare, ci mai degrabă să se teamă și să întrebe cu multe lacrimi și să alerge la smerenie și la disprețuirea de sine, socotindu-și spre mare pagubă cunoștința și darurile; iar cel mândru se grăbește

să-și întemeieze înțelegerile sale, neauzind pe Scărarul care zice: „Să nu căutăm cele ale vremii înainte de vreme”, și următoarele, sau pe Sfântul Isaac, care învață: „Să nu intri cu îndrăzneală înăuntru, ci mulțumește în tăcere”, sau pe Gură de Aur, care spune, învățând de la Apostol: „Nu știu”, sau pe Damaschin, care zice despre Adam că nu era vremea să purceadă la contemplarea celor sensibile²⁸². Căci simțurile pruncilor sunt neputincioase pentru hrană vârtoasă și au trebuință de lapte, cum zice Apostolul (Evr. 5, 12). De aceea să nu căutăm contemplația până nu e vremea de contemplație, ci să dobândim mai întâi în noi înșine pe maicile virtuților, și cunoștința va veni de la sine, cu harul lui Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 13

Litera n (ni) și cuvântul al treisprezecelea.

E lesne cunoștința celor inteligibile

Sau a oștilor netrupești înțelegătoare,

A căror dovadă o ia cel ce vede din cele sensibile.

Cunoștința se face inteligibilă după deprinderea în contemplația sensibilă. Dar cel ce ajunge la această cunoștință nu vede inger. Căci cum poate să vadă omul, care nu-și vede nici sufletul său, o realitate nematerială, care e cunoscută numai Făcătorului? Pentru folosul cel de obște însă, ingerii au luat anumite înfățișări pentru

282. *Dogmatica*, cartea II, cap. 11, unde se dă și citatul din Apostol, de mai jos. Iar Sf. Grigorie Teologul în *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului* spune: „Pomul cunoștinței nu s-a sădit dintru început rău, nici nu a fost oprit din vreo zavistie..., ci era bun, dacă în bună vreme ar fi fost împărtășit”.

părinții noștri, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar nouă nu ni se întâmplă nici aceasta, deoarece vrem aceasta din părerea de sine și n-avem nicio grijă de folosul obștesc, nici nu pătimim ceva potrivit cu Dumnezeu. De aceea, cel ce pofteste ceva de felul acesta dorește să vadă mai degrabă drac. Căci zice Apostolul că acesta ia înfățișare de înger al luminii (2 Cor. 11, 14). Mai degrabă când cineva nu urmărește niciodată unele ca acestea și nu le crede chiar ochilor dacă i s-ar arăta, i se arată poate, dacă le primește spre folosul obștei. Deci se cunoaște aceasta prin aceea că nu vrem să primim nici în vis un lucru ca acesta, sau, dacă ni se arată, nu facem caz, ci ne purtăm ca și când n-am ști ceva. Fiindcă îngerul adevărat are putere de la Dumnezeu și face mintea să se liniștească și să-l primească, chiar dacă nu vrea. Dar dracul nu poate să facă aceasta, ci numai când vede mintea că îl primește i se arată, după îngăduința lui Dumnezeu. Iar de nu e primit, se depărtează, alungat de îngerul păzitor de la dumnezeiescul Botez, dat fiind că mintea nu și-a vândut libertatea.

Acestea așa sunt. Dar grăind despre vederea celor de sus, se cuvine să se arate că sunt nouă cete, după marele Dionisie²⁸³ și după cum aflăm din toate Scripturile, iar cele nouă cete au numiri după fire și lucrare. Ele se zic netrupești, fiind nemateriale, și înțelegătoare, fiind minți; apoi oști, fiind duhuri slujitoare ale Împăratului tuturor. Mai au și alte numiri comune și particulare. Astfel se numesc Puteri și Îngeri. Numirea dintâi este pe de o parte a unei singure cete, iar după lucrare se numesc Puteri toate nouă, putând să împlinească

283. *Ierarhia cerească*, cap. VI. Vezi și nota Sf. Nicodim Aghioritul la cap. 23, partea I a *Nevăzutului război*.

voile dumnezeiești. Numirea de Îngeri este, iarăși, numirea deosebită a unei singure cete, cea dintâi de la noi în sus, iar de la tronul neapropiat a noua; iar după lucrare se zic toți îngeri, ca unii ce vestesc poruncile dumnezeiești oamenilor. „Căci la Iov a venit alt înger, zice Solomon, și nu era înger sfânt”. Fiindcă a fost lăsat singur, zice Gură de Aur, și a venit să-i vestească. Dar și pe Domnul îl prevestește dumnezeiasca Scriptură cu înger. De Avraam se zice că a ospătat îngeri și unul din ei era Domnul fără de trup, cum zice Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu: „Avraam a privit în cort taina din Tine, Născătoare de Dumnezeu: că pe Fiul Tău L-a primit fără de trup” și celelalte. Și iarăși: „În cuptor cu tinerii era El”. E numit Înger după lucrare, cum zice proorocul Isaia: „Înger de mare sfat” (Isaia 9, 5). Căci însuși Domnul a zis: „Cele ce le-am auzit de la Tatăl, acelea le voi vesti vouă” (Ioan 12, 50). Lui I se cuvine slava în veci. Amin.

Cuvântul 14

Cuvântul de față și litera x (xi)

E despre nepătimirea adevărată, în general.

Avem până acum patrusprezece capete,

Cu harul lui Hristos, pe scurt.

Străin lucru și minunat este nepătimirea, pentru că poate face pe omul care a biruit patimile, prin deprindere, imitator al lui Dumnezeu, pe cât e cu putință omului. Căci pătimind cel nepătimitor și fiind războit de draci și de oameni răi, se află ca și când altul ar pătimi, cum erau sfinții Apostoli și mucenicii. Când e slăvit, el nu se înalță, și când e ocărât, nu se mârnește.

Căci el socotește că cele plăcute sunt dar și pogorământ al lui Dumnezeu, de care nu e vrednic, iar cele grele îi sunt spre cercare; și că cele dintâi se dau aici după har spre mângâiere, iar celelalte spre smerita cugetare și spre buna nădejde în veacul viitor. Și e ca un nesimțitor ce are multă simțire a durerilor, prin darul deosebirii. Fiindcă nepătimirea nu este o singură virtute, ci un nume pentru toate virtuțile. Căci precum omul nu e un singur mădular, ci pe om îl arată multele mădulare ale trupului, și nici ele singure, ci împreună cu sufletul, așa și nepătimirea este împreunarea (sin-teza) multor virtuți. Iar în loc de suflet el are pe Duhul Sfânt. Pentru că toate faptele duhovnicești pomenite sunt fără suflet dacă nu au pe Duhul Sfânt, de la care și-a luat și numirea cel ce se numește duhovnicesc. Căci de nu va lepăda sufletul patimile, nu va veni Duhul Sfânt în el. Iar fără Duhul Sfânt această virtute cuprinzătoare nu se numește nepătimire. Ci chiar dacă ar fi, poate, cineva astfel, el se află mai degrabă într-un nesimțire.

De aceea și elinii, necunoscând acestea, zic: „Nu te face nepătimitor (apatic) ca un lipsit de suflet, nici pă-timaș, ca un lipsit de rațiune”. Spunând că nepătimi-torul e lipsit de suflet, o spuneau după cunoștința lor, neavând cunoștința Duhului Sfânt²⁸⁴. Iar spunând de-spre omul pătimaș că este fără rațiune, aveau dreptate, și aceasta o spunem și noi. Dar nu o spunem aceasta

284. Aici se face o deosebire categorică între apatia filosofică sau budistă și nepătimirea creștină. Aceea e nesimțire, iar aceas-ta e plină de simțire în Duhul Sfânt. Ea nu e numai ceva negativ (lipsa de patimi), ci ceva pozitiv (sinteză de virtuți) și, mai mult decât aceasta, o simțire produsă de Duhul Sfânt. Sau, cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul, nepătimirea rodește dragostea (*Capete despre dragoste*, I, 2; II, 30).

fiindcă am învățat-o de la ei. Căci aceasta n-ar fi cunoștință, nici experiență. Ci pentru că având experiența tiraniei patimilor, am învățat din ceea ce am pățit. Și mai scriem ca unii ce am învățat să dobândim virtuțile de la Părinții care s-au învrednicit de nepătimire. Căci zic aceia că cel foarte pătimas ajunge ca un rob și ca un nesimțitor din prea mare alipire la patimi și aici se pornește fără să cugete, ca dobitoacele, împins de vreo poftă, aici caută să-și răzbune cu mânie pentru neîmplinirea unei pofte, scrâșnind din dinți ca o fiară împotriva semenilor. Tot așa și omul nepătimitor se face nesimțitor din dragoste desăvârșită față de Dumnezeu. Și aici își îndreaptă toată preocuparea către Dumnezeu, aici către contemplarea vreuneia din minunile Lui, sau către vreun cuvânt din dumnezeieștile Scripturi, după cum zice Sfântul Nil. Și chiar dacă s-ar afla în mijlocul multora, sau în piață, mintea lui se simte de parcă ar fi singur. Iar această stare vine din păzirea dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos, Căruia I se cuvine slava și stăpânirea în veci. Amin.

Cuvântul 15

Păzirea poruncilor dumnezeiești

Este dovada iubirii lui Dumnezeu și a aproapelui.

De aceea cuvântul despre dragoste

E cuvântul de față, și litera o (omicron).

El este al cincisprezecelea,

Căci dragostea este începutul și sfârșitul Legii.

Cel ce vrea să spună ceva despre dragoste îndrăznește să grăiască despre Dumnezeu însuși. Căci zice Ioan Teologul: „Dumnezeu este iubire, și cel ce rămâne

în iubire rămâne în Dumnezeu” (1 Ioan 4, 16). O, minune! Această cea mai de căpetenie dintre virtuți este proprie firii. Pentru aceea o pomeneste legea printre cele dintâi, poruncind: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău”, și celelalte (Lev. 19, 18; Luca 10, 27).

Deci eu auzind cuvintele „din tot”, m-am umplut de uimire și n-am mai avut lipsă de celelalte cuvinte. Căci „din tot sufletul” înseamnă că din rațiune, mânie și poftă. Pentru că din acestea trei se alcătuieste sufletul. Mintea cugetă pururea la cele dumnezeiești; pofta Îl pofteste numai pe El neîncetat și nu pe altcineva, odată ce legea a spus că „din tot”; iar mânia se pune în mișcare în chip firesc împotriva celor ce împiedică această poftă și numai împotriva lor. Bine a zis deci că Dumnezeu este dragoste.

Dacă deci vede Dumnezeu cele trei puteri ale sufletului avându-și dorul numai spre El, cum a poruncit, neapărat că și El, bun fiind, nu numai că iubește pe om, ci Se și sălășluiește în el și petrece în el, precum a zis, prin venirea Duhului. Iar trupul se va supune chiar fără voie rațiunii, ca nerațional, și nu va mai pofti împotriva Duhului, cum zice Apostolul (Gal. 5, 17). Ci precum soarele și luna se călăuzesc după porunca Domnului pentru a lumina lumea, măcar că sunt neînsuflețite, așa și trupul va lucra după voia sufletului faptele luminii.

Și precum soarele călătorind de fiecare dată de la răsărit până la apus dă o zi, iar lipsind el, se face noapte, așa și fiecare virtute pe care o săvârșește omul luminează sufletul, iar ascunzându-se ea se face patimă și întuneric, până ce agonisește omul iarăși virtutea și prin aceasta vine lumina. De asemenea, precum soarele începând de la marginea răsăritului și mutându-și pe încetul lumina până la cealaltă margine se împli-

nește vremea, așa și omul crescând pe încetul de la începutul virtuților se face nepătimitor. Și precum discul lunii crește și scade în cursul unei luni, așa și omul crește și se micșorează cu fiecare virtute, până ce ajunge la deprinderea virtuții cu pricina; și aici suferă necazuri după Dumnezeu, aici se veselește mulțumind lui Dumnezeu, fiind nevrednic de dobândirea virtuților; aici iarăși se luminează și aici se întunecă, până ce se împlinește drumul. Unele îi vin cu bun rost din pricina înălțării, altele din pricina deznădejzii²⁸⁵. Precum soarele își face în veacul de acum schimbările și luna creșterile și micșorările, iar în veacul viitor cei dreپți se vor bucura pururea de lumină, iar cei păcătoși ca mine vor avea parte de întuneric, așa și acum, înainte de dragostea desăvârșită și de contemplația îndumnezeită, sufletul își are schimbările amestecate, iar mintea întunecimile împreunate cu virtuțile și cunoștințele, până ce se va învrednici omul de lucrarea veacului viitor prin dragostea desăvârșită, pentru care se face toată osteneala. Căci pentru dragoste ascultă de poruncă cel aflător în ascultare; pentru ea se face sărac și rob bogatul și cel slobod, ca să lase, celor ce vor să le aibă, pe ale lui și pe el însuși; și cel ce postește, de asemenea, ca să mănânce alții cele ce le-ar fi mâncat el. Și, simplu grăind, toată lucrarea se face sau pentru dragostea de Dumnezeu, sau pentru dragostea de aproapele. Și anume cele spuse înainte și cele asemenea lor se fac pentru

285. Omul pe de o parte crește prin virtute, pe de alta, se micșorează, imputinându-i-se egoismul; pe de o parte, virtutea îi aduce bucurie, pe de alta, încercare. Când e primejdie să se mândrească pentru virtute, vin încercări, când e primejdie să deznădăjduiască, îi vine bucuria. E de remarcat apoi funcția de luminare ce o atribuie virtuții, conform Sf. Grigorie de Nyssa.

dragostea aproapelui. Iar privegherea, psalmodierea și cele asemenea lor, pentru dragostea de Dumnezeu. Că Lui I se cuvine slava, cinstea și stăpânirea în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 16

Litera p (pi) și cuvântul al șaisprezecelea

Se ocupă pe scurt de cunoașterea lui Dumnezeu,

Deoarece mulți au grăit

În multe reguli și cuvinte despre teologie.

Toate câte le-a făcut Dumnezeu au început, iar dacă vrea El, și sfârșit. Pentru că din nimic s-au făcut. Dar Dumnezeu nu are nici început, nici sfârșit. De asemenea nici virtuțile Lui, pentru că niciodată n-a fost fără ele. Ci totdeauna este suprabun și drept, atotînțelept, atotputernic, neînfrânt, nepătimitor, nescris împrejur, nehotărnicit, neaflat, necuprins, fără sfârșit, veșnic, necreat, neschimbat, neîncetat adevărat, necompus, nevăzut, nepipăit, neînțeleș, desăvârșit, mai presus de ființă, negrăit, mult-milostiv, atotîndurat, atotvăzător. Dar având virtuțile, zice marele Dionisie, nu e silit să o împlinească pe fiecare, ca cei virtuoși, ci săvârșește virtutea fiindcă vrea și se folosește slobod și cu deplină stăpânire de fiecare, ca de o unealtă.

Dar îngerii și oamenii virtuoși sunt așa prin har. Căci după ce au primit existența de la El, s-au făcut prin imitarea Lui și drepti și înțelepți. Aceștia, fiind făpturi, au trebuință de ajutorul și de înrăurirea Atotîitorului, fără de care nu pot să aibă nici virtute, nici înțelepciune. Pentru că făpturile sunt schimbăcioase și compuse din

lucruri felurite. Dar Dumnezeu e netrupesc, simplu, fără de început, un singur Dumnezeu închinat și preamărit de toată zidirea în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Iar cel ce s-a făcut asemenea Lui are, la fel, o singură voință, și nu mai multe, compuse. De asemenea, el are mintea simplă și ca stare ea petrece pururea în Cel fără chip, cât depinde de ea. Dar după o rânduială cu bun rost, coboară iarăși de la Cel fără chip la contemplarea a ceva din Scriptură sau din făpturi. Și ca să nu se osândească, poartă grijă de trup, nu pentru că, iubindu-l, ar vrea să-l înviioreze pe acesta, ci ca să nu-l facă cu desăvârșire nefolositor și din pricina aceasta să fie osândit, cum s-a zis mai înainte. Căci precum mintea nu leapădă afectele (patimile) din jurul ei, ci se folosește de ele potrivit cu firea, așa nici sufletul nu leapădă trupul, ci-l întrebuințează pe acesta în tot lucrul bun. Și precum mintea stăpânește pornirile nesocotite ale afectelor îndreptând pe fiecare dintre ele spre voia dumnezeiască, așa stăpânește și omul mădularele trupului, devenind astfel o singură voie și nu multe²⁸⁶. Căci

286. Deși în text sunt numite tot patimi (τά πάθη), e vorba nu de patimile rele, ci de afectele naturale, care numai printr-o rea întrebuințare devin patimi rele. Ele devin rele când nu sunt supuse rațiunii (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, IV, 45). Afectele nu sunt suprimate în viața duhovnicească, pentru că ele sunt expresia a două din părțile componente ale sufletului: iuțimea și pofta. (Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, IV, 44). Omul duhovnicesc nu se sărăcește de bogăția vieții lui sufletești, dar o aduce la unitate. El e ca o orchestră și în același timp ca un dirijor de orchestră. Dacă afectele lui s-ar manifesta de capul lor, ar produce cacofonia patimilor. Supuse însă comenzii unice a rațiunii, care vrea să execute prin ele partitura vocii divine, produc o armonie bogată și strălucitoare. Dacă omul ar fi numai rațional, ar fi lipsit de căldură, dulceață și bucurie, în sine și în raporturile cu ceilalți.

nu lasă nici cele patru elemente ale trupului sau măduarele lui cele multe să facă ce vor, nici cele trei puteri ale sufletului să gândească sau să miște trupul spre lucrare fără judecată și fără frâu, ci povățuindu-le cu înțelepciune duhovnicească, își face voința nedespărțită de cele trei puteri. Iar felurile acestei înțelepciuni sunt patru: chibzuința, neprihănirea, bărbăția și dreptatea, despre care a scris cele mai înalte lucruri Teologul întru Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 17

Iată acum cuvântul al șaptesprezecelea.

E despre una dintre virtuțile generale.

Am ajuns la litera r (rho).

Chibzuința e prima dintre cele patru.

Mai ușor este pentru toți cei ce vor, să învețe despre cele patru virtuți generale de la Teologul. Cu toate acestea, vom grăi puțin și aici despre fiecare din ele. Pentru că toată virtutea are nevoie de acestea patru și orice faptă are trebuință de cea dintâi, adică de chibzuință, și fără aceasta nu se face. Căci cum s-ar face un lucru oarecare fără chibzuință? Aceasta se naște din rațiune și stă la mijloc între abilitate și prea multa tîlcuire, și nechibzuință. Cea dintâi atrage chibzuința spre vicleșug și spre vătămarea sufletului celui ce-o are și al celor pe care-i poate (atrage). Iar cealaltă face mintea nesimțitoare și deșartă și nu o lasă să se îngrijească nici de lucrurile dumnezeiești, nici de ceva din cele de folos sufletului sau aproapelui. Cea dintâi se

aseamănă unui munte foarte înalt, cea de a doua unei prăpăstii. Cel ce călătorește prin șesul care se află în mijlocul lor este chibzuit. Iar cel ce calcă alături cu drumul, sau va cădea în jos, în prăpastie, sau va încerca să urce prea mult în sus și neaflând cărare se rostogolește fără voie tot în prăpastie și nu se poate ridica, fiindcă nu vrea să se întoarcă prin pocăință de la înălțimea muntelui la chibzuință. Dar cel ce a căzut în prăpastie, roagă cu smerenie pe Cel ce poate să-l aducă pe el la calea împărătească a virtuții. Cel chibzuit însă nici nu se înalță, mândrindu-se și căutând să vatăme pe cineva, nici nu se rostogolește fără minte și nu se vatămă de cineva; ci culegând cele bune, le păzește în Hristos Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 18

*Litera a optsprezecea este s (sigma),
Iar cuvântul de față, despre neprihănire.*

Neprihănirea este cugetul întreg, adică neștirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrânare, nici spre tocire, ci păzește bunătățile culese de chibzuință și leapădă pe toate cele rele și adună gândul la ea însăși și prin ea îl urcă la Dumnezeu. Ca un păstor bun, ea strânge înăuntru oile, sau înțelesurile dumnezeiești, și omoară neînfrânarea ca pe un câine turbat, prin îndepărtarea de la cele vătămătoare. Iar tocirea o alungă ca pe un lup sălbatic, pe care nu-l lasă să mănânce oile într-un colț, ci-l privește neîncetat și-l

face arătat cugetării, ca să nu se ascundă în întuneric și să petreacă împreună cu înțeleșurile sale.

Aceasta se naște din partea poftitoare a sufletului și fără de ea nu se păzește niciun bine, chiar dacă se poate face. Pentru că dacă nu este neprihănire, cele trei părți ale sufletului sunt duse fie în sus, fie în jos, adică sau spre învârtoșare, sau spre neînfrânare. Iar prin neînfrânare nu înțeleg numai pe cea care se îngrijește de lăcomia pântecelui și de curvie, ci toată patima și gândul care nu cugetă de bunăvoie după voia lui Dumnezeu. Căci această virtute le muncește pe toate acestea și stăpânește pornirile nesocotite ale sufletului și ale trupului și le îndreaptă către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin!

Cuvântul 19

Litera t (tau) și cuvântul despre bărbăție

Este al nouăsprezecelea.

Aceasta se naște din partea mâniaitoare

și se află la mijloc între semeție și lașitate.

Înșușirea bărbăției nu stă în a birui și a asupri pe aproapele. Căci aceasta este semeție și se află deasupra bărbăției. Dar nici în a fugi de frica ispitelor de lucrările și de virtuțile cele după voia lui Dumnezeu. Căci aceasta este lașitate și se află dedesubtul bărbăției. Bărbăția înseamnă a stărui cu răbdare în tot lucrul bun și a birui patimile sufletului și ale trupului. Fiindcă nu este lupta noastră împotriva trupului și a sângelui sau împotriva oamenilor, ca la iudeii de odinioară, la care cel ce biruia în războaie pe cei de alt neam făcea lu-

crul lui Dumnezeu, ci împotriva începătorilor și stăpânilor, adică a dracilor nevăzuți (Efes. 6, 12). Iar cel ce luptă biruie duhovnicește sau e biruit de patimi. Căci războiul acela era numai chipul războiului nostru.

Iar cele două patimi pe care le-am amintit, deși par potrivnice laolaltă, vin însă amândouă din neputință. Semeția se ține pe sus și înspăimântă, chipurile, ca un urs neputincios. Iar frica fuge ca un câine alungat. Pentru că nimeni din cei ce au una din aceste două patimi nu nădăjduiește în Domnul. De aceea nu poate să stea la război, fie pentru că se semețește, fie pentru că îi este frică. Iar cel drept, ca un leu, se încrede în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 20

Cuvântul douăzeci și litera y (ipsilon)

E despre dreptatea tuturor virtuților.

Aceasta dă tuturor măsura mereu egală

Și se naște din minte.

Dumnezeu e preamărit și prin dreptate, zice marele Dionisie²⁸⁷. Și pe drept cuvânt. Căci fără aceasta toate sunt nedrepte și fără aceasta nu pot sta. Ei i se mai zice și dreapta judecată, fiindcă dă fiecărei fapte măsura ei, mereu egală, ca să nu fie nici vreo lipsă în ceva prin aceea că voim prea puțin, nici vreo covârșire prin aceea că ne lăcomim la prea mult. Pentru că măcar că acestea par să fie potrivnice, ca fiind deasupra

287. *Despre numele divine*, cap. VIII, 9.

și dedesubtul dreptății, dar amândouă înclină spre câte o latură a nedreptății. Căci linia fie că se încovoiaie înăuntru, fie că se umflă în afară, se abate de la ținta ei. Iar cumpăna, de asemenea, în orice parte se apleacă, ia prea mult din partea cealaltă. Dar cel ce poate păzi dreptatea nu cade nici în jos prin nechibzuință, neînfrânare, lașitate și lăcomie, ca să se târască ca un șarpe pe pânțele, mâncând țărână și tăvălindu-se în patimile cele de necinste, nici nu se înalță cu dispreț în sus, prin abilitate, semeție, tocire și mulțumirea cu prea puțin, purtându-se cu viclenie, ci chibzuiește întru neprihănire și răbdă cu smerenie, cunoscând că a luat ceea ce are prin har, cum zice Apostolul (1 Cor. 4, 7; Matei 25, 29), și netăgăduind. Căci se nedreptățește pe sine însuși și pe aproapele, dar mai vârtos pe Dumnezeu, punându-și în socoteala sa izbânzile. El știe că dacă își închipuie că are peste tot vreun bine, se va lua de la sine ceea ce i se pare că e al lui, cum zice Domnul, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin!

Cuvântul 21

*Litera f (fi) și cuvântul douăzeci și unu.
Despre pacea desăvârșită a gândurilor,
Cum o învață oricare învățacel de la Domnul.
Căci aceasta este dată de la Dumnezeu.*

Zicând Domnul către Apostoli: „Pacea Mea dau vouă”, a adăugat „nu cum dă lumea” (Ioan 14, 27), sau nu simplu, ca oamenii țării aceleia când se salută zicând: „Pace vouă” și cum a zis Șumaniteanca: „Pace ție” (4 Regi 4, 23), sau Elisei către Ghiezi: „Și vei zice: pace

ție, către ea" (4 Regi 4, 26), adică pace bărbatului tău, pace copilului. Domnul vorbește aici de „pacea care covârșește toată mintea” (Filip. 4, 7) și pe care o dă Dumnezeu celor ce Îl iubesc pe El din tot sufletul, pentru războaiele și primejdiile răbdate înainte de ea. Căci de aceea a zis, iarăși, Domnul: „Întru Mine pace să aveți” și a adăugat: „În lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33). Aceasta înseamnă că chiar dacă cineva ar avea multe necazuri și multe primejdii de la draci și de la oameni, ținând pacea Domnului toate le va socoti ca nimic. Și iarăși a zis: „Să aveți pace întreolaltă” (Marcu 9, 50). Acestea toate le-a prezis lor Domnul, fiindcă aveau să ajungă în războaie și să rabde necazuri pentru El. Iar după un înțeles mai depărtat, fiecare dintre noi, credincioșii, suferim războaie și sminteli din partea patimilor, dar dacă avem pace cu Dumnezeu și cu aproapele, le biruim toate.

Acestea sunt lumea pe care a poruncit Ioan Teologul să o urâm (1 Ioan 2, 15); nu fapăturile, ci poftele lumești. Iar sufletul are pace cu Dumnezeu când are pace cu sine însuși și se face întreg după voia lui Dumnezeu. Și se face așa când are pace cu toți oamenii, chiar dacă suferă supărări grele de la ei. Căci prin răbdare nu se tulbură nicidecum, ci toate le suferă, tuturor le vrea binele, pe toți îi iubește pentru Dumnezeu și pentru fire. Pentru cei necredincioși plânge ca pentru niște pierduți, cum a făcut Domnul, și Apostolii, iar pentru cei credincioși se roagă și lucrează. Și așa primește pacea gândurilor și petrece cu mintea în contemplație și rugăciune curată către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 22

Cuvântul douăzeci și doi și litera h (hi).

Despre nașterea bucuriei din pace

Se va vorbi puțin.

Dar este o bucurie duhovnicească, și o altă bucurie.

„Bucurați-vă în Domnul”, zice Apostolul (Filip. 4, 4). Bine a zis „în Domnul”. Căci de nu va fi bucuria în Domnul, nu numai că nu va avea bucurie cineva, dar aproape niciodată nu se va bucura. Căci Iov cercetând viața omenească, a aflat-o cuprinzând tot necazul (Iov 14, 1; Eccl. 2, 23). Tot așa marele Vasile. Iar Grigorie al Nyssei a spus că păsările și celelalte animale se bucură pentru că sunt nesimțitoare, pe când omul rațional nu are nicio ușurare, din pricina plânsului. „Pentru că, zice, nu ne-am învrednicit să avem nici cunoștința bunătăților de la care am căzut. De aceea și firea ne învață mai mult să plângem, întrucât viața e împreună cu multe dureri și osteneli și e robită multor păcate”. Dar dacă are cineva neîncetat pomenirea lui Dumnezeu, se veselește. Căci zice psalmistul: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit” (Ps. 76, 3). Căci veselindu-se de pomenirea lui Dumnezeu, mintea uită de necazurile lumii și prin aceasta nădăjduiește în El și ajunge fără grijă. Iar lipsa de grijă o face să se bucure și să mulțumească. La rândul ei, mulțumirea, împreună cu recunoștință, face să crească darurile, și cu cât se înmulțesc facerile de bine ale lui Dumnezeu, cu atât crește mulțumirea și rugăciunea curată cu lacrimile bucuriei. Astfel omul iese pe încetul din lacrimile întristării și din patimi și vine la bucuria duhovnicească din orice prilej. Pentru cele plăcute se smerește și mulțumește, iar prin

încercări se întărește în el nădejdea în viitor. Și prin amândouă se bucură și iubește pe Dumnezeu și pe toți în chip firesc, ca pe niște binefăcători. Și nu află în toată zidirea ceva ce poate să-l vatăme. Ci luminat de cunoștința lui Dumnezeu, se bucură de toate fapăturile în Domnul, minunându-se de purtarea de grijă pe care o are pentru fapăturile Lui. Și nu numai de cele arătate se minunează, ca de unele vrednice de laudă, cel ce a ajuns la cunoștința duhovnicească, ci se uimește prin simțire și de cele nearătate celor neîncercați, ca de cele trebuincioase.

Nu se minunează numai de ziua, pentru lumină, ci și de noapte, căci tuturor le este noaptea de folos: celor lucrători liniște și ușurare; pe cei ce plâng îi aduce la pomenirea morții și a iadului; iar pe cei ce se îndeletnicesc cu purtările morale îi face să cugete și să cerceteze mai cu de-amănuntul binefacerile și așezarea moravurilor. Căci zice psalmistul: „Pocăiți-vă pe paturile voastre de cele ce grați în inimile voastre” (Ps. 4, 4), sau pocăiți-vă în liniștea nopții, amintindu-vă de alunecările ce vi s-au întâmplat în tulburarea zilei și vă sfătuți sau vă învățați să petreceți în imne și cântări duhovnicești, adică în rugăciuni și cântări, prin meditație și luare-aminte a citirii. Căci așa se câștigă o deprindere cuvioasă: meditând omul la cele ale zilei, ca să ajungă la simțire în liniștea nopții și să poată plânge pentru cele ce a păcătuat. Iar când harul îl duce la vreo sporire și află cu adevărat, și nu în nălucire, anumite fapte morale ale sufletului și ale trupului, săvârșite cu lucrul sau cu cuvintele, după porunca lui Hristos, mulțumește cu frică și cu smerenie, și se nevoiește prin rugăciune și lacrimi multe îndreptate către Dumnezeu să păzească

obiceiul acela bun, îndemnându-se pe sine spre ținerea de minte a lui, ca să nu se piadă iarăși prin uitare. Fiindcă numai după vreme îndelungată dobândim în noi vreo deprindere bună. Dar ceea ce s-a dobândit după vreme și osteneală îndelungată se poate pierde într-o clipită de timp.

Acestea despre cei lucrători. Cât despre cei contemplativi, noaptea are multe vederi, cum zice marele Vasile. Ea aduce aminte de fiecare dată despre facerea lumii, pentru pricina că toată zidirea se ascunde sub întuneric ca mai înainte, și ajută pe om să cugete cum cerul era odată singur, fără stele, precum nevăzute sunt acelea acum când sunt ascunse de nori. Iar intrând în chilie și privind numai întunericul, își aduce aminte de întunericul acela ce era deasupra adâncului. Și făcându-se iarăși cerul dintr-odată curat și el stând afară din chilie, se uimește de lumea de sus și aduce laudă lui Dumnezeu, cum zice Iov despre îngeri, când au văzut stelele (Iov 38, 7). Privește și pământul nevăzut și neîntocmit ca odinioară și pe oameni cufundați în somn ca și când n-ar fi, și se face prin simțire singur ca Adam și preamărește pe Ziditorul și Făcătorul zidirii întru cunoștință cu îngerii. Din tunetele și fulgerele ce se fac, își închipuie ziua Judecății; iar din glasurile păsărilor parcă ar simți glasul trâmbiței de atunci. Din răsărirea luceafărului și din arătarea zorilor, înțelege arătarea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci; iar din scularea oamenilor din somn, își ia o dovadă despre înviere, precum răsăritul soarelui îi dă o asemănare despre venirea Domnului; și precum cei ce întâmpină soarele prin cântare sunt ca sfinții ce vor ieși atunci înaintea Domnului în nori, așa cei ce trândăvesc și rămân dormind

sunt ca cei ce se vor osândi atunci. Cei dintâi veselindu-se în tot timpul zilei prin cântări de laudă, prin contemplație, rugăciune și prin celelalte virtuți, petrec în lumina cunoștinței, ca dreptii de atunci; ceilalți rămân în patimă și în întunericul neștiinței, ca păcătoșii de atunci.

Simpleu grăind, cel ce are cunoștință, află tot lucrul ca ajutorător spre mântuirea sufletului și spre slava lui Dumnezeu, pentru care s-au și făcut de Domnul și „Dumnezeul cunoștințelor”, cum zicea maica proorocului Samuel (1 Regi 2, 3)²⁸⁸. De aceea, „să nu se laude înțeleptul întru înțelepciune” (Ier. 9, 24), și celelalte, „ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă, că înțelege și cunoaște pe Domnul”, adică Îl cunoaște pe Domnul în înțelegere multă din făpturile Lui și Îl imită pe El, după putere, prin păzirea dumnezeieștilor Lui porunci, „ca să poată face judecată și dreptate în mijlocul pământului”, ca Acela (1 Regi 2, 10) (adică proorocind despre răstignirea și Învierea Domnului a zis ea acestea), și ca să pătimească împreună cu El prin dobândirea virtuților și să se slăvească împreună cu El, prin nepătimire și cunoștință²⁸⁹. Atunci va avea laudă în sine, ca cel ce s-a învrednicit să se facă robul unui astfel de Stăpân și următor al smereniei Lui, nevrednic fiind. Atunci i se va face lui, după Apostol, laudă de la Domnul (Rom. 2, 29).

288. Dumnezeu, creând lumea, o creează și spre a ne ridica prin lucruri la cunoștința Lui. El Se revelează chiar prin actul creației ca un Dumnezeu al cunoștințelor.

289. Omul dobândește virtuțile pătimind osteneli și încercări, dar puterea pentru pătimirea aceasta o are din împreună-pătimirea lui Hristos în el; și se ridică la nepătimire și cunoștință tainică prin aceea că se împărtășește de slava lui Hristos. Domnul Hristos repetă drumul pătimirii și slăvirii Sale cu fiecare dintre cei ce vor să urmeze Lui, sau să-L imite pe El.

Când atunci? Când va zice celor de-a dreapta: „Veniți, binecuvântații Părintelui Meu, de moșteniți împărăția” (Matei 25, 34). Căreia fie să ne învrednicim și noi toți, prin harul și prin iubirea Lui de oameni, Căruia I se cuvine slava și împărăția în veci. Amin!

Cuvântul 23

*Cuvântul al douăzeci și treilea e despre Scripturi.
Ca să nu afle nicio contrazicere
Cei ce vor să le cerceteze pe ele
Și să înțeleagă toate cele scrise cum trebuie.*

„Cântați cu înțelepciune”, zice proorocul (Ps. 46, 7), și „cercetați Scripturile”, zice Domnul (Ioan 5, 39). Și cel ce aude se luminează, iar cel ce nu aude se întunecă. Căci dacă nu ia cineva aminte la cele spuse, nu culege atâta rod din dumnezeieștile Scripturi, chiar dacă ar cânta și ar citi de multe ori. Liniștiți-vă și cunoașteți, zice, pentru că liniștirea adună mintea. Iar de va vrea cineva să ia aminte puțin, va cunoaște, după Apostol, „în parte” (1 Cor. 13, 12), mai ales de va avea puțină făptuire morală. Căci aceasta face mintea mult încercată de pe urma luptei cu patimile. Dar nu cunoaște toate tainele câte le are fiecare cuvânt al Scripturii ascunse la Dumnezeu, ci câte poate primi curăția minții de la har. Aceasta o știm de acolo că de multe ori cunoscând un cuvânt al Scripturii, reușim să descoperim unul sau două din scopurile pentru care s-au scris. Dar după o vreme oarecare, făcându-se mintea, poate, mai curată, se învrednicește de alt înțeles, mai înalt decât cel dintâi. Astfel, dându-și seama de nepriceperea sa

și minunându-se de harul lui Dumnezeu și de înțelepciunea Lui negrăită, omul se pomenește cutremurându-se înaintea Dumnezeului cunoștințelor, cum a zis proorocița Ana, că „Domnul e Dumnezeul cunoștințelor”.

Nu vorbesc despre ceea ce aude cineva din vreo carte sau de la vreun om. Căci aceasta nu este din curăția minții, nici din descoperire. Ci despre ceea ce cunoaște fără să-și creadă lui, până ce află dumnezeiasca Scriptură sau pe vreunul dintre Sfinți împreună mărturisind pentru înțelesul care a răsărit de la sine din cuvântul Scripturii, sau din vreun lucru sensibil, sau inteligibil.

Chiar dacă acesta, în loc de un singur înțeles, află sau aude de la dumnezeiasca Scriptură, sau de la Sfinții Părinți, mai multe, să nu fie fără crezare și să-și închipuie că aceasta e contrazicere. Pentru că uneori același lucru are mai multe scopuri, ca, de pildă, o haină. Dacă, deci, ar zice cineva despre aceasta că încălzește, iar altul că împodobește și iarăși altul că acoperă, toți trei spun adevărul, pentru că haina folosește pentru încălzit, pentru acoperământ și pentru podoabă; și toți trei au aflat scopul dumnezeiesc al hainei, având mărturie dumnezeiasca Scriptură și firea lucrurilor. Iar dacă cineva fiind răpitor sau hoț, vorbind de înțelesurile ei, ar zice că haina e bună spre a fi răpită sau furată, cu siguranță minte, fiindcă nici Scriptura, nici firea lucrurilor nu mărturisește că pentru aceasta s-a făcut, odată ce și legile pedepsesc asemenea fapte. Tot așa este cu orice lucru sensibil sau inteligibil, sau cu orice cuvânt al dumnezeieștii Scripturi. Pentru că sfinții nici nu cunosc tot scopul lui Dumnezeu cu fiecare lucru sau cuvânt al Scripturii, nici nu scriu deodată toate cele

cunoscute de ei. Nu cunosc totul, pentru că Dumnezeu este necuprins și înțelepciunea Lui nu are hotar, ca să cuprindă vreun înger sau om toate. Căci zice Gură de Aur despre cunoașterea vreunui lucru oarecare, că noi spunem despre el câte trebuie să le spunem acum, dar Dumnezeu pe lângă cele spuse cunoaște și alte laturi neînțelese. Și nu le spun nici sfinții toate deodată, pentru că nu e de folos ca să le spună toate câte le cunosc, din pricina neputinței oamenilor și ca să nu se lungească cuvântul și să se facă neplăcut sau neînțeles din pricina amestecării, ci ca cele spuse să fie măsurate, cum zice Teologul. De aceea unul și același, azi spune despre un lucru unele, și mâine altele. Iar aceasta nu este contradicție pentru auzitorul care are cunoștința sau experiența celor spuse. Și iarăși unul zice acestea, altul altele despre același cuvânt al dumnezeieștii Scripturi, pentru că harul dumnezeiesc le-a dăruit și pe acestea și pe acelea, potrivit cu oamenii și cu vremea.

Numai aceea trebuie să caute cineva, ca ceea ce se face și se zice să se facă și să se zică potrivit cu scopul dumnezeiesc și ca să aibă mărturie din dumnezeieștile Scripturi, ca să nu audă de la Apostol: anatema fie celui ce va binevesti altceva în afară de scopul dumnezeiesc, sau de firea lucrurilor, fie acela chiar înger (Gal. 1, 8), cum zic și marele Dionisie, marele Antonie și Maxim Mărturisitorul. De aceea zice Gură de Aur: „Nu fiii elinilor ne-au predat nouă acestea, ci dumnezeiasca Scriptură”.

Nu este contradicție dacă zice Scriptura despre oarecare că n-a văzut Babilonul în robie (Iez. 12, 13), iar în alt loc că l-au luat în Babilon cu ceilalți (Ier. 32, 5). Căci cine citește cu luare-aminte află în alt loc al Scrip-

turii că l-a orbit pe el și așa l-au luat în robie (4 Regi 25, 7). Prin urmare, a intrat în Babilon cum a zis unul despre el, dar nu l-a văzut pe acesta, cum a zis celălalt. Și iarăși unii zic din neiscușință că Epistola către Evrei nu este a lui Pavel Apostolul, și un cuvânt al Sfântului Dionisie nu este dintre celelalte cuvinte ale lui. Dar dacă ia aminte cineva, în cuvintele înseși află adevărul. Căci sfinții, când e vorba de un lucru al firii, descoperă scopul lui Dumnezeu întru toată amănunțimea, prin analiză, sau cunoștință naturală, sau prin contemplarea celor ce sunt, adică a fapturilor, care se întemeiază pe curăția minții; dar cercetează și Scripturile, cum zice Gură de Aur, cum cei ce vrând să descopere aurul din metalele pământului cercetează vinele cele mai subțiri, ca să nu cadă nici o iotă sau nici o cirtă, cum zice Domnul (Matei 5, 18). Iar iota este litera a zecea și cirta este cea numită mare, fără de care nu putem scrie drept.

Acestea s-au spus despre lucrurile firii. Dar când e vorba de un lucru sensibil sau inteligibil, care se petrece mai presus de fire, sau de un cuvânt al Scripturii, atunci cunosc prin înainte vedere și prin descoperire, dacă li se dă cunoștință despre acestea de la Duhul Sfânt. Iar dacă nu li se dă, ci spre folosul lor le rămâne lucrul necuprins, nu se rușinează să spună adevărul și să mărturisească neputința omenească, zicând: „Nu știu, Dumnezeu știe” (2 Cor. 12, 3), ca Apostolul, și cum zice Solomon: „Treii nu le cunosc, iar a patra n-o știu” (Pilde 30, 18), sau Gură de Aur: „Eu nu știu, chiar dacă m-ar numi ereticii necredincios; dar numească-mă și nebun”.

Și, simplu grăind, aceștia având înțelepciunea în-doită, dar prețuind mai mult înțelepciunea de sus, s-au

folosit în chip înțelept și măsurat și de învățătura cea de afară, urmând regulii apostolilor, ca să nu se laude cu cele nemăsurate, ca egiptenii aceia care își băteau joc de graiul simplu al lui Varnava apostolul, nedându-și seama că predica lui avea cuvintele vieții veșnice, cum zic Clementinele. Căci mulți pătim aceasta când auzim pe cineva vorbind alt grai și râdem, chiar dacă acela e poate înțelept în limba lui și grăiește despre taine înfricoșătoare. Iar aceasta ni se întâmplă din lipsa de cercare. Dar Părinții au scris și cu voia simplu, după vremea și după oamenii pentru care au scris, cum zice Sfântul Grigorie al Nyssei, lăudând pe Sfântul Efrem care, înțelept fiind, a scris simplu, dar de care a spus, minunându-se, că mult iscusit fiind în dogme, a ținut la stâlp cărțile blestemate ale unui eretic cu cugetare de prunc, iar acela neputând răbda, de mândrie, rușinea, a murit²⁹⁰. Căci sfânta smerenie e mai presus de fire și nu poate să o aibă cel ce nu crede, ci o socotește contrară firii, cum zice marele Dionisie despre unii ca aceștia, scriind către Sfântul Timotei: „Celor vechi învierea din morți li se pare contrară firii, mie însă și ție,

290. *Cuvânt de laudă la cuviosul Părintele nostru Efrem Sirul*, unde se istorisește și întâmplarea cu Apolinarie „cel fără de minte și fără de socoteală, multe izvodind și din pânțec grăind”, căruia luându-i cărțile cu care se lăuda, i le-a uns sfântul „filă cu filă cu ulei de pește..., nelăsând o parte de alta să se dezlipească din strângerea cea cumplită”. Mai târziu, polemizând ereticul cu un ortodox, a cerut să i se aducă lucrările sale, pentru a citi din ele, neștiind el ce se petrecuse. Și mândrindu-se cu ele, a încercat să le deschidă, dar „nedespărțite și cu totul nesupuse văzându-le, de rușine fața și-au schimbat, iar de nedumerire cu sufletul s-a spăimântat și de adunare despărțindu-se, nebunul, la boală, și mai pe urmă la moarte a ajuns, nesuferind ocara”.

nu ne este contrară firii, ci mai presus de fire. Aceasta față de noi. Iar față de Dumnezeu nu e nici mai presus de fire, ci firească. Căci porunca lui Dumnezeu este firea Lui". Iar Părinții iubesc mai degrabă smerenia cu lucrul și cu cuvântul, ca cel ce a scris *Gheronticonul*, măcar că era episcop și a fost izgonit pentru Hristos²⁹¹. Căci zice despre veșmântul unei fecioare că „l-am luat eu ca să fiu binecuvântat". Iar Sfinții Părinți Dorotei și Casian, înțelepți fiind, au scris simplu.

Iar aceasta s-a zis ca să nu-și închipuie cineva că din mândrie au scris unii înalt, iar alții din lipsă de învățătură au scris simplu. Ci înțelegerea tuturor este una și e dăruită de același Duh Sfânt. Iar scopul lor era să folosească pe toți. Pentru că dacă ar fi scris toți simplu, niciunul dintre cei învățați nu s-ar fi folosit vreodată. Căci ar fi socotit acestea ca nimic, pentru simplitatea cuvântului. Dar, iarăși, nu s-ar fi folosit nimeni dintre cei mai simpli dacă ar fi scris toți înalt, pentru că n-ar fi prins înțelesul celor spuse.

Cel încercat în înțelegerea Scripturilor cunoaște că înțelesul celui mai simplu cuvânt al Scripturii și al celui covârșitor de înțelept este unul și are în vedere mântuirea omului. Iar cel neîncercat în aceasta, se smintește de multe ori, neștiind că mult ajută învățătura de jos când se face purtătoare a înțelepciunii de sus a Duhului. Pentru că una dă înțelesuri luminoase, iar cealaltă putere cuvântului, dacă are omul o chibzuință statornică și sălășluiește în el cumpătarea prin care se teme de nechibzuință și de cugetare ușuratică și cugetă

291. Este vorba de episcopul Palladius, care a scris *Lavsaiconul*, și care a fost exilat șase ani din scaunul său din Helenopolis, în Bitinia (veacul V).

cu cumpătare, cum zice Apostolul. Precum deci cuvântul „Amin” spus cu adevărat la sfârșitul Evangheliei după Luca e cuvântul neclintit ce întărește cele spuse înainte de el, așa și chibzuința este o înțelegere neclintită ce poate să păzească adevărul. Căci „Amin” arată statornicia harului celui nou. De aceea în Vechiul Testament nici nu se află deloc, căci acela era chip. Dar în harul cel nou se spune pretutindeni, pentru faptul că acesta rămâne în veac și în veacul veacului.

Cuvântul 24

*Acum O (omega) și cuvântul de față,
Al douăzeci și patrulea, aduce inimii o simțire,
Ca să cunoască omul ceea ce-i folosește.*

O, câte lacrimi aș vrea să am, când mă văd pe mine dintr-o parte sau alta! Că de nu păcătuiesc, mă înalț din mândrie. Iar de păcătuiesc, și pot să văd, îmi pierd curajul nemaștiind ce să fac și vin la deznădejde. Dacă apoi alerg la nădejde, iarăși vine mândria. Iar dacă plâng, aceasta mi se face pricină de părere de sine; și dacă nu plâng, iarăși vin patimile. Viața mea e moarte și moartea e mai rea pentru frica muncilor. Rugăciunea mea mi se face ispită și neluarea-aminte, pierzare. „Cel ce a câștigat cunoștință, a adăugat durere” (Eccl. 1, 18), zice Solomon. Nu pricep și mă încluz și nu știu ce să fac. Iar dacă știu și nu fac, cunoștința îmi este spre osândă. Vai mie, ce voi alege? Toate mi se par contrare din neștiință și nu pot să pun de acord vreuna din ele. Nu descopăr virtutea și înțelepciunea ascunse în încercări, pentru că nu am răbdare. Ci fugind de

liniște din pricina gândurilor, află afară patimile, în is-pita prin simțuri. De vreau să nu mănânc și să priveghez, află părerea de sine și slăbiciunea ca piedică. De mănânc și dorm fără zgârcenie, vin, fără să vreau, la păcat. De mă retrag și fug de la toate de frica păcatului, iarăși mă moleșește trândăvia.

Pe de altă parte văd pe mulți că iau prin aceste războaie frica dumnezeiască și prin frică au dobândit lucrarea celorlalte virtuți. De aș fi avut și eu credință ca ei, aș fi aflat temerea, prin care aș fi primit binecredincioșia, cum zice proorocul, și cunoștința, din care se nasc tăria și sfatul, înțelegerea și înțelepciunea Duhului (Is. 11, 2), în cei ce stăruie lângă Dumnezeu întru negrijă și îndeletnicirea cu dumnezeieștile Scripturi, cu răbdare.

Pentru că prin aceasta toate cele de sus și cele de jos se fac deopotrivă. Căci atunci când o patimă se prefăce în virtute, e vădit că aceasta s-a făcut prin vreme și cercare. Iar când o virtute înclină spre patimă, tot vremea și cercarea îndelungată prin răbdare o poate depărta de aceea. Dacă nu se naște în suflet răbdarea din credință, nu poate avea cineva nicidecum vreo virtute. „Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19), zice Domnul, Cel ce a zidit una câte una inimile oamenilor, cum zice psalmistul (Ps. 32, 15). De aici este vădit că inima, adică mintea, se zidește în fiecare deosebit prin răbdarea celor ce vin asupra-i. Căci cel ce crede că are pe altcineva care-i cârmuiește nevăzut viața, cum va mai da crezare gândului său, care zice: Aceasta vreau, sau aceasta nu vreau, aceasta e bine sau aceasta e rău? Dacă are vreun povățuitor văzut, e dator să întrebe la tot lucrul și

să primească prin urechi răspunsul și să plinească cu lucrul cele spuse. Iar dacă nu are vreunul, îl are, după Evhait, pe Hristos, și e dator să-L întrebe prin rugăciune din inimă pe El și să nădăjduiască cu credință răspunsul prin lucru și prin cuvânt, ca nu cumva satana, neputând răspunde cu lucrul, să răspundă cu cuvântul, prefăcându-se pe sine în povățuitor și trăgând la pierzare pe cei ce n-au răbdare²⁹². Căci aceștia se grăbesc din neștiință să ia cele ce niciodată nu li s-au dat lor, uitând că o zi în ochii Domnului e ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi. Iar cel ce are din răbdare experiența uneltirilor vrăjmașului, cum zice Apostolul, lucrează, lovește și aleargă întru răbdare, ca să ia (Filip. 3, 12) cunoștință și să poată zice: „Nu ne sunt necunoscutе gândurile lui” (2 Cor. 2, 11), adică nu ne sunt ascunse uneltirile lui, neștiute de cei mulți. Căci se preface, zice, în înger al luminii (2 Cor. 11, 14). Și nu e de mirare, odată ce și gândurile care vin de la el în inimă se înfățișează ca gânduri ale dreptății celor neîncercați, lipsiți de experiență. De aceea bine este ca omul să zică: nu știu, ca să nu se arate fără crezământ nici celor spuse de înger și să nu creadă nici celor săvârșite

292. Omul nu trebuie să-și spună singur că lucrul cutare e bun sau rău, ci să aștepte prin răbdare răspunsul de la Domnul, când nu are un povățuitor văzut. Iar Domnul i-l va spune, după răbdare multă, nu numai printr-un cuvânt șoptit în minte, ci mai ales printr-o experiență tainică, căci binele între timp a devenit o calitate, o stare proprie lui, care durează. Satana însă dă răspuns numai prin cuvânt șoptit în minte celor ce nu așteaptă să le devină binele calitate intrinsecă, prin răbdarea unor încercări. Astfel răbdarea e văzută ca o metodă prin care se ajunge la cunoașterea a ceea ce e bine, dar la o cunoaștere prin experiența launtrică, dat fiind că e o metodă prin care cineva ajunge el însuși la calitatea binelui.

de viclenia vrăjmașului, ci să scape prin răbdare de amândouă povârnișurile și să aștepte să i se dăruiască răspunsul cu lucrul în decurs de mulți ani, fără de voie, făcându-se că nu știe de i-a spus cineva despre înțelesul lucrurilor, sau al fapturilor lui Dumnezeu, până ce nu ajunge la un liman, adică la cunoștința cu lucrul. Și când o vede rămânând mulți ani, atunci află că într-adevăr a fost și a primit răspuns în chip nevăzut.

De pildă, cineva se roagă pentru biruință asupra patimilor care îl războiesc și cuvânt nu aude, nici chip amăgitor nu vede. Dar chiar dacă i s-ar întâmpla poate aceasta în somn sau sensibil, nu crede nicidecum. După câțiva ani însă vede războiul acela câștigat prin har și anumite înțelesuri atrăgându-i mintea la smerenie și la cunoștința neputinței sale. Dar nici așa nu crede, ci așteaptă mulți ani, temându-se ca nu cumva să fie și aceasta înșelăciune. Căci zice Gură de Aur despre Apostoli că de aceea le-a spus Domnul de necazurile cele multe și a adăugat „cel ce va răbda până în sfârșit, acela se va mântui” (Matei 10, 22), ca niciodată să nu rămână fără grijă, ci să se nevoiască din temere. Căci nu va folosi cineva nimic de la celelalte virtuți, măcar de ar fi cu petrecerea în cer, dacă e stăpânit de mândrie, prin care diavolul și Adam și alți mulți au căzut. De aceea niciodată nu trebuie să părăsească temerea, până ce nu ajunge la limanul dragostei desăvârșite și iese afară din lume și din trup²⁹³.

Căci unul ca acesta nu lasă temerea de bunăvoie, ci din marea credință, care-i face mintea să nu aibă grijă

293. Asemănarea dragostei cu un liman la care ajunge omul dus de barca temerii e de la Sfântul Isaac Sirul (*Cuv.* 72, ed. Theotoche, p. 283; *Filocalia rom.*, 10, p. 364).

de viață și de moartea trupului, el vine la temerea curată a dragostei. Despre aceasta zice marele Atanasie către cei desăvârșiți: „Nu te teme de Dumnezeu ca de un tiran, ci te teme din dragoste față de El”. Aceasta ca să nu se teamă omul numai pentru că păcătuiește, ci și pentru că e iubit fără să iubească și primește binefaceri cu nevrednicie. Prin temerea de asemenea bunătați, el vrea să-și atragă sufletul la iubire și să se facă vrednic de binefacerile de care a avut și va avea parte, prin recunoștința sa față de Binefacător.

Iar de la frica curată a dragostei vine la smerenia mai presus de fire. Fiindcă oricât de mult ar pătimi în înțeles bun și oricâte necazuri ar răbda, el nu-și închiuie câtuși de puțin că din puterea și din înțelegerea sa îi vin puterea de a răbda și starea cea bună a sufletului și a trupului. Ci din cugetarea smerită a câștigat darul deosebirii, prin care cunoaște că este făptura lui Dumnezeu și că nu poate să facă niciun bine de la sine, nici să-l păzească, odată săvârșit prin har; de asemenea, că nu poate surpa ispita, nici răbda prin bărbăția sau înțelepciunea sa. Iar de la darul deosebirii vine la cunoștința din parte a lucrurilor și începe să vadă cu mintea cele ce sunt. Necunoscând însă rațiunile acestora, dorește un învățător, și neaflându-l pe acela, pentru că nu se poate vedea, iar pe altul care face pe învățătorul neprimindu-l, pentru că știe aceasta prin darul deosebirii, sau printr-o înțelegere fără martori, nu mai înțelege nimic. Aceasta-l face să socotească toate cele făcute și învățate de el ca nimic, văzând înainte de el atâta mulțime de oameni care au căzut după atâtea sudori și cunoștințe, de la Adam și cei de după el.

Auzind, dar neînțelegând ceva din cele spuse în dumnezeieștile Scripturi, începe să lăcrimeze din pricina acestei cunoștințe, adică din faptul că cunoaște că nu cunoaște cum trebuie. Și cu adevărat e lucru de mirare cum cel ce-și închipuie că știe încă n-a ajuns să știe că nu știe nimic, și ceea ce i se pare că are se va lua de la el, cum zice Domnul (Matei 25, 29), pentru că i se pare că are, dar nu are cu adevărat. Iar acesta, care se socotește că e nebun și neînțelegător, neputincios și neștiutor, plânge și se tânguiește, și prin aceasta primește și cele ce nu le are, prin recunoștință.

Căci smerenia se naște din multe virtuți, iar ea naște altele mai desăvârșite. Asemenea și cunoștința, rugăciunea, mulțumirea și dragostea. Fiindcă aceste virtuți pururea primesc creștere. De pildă, dacă cineva se smereste ca păcătos și plânge, prin aceasta se înfrânează și rabdă necazurile ce-i vin de bună voie și fără voie, de la draci din pricina nevoinței, și de la oameni spre cercarea credinței, ca să se arate dacă își are nădejdea la Dumnezeu, sau la om, sau în tăria și cuminenția sa. Făcându-se astfel cercat prin răbdare și părăsind toate pentru Dumnezeu, primește credința cea mare de care zice Domnul: „A venit Fiul Omului, poate va afla credință” (cf. Luca 18, 8). Iar prin credința aceasta va dobândi biruință împotriva celor ce-l războiesc. Și dobândind-o pe aceasta, ia cunoștință de neputința și de neștiința sa, din puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu arătată lui, și începe într-o smerenia sufletului să-l mulțumească și tremură temându-se ca nu cumva să cadă iarăși în neascultarea de mai înainte. Apoi, din frica curată, ajunsă fără de păcat, din mulțumirea, răbdarea și

smerenia de care s-a împărtășit prin cunoștință, începe să aibă nădejde că va dobândi milă prin har.

Iar din gustarea (experiența) binefacerilor dăruite lui, așteaptă și se teme ca nu cumva să se afle nevrednic de așa de mari daruri ale lui Dumnezeu. Prin acestea îi crește smerenia și rugăciunea din inimă. Și cu cât cresc acestea, deodată cu mulțumirea, primește cunoștință mai mare²⁹⁴. Astfel din cunoștință vine la temere și din temere la mulțumire și la cunoștința cea mai presus de acestea. Și pentru aceasta iubește pe Binefăcătorul în chip firesc și cu bucurie dorește să-i slujească Lui, ca unul ce se știe îndatorat prin cunoștință. Prin aceasta îndată primește creșterea cunoștinței și vede împreună cu binefacerile personale și pe cele de obște, pentru care neputând mulțumi, plânge. Dar minunându-se iarăși de harul lui Dumnezeu, primește mângâiere. Astfel aici varsă lacrimi îndurerate, aici iarăși varsă din dragoste lacrimi mai dulci ca mierea, din bucuria duhovnicească ce vine dintr-o negrăită smerenie. Iar aceasta i se întâmplă când dorește cu adevărat să se facă voia lui Dumnezeu și urăște toată cinstea și odihna și se ține pe sine mai prejos de toți, încât nu socotește nicidecum că este cineva și se simte îndatorat, cu tot ce are, lui Dumnezeu și tuturor oamenilor. De aceea socotește ispitele și necazurile ca o mare binefacere, iar bucuria și odihna ca o mare pagubă. Și acelea le dorește din tot sufletul ori de unde i-ar veni, iar de acestea se teme chiar de-i vin de la Dumnezeu spre cercare.

294. Reluând de la Sf. Grigorie de Nyssa tema *epectazei*, adică a neconținutei creșteri sau înaintări a sufletului în bine, Petru Damaschin îi dă o explicație ascetică în aceste pagini.

Și fiind el în lacrimile acestea, începe mintea să primească curăția și vine la străvechea ei stare, adică la cunoștința firească pe care a pierdut-o din dragoste față de patimi. Aceasta e numită de unii înțelepciune, pentru că mintea vede lucrurile cum sunt după fire. De alții iarăși e numită pătrundere, pentru că cel ce are parte de ea cunoaște o parte din tainele ascunse, sau scopul lui Dumnezeu așezat în dumnezeieștile Scripturi și în fiecare făptură. Iar aceasta se naște din darul deosebirii și poate înțelege rațiunile celor sensibile și inteligibile. Din această pricină se numește vedere (contemplare) a celor ce sunt, sau a făpturilor, dar ea este firească (naturală) și vine din curăția minții²⁹⁵.

295. După Părinți, starea naturală și cunoașterea naturală nu e cea pe care o are cel scufundat în păcat, ci cea dinainte de păcat, pe care o redobândește acesta cu ajutorul harului, căci așa e cum trebuie să fie. Redând această învățătură, diaconul rus G. Tsebricov zice: „Nu lumea supusă legilor logice e concepută de sufletul ortodox ca fiind lumea *naturală*. Dimpotrivă, el străvede natura adevărată, realitatea substanțială, starea normală a lucrurilor în *supra-natural*, în domeniul mistic deschis sfinților. Nu natura supusă matematicianului, nu universul unde doi ori doi fac *în mod invariabil* patru, și-l reprezintă sufletul ortodox ca adevărata lume a lui Dumnezeu. Nu cosmosul în care legile par să prevaleze asupra Dătătorului de legi, în care pretinsa imutabilitate a legilor fizice pare mai degrabă să disciplineze pe Dumnezeu decât să fie disciplinată de El”. „Aspectul actual al universului nu e decât un episod”, scria Teofan Zăvorățul (1870). „El (acest aspect) n-ar fi existat dacă păcatul n-ar fi fost săvârșit. Și precum păcatul n-a fost necesar, așa aspectul acesta al lumii nu are nimic necesar. Libertatea în creație nu înseamnă numai posibilitatea căderii. Deci ea neagă necesitatea căderii, a păcatului și, în același timp, necesitatea aspectului actual al universului. Noi n-avem puterea să presupunem cum ar fi lumea dacă n-ar fi avut loc căderea, dar putem spune că ar fi fost cu totul diferită. Astăzi totul este adaptat la starea de

Iar dacă cineva s-ar învrednici să vină la vederea înainte spre folosul obștesc, aceasta este mai presus de fire. Pentru că singur Dumnezeu cunoaște dinainte toate în toți și pentru ce e făcut fiecare lucru sau spus fiecare cuvânt în dumnezeiasca Scriptură și dă această cunoștință după har și celor vrednici să cunoască. Deci cunoașterea (contemplarea) făpturilor sensibile și inteligibile, numită înțelepciune, este o pătrundere și o cunoștință firească, fiindcă a existat de mai înainte în fire, dar patimile au întunecat mintea. Și dacă nu înlătură Dumnezeu, prin virtutea făptuitoare, patimile, mintea nu poate vedea. Dar vederea înainte nu e tot așa, ci este har și mai presus de fire. Însă nici cea dintâi nu se ivește fără Dumnezeu, măcar că e firească.

Fiindcă și elinii multe au iscodit, dar scopul lui Dumnezeu din făpturi nu l-au aflat, cum zice marele Vasile; ba nici pe Dumnezeu însuși, pentru că n-aveau smerenia și credința lui Avraam. Căci credincios se numește cineva atunci când crede celor nevăzute, din cele vă-

pedeapsă care trebuie suportată. Altfel totul ar fi fost adaptat la starea de ascultare de voia lui Dumnezeu.

Așadar, un lucru e clar: „Noi nu vedem universul decât printr-o viziune coruptă de păcatul săvârșit împotriva lui Dumnezeu și care ne scufundă în întuneric; universul adevărat e de fapt altul. Lumea adevărată e aceea care se deschide ochilor duhovnicești și credinței, prin înrăurirea harului revărsat în noi cu plinătate. Atunci începem, sau mai vârtos reîncepem, să o înțelegem după Dumnezeu, și nu după noi. Atunci supranaturalul devine natural, în vreme ce naturalul de aici de jos devine ireal. Minunea lui Dumnezeu realizată de sfinți nu e decât starea cea mai normală a lucrurilor. În sine minunea nu e supranaturală, căci *„emană din unica și adevărata natură”* („L'esprit de l'Orthodoxie”, în *Irénikon*, Prieure d'Amay sur Meuse, Coll. nr. 7, 1927, p. 14-15).

zute. Iar a crede cele văzute de el înseamnă a nu crede celui ce îl învață sau îi propovăduiește.

Pentru aceasta, spre cercarea credinței, ispitele sunt arătate, iar ajutorările nearătate, ca cel credincios să afle, prin răbdare, după isprăvirea ispitei, cunoștința. Iar din aceasta să afle că nu cunoaște și că se împărtașește de binefaceri, culegând rodul smereniei și dragostea față de Dumnezeu ca binefăcător, și față de aproapele, pentru a sluji lui Dumnezeu. Și aceasta socotește că este un lucru firesc și o datorie, care-l face să dorească a păzi poruncile și a urî patimile ca vrăjmașe, iar trupul a-l disprețui, socotindu-l ca piedică spre nepătimire și spre cunoștința lui Dumnezeu, adică spre înțelepciunea cea ascunsă.

Și pe drept cuvânt e ascunsă aceasta. Pentru că cel ce stăpânește înțelepciunea lumii și se desfată de ea și are odihna lumii acesteia și slava ei, prieten al ei este. Iar prietenul înțelepciunii lui Dumnezeu se nevoiește în cele potrivnice acestora, adică e împovărat de dureri și trăiește în înfrânare și suferă tot necazul și necinstea pentru Împărăția cerurilor. Cel dintâi dorește să se apropie de bunătățile văzute, de învățăturile de jos și de regi; și pătimește pentru aceasta adeseori. Iar cel de al doilea pătimește împreună cu Patimile lui Hristos. Pentru că cel dintâi are nădejdiile aici, dacă poate peste tot să le aibă, căci sunt vremelnice și greu de înfăptuit, iar cel de al doilea aici se ascunde în ochii celor nebuni, zice Sfânta Scriptură, dar se face arătat în veacul viitor, când toate cele ascunse se vor face arătate.

Dar pe lângă aceasta mai trebuie spus că cunoștința celor ascunse, adică contemplarea Scripturilor și a fapturilor, se dă aici și spre mângâierea celor ce plâng,

cum zice Sfântul Ioan Gură de Aur. Căci din credință se naște frica, iar din aceasta plânsul, prin care vine smerenia, din care se naște darul deosebirii. Iar din aceasta pătrunderea și vederea înainte cea după har.

Iar cunoscătorul nu trebuie să-și fixeze un înțeles al său, ci să voiască să aibă totdeauna mărturie Sfânta Scriptură, sau firea lucrului²⁹⁶. O cunoștință care nu le are pe acestea nu e cunoștință adevărată, ci viclenie și amăgire. O spune marele Vasile când, vorbind despre stele, zice că Sfânta Scriptură pe puține la numește, iar elinii, amăgindu-se, spun multe nume. Pentru că scopul dumnezeieștii Scripturi acesta este: să descopere unora tainele dumnezeieștilor Scripturi, ce pot să mântuiască sufletul, și rațiunile celor ce sunt, adică scopul pentru care a fost făcut fiecare lucru. Aceasta pentru ca să lumineze mintea omului spre a iubi pe Dumnezeu și a cunoaște mărirea Lui și negrăita Lui înțelepciune și pronia Lui din purtarea de grijă ce o are pentru făpturile Lui. Căci prin această cunoștință omul se teme de călcarea poruncilor Lui și își disprețuiește neputința și neștiința sa și prin aceasta se smerește și iubește pe Dumnezeu și nu disprețuiește poruncile Lui, ca cei nepărtași de cunoașterea Lui cu lucrul. Și iarăși reține vreunele din tainele Lui, ca să le dorească omul și să nu se sature îndată ca Adam și, aflându-l vrăjmașul afară, să-l atragă spre răutatea sa.

Așa face cu cei virtuoși. Iar pe cei nerecunoscători, prin încercări îi înfricoșează ca să se ferească a păcătui, iar prin binefacerile trupești îi încurajează ca să nu

296. Cunoscătorul nu e un individualist orgolios în cunoaștere, ci e deschis rațiunii obiective, dumnezeiești, a textului Scripturii sau a lucrului.

deznădăjduiască. Și aceasta mereu o face Dumnezeu prin bunătatea Lui cea fără de margini, ca să mântuiască pe toți și să-i izbăvească de cursele diavolului, fie dăruind, fie reținând binefacerile și cunoștințele și dând după recunoștința fiecăruia darurile și înțelegerile. La fel a făcut și dumnezeiasca Scriptură, fie să se ascundă, fie să se facă cunoscută unora spre folos, după cum a ales cel ce o citește.

Dar scopul mincinoșilor înțelepți (sofiștilor) de afară nu a fost acesta, ci fiecare se străduia să învingă pe altul și să pară mai înțelept. De aceea nu l-au aflat pe Domnul nici ei, nici cei ce fac ca ei, chiar dacă se ostenesc poate foarte mult. Pentru că nu ostenelilor, zice Scărarul, ci smereniei și simplității se descoperă Domnul prin credință, adică prin contemplarea Scripturilor și făpturilor, de care zice Domnul: „Cum puteți crede, căutând slavă unii de la alții” și celelalte (Ioan 5, 44).

Și aceasta este credința cea mare, care își poate pune toată grija în Dumnezeu. Pe aceasta o numește Apostolul temelie, iar Scărarul maica liniștii și Sfântul Isaac credință a vederii²⁹⁷ și ușă a tainelor²⁹⁸. Căci cel ce o are pe ea e fără grijă în toate, ca toți sfinții, care au și numele potrivite. Petru poartă numele tăriei, Pavel al odihnei, Iacob al călcâiului, ca cel ce dă un călcâi lui Veliar, Ștefan, al cununii nevestejite, Atanasie al nemuririi, Vasile al împărăției, Grigorie al vegherii înțelepiciunii, sau teologiei, Gură de Aur al avuției de mult preț și al harului mult dorit, Isaac al iertării.

Și simplu spunând, atât în Vechiul cât și în Noul Testament se dau nume potrivite. Căci Adam poartă nu-

297. Cuv. 18, *ed. cit.*, p. 65, *Filocalia rom.*, 10, p. 93.

298. Cuv. 72, *ed. cit.*, p. 281, *Filocalia rom.*, 10, p. 361.

mele celor patru laturi: A – Anatoli (răsărit), D – Dysis (apus), A – Arktos (miazănoapte) și M – mesimvria (miazăzi). Iar „om” în limba de atunci, adică în siriacă, se numește focul, pentru asemănarea firii. Căci dintr-un om s-a făcut toată lumea, precum dintr-o candelă poate aprinde cine vrea pe toate celelalte, iar cea dintâi nu se împuținează. Iar după amestecarea limbilor, o limbă derivă pe om de la uitarea ce-l stăpânește; alta, de la alte îndeletniciri. Iar cea grecească de la privirea în sus (ὄνω ὁρρεῖν – ὀνόρωπος) a omului.

Dar firea lui e în primul rând rațiunea cuvântătoare. De aceea se și zice: rațional, și singur acest nume era propriu lui. Căci în celelalte nume ale lui are și alte făpturi părtașe. De aceea trebuie să părăsim toate și să prețuim mai mult rațiunea și să aducem, prin rațiune, rațiunile Cuvântului lui Dumnezeu, ca să ne învrednicim să primim de la el în minte, în loc de cuvinte, rațiunile Duhului Sfânt²⁹⁹. Aceasta potrivit cu ceea ce s-a spus: „Cel ce dă rugăciune celui ce se roagă”; adică Dumnezeu dă celui ce face bine rugăciunea trupească, rugăciunea cea din minte; și celui ce o face cu sârguință pe aceasta, pe cea fără formă și fără figuri, din frica curată de Dumnezeu; și iarăși, celui ce o face bine pe aceasta, contemplația făpturilor; iar din aceasta i se va dăruia celui ce se odihnește de toate și meditează în El cu lucrul și cu cuvântul (cu rațiunea), și nu numai cu auzul, răpirea minții spre cunoașterea lui Dumnezeu (spre teologie) și spre facerea de bine.

299. În grecește λόγος însemnând atât „cuvânt”, cât și „rațiune”, în tot pasajul acesta trebuie să se înțeleagă, pe lângă „rațiune” și „rațiuni”, și „cuvânt” și „cuvinte”.

Așadar, cunoștința dacă e fără de voie și duce spre smerenie pe cel ce o are, prin rușine, pentru că a primit-o fără să fie vrednic, și dacă acela caută să o depărteze de la sine ca vătămătoare, chiar dacă e dată de la Dumnezeu, prin mâna smereniei, cum zice Scărarul, e bună. Altfel să ne amintim de cel luat odinioară în furci de niște chipuri negre. Ce nenorocire! Acela avea nume mare și era iubit așa de mult de oameni, că toți au plâns moartea lui și au socotit mare pagubă pierderea lui, dar din pricina mândriei ce o avea ascunsă, cel ce a văzut acestea a auzit din înălțime: „Nu-l voi odihni pe el, căci nici el nu M-a odihnit pe Mine niciun ceas”. Vai, cel numit de toți sfânt și cu ale cărui rugăciuni nădăjduiau să se mântuiască mulți din tot felul de ispite, așa a avut sfârșitul, din pricina îngâmării! Și că aceasta a fost pricina, e vădit oricui. Căci dacă era alt păcat, nu ar fi putut rămâne tuturor ascuns și nici nu l-ar fi putut săvârși în fiecare ceas. Iar de ar fi fost erezie, ereticul de fapt mânia pe Dumnezeu în fiecare ceas prin blasfemia lui cu voia, dar nici aceasta nu e cu totul nearătată, ci, după iconomia lui Dumnezeu, se face arătată spre îndreptarea celui ce o are, dacă vrea să se întoarcă, iar de nu, spre păzirea altor oameni. De aceea numai cugetarea semeață a încântării de sine poate să rămână ascunsă tuturor, ba aproape și celui ce o are pe aceasta, mai ales dacă nu cade în încercări prin care sufletul e dus la muștrare și-și cunoaște neputința și neștiința sa. Și de aceea n-a avut nici Duhul Sfânt odihnă în ticălosul acela de suflet, pentru că neîncetat avea același gând și se bucura de el, ca de o izbândă oarecare. Pentru aceea s-a și întunecat, ca dracii, pentru că de păcătuire nu se arăta deloc păcătuind. Și

aceasta a fost de ajuns dracilor, putând să umple locul celorlalte rele, cum zice Scărarul.

Și nu eu am aflat această tâlcuire și înțelegere a întâmplării amintite, ci am scris-o auzind-o de la sfântul bătrân. El a spus și despre sfântul Pavel cel Simplu, că de aceea n-a ascultat dracul să iasă îndată dintr-un om, pentru că i-a spus aceluia marele Antonie: Ava Pavele, scoate pe diavolul din fata aceasta!, și nu a făcut îndată metanie ascultând, ci oarecum s-a împotrivit zicând: „Dar tu cine ești?” Și când a auzit: Nu fac aceasta de la mine, s-a supus. Și de aceea a spus fericitul bătrân că n-a ieșit îndată dracul, ci după ce s-a ostenit mult. Și așa a trebuit să fie. Căci bătrânul merită crezare, pentru că e purtător de Dumnezeu. Dar avem și mărturie din prilejul spălării picioarelor și din împotrivirea lui Moise și a proorocului care cerea să fie lovit. Dar pentru că istoria are înțelesul acesta și nu s-a spus până acum, se va spune aici.

Un rege, se spune în Cartea a treia a Regilor (cap. 20), cârmuia țara în chip tiranic. De aceea, iubitorul de oameni Dumnezeu, nesuferind tirania, a poruncit proorocului să meargă și să mustre pe regele acela. Acesta însă, cunoscând cruzimea aceluia, nu a voit să meargă în chip simplu, ca nu cumva văzându-l pe el de departe și cunoscând pentru ce pricină a venit, să-l alunge și să nu poată proorocul să-l mustre pe el; sau ca nu cumva, începând el a spune: „De Dumnezeuul meu am fost trimis din pricina cruzimii tale”, acela să nu dea atenție celor spuse. Ci a plănuit să fie lovit de cineva și să meargă plin de sânge la rege cu pâra, pentru ca prin aceasta să înșele cu meșteșug pe rege și să-l facă să audă cele spuse. Și străbătând drumul a aflat pe cineva lângă cale cu o secure și a zis

către el: „Acestea zice Domnul: Ridică securea ta și lovește-mă în cap”. Dar acela fiind temător de Dumnezeu a zis: „Nicidecum, domnul meu; sunt om al lui Dumnezeu, nu voi pune mâna mea pe un uns al Domnului”. Și a zis proorocul: „Acestea zice Domnul, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului, să vină un leu din pustie și să te mănânce”. Aceasta deci n-a fost din mânie – să nu fie! –, ci spre folosul multora s-a făcut. Și pentru că omul acela a fost vrednic să nu moară în chip simplu, ca ceilalți oameni, ci ca, după cuvântul Domnului, să fie mâncat de fiară și să ia cununa printr-o moarte amară. Zice și Gheronticonul despre patru preoți că s-au înțeles și au făcut rugăciuni ca să fie mâncat slujitorul lor de un leu, din pricina curviei pe care a făcut-o. Dar nu a ascultat de ei Domnul, ci a judecat să asculte de pustnicul (isihastul) care s-a rugat pentru el, ca să se depărteze leul de el³⁰⁰.

Apoi aflând proorocul alt om, a zis lui: „Acestea zice Domnul: Ridică securea ta și lovește-mă în cap”. Iar acela auzind: „Acestea zice Domnul”, a lovit fără să mai stea pe gânduri capul proorocului cu securea lui. Iar proorocul, ca odinioară Moise, a zis către el: „Bine-cuvântarea Domnului peste tine, că ai ascultat glasul Domnului”.

Așadar unul, din bunătate multă, s-a sfiit de prooroc și n-a ascultat, ca și Petru din prilejul spălării picioarelor. Celălalt a făcut ascultare, cum a ascultat poporul de Moise când s-au junghiat unii pe alții. De aici vedem că cel ce ascultă la arătare de voia dumnezeiască face un lucru mai bun. Căci socotește porunca mai presus

300. Se pare că pasajul despre acești patru preoți e o interpolare ulterioară. (*Pateric*, Cap. XII, 12).

de fire a Stăpânului firii înțeleaptă și mai dreaptă decât cunoașterea naturală. Iar cel ce nu ascultă face un lucru mai mic, căci socotește cele la arătare bune pentru el mai drepte decât cele ale lui Dumnezeu. În ascuns însă nu e așa, ci acela se judecă după intenția de a asculta sau de a nu asculta. Căci cel ce are scopul să placă lui Dumnezeu, acela e cel ce face lucrul mai bun. Și la arătare Dumnezeu pare să fie cu mânie față de cel ce nu a ascultat și cu binecuvântare față de cel ce a ascultat. Dar în ascuns nu e așa, ci cum s-a spus, după înțelegerea naturală erau la fel de buni amândoi, pentru că scopul amândurora era după Dumnezeu.

Acestea așa sunt. Iar proorocul mergând la rege și stând înaintea lui, a zis: „O, rege! Venind eu, m-a întâmpinat cineva pe cale și m-a lovit în cap”. Și regele văzând sângele și lovitura, s-a mâniat, după obiceiul lui, dar nu împotriva pârâșului, ci socotind că avea de judecat pe altcineva, și nu pe sine însuși, s-a rostit cu cuvinte grele împotriva celui ce a făcut aceasta. Iar Proorocul dobândind ceea ce nădăjduia, zise: „Bine ai spus, o, rege. Pentru aceea, acestea zice Domnul. Smulgând, voi smulge împărăția din mâna ta și de la seminția ta, pentru că tu ești cel ce ai făcut acestea” (3 Regi 20, 43). Și așa a împlinit proorocul porunca precum a voit și cu meșteșug a făcut pe rege să ia aminte la cele spuse de el. Și a plecat mărind pe Dumnezeu.

Așa erau sufletele proorocilor, iubitoare de Dumnezeu și grabnice să sufere pentru voia Lui, din cunoștința de Dumnezeu ce o aveau. Și cu drept cuvânt. Căci cel ce cunoaște cu exactitate o cale sau o știință, o ține cu toată râvna și ușurința și învață și pe alții în chip sigur călătoria pe cale sau tainele și înțelesurile

meșteșugului, chiar dacă el e, poate, tânăr cu vârsta și simplu, iar aceia numără mulți ani și sunt înțelepți în celelalte științe. Căci proorocii, apostolii și mucenicii n-au învățat cunoștința de Dumnezeu și înțelepciunea din auz, ca noi, ci au dat sânge și au primit Duh, după cum s-a spus de Bătrâni: „Dă sânge și ia Duh”³⁰¹.

De aceea și Părinții în loc de mucenie sensibilă au mucenicit cu conștiință, suferind în loc de moartea trupească, cea a voii, ca să biruiască mintea voile trupești și să împărasească în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava, stăpânirea, cinstea și închinăciunea, acum și pururea, în veci. Amin.

301. *Pateric*, Avva Longhin, 6.

SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL

Introducere

Filocalia greacă inserează, după Petru Damaschin, parafraza – în 150 de capete, făcută de către Simeon Metafrastul – a unor pasaje din scrierile lui Macarie Egipteanul¹. Aceasta corespunde unei tradiții pe care o vedem urmată uneori și în manuscrisele filocalice române². O urmăăm și noi în aceeași ordine, deși cercetarea pare să fi dovedit că Petru Damaschin a trăit după Simeon Metafrastul. O urmăăm în principiu, pentru că scrierea aceasta servește scopului urmărit de Filocalie, care dă îndrumări cu privire la lupta cu gândurile și la înaintarea spre nepătimire.

Autorul scrierii și lucrările lui Simeon Logofătul și Magistrul, supranumit și Metafrastul, a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol și un vestit aghiograf sau alcătuitor de *Vieți de sfinți*. El și-a desfășurat activitatea pe la mijlocul și în a doua jumătate a secolului X, murind probabil spre sfârșitul acestui secol. El a servit ca logofăt (logothet) sub împărații Nichifor Foca († 969), Ioan Tzimisches († 976) și Vasile II (976-1025). După Mihail Psellos, Simeon s-a născut dintr-o familie bogată și nobilă din Constantinopol,

1. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, ed. II, Atena, 1893, tom. II, p. 109-149.

2. Asemenea manuscrise filocalice române ce cuprind unele dintre aceste capete sunt în Biblioteca Academiei Române: nr. 1076, 1617, 2014, toate din secolul XVIII.

a strălucit în toate științele vremii și a condus în stil mare afacerile Imperiului bizantin, într-o epocă de mare înflorire. Psellos stăruie asupra operei aghiografice a lui Simeon. Marcu Efesenul va spune, la mijlocul secolului XV, că spre sfârșitul vieții Simeon a îmbrăcat haina monahală, ceea ce nu era un lucru neobișnuit într-o epocă când și unii împărați sau împărătese făceau aceasta. Tot Marcu Efesenul va spune că, murind Simeon, a fost îngropat în biserica Sfânta Maria τῶν ὁδηγῶν. Ieromonahul Paisie spune în prefața operei Κατάναυξις a lui Simeon (Atena, 1875) că acesta a dus ca monah o viață de nevoințe duhovnicești și a dovedit o mare smerenie și pocăință și a scris cuvântări de pocăință și de îndemn spre folosul creștinilor dreptcredincioși și că avea totdeauna lacrimi pe obraz, plângând neîncetat în vreme ce medita la temele conținute în aceste scrieri. Psellos și Marcu Efesenul îl consideră sfânt, și cel din urmă i-a scris și o *Rânduială*, adică o slujbă de prăznuire. Dar Simeon n-a intrat în Sinaxar decât târziu, la început în ziua de 28 noiembrie, apoi în ziua de 8 a aceleiași luni.

Cu privire la scrierile ce-i poartă numele, încă nu s-a stabilit sigur dacă toate sunt sau nu sunt ale lui. Așa e cazul în special cu *Cronica* ce-i poartă numele și care sfârșește cu anul 948. Discuția continuă încă și cu privire la *Epitoma*, sau colecția de canoane ce i se atribuie, ca și cu privire la poeziile cu teme laice sau la imnele bisericesti (tropare, stihiri, canoane, sinaxare etc.). J. Gouillard, de la care luăm toate aceste date³, socotește că înainte de cercetarea mărturiilor manu-

3. Syméon Logothète et Magistre, surnommé le Métaphraste, art. în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, tome XIV, partea a II-a, 1941, col. 2959-2967.

scriselor trebuie să se recunoască numai în mod provizoriu paternitatea lui Simeon și pentru cele trei compilații ce i se atribuie de obicei: Ἡδικοὶ λόγοι κδ; extrase din Sfântul Vasile (P.G. XXXII, 1115-1382); o altă compilație din Sfântul Ioan Gură de Aur (inedită, Paris. gr. 509); în sfârșit una din Sfântul Macarie Egipteanul: Παράφρασις... εἰς ρν' κεφάλεια εἰς τοὺς vi' λόγους τοῦ ἁγίου Μαχαρίου, publicată în Filocalia greacă și tradusă de noi în acest al V-lea volum al *Filocaliei românești*. Aceeași opinie o are Gouillard despre unele rugăciuni atribuite lui Simeon (între care una înainte de sfânta împărtașanie). Dar socotim că o tradiție îndelung practică în rânduală de rugăciune și de viață duhovnicească a Bisericii se întemeiază aproape totdeauna pe temeiuri puternice în atribuirea unor scrieri anumitor autori.

În mod incontestabil i se recunoaște lui Simeon *Menologiul*, adică *Viețile Sfinților* înșiruite calendaristic, pe zile. Opera aceasta îndreptățește „renumele literar și aureola de sfânt” a lui Simeon Metafrastul și „admirația fără limite de care s-a bucurat în Bizanț în cursul secolelor” (Gouillard). Efrem cel Mic, biograful georgian al lui Simeon de la sfârșitul secolului XI, spune că simplitatea naivă a vieților de sfinți de până atunci nu mai era pe gustul cititorilor din epoca rafinată în care trăia Simeon. De aceea întreprinde acesta o înnoire stilistică a acestor *Vieți*, „parafrazând” textele anterioare. El a realizat prin aceasta o „adevărată revoluție aghiografică”. El a dat vechilor istorisiri o stilizare retorică, destinată lecturilor liturgice⁴. Opera aceasta a fost me-

4. A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen... Literatur der griechischen Kirche*, partea I, vol. II, Leipzig, 1938, p. 307.

reu copiată, dar în același timp mereu modificată în timpul ulterior. Ea a circulat adeseori și ca o colecție anonimă de *Vieți de sfinți*. Ehrhard și M. Delehaye⁵ au izbutit în mare măsură să identifice opera genuină a Metafrastului. Ea a prelucrat în cele zece volume ale sale 123 de *Vieți de sfinți*. Celelalte *Vieți* au continuat să fie copiate în forma lor veche. Metafrastul n-a schimbat substanța acestor *Vieți*. Contribuția lui e numai de ordin literar. Uneori lungeste, alteori scurtează textele anterioare. Uneori introduce în ele sentințe și citate biblice și clasice, sau le adaptează pentru citirea în cadrul cultului. Opera a avut o mare influență. S-a copiat de sute de ori. Metafrastul a avut și mulți imitatori.

Sub numele lui Simeon Metafrastul a publicat la 1875, în Atena, ieromonahul Paisie scrierea de cuprins duhovnicesc *Κατάνυξις*, în 32 de capitole. Editorul declară că a folosit patru manuscrise, din care două atribuie scrierea lui Simeon Metafrastul, unul lui Simeon Monahul și Logofătul, iar unul lui Simeon Monahul, Logofătul și Metafrastul. J. Gouillard nu pomeneste de ea. Rămâne cercetării viitoare să stabilească dacă ea este sau nu a Metafrastului și dacă e sau nu identică cu „compilația” din scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur, de care spune Gouillard că se află inedită în ms. Paris. gr. 509, deși această *Κατάνυξις* nu face deloc impresia unei „compilații”, căci e foarte bine încheată și organizată.

În orice caz, această scriere circula în vremea lui Neagoe Basarab într-o traducere slavonă, sub numele

5. *Le Ménologe de Métaphraste*, „Analecta Bollandiana”, tome XVII, 1898, p. 44 ș.u.

lui Simeon Monahul și cu titlul de *Umilenie*. Textul acesta slavon a fost larg folosit la alcătuirea *Învățăturilor lui Neagoe către fiul său Teodosie*, în partea a II-a⁶.

Scrierea din volumul de față

În jurul scrierilor lui Macarie Egipteanul s-a pornit, începând din 1920, o aprigă dispută. Cercetători ca Villecourt, Hausherr S. J., Dörr și H. Dörries au crezut că pot recunoaște în ele un conținut masalian, negând în consecință originea lor macariană⁷.

Dar publicarea *Epistolei celei mari* a lui Macarie și a textului integral al tratatului Sfântului Grigorie de Nyssa, *De Instituto Christiano*, de către Werner Jaeger⁸, a făcut dovada că autorul *Epistolei celei mari*, cunoscută sub numele lui Macarie Egipteanul, care este identic cu autorul *Omiliilor duhovnicești*, stă în strânsă dependență de Sfântul Grigorie de Nyssa și deci e departe de a fi masalian.

Sfântul Grigorie de Nyssa a scris tratatul său *De Instituto Christiano* la cererea unor monahi (probabil din mănăstirile întemeiate de fratele său, Vasile cel Mare) de a le arăta care este ținta vieții creștine și prin ce

6. Cf. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, 1970, p. 16, 52-53.

7. Istoria acestei dispute am expus-o în studiul nostru: „În jurul Omiliilor duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul”, în rev. *Mitropolia Olteniei*, X (1958) nr. 1-2, p. 15-28.

8. Werner Jaeger, *Two rediscovered Works of ancient christian Literature, Gregory of Nyssa and Macarius*, Leiden, E. I. Brill, 1954.

mijloace se poate înainta spre ea. Răspunzând acestei cereri, Sfântul Grigorie caută să arate cum se poate realiza doctrina sa despre desăvârșire în viața monahală de obște⁹. Pe lângă aceea, tratând despre această temă a desăvârșirii, care e proprie și altor scrieri ale sale, pentru uzul monahilor din mănăstiri, Sfântul Grigorie o ilustrează în acest tratat cu multe texte biblice.

Autorul *Epistolei* de sub numele lui Macarie vrea să adapteze și mai mult ideile din tratatul Sfântului Grigorie pentru monahii din mănăstiri și condițiile lor de viață. „Cea mai radicală schimbare pe care a gândit el să o facă a fost să redea opera lui Grigorie într-un stil mai omiletic, potrivit pentru o predare orală și calculat să aibă un efect retoric mai imediat în ascultătorii săi”¹⁰. Dar conținutul tratatului e redat atât de fidel în *Epistolă*, încât nu se poate constata în ea nicio abatere de la doctrina Sfântului Grigorie de Nyssa, în sens masalian. „După ce am comparat, zice Jaeger, conținutul acestei *Epistole* cu tratatul original al lui Grigorie de Nyssa, ... pot spune că *Epistola*, deși nu e o compilație mecanică, cum e *Epistola a II-a*, tipărită în Migne¹¹, e nu mai puțin legată de tratatul lui Grigorie. Această *Epistolă* de aproximativ 67 de pagini conține o metafrază completă a tratatului lui Grigorie de la început până la sfârșit”¹². Dar autorul ei caută să redea ideile expuse în tratat mai filosofic și mai complicat, în cuvinte mai simple, mai afective, explicându-le mai pe larg. După ce redă rând pe rând ideile din tratat, mai adaugă vreo

9. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 110.

10. *Ibidem*, p. 155.

11. P.G. XXXIV, 409-442.

12. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 154, 187.

douăzeci de pagini, cu chestiuni care preocupau pe monahii pentru care a alcătuit *Epistola*¹³.

Jaeger caracterizează astfel raportul *Epistolei* celei mari cu tratatul Sfântului Grigorie: „Punctele de diferență între tratatul lui Grigorie și *Epistolă* nu sunt de natură dogmatică sau teologică, ci mai mult stilistică. De exemplu, Grigorie, ca și în scrierile sale ascetice de mai înainte, vorbește și în acest tratat, în general, despre viața ascetică ca despre o „viață filosofică”, și de monahii din comunitățile monastice ca de „ceata filosofică” sau ca de „ceata celor care au ales viața filosofică”. În locul acestor termeni, *Epistola* vorbește de „adunarea sau ceata sfântă”, sau de „mănăstire”, sau de „frații din mănăstiri”. „Profesorul Dörries socotește¹⁴ că „mănăstirile” și „proiestoșii” de care vorbește *Epistola* trebuie să fi fost legați împreună prin legătura vreunei convingeri comune, și el sugerează că această legătură a fost presupusa lor erezie masaliană, ale cărei urme el le găsește în scrierile macariene în general și de aceea vrea să le descopere și în documentul acesta, cel mai important al doctrinei lor ascetice”. „Dar cel mai extins document teologic pe care îl posedăm sub numele lui Macarie trebuie considerat liber de orice suspiciune de erezie masaliană. Pluralitatea de mănăstiri cărora le este adresată *Epistola* erau adresatele tratatului și autoritatea scriitorului ei este autoritatea lui Grigorie de Nyssa. „Monahii rugători”, care sunt deosebiți de „frații slujitori”, nu sunt secta evhiților, cum su-

13. *Ibidem*, p. 188.

14. Symeon von Mesopotamie, *Die Ueberlieferung der Messalianischen Makarios – „Schriften”*, în: *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, 4 Reihe, 10 Band, 1 Heft, Leipzig, 1941, p. 156.

gerează Dörries, ci e vorba aici de două clase de monahi, pe care-i deosebește și-i recunoaște încă tratatul lui Grigorie (οἱ εὐχόμενοι și ἐτι νήπιοι, sau ἐργαζόμενοι)¹⁵. Polemica din partea finală a *Epistolei*, împotriva virtuților și faptelor mai mult externe, nu are nimic de-a face cu erezia masaliană și cu spiritualismul ei extrem. Ea exprimă spiritualismul lui Grigorie de Nyssa, care în tratatul său îndreaptă aceleași atacuri împotriva laxității și caracterului pur extern al anumitor practici mănăstirești și insistă asupra puterii credinței vii și adevăratei iubiri creștine¹⁶.

Jaeger socotește că această *Epistolă* către monahi a fost un document de mare importanță în formarea stilului de viață monahal în Răsărit, dar, la rândul ei, ea n-a fost decât „o parafrază explicativă” a tratatului Sfântului Grigorie de Nyssa, scris cu același scop.

15. Sf. Grigorie cunoaște chiar rugăciunea neîncetată; el vorbește în partea ultimă a tratatului său despre treapta cea mai înaltă a desăvârșirii, pe care trebuie s-o ajungă fiecare membru al comunității monahale: cea a rugăciunii neîncetate. „El citează mai multe pasaje din Scriptură pentru a dovedi că rugăciunea a fost socotită de Hristos și Apostoli cea mai înaltă treaptă. Conform cu aceasta, există o anumită ierarhie spirituală, cu diferite trepte de desăvârșire, în mănăstirea ideală a lui Grigorie, în care cei ce ajung să realizeze în viața lor porunca Apostolului de a se ruga neîncetat și de a stăruî în rugăciune ocupă locul cel mai înalt. Sunt aceia care se roagă ziua și noaptea și stau treji atât de mult cât pot suporta trupurile lor. Proiestosul și comunitatea trebuie să încurajeze efortul lor și să simpatizeze cu stăruința lor în rugăciune. Ei sunt campionii întregii comunități duhovnicești și lor li se cuvine premiul cel mai înalt. După acești eroi ai rugăciunii vin cei care nu au ajuns încă pe vârful deplinei intensități a rugăciunii” (Jaeger, *op. cit.*, p. 193-194).

16. Jaeger, *op. cit.*, p. 204-207; 193-194.

„Astfel noi începem să cunoaștem enorma influență spirituală pe care «filosofia» ascetică a Sfântului Grigorie în general și tratatul redescoperit, în special, au exercitat-o asupra gândirii ascetice de după el și asupra învățaturii religioase din comunitățile mănăstirești ale Bisericii din Răsărit... Evident, Sfântul Grigorie de Nyssa a reprezentat pentru Macarie tradiția teologică în forma autoritativă. În special tratatul lui Grigorie despre ținuta vieții monahale i-a apărut lui Macarie ca sumă a acestei tradiții, pe care el a încercat s-o sădească în inima iubitorilor săi fii. De aceea, o cale pentru realizarea scopului său era să explice pe seama lor acest mare document despre evlavia mistic-ascetică, în forma unei epistole didactice”¹⁷.

Dar Jaeger a dovedit că *Epistola* are un cuprins identic cu acela al *Omiliilor duhovnicești*, cărora tradiția le dă ca autor tot pe Macarie. Mai mult chiar, el a dovedit că *Omiliile* reflectă aceeași dependență de tratatul Sfântului Grigorie de Nyssa, *De Instituto Christiano*. Prin aceasta a scos și *Omiliile* de sub bănuiala de masalianism.

Omiliile duhovnicești sunt și ele o adaptare a conținutului tratatului lui Grigorie de Nyssa la necesitățile mănăstirilor.

În *Omilia XL*, autorul, urmând lui Grigorie de Nyssa, afirmă legătura interioară dintre toate virtuțile. Atât în omilie, cât și în epistolă, „vârful tuturor virtuților” e „stăruința în rugăciune”, ca și în tratatul Sfântului Grigorie¹⁸. Toate celelalte virtuți pot fi dobândite prin ea, se spune în omilie, pentru că rugăciunea stabilește comu-

17. *Ibidem*, p. 154-156.

18. *Ibidem*, p. 268.

niunea sufletului cu Dumnezeu, izvorul întregii puteri duhovnicești. Cel ce se silește să stăruie în rugăciune se aprinde de *erosul* divin și primește harul sfintei desăvârșiri a Duhului¹⁹. Fiecare dintre acești termeni se găsește însă în scrierile Sfântului Grigorie și în tratat: stăruirea în rugăciune, arderea de dragoste (ἐκκαίεσθαι ἔρωτι), dispoziția minții pentru Dumnezeu (διάθεσις τοῦ νοῦ), unirea ei cu Dumnezeu (συνάφεια), rugăciunea ca lucrare a minții ce pune în mișcare procesul de sfințire și de desăvârșire (α τελειότης), prin primirea Duhului Sfânt (θάγιαστική)²⁰.

În această omilie găsim în continuare ideea treptelor în urcușul duhovnicesc, care se află și în tratatul Sfântului Grigorie. Comună cu tratatul mai are omilia ideea că în acest progres omul e asistat de Duhul Sfânt, care i se acordă pe măsura credinței și a vârstei lui spirituale²¹. Dar progresul e legat de luptă, de efort. Diavolul caută să abată sufletul de la drumul drept prin ispită descurajării și a mândriei²². Ideea aceasta, omilia o plasticizează prin imaginea calului și a carului de luptă din hipodrom. Folosind faimoasa imagine a lui Platon, care aseamănă sufletul cu un car tras de doi cai, pentru lupta (ἄγων) din suflet, Macarie vede în interiorul omului un teatru, în care duhurile rele se războiesc cu sufletul, având pe Dumnezeu și pe îngeri ca spectatori. În fiecare clipă se ivesc în conștiință gânduri bune și rele. Pe cele bune le naște mintea, pe cele rele le produce răutatea. Autorul omiliei, știind tot de la Grigorie

19. Vezi omilia aceasta în P.G. XXXIV, 704 ș.u.

20. *De Instituto christiano*, 46, 17 (ed. Jaeger).

21. *Ibidem*, 44, 2; 45, 7; 46, 7.

22. Jaeger, *op. cit.*, p. 141.

că răsărirea gândurilor rele se face sub influența satanei, iar gândurile bune ies din minte sub influența harului, își închipuie mintea ca un conducător care conduce carul sufletului împotriva carului răutății condus de satana. S-a socotit că aici avem ideea masaliană a prezenței simultane a harului și a satanei în suflet, neînându-se seama că satana e considerat aici lucrând din afara sufletului, împotriva lui, și că e vorba numai de simțirea ispitelor aruncate de satana asupra sufletului. Dare care dintre oamenii preocupați de progresul lor duhovnicesc nu simte ispitele satanei (carul de luptă al satanei) îndreptându-se spre sufletul lui?

Omilia XL, scriindu-se pentru monahii din obște, caută să îmbine starea de rugăciune și de liniște a celor desăvârșiți cu datoria ce o simt ei de a-și arăta iubirea față de frați prin diferite fapte: prin vizitarea lor, prin învățarea și întărirea lor cu cuvântul²³.

La întrebarea celor mai simpli, cum pot locui simultan în inimă „cele două”, harul și păcatul, autorul răspunde în *Omilia XL* că numai atunci când neglijăm să ținem aprins focul harului din suflet (să punem lemne pe el), gândurile din suflet se răcesc și nu mai ard de iubirea de Dumnezeu; numai atunci influența din afară a satanei se resimte mai tare. „Harul desăvârșit și păcatul absolut nu pot locui în mod real în același timp în suflet”²⁴. E o formulare total opusă învățăturii masaliene.

Ideile acestea și alte idei din tratatul Sfântului Grigorie revin și în alte omilii. Dar Macarie dramatizează și plasticizează războiul gândurilor din suflet, care e descris de Sfântul Grigorie în mod mai abstract. Toate

23. *Ibidem*, p. 216.

24. *Ibidem*, p. 209-217.

ideile favorite ale Sfântului Grigorie revin mereu în *Omiiliile duhovnicești*: iubirea (ἔρως) sufletului, descris ca o mireasă a lui Hristos, îl pregătește să primească pe Mi-rele lui; comparația sufletelor nepregătite cu fecioarele nebune, care n-au untdelemn în candelă; urcușul treptat; căutarea nepătimirii desăvârșite; alipirea la Hristos; ferirea de slava deșartă de la oameni și așteptarea Judecâții și a răsplății lui Dumnezeu; asemănarea vieții din mănăstire cu viața îngerilor; datoria fraților de a se iubi unii pe alții, fie că se roagă, fie că citesc Scripturile, fie că fac orice alt lucru; socotirea sărăciei ca bogăție și a bogăției lumesti ca sărăcie²⁵.

„Acele idei formează cadrul teologiei ascetice a lui Macarie. El umple acest cadru moștenit cu bogăția îmbelșugată a propriei lui experiențe duhovnicești, cu retorica lui debordantă, cu arzătorul lui entuziasm. Astfel, totul este nou și totul este vechi. Este o uimitoare identitate în structura fundamentală a teoriilor teologice ale celor doi autori. Dar gândirea lui Macarie este departe de a fi o simplă copie a ideilor lui Grigorie, pe care le adoptă. El le-a îmbogățit pe acelea printr-o trăire intensă și le-a făcut expresia propriei lui vieți interioare. Evident, Grigorie de Nyssa este acceptat de Macarie nu numai ca un autor de înalte idei, ci și ca unul care a dat cea mai exhaustivă formulare tradiției teologice ascetice, căreia noua generație vrea să-i dea viață. E demn de remarcat că toate omiliile lui Macarie preferă să se miște pe planul înalt al gândirii teologice și al simbolismului Sfântului Grigorie de Nyssa, decât să urmeze linia mai mult practică a legislației *Regulilor* lui Vasile, care par să fie admise.

25. *De Instituto christiano*, 80, 15 și 81, 6 (ed. cit.)

Pe de altă parte, ar fi greșit să spunem că tot ce, în *Omilii*, nu derivă de la Sfântul Grigorie de Nyssa e produsul gândirii proprii a lui Macarie. Alături de înalta speculație a lui Grigorie despre adevăratul sens al idealului ascetic, apar în aceste cuvântări, și în special în întrebările ce le pun interlocutorii, incontestabile elemente ale unei tradiții mănăstirești mai mult populare, așa cum le cunoaștem din istorioarele călugărești moralizatoare. Accentul pus în ele pe lucrarea satanei, i-a făcut pe unii să-l socotească pe autorul *Omiliilor* aderentul sau conducătorul așa-zisei erezii masaliene. Dar aceste istorioare, interpretate de Macarie în sens spiritual, derivă mai degrabă dintr-o tradiție monahală decât dintr-o erezie masaliană, despre care de altfel se știe foarte puțin²⁶.

*

Dovedind caracterul corect bisericesc al operei lui Macarie, Jaeger crede totuși că autorul ei nu poate fi Macarie Egipteanul, cum ar rezulta din manuscrisele grecești, pentru că Macarie († 390) a murit cu câțiva ani înaintea lui Grigorie de Nyssa († 394) și deci n-a putut să folosească tratatul celui din urmă, scris la sfârșitul vieții lui. Autorul trebuie să fi trăit la o oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nyssa, pe la mijlocul secolului al V-lea, prin Siria²⁷.

Fără îndoială, faptul principal e că s-a putut face dovada că opera aceasta are un caracter ireproșabil bisericesc. Sunt destule cazuri când opere însemnate din literatura veche creștină derivă de la autori ce au ținut să rămână anonimi, punându-le ei înșiși sau imaginația obștească sub numele unor mari personalități ale trecutului.

26. Jaeger, *op. cit.*, p. 224-225.

27. *Ibidem*, p. 228.

Totuși, credem că nu s-au adus argumente decisive că *Omiliile* și *Epistola* în chestiune s-au scris la oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nyssa și că, deci, autorul lor nu poate fi Macarie. Jaeger socotește că tratatul *De Instituto Christiano* e ultima operă a Sfântului Grigorie și a fost scris pe la 390. Deci Macarie, mort pe la 390, n-a mai avut când să o prelucreze pentru monahii săi. Dar ce ne-ar împiedica să admitem că *De Instituto Christiano* a fost scris cu vreun an-doi mai curând (pe la 388-389) și deci Macarie ar fi putut să-l prelucreze înainte de moartea sa? În afară de aceea, cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa din tratat: „Am adunat pentru voi câteva puține semințe ale învățaturii, culegându-le din Scripturile dăruite nouă mai înainte de Du-hul” (ἀπὸ τῶν προδωρηθέντων²⁸ ἡμῶν παρὰ τοῦ Πνεύματος γραφῶν λεγόμενα), nu înseamnă numaidecât scrierile de mai înainte ale Sfântului Grigorie, cum interpretează Jaeger. Înseamnă mai degrabă Sfânta Scriptură. Dacă deci tratatul a fost scris pe la 380 și a fost trimis imediat mănăstirilor din tot Răsăritul, cărora le era adresat, a putut deveni fără întârziere obiect de predică și de prelucrare, prin adaptarea la împrejurările concrete ale vieții din mănăstiri.

Am arătat în altă parte²⁹ că formulările lui Diadoh al Foticeii³⁰ privitoare la viața spirituală prezintă un caracter de mai mare precizie față de opera lui Macarie și presupun opera acestuia. Deci, dacă Diadoh a scris pe la începutul secolului al V-lea, opera lui Macarie a tre-

28. În original trebuie să fi fost: προδωρηθεισῶν ἡμῖν.

29. „În jurul Omiliilor duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul” rev. cit., p. 20-26.

30. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia rom.*, vol. 1, ed. 2009, p. 368-378.

buit să fie scrisă cu câteva zeci de ani înainte. Aceasta ne duce la epoca lui Macarie Egipteanul.

Fără îndoială, o mare dificultate e faptul că versiunea arabă a acestei opere poartă numele lui Simeon. Dar s-ar putea ca aceasta să provină de acolo că, mai târziu, un oarecare Simeon, poate Simeon Metafrastul (secolul al X-lea) sau poate unul mai vechi decât Metafrastul, a făcut niște excerpte din opera lui Macarie. Numele lui a fost asociat apoi cu cel al lui Macarie, făcându-se o confuzie între aceste două nume, și așa în traducerea arabă opera întreagă a putut fi atribuită lui Simeon, înțelegându-se uneori, sau și numindu-se Simeon Stâlpnicul³¹, precum sunt în unele manuscrite grecești și excerptele atribuite lui Macarie³². Unii socotesc că autorul acestor excerpte a fost un Simeon Mesopotamitul, care a trăit pe la sfârșitul secolului al XIII-lea³³.

*

Excerptele amintite formează în *Filocalia greacă* o scriere unică, în 150 de capete numerotate în continuare. Dar această scriere are din loc în loc câte un subtitlu, fiind împărțită astfel în șase subdiviziuni și fiind numită *Parafraza în 150 de capete a Sfântului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*. Aceste subdiviziuni, cu titlurile lor și cu capetele pe care le însumează, corespund cu cele șase tratate din Migne, P.G., t. XXXIV, 941-968, unde sunt date sub numele lui Macarie³⁴.

31. Jaeger, *op. cit.*, p. 226.

32. *Ibidem*, p. 159-160.

33. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 364.

34. Dar excerptele nu au putut fi făcute de Macarie însuși. Autorul *Parafrazei* intercalează de multe ori cuvântul: „zice” (φησι),

Din aceste șase tratate, primele două, *Despre desăvârșirea în Duh* (Φιλοκαλία, ed. II, vol. II, p. 109-113, cap. I-XVII; P.G. XXXIV, 841-852; cap. I-XVII) și *Despre rugăciune* (Φιλοκαλία, *ibid.*, p. 113-116, cap. XVIII-XXXII; P.G., XXXIV, 853-866), sunt alcătuite din pasaje din *Epistola cea mare*, publicată de Jaeger, deci au prin ea o legătură cu tratatul *De Instituto Christiano* al lui Grigorie de Nyssa.

Iată un tablou al capetelor din aceste două tratate, cu pasajele corespunzătoare din *Epistola* lui Macarie:

<i>Parafraza lui Simion Metafrastul</i> <i>Despre desăvârșirea în Duh</i>	<i>Epistola lui Macarie</i> <i>Ed. Jaeger</i>
Cap. I	p. 238 r. 8-20
Cap. II	p. 239 r. 47-248, 18
Cap. III	p. 244, 17-245, 9
Cap. IV	p. 246, 1-247, 8
Cap. V	p. 241, 10-243, 11
Cap. VI	p. 250, 1-251, 4
Cap. VII	p. 251, 10-14
Cap. VIII	p. 256, 21-257, 15; 258, 4-258, 8
Cap. IX	p. 258, 9-259, 10
Cap. X	p. 259, 11-24
Cap. XI	p. 261, 9-263, 4
Cap. XII	p. 263, 4-16
Cap. XIII	p. 264, 1-256, 1
Cap. XIV	p. 265, 2-266, 2
Cap. XV	p. 266, 1-267, 18
Cap. XVI	p. 268, 1-18
Cap. XVII	p. 266, 2-17

arătând că redă textul altcuiva (de pildă, cap. XIV corespunde cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 269, rând 2; cap. XV corespunde cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 267 etc.). Despre vechimea acestor excerpte se va putea spune însă ceva mai sigur de-abia după o ediție critică a întregii opere a lui Macarie, inclusiv a acestor excerpte. Atunci se va putea ști cel puțin de când datează cele mai vechi manuscrise care le cuprind.

Despre rugăciune

Cap. XVIII	p. 268, 20-269, 25
Cap. XIX	p. 273, 18-274, 8
Cap. XX	p. 270, 13-17; 272, 12-273, 1
Cap. XXI	p. 273, 1-18
Cap. XXII	p. 274, 9-276, 7
Cap. XXIII	p. 276, 14-277, 12
Cap. XXIV	p. 279, 21-280, 11
Cap. XXV	p. 280, 11-281, 7
Cap. XXVI	p. 283, 3-16; 284, 11-17
Cap. XXVII	p. 285, 3-285, 9
Cap. XXVIII	p. 292, 7-20
Cap. XXIX	p. 293, 5-294, 1
Cap. XXX	p. 295, 15-295, 15
Cap. XXXI	p. 298, 10-22; 298, 8-300, 15
Cap. XXXII	p. 287, 19-289, 3

Dintr-o comparație a textelor paralele se pot constata următoarele feluri de deosebiri:

Simion prescurtează frazele din *Epistolă* și simplifică întorsăturile mai complicate și mai retorice, pentru a le face mai concentrate și mai ușor de înțeles³⁵. În acest scop, înlocuiește termeni mai arhaici cu termeni mai noi, mai obișnuiți. Din multe citate ale *Epistolei*,

35. De exemplu, iată cum redă *Epistola* ideea pe care o rezumă Simeon în cap. IX: „Dar ce este renunțarea la sufletul său decât a se preda pe sine cu totul frătimii și a nu împlini deloc vrerile sale, ci, atârând cu totul de cuvântul lui Dumnezeu, să-și împodobească sufletul său totdeauna cu sfintele și curatele înțelesuri ale poruncilor și să le socotească pe acestea mântuitoare și dulci. Apoi să nu aibă nimic în stăpânirea sa, decât haina pe care o poartă, ca totdeauna să poată fi fără grijă, împlinind numai cele poruncite lui, cu bucurie. Și ca un rob cumpărat să privească cu inimă bună pe toți frații, dar mai cu seamă pe întâistătători, ca domni și stăpâni, pentru Hristos, cum Însuși Domnul a spus: «Cel ce vrea să fie între voi cel dintâi și mai mare să fie cel mai de pe urmă dintre toți și tuturor slujitor și rob»” etc.

alege numai câte unul. De multe ori nu li se mai adresează monahilor la persoana a doua, ci vorbește de ei la persoana a treia (vezi cap. 14, coresp. Jaeger, p. 265, 2).

Încolo redă cu fidelitate aproape perfectă textul extras din *Epistolă*, nepunând nici o idee de la sine. Schimbările oarecum esențiale de cuvinte arată că autorul a trăit câteva secole mai târziu față de autorul *Epistolei*, iar faptul că vorbește la persoana a treia despre monahi arată că, scriind parafraza, nu o făcea în împlinirea unei slujbe directe de învățător al monahilor, ci scria oarecum retras de obștea monahală. Aceasta s-ar potrivi poate cu Simeon Metafrastul din secolul al X-lea, care a săvârșit, se pare, numai operă de scriitor și nu a fost conducător al vreunei obști monahale.

Comparând textul capetelor acestor prime două tratate din cele șase, cu textul capetelor tratatului: *Despre paza inimii*, aflat în Migne înaintea lor, vedem că multe dintre ele coincid, dar capetele din tratatul *Despre paza inimii* reproduc mai literar textele din *Epistola* lui Macarie, neschimbând cuvintele mai arhaice cu altele mai noi³⁶. De aici se vede că tratatul *Despre paza inimii* nu provine de la autorul celorlalte două tratate pe care le-am amintit, care se pare că este și autorul celorlalte patru tratate ce urmează. Încât pare a se verifica tradiția – atestată de Nicodim Aghioritul în *Filocalia greacă* –, anume că aceste șase tratate sunt ale unuia și aceluiași autor, probabil Simeon Metafrastul, formând o operă unitară.

36. De ex., cap. VII din tratatul *Despre paza inimii* (P.G. XXXIV, 825) reproduce fidel pe cel din *Epistolă* (Jaeger, *op. cit.*, p. 264, 14 ș.u.), pe când cap. XIII din *Filocalie* face anumite modificări de sintaxă.

Din celelalte patru tratate, date în *Filocalie* prin capete numerotate în continuare, am identificat următoarele în *Omiliile* lui Macarie:

<i>Parafraza lui Simion Metafrastul (Filocalia)</i>	<i>Omilii</i>
Cap. XLII	Omil. XXXVI; P.G. XXXIV, col. 749.
Cap. LII	Omil. V, 2; P.G. cit. col. 496; trad. rom. p. 30.
Cap. LIII	Omil. V, 5-6; P.G. cit., 500; trad. rom. p. 32-33.
Cap. LIV	Omil. V, 5; P.C. cit., 501; trad. rom. p. 33.
Cap. LV	Omil. V, 6; P.G. cit., 503-504; rom. p. 34-35.
Cap. LVI	Omil. V, 6; P.G. cit., 504; rom. p. 35.
Cap. LVII	Omil. V, 6; P.G. cit., 505; rom. p. 35.
Cap. LVIII	Omil. V, 6; P.G. cit., 505 D; rom. p. 36.
Cap. LIX	Omil. V, 6; P.G. cit., 509 B-512 B; rom. p. 38-39.
Cap. LX	Omil. V, 6; P.G. 512 B; rom. p. 39.
Cap. LXI	Omil. V, 8, 9; P.G. 513 BD; rom. p. 40-41.
Cap. LXII	Omil. V, 11; P.G. cit., 546 B; rom. 42.
Cap. LXIII	Omil. V, 12; P.G. 517 AB; rom. p. 43.
Cap. LXIV	Omil. IV, 1, 3, 4, 5; P.G. 472 D, 473 D-475 A, 476 AC; rom. p. 15-17.
Cap. LXV	Omil. IV, 6, 7; P.G. cit., 476 D-477 AB; rom. p. 18.
Cap. LXVI	Omil. VIII; P.G. cit., 477 D; rom. p. 19.

Cap. LXVII	Omil. IV, 9, 10; P.G. cit., 480 AB; rom. p. 19-20.
Cap. LXVIII	Omil. IV, 11, 12; P.G. cit., 480 D-481 AB; rom. p. 20-21.
Cap. LXIX	Omil. IV, 13; P.G. cit., 481 CD; rom. p. 21.
Cap. LXX	Omil. IV, 13, 14, 15; P.G. 481 D-482 A, 482 BC; rom. p. 21-22.
Cap. LXXI	Omil. IV, 21, 22, 23; P.G. 488 D-489 A, 488 BCD; rom. p. 25-27.
Cap. LXXII	Omil. IV, 24, 25, 26, 27; P.G. 492 AB-493 AB; rom. p. 27-28.
Cap. LXXIV	Omil. XVII, 1, 2, 3, 4; P.G. 624 CD-625 ABC.
Cap. LXXV	Omil. XVII, 4, 5; P.G. 625 D-628 A.
Cap. LXXVI	Omil. XVII, 6; P.G. 628 BC.
Cap. LXXVII	Omil. XVII, 10; P.G. 629 D.
Cap. LXXVIII	Omil. XVII, 7, 8; P.G. 628 D-629 A.
Cap. LXXIX	Omil. XVII, 11; P.G. 629 D-631 A.
Cap. LXXX	Omil. XV, 12, 13; P.G. 632 BC.
Cap. LXXXI	Omil. XVII, 11; P.G. 632 A.
Cap. LXXXII	Omil. XVII, 13, 14, 15; P.G. 632 D, 633 AB.
Cap. LXXXIII	Omil. XVII, 15; P.G. 633 BC.
Cap. LXXXIV	Omil. XVII, 15; P.G. 633 C.
Cap. LXXXVI (începutul)	Omil. XVII, 13; P.G. 632 C.
Cap. LXXXVII	Omil. XVIII, 1, 2; P.G. 636 AB.
Cap. LXXXVIII	Omil. XVIII, 5, 6; P.G. 637 BCD-639 A.
Cap. LXXXIX	Omil. XVIII, 7, 8, 9; P.G. 648 BCD.
Cap. XC	Omil. XVIII, 10, 11; P.G. 641 ABC.
Cap. XCI	Omil. VIII, 1; P.G. 528 C; rom. p. 50.

Cap. XCII	Omil. VIII, 2, 3; P.G. 528 D-52 ABC. rom. p. 50-51.
Cap. XCIII	Omil. VIII, 4; P.G. 529 D; rom. p. 51.
Cap. XCV	Omil. VIII, 5; P.G. 532 AB; rom. p. 52.
Cap. CVII (sfârșitul)	Omil. IX, 7-8; P.G. 536 D; rom. p. 95.
Cap. CVIII	Omil. IX, 10; P.G. 637 C.
Cap. CIX	Omil. X, 1; P.G. 541 A.
Cap. CX	Omil. X, 2, 3, 4; P.G. 541 CD-544 AB; rom. 59-60.
Cap. CXI	Omil. X, 5; P.G. 544 C; rom. p. 61.
Cap. CXVI	Omil. XI, 11; P.G. 552 D-553 A0; rom. p. 66-67.
Cap. CXVII	Omil. XI, 15; P.G. 556 C; rom. p. 69.
Cap. CXXIV	Omil. XV, 1-2; P.G. 546 BCD.
Cap. CXXV	Omil. XV, 3-4; P.G. 578 AD.
Cap. CXXVI	Omil. XV, 6; P.G. 580 C.
Cap. CXXXIV	Omil. XIX, 3, 4, 5, 6; P.G. 644 D; 645 ABC, 648 A.
Cap. CXXXV	Omil. XIX, 7-8; P.G. 648 BCD.
Cap. CXL	Omil. VI, 10; P.G. 516 A.
Cap. CXLI	Omil. VI, 8; P.G. 513 B.
Cap. CXLV	Omil. XXI, 2, 3, 4; P.G. 656 CD-657 A.
Cap. CXLVI	Omil. XXI, 4, 5; P.G. 657 BCD ³⁷ .

Din 150 de capete am putut identifica aproximativ 90. Unele din acestea și din cele neidentificate se pot afla ca temă generală în diferite alte omilii. Dar din procedura lui Simeon Metafrastul, observată în capetele identificate, se poate conchide că și capetele neidentificate trebuie să urmeze destul de fidel unor texte necunoscute până acum din Macarie.

37. Pentru textul românesc al *Omiliilor duhovnicești* am folosit traducerea lui Cicerone Iordăchescu, din 1931.

PARAFRAZA ÎN 150 DE CAPETE
A SFÂNTULUI SIMEON METAFRASTUL
LA CELE 50 DE CUVINTE
ALE SFÂNTULUI MACARIE EGIPTEANUL

Despre desăvârșirea în Duh

1. Fiecare din noi primește mântuirea prin harul și darul dumnezeiesc al Duhului, dar poate ajunge prin credință, prin iubire și prin lupta voinței lui libere la măsura desăvârșită a virtuții, ca precum prin har, așa și prin dreptate³⁸ să moștenească viața veșnică. Căci nu se învrednicește cineva numai prin puterea și harul lui Dumnezeu, fără să aducă și lacrimile sale, de înaintarea desăvârșită; dar nici nu ajunge numai prin sânguința și puterea sa, fără să ajute și harul, la măsura desăvârșită a libertății și curăției. „Căci de nu va zidi Domnul casa și nu va păzi cetatea, în zadar ar priveghea păzitorul, în zadar ostenitorul și ziditorul” (Ps. 126, 1).

2. Întrebare: Care este voia lui Dumnezeu la care îl îndeamnă și îl roagă Apostolul pe fiecare din noi să ajungă? Răspuns: Desăvârșita curățire de păcat, eliberarea de patimi și ocară și înălțarea la virtutea cea mai înaltă, care este curăția și sfințenia inimii, la care ajunge cineva prin împărtășirea de Duhul dumnezeiesc în

38. E de observat deosebirea între mântuirea dobândită prin har și nepătimirea dobândită prin efortul ajutat de har. E o învățatură cu totul deosebită de cea masaliană, care învață că harul vine de pe urma eforturilor omului.

chip desăvârșit întru simțire (ἐν πληροφορίᾳ). Căci zice: "Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8); și: „Fiți și voi desăvârșiți, precum Tatăl cel ceresc desăvârșit este" (Matei 5, 48); și: „Să se facă inima mea fără prihană întru cele drepte ale Tale, ca să nu mă rușinez" (Ps. 118, 80); și iarăși: „Atunci nu mă voi rușina, când voi căuta spre toate poruncile Tale" (Ps. 118, 6). Și iarăși, către cei ce întreabă: „Cine se va sui la muntele Domnului? Sau cine va sta în locul cel sfânt al Lui?", răspunde: „Cel nevinovat cu mâinile și curat cu inima" (Ps. 23, 3-4), arătând prin aceasta desăvârșita desființare a păcatului ce se săvârșește prin faptă și cugetare³⁹.

3. Cum se poate face curățirea de patimile cele nearătate și ascunse, cele greu de depărtat și oarecum

39. Corespunde cu *De Instituto christiano* a Sf. Grigorie de Nyssa (P.G. XLVI, 289 D). Sf. Grigorie spune numai în general că ținta lui Dumnezeu este ca omul să-și „curețe sufletul prin har, ca să-l aducă lui Dumnezeu curat". Precizarea în prelucrarea lui Simeon (și la Macarie) că e vorba de „desăvârșita curățire" nu alterează sensul din Sf. Grigorie, în direcție masaliană, ba dimpotrivă, îl precizează în sens ortodox, lăsând să se înțeleagă că o anumită curățire are omul încă de la primirea harului și nu o realizează de-abia el ulterior. Această precizare în sensul ortodox se mai arată și în aceea că, pe când Sf. Grigorie spune că prin această curățire omul leapădă rușinea ca pe o haină ce-l murdărește, Simeon (respectiv Macarie) trece peste aceasta. Apoi că, pe când Sf. Grigorie spune că prin curățire omul îndepărtează păcatul în general, Simeon (respectiv Macarie) afirmă că e vorba de păcatul ce se săvârșește cu cugetarea și cu fapta, deci de un păcat actual, nu de păcatul strămoșesc. Afirmatia lui Macarie că această curăție deplină se trăiește prin simțire e o învățătură proprie și lui Diadoh și ea înlătură afirmația lui Hausherr că masalianismul lui Macarie ar sta în confundarea primirii harului cu simțirea lui încă de la început.

înrădăcinate în suflet⁴⁰, arată Duhul Sfânt care știa aceasta, prin David. Căci zice acesta: „De cele ascunse ale mele curățește-mă” (Ps. 18, 13). Deci putem face aceasta prin multă rugăciune și credință și prin desăvârșita pornire spre Dumnezeu, cu împreună-lucrarea Duhului, dar împotrivindu-ne și noi lor și păzindu-ne inima noastră cu toată grija⁴¹.

4. Iar fericitul Moise zice⁴², lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voiri, celei

40. Acest cap. corespunde cu *De Instit. christ.* (P.G. XLVI, 293 B). În el se adaugă că amintita curățire are ca obiect și „patimile ascunse”. Sf. Grigorie le spune: „relele ascunse” (κακὰ), dar termenul de „patimi” nu schimbă în sens masalian ideea, ci, dimpotrivă, o precizează în sens ortodox, căci ele pot însemna mai sigur niște obișnuințe vechi de ale păcatului, care și-au pierdut caracterul de păcat, dar pot forma izvorul pentru păcatele „cu cugetarea și cu fapta”. S-a spus de către Hausherr („L’Erreur fondamentale et la logique du messalianisme”, în *Orientalia Christiana Periodica*, III, IV, 1935, p. 330) că masalianismul lui Macarie se vede și din afirmația că prin Botez rădăcinile păcatului nu se smulg din suflet. Dar iată că și Sf. Grigorie de Nyssa spune că Dumnezeu, văzând străduința omului, „va smulge prin puterea Lui rădăcina ascunsă a gândurilor, înainte de odrăslire” (P.G. cit.). Simeon moderează aici ideea de înrădăcinare, spunând: „oarecum înrădăcinate”.

41. Atât la Sf. Grigorie, cât și la Simeon (respectiv Macarie), găsim tensiunea manifestată, pe de o parte, în afirmația că „patimile” sau „relele” sunt înăuntrul, iar pe de alta, în îndemnul de a ne păzi inima de ele. Dar Simeon (respectiv Macarie) face o distincție clară între „inima” ce trebuie păzită și „sufletul” în care sunt „oarecum înrădăcinate” patimile, pe când Sf. Grigorie spune în general că trebuie să ne păzim „interiorul” (τὴν ἑνδον), sau „mintea”, sau „sufletul”, de „gândul răutății”, care se ridică de undeva din adânc (P.G. cit.). Pare că, după el, răutatea nu stă într-un substrat mai adânc decât întreg sufletul, pe când la Simeon (respectiv Macarie), ar sta în „psihicul” biologic, deosebit de „inima” conștientă, în sensul lui Diadoh.

42. Corespunde cu *De Inst. christ.*, P.G. XLVI, 293 C.

rele și celei bune, ci numai cele bune, și să nu cultive două feluri de roade, cel bun și cel rău, ci numai pe cel bun. Căci zice: Să nu înjugi în aria ta animale de neamuri diferite împreună, ca boul și catârul, ci vei treiera recolta înjugând animale de același neam (cf. Deut. 22, 10). Adică să nu-și aibă în aria inimii noastre virtutea și păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea⁴³. „Să nu țeși în haină de lână, nici lână în haină de in” (Deut. 22, 11). „Să nu cultivi în țarina ta două feluri de roduri la un loc”; și: „Să nu scoți animal din neam străin la împreunare cu altul, ci să împreuni animalele de același neam” (Lev. 19, 19). Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înțelegem, precum s-a spus, că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul și virtutea, ci să se lase spre rodire numai semințele virtuții; și că sufletul să nu aibă părtășie (comuniune) cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu și cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu și să se producă numai rodurile Duhului⁴⁴. Pentru aceasta zice: „Spre toate

43. Sf. Grigorie cere „să nu crească în același suflet răutatea și virtutea împreună”. Simeon (respectiv Macarie) precizează: „să nu-și aibă în aria inimii virtutea și păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea”. Precizarea pare să accentueze că nu poate fi vorba de o prezență a răutății în inimă, ci numai de o lucrare. E ceea ce spune și Sf. Grigorie, poate mai puțin precis, când declară că gândul rău se ridică dintr-un izvor mai adânc, ca de altfel și gândul bun. De aceea, „plugarul cel bun trebuie să dea drumul numai apelor curate ale vieții, ca dintr-un izvor bun de băut”. Atât Sf. Grigorie, cât și Simeon (respectiv Macarie) recunosc o existență a posibilității virtuții și păcatului dincolo de conștiință.

44. Aici se precizează că în om a rămas numai puțința de rodire a „semințelor” păcatului, nu păcatul însuși. Apoi că prezența duhului rău în om e totuși exterioară sufletului, întrucât sufletul poate să nu aibă comuniune cu el. Că sufletul nu poate să aibă două feluri de voinți în același timp e iarăși o precizare a lui Macarie.

poruncile Tale m-am îndreptat, toată calea nedreaptă am urât” (Ps. 118, 128).

5. Nu numai de păcatele arătate, de curvie, ucidere, furt, lăcomie, bârfire, minciună, iubire de arginți și zgârcenie și de cele asemenea trebuie să se curețe sufletul fecioarei⁴⁵ alegând unirea cu Dumnezeu, ci, precum am spus înainte, cu mult mai mult de cele ascunse, adică de poftă, de slava deșartă, de dorința de a plăcea oamenilor, de fățarnicie, de iubirea de stăpânire, de viclenie, de relele obiceiuri, de ură, de necredință, de pizmă, de iubirea de sine, de îngâmfare și de celelalte asemănătoare. Pentru că Scriptura obișnuiește să pună aceste păcate ascunse ale sufletului pe plan egal cu cele din afară. „Căci Domnul, zice, a împrăștiat oasele celor ce plac oamenilor” (Ps. 52, 7); și „se va scârbi de bărbatul sângelui și de cel viclean” (Ps. 5, 6). Deci arată pe Domnul scârbindu-se la fel de viclenie și de ucidere; „și de cei ce vorbesc de pace cu cei apropiați lor” (Ps. 27, 4), și cele următoare. Deoarece zice iarăși: „Căci în inimă lucrați nelegiuiri pe pământ” (Ps. 57, 2), și: „Vai vouă când vă vor grăi de bine oamenii” (Luca 6, 26), adică atunci când voia voastră va fi să auziți vorbe bune de la oameni și vă veți mândri cu slava și cu laudele de la ei. Desigur, nu e cu putință să se ascundă pentru totdeauna cei ce fac bine. Pentru că Însuși Domnul zice: „Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor” (Matei 5, 16). Dar siliți-vă, zice, să faceți binele spre slava lui Dumnezeu, și nu pentru slava proprie, nici ca unii ce iubiți cu înfocare laudele oamenilor. Pe unii ca aceștia i-a arătat ca fiind și necredincioși, zicând: „Cum puteți să aveți credință, primind slavă de la oameni

45. Substantivul „suflet” e de genul feminin în grecește.

și slava de la Dumnezeu singur nu o căutați?” (Ioan 5, 44). Dar și Apostolul nu ne cere el grijă la toate, până și la mâncare și băutură; nu ne poruncește ca toate să le facem spre slava lui Dumnezeu? Căci zice: „Fie de mâncați, fie de beți, fie de faceți altceva, spre slava lui Dumnezeu faceți” (1 Cor. 10, 31). Iar dumnezeiescul Ioan, punând pe același plan ura cu uciderea, zice: „Cel ce urăște pe fratele său ucigaș de oameni este” (1 Ioan 3, 15).

6. „Iubirea toate le suferă, toate le rabdă, iubirea niciodată nu cade” (1 Cor. 13, 7-8). „Niciodată nu cade” înseamnă că cei ce au dobândit darurile amintite, dar încă nu s-au învrednicit, prin iubirea cea mai deplină și mai curată a Duhului, de libertatea desăvârșită de patimi, încă nu au ajuns la siguranță, ci sunt încă în primejdie și în luptă și în frică din pricina duhului răutății. Această măsură, nemaifiind supusă căderii, nici patimii, a arătat-o ca fiind de așa fel, că chiar limbile îngerilor și proorocia și cunoștința toată și harismele vindecărilor sunt nimic în comparație cu ea⁴⁶.

7. Pentru aceasta a arătat ținta desăvârșirii, ca fiecare, cunoscându-se pe sine sărac de o astfel de bogă-

46. Corespunde cu *De Instit. christ.* (P.G. XLVI, 296 AC). S-ar părea că se accentuează prea hotărât „siguranța” și libertatea de primejdia căderii în care se află cel ajuns la treapta iubirii. Această încă s-a socotit de Hausherr idee masaliană. Dar ideea aceasta e afirmată în fond și de Sf. Grigorie de Nyssa. Căci și el spune că până ce omul „nu s-a eliberat în chip total (curat) de patimile ce-l tulburau înainte ... se află în temerea căderii, neavând iubirea care-l sprijină și-l întărește (βεβεοῦσαν) în starea virtuții. Deci, așteptând iubirea, stăruie, luptând cu toată patima, până vei ajunge la ținta drepte credințe” (P.G. XLVI, 296 B), care am văzut că e eliberarea de patimi.

ție, să se silească printr-un duh fierbinte și încordat spre bunul cel din urmă și să alerge astfel pe drumul duhovnicesc până ce-l va lua, precum s-a zis: „Așa să alergați, ca să-l luați” (1 Cor. 9, 24).

8. A se lepăda de sine socotește că înseamnă aceasta: A se preda pentru totdeauna frăției și a nu mai asculta deloc de voia proprie, nici a mai fi domn peste ceva, afară de haine. Aceasta, pentru ca, fiind dezlegat de toate, să se țină cu bucurie numai de cele poruncite lui, socotind pe toți frații și mai ales pe întâistătători și pe cei ce au luat poverile mănăstirii, ca domni și stăpâni, pentru Hristos, ascultând pe Hristos care zice: „Cel ce voiește între voi să fie întâiul și cel mai mare, să fie cel din urmă dintre toți și slujitori și rob tuturor” (Matei 20, 26-27), nemaiașezându-și nici cinste, nici laudă de la frați, pentru slujirea sau viețuirea sa. Căci zice: „Slujiți cu toată bunăvoința, nu cu o slujire pentru ochi, ca cei ce caută să placă oamenilor” (Efes. 6, 6-7; Col. 3, 22). Ci să se socotească pe sine dator întotdeauna cu slujirea fraților întru iubire și simplitate.

9. Întâistătătorii frăției, care împlinesc lucrurile cele mari, trebuie să lupte prin smerită cugetare împotriva uneltirilor contrare ale răutății, ca nu cumva stăpânind asupra fraților supuși, prin patima mândriei, în loc de câștigul cel mai mare, să-și pricinuiască loruși pagubă. Ci, predându-se mai degrabă frăției, spre a-i sluji pentru Dumnezeu, trupește și sufletește, să poarte grijă de ei ca niște părinți iubitori și să-i îngrijească totdeauna ca pe niște copii ai lui Dumnezeu. La arătare să nu lepede datoria de întâistătători, ca, de pildă, pe aceea de a porunci sau de a sfătui pe cei mai încercați, sau de a pedepsi pe vreunul, sau de a muștra unde trebuie și de a mângâia unde trebuie, ca nu cumva, pe motiv de

smerenie sau de blândețe, să ajungă mănăstirile în neorânduială, nemaipăstrând rânduiala deosebirii între în-tâistătători și supuși. Dar în ascunsul minții să se socotească pe ei ca niște robi nevrednici ai tuturor fraților și ca niște pedagogi buni, cărora li s-au încredințat copiii Stăpânului, și de aceea să se străduiască a pregăti cu toată bunăvoința și cu frica lui Dumnezeu pe fiecare dintre frați spre tot lucrul bun, neuitând că li s-a pus deoparte la Dumnezeu o mare și nejezuită plată pentru osteneala aceasta.

10. Precum cei ce au primit slujba de pedagogi ai tinerilor, chiar dacă aceștia sunt stăpânii lor, nu se feresc, când interesul educării și al buneii cuviințe a moravurilor o cere, să le dea, cu multă bunăvoință, și câte o bătaie, așa și întâistătătorii trebuie să pedepsească pe frații care au lipsă de vreo certare, nu cu patima mâniei și a disprețului, nici pentru a se răzbuna pe ei ci, cu blândă bunătate și în scopul folosului duhovnicesc, să facă totul pentru îndreptarea lor.

11. Tot cel ce voiește, zice, să primească întipărirea unor astfel de moravuri, să urmărească înainte de toate și întotdeauna frica lui Dumnezeu și sfânta iubire, care e cea dintâi și cea mai mare poruncă. Și să o ceară pe aceasta de la Domnul neîncetat, ca să se întipărească în inima lui, și apoi prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu să o câștige tot mai mult, înaintând în ea în fiecare zi și sporind-o prin har. Căci prin stăruință și încordare, prin grijă și luptă, devenim puternici în a câștiga iubirea cea către Dumnezeu, care ia chip în noi prin harul și darul lui Hristos. Și din aceasta se poate ușor împlini a doua poruncă, adică iubirea către aproapele. Căci cele dintâi trebuie puse înaintea celorlalte și pentru ele trebuie să ne străduim mai mult.

Și așa, după cele dintâi vor urma cele de-al doilea. Dar dacă cineva nu se sânguește pentru porunca aceasta dintâi și mai mare, adică pentru dragostea către Dumnezeu, care ia ființă din dispoziția noastră launtrică și din conștiința cea bună, adăugându-se și ajutorul dumnezeiesc, ci voiește să-și închine numai grija din afară slujirii celei de a doua, îi va fi cu neputință să o împlinească pe cea de a doua în chip sănătos și curat. Căci uneltirea patimii găsește mintea pustie de amintirea, iubirea și căutarea lui Dumnezeu, sau face poruncile dumnezeiești să apară grele și ostenitoare, aprinzând în suflet cărteli și supărări și nemulțumiri împotriva slujirii fraților, sau îl face pe om să se îngâmfe, amăgindu-l cu părerea de sine a dreptății proprii, și să se socotească mare și vrednic de cinste, convingându-l că a împlinit la culme poruncile.

12. Când se va socoti omul pe sine împlinitor desăvârșit al poruncilor, e vădit că păcătuiește și greșește împotriva poruncii, ca unul ce se judecă pe sine și nu primește pe Cel ce judecă cu adevărat. Căci numai când Duhul lui Dumnezeu va mărturisi împreună cu duhul nostru, după cuvântul lui Pavel (Rom. 8, 16), vom fi cu adevărat vrednici de Hristos și fii ai lui Dumnezeu, nu când ne vom îndreptăți pe noi înșine, prin părerea de sine. „Căci nu cel ce se laudă pe sine este ales, ci pe care Domnul îl laudă” (2 Cor. 10, 18). Deoarece, când omul se află gol de pomenirea și frica lui Dumnezeu, în chip necesar va iubi slava și va vâna lauda celor slujiți. Iar unul ca acesta a fost descoperit ca necredincios de către Domnul, precum s-a arătat mai înainte. Căci zice: „Cum puteți voi să credeți, când primiți slavă unii

de la alții, și slava cea de la Dumnezeu singur nu o căutați?” (Ioan 5, 44).

13. Iubirea⁴⁷ față de Dumnezeu se dobândește, precum s-a zis, prin nevoință multă și prin osteneala minții în cugetări cuvioase și prin grija neconținută de toate cele bune, dat fiind că vrăjmașul împiedică mintea noastră și nu-i îngăduie să se ridice la dragostea de Dumnezeu⁴⁸ prin pomenirea celor bune, ci-i îndulcește simțirea cu poftele pământești⁴⁹. Căci în aceasta stă moartea celui viclean și, așa-zicând, spânzurarea lui, că mintea petrece în chip neîmprăștiat în pomenirea lui Dumnezeu. Numai de aici se poate ivi și simplitatea adevărată, și blândețea, smerenia, nevinovăția, bună-tatea și rugăciunea; și toată cununa cea frumoasă a virtuților își primește desăvârșirea din unica și singura și prima poruncă a iubirii față de Dumnezeu. E trebuință, așadar, de nevoință multă și de osteneală ascunsă și nearătată, de cercetarea gândurilor și de exercitarea simțurilor slăbite ale sufletului, pentru a deosebi binele și răul și a întări și reînvia prin alipirea sârguincioasă a minții la Dumnezeu mădularele obosite ale sufletului⁵⁰. Căci mintea noastră lipită astfel pentru totdeauna de Dumnezeu se va face un duh cu Domnul, după cuvântul lui Pavel (1 Cor. 6, 17).

47. ἀγάπη.

48. τῷ θεῷ ἔρωτι προσανέχειν.

49. De aici se vede identitatea cu Diadoh. Duhul rău lucrează asupra minții prin cele pământești, deși nu e tot așa de mult în minte ca harul. Vezi Diadoh, *Cuvânt ascetic*, cap. 76 (*Filocalia rom.*, 1, p. 442-443) și mai ales cap. 83 (p. 449-456), unde la fel se spune că „mintea își însușește lucrarea duhurilor rele printr-o simțire foarte fină”.

50. E de observat deosebirea între minte și „simțurile slăbite ale sufletului”. Pare a se indica aici partea mai de periferie a sufletului.

14. Iar această luptă ascunsă, și această osteneală și meditație, trebuie să o aibă iubitorii de virtute ziua și noaptea în chip neîncetat, spre toată păzirea poruncii, fie că se roagă sau slujesc, mănâncă sau beau sau fac orice altceva, ca orice lucru bun s-ar face, să se facă spre slava lui Dumnezeu, și nu spre slava proprie. Și toate cele cerute de porunci vor fi ușoare și lesnicioase, ușurându-le iubirea de Dumnezeu și topind tot ce-i obositor în ele. Căci toată lupta și străduința vrăjmașului aceasta este, precum s-a arătat, să atragă mintea de la pomenirea lui Dumnezeu și de la frica și iubirea Lui, abătându-l prin îmbieri și momeli pământești de la binele adevărat la cele părute bune.

15. Căci și Avraam, patriarhul, primind pe preotul lui Dumnezeu, Melchisedec, i-a adus daruri din vârfuri (din pârgă) și așa s-a împărtășit de binecuvântarea lui. Prin acestea Duhul ne ridică la înțelesul mai înalt, că mai întâi trebuie aduse lui Dumnezeu, ca o jertfă sfințită a arderii de tot, vârfurile și grăsimile, sau cele din tăi din alcătuirea firii noastre, adică mintea, conștiința, puterea iubitoare a sufletului, și să predăm pomenirii Lui vârfurile și primele dintre gândurile drepte și să petrecem neîncetat în dragostea Lui tainică și mai presus de fire. În felul acesta putem primi creștere și înaintare zi de zi, ajutați de harul dumnezeiesc, iar sarcina dreptății poruncilor ni se va părea ușoară, putându-le împli-

Macarie nu are termenul de „simțuri ale sufletului”, dar îl are pe cel de „mădulare slăbite ale sufletului”. Deci, în fond, și el face deosebire între ele și minte, care prin stăruința ei în pomenirea lui Dumnezeu poate să le tămăduiască. Avem iarăși o identitate cu Diadoh, după care duhul rău a rămas după Botez în partea mai de periferie a sufletului, nu în minte.

ni curat și fără pată, odată ce Însuși Domnul le va lucra prin credința noastră în El.

16. Cât privește întrebarea despre nevoița văzută și care îndeletnicire bună e mai de preț și cea dintâi, să știți, iubiților, aceasta, că virtuțile se leagă între ele și se țin laolaltă ca un lanț sfânt, fiecare atârând de cealaltă. Așa, rugăciunea atâră de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blândețe, blândețea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credință, credința de ascultare, ascultarea de simplitate. Dar și cele potrivnice se leagă una de alta. Așa, ura de mânie, mânia de mândrie, mândria de slava deșartă, aceasta de necredință, necredința de învârtoșarea inimii, aceasta de negrijă, negrija de moleșeală, moleșeala de lene, lenea de nerăbdare, nerăbdarea de iubirea de plăcere. Și așa toate celelalte părți ale păcatului se țin una de alta.

17. Tot binele pe care l-ar face omul, vicleanul voiește să-l întineze și să-l spurce prin amestecarea semințelor sale, de pildă a slavei deșarte, a părerii de sine, a cârtirii, sau a altceva de felul acestora, ca binele să nu se facă numai pentru Dumnezeu, sau binele ce se face să nu se facă din râvnă. Căci s-a scris că Abel a adus jertfă lui Dumnezeu din cele grase și din cele dintâi născute ale oilor și Cain de asemenea a adus din rodurile pământului, dar nu din cele de frunte. De aceea Dumnezeu a căutat la jertfele lui Abel, dar la darurile lui Cain n-a luat aminte. De aici învățăm că se poate ca vreun bine să nu se facă bine, ci, de pildă, fără grijă, sau cu dispreț, sau pentru altceva, și nu pentru Dumnezeu. Și de aceea se întâmplă că nu e bine primit la Dumnezeu.

Despre rugăciune

18. Lucrul de căpetenie al oricărei sânguințe și cea mai înaltă dintre fapte este stăruința în rugăciune, prin care dobândim și celelalte virtuți, Dumnezeu, pe Care-L chemăm, întinzându-ne o mână de ajutor. Căci împărtășirea de lucrarea tainică și legătura sufletului cu Dumnezeu întru sfințenie și unirea minții cu Domnul prin dragostea cea negrăită li se întâmplă celor învredniciți, în rugăciune⁵¹. „Dat-ai veselie, zice, în inima mea” (Ps. 4, 7). Și Domnul însuși zice: „Împărăția cerurilor înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21). Dar că Împărăția este înăuntru ce ar arăta altceva, decât că veselia cerească a Duhului se întipărește limpede în sufletele vrednice. Căci sufletele vrednice primesc încă de aici, prin împărtășirea lucrătoare de Duh, de care vor avea parte sfinții în Împărăția lui Hristos, întru lumina veșnică. Aceasta o arată și dumnezeiescul Apostol zicând: „Cel ce ne mângâie pe noi întru necazul nostru, ca să putem mângâia pe cei ce sunt întru tot necazul cu mângâierea cu care ne mângâiem și noi de la Dumnezeu” (2 Cor. 1, 4). Același lucru îl spune Psalmistul: „și trupul meu s-a veselit de Dumnezeu cel viu” (Ps. 83, 2), sau: „Sufletul meu să se sature ca de seu și de grăsime” (Ps. 62, 6). Iar locurile de conglăsuiesc cu acestea au același înțeles și dezvăluie veselia și mângâierea lucrătoare a Duhului.

19. Precum lucrul rugăciunii e mai mare decât altele, tot așa cel ce are dragoste pentru ea are trebuință de mai multă osteneală și grijă, ca să nu fie furat pe nebagate de seamă de păcat. Căci cei ce se străduiesc după un bine mai mare sunt și atacați de cel-viclean cu

51. *Omilia XL*, 2 (P.G. 764 B).

o ispită mai mare. De aceea, unul ca acesta are lipsă de mai multă trezvie, ca prin stăruința în rugăciune să-i răsară zi de zi mai multe roduri de dragoste, de smerită cugetare, de simplitate, bunătate și, pe lângă acestea, de dreaptă socoteală, care să-i facă lui însuși arătată sporirea și întărirea în cele dumnezeiești, iar pe alții să-i îndemne la aceeași râvnă.

20. Dumnezeiescul Apostol ne spune: „Rugați-vă neîncetat” și „Stăruiți în rugăciune” (1 Tes. 5, 17; Col. 4, 2). Iar cuvântul Domnului ne învață același lucru zicând: „Cu cât mai mult va face Dumnezeu dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea” (Luca 18, 7) și: „Privegheați și vă rugați” (Matei 26, 41). Drept aceea, trebuie să ne rugăm pururea și să nu slăbim (Luca 18, 1). Precum cel ce stăruie în rugăciune și-a ales lucrul cel mai de căpetenie, așa acela trebuie să ia asupra sa o luptă mare și o încordare neslăbită, deoarece multe piedici din partea păcatului are să întâmpine stăruind în rugăciune: somn, trândăvie, îngreunarea trupului, abaterea gândurilor, nestatornicia minții, moleșeala și celelalte iscodiri ale păcatului; apoi necazuri, năvălirile duhurilor rele înseși, care ne războiesc cu mânie, ni se împotrivesc și se ridică împotriva sufletului care caută neîncetat, cu adevărat, să se apropie de Dumnezeu.

21. Cel ce se sânguește cu rugăciunea trebuie să se îmbărbăteze prin toată silința, trezvia, răbdarea și lupta sufletului și osteneala trupului. Să nu slăbească și să nu cedeze gândurilor care-l abat, sau somnului mult, sau trândăviei, sau moleșelii, sau tulburării și să nu se folosească de cuvinte zgomotoase și necuviincioase, nici să-și împrăstie cugetarea prin altele de felul acesta, mulțumindu-se numai cu dovada că stăruie

în starea în picioare și în plecarea genunchilor, dar min-tea având-o rătăcind departe de la toate acestea. Căci împotrivindu-se în fapt gândurilor de prisos și cercându-le pe toate și dorind pururea pe Domnul, de nu se va fi pregătit pentru trezvia cu osârdie, nimic nu o poate împiedica să fie amăgită în ascuns, în tot felul, de păcat, sau să se înalțe față de cei ce nu pot încă stărui în rugăciune și, prin asemenea uneltiri ale păcatului, să strice lucrarea cea bună și să o dea pe mâna dracului celui viclean.

22. Dacă nu împodobesc rugăciunea noastră smerita cugetare, simplitatea și bunătatea, rugăciunea aceasta, sau mai bine-zis păruta rugăciune, prea puțin ne poate folosi. Și nu spunem aceasta numai despre rugăciune, ci și despre orice osteneală și strădanie, a fecioriei, a postului, a privegherii, a cântării, a slujirii, și a oricărei lucrări săvârșite de dragul virtuții. Dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, bucuriei, simplității, smeritei cugetări, blândeței, nevinovăției, credinței, îndelungii-răbdări și cugetul prietenos, răbdăm ostenelele fără de niciun folos. Căci ostenelele primim să le răbdăm pentru folosul rodurilor. Deci dacă nu se află în noi rodurile dragostei, fără îndoială că e de prisos lucrarea.

Unii ca aceștia nu se deosebesc întru nimic de fecioarele cele bune, care, pentru că nu au avut în inimi untdelemnul duhovnicesc, care este lucrarea virtuților amintite, prin Duhul, au fost numite bune și au fost lăsate în chip jalnic afară de cămara de nuntă a Împăratului, neprimind nimic pentru osteneala fecioriei. Căci precum în lucrarea viei toată străduința și osteneala se fac pentru nădejdea rodurilor, iar dacă rodurile nu se arată, se dovedește deșartă toată lucrarea,

așa, dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, ale bucuriei și ale celorlalte câte le-a numărat Apostolul, prin lucrarea Duhului, și dacă aceasta n-o putem mărturisi prin toată încredințarea și simțirea duhovnicească, osteneala fecioriei, a rugăciunii, a psalmodierii, a postului, a privegherii se arată de prisos. Căci aceste osteneli și străduințe ale sufletului și ale trupului trebuie săvârșite, cum am spus, pentru nădejdea rodurilor duhovnicești. Iar arătarea rodului în virtuți este o bucurie duhovnicească, împreună cu plăcerea nestricăcioasă în inimile credincioase și smerite, fiind lucrată în chip tainic de Duhul. Deci ostenelile și străduințele să se socotească ceea ce sunt, adică osteneli și străduințe, iar roadele, roade. Dacă însă cineva, din lipsa cunoștinței, va socoti că lucrarea și osteneala sa sunt roduri ale Duhului, să afle că se amăgește și se înșală, și fiindcă socotește astfel, se lipsește de roadele cu adevărat mari ale Duhului⁵².

23. Precum cel ce s-a predat pe sine cu totul păcatului lucrează patimile de ocară contrare firii, adică neînfrânarea, curvia, lăcomia, ura, viclenia, și celelalte fapte ale răutății, cu bucurie și plăcere, ca și când ar fi firești, așa cel ce este cu adevărat și cu desăvârșire

52. E de reținut această deosebire clară între virtuți, operă a omului, și roadele duhovnicești, operă a Duhului. Dar roadele sunt scoase de Duhul din virtuți. Virtuțile sunt rodul ostenelilor duhovnicești, sau florile din care ies roadele, dar prin Duhul. De fapt ceea ce numește autorul aici virtuți sunt virtuțile trupesti, iar ceea ce numește roade ale Duhului sunt virtuți sufletești. Cele din urmă însă nu se mai pot dobândi atât de mult prin voința omului, ci lucrarea Duhului are un rol cu mult mai mare. El însuși în alte părți (de pildă, cap. 13) numește aceste roade ale Duhului virtuți, în care osteneala are un mare rol.

creștin urmărește toate virtuțile și toate rodurile Duhului cele mai presus de fire, dragostea, pacea, răbdarea, credința, smerenia, și tot neamul de aur al virtuților, cu bucurie multă și cu plăcere duhovnicească, ușor și fără osteneală, ca și când ar fi firești. Acesta nu mai luptă cu patimile răutății, ca unul ce a fost izbăvit cu desăvârșire de Domnul și a primit în inimă de la Duhul cel bun pacea și bucuria desăvârșită a lui Hristos. Acesta este cel ce „s-a lipit de Domnul și s-a făcut un duh cu El” (1 Cor. 6, 17).

24. Cei ce nu pot însă să se predea desăvârșit lucrării rugăciunii, pentru pruncia lor, trebuie să primească slujirea fraților cu evlavie și credință și cu frica lui Dumnezeu, ca unii ce slujesc poruncii lui Dumnezeu și unui lucru duhovnicesc, dar nu ca unii ce așteaptă plata de la oameni, sau cinste și mulțumire. Să nu dea loc cătuși de puțin cârtelii sau mândriei sau negrijii și moleșelii, ca să nu-și întineze și să nu-și strice acest lucru bun, ci mai vârtos, prin evlavie, frică și bucurie, să-l facă bine primit la Dumnezeu.

25. Domnul S-a pogorât, din milostivirea dumnezeiască față de noi, cu atâta iubire de oameni și bunătate până la oameni, încât se îngrijește să nu treacă cu vederea plata nici unei fapte bune, ci, de la cele mai mici până la cele mai mari virtuți, pe toate le prețuiește, ca nici măcar pentru un pahar cu apă rece să nu fie cineva lipsit de răsplată. Căci a zis: „Cel ce va da chiar și un pahar cu apă rece, dar în nume de ucenic, amin zic vouă că nu-și va pierde plata sa” (Matei 10, 42); și iarăși: „Întrucât ați făcut unuia dintre aceștia, Mie ați făcut” (Matei 25, 40). Numai ceea ce se face să se facă pentru Dumnezeu, și nu pentru slava omenească. Căci

a adăugat: „dar în nume de ucenic”, adică cu frică și cu dragoste de Hristos. Căci celor ce fac binele pentru arătare, Domnul le spune, muștrându-i și întărind cuvântul ca o hotărâre sigură: „Amin, amin, zic vouă, că își iau plata lor” (Matei 6, 2).

26. Înainte de toate, să fie puse în tot felul ca temelie, în obștea frățască: simplitatea, nevinovăția, dragostea întreolaltă, bucuria și smerenia, ca nu cumva înălțându-ne sau cârtind unii împotriva altora să ne dovedim osteneala fără folos. Nici cel ce stăruie neîncetat în rugăciune să nu se înalțe față de cel ce nu poate face așa, nici cel ce s-a închinat pe sine slujirii să nu murmure asupra celui ce se îndeletnicește cu rugăciunea. De se vor purta cu o astfel de simplitate și dragoste întreolaltă, prisosul celor ce stăruie în rugăciune va împlini lipsa celor ce slujesc. Și prisosul celor din urmă va împlini lipsa celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunile⁵³. Și așa egalitatea va fi păstrată, după cuvântul: „Celui ce are mult nu i-a prisosit și celui ce are puțin nu i-a lipsit” (Ieș. 16, 18).

27. Voia lui Dumnezeu se face precum în cer așa și pe pământ, atunci când, precum s-a spus, nu ne mândrim unii asupra altora; când suntem uniți întreolaltă nu numai fără pizmă, ci și cu simplitate, întru împărtășirea de dragoste, de pace și de bucurie, socotind, cum se cuvine, înaintarea aproapelui ca a noastră și rămânerea în urmă a aceluia ca o pagubă a noastră.

28. Cel trăndav la rugăciune și moale și nepăsător în slujirea fraților și în orice alt lucru ce se face pentru Dumnezeu e numit de Apostol pe față „leneș” și hotărât

53. Cap. XXVI, 27, aproximativ după *Omilia III*, 1-3 (P.G. 468-469).

că e nevrednic chiar și de plâns, căci zice: „Iar cel ce nu lucrează (leneșul) nici să nu mănânce” (2 Tes. 3, 10); iar în altă parte: „Pe cei leneși și Dumnezeu îi urăște”, sau: „Leneșul nu poate să fie nici credincios”, iar Înțelepciunea zice: „Lenea a învățat pe om multă răutate” (Înț. Sir. 33, 33). Deci fiecare să-și rodească lucrul său după Dumnezeu, oricare ar fi el, și să împlinească cu sânguință măcar una dintre bunătăți, ca nu cumva aflându-se cu totul fără rod, să nu se facă părtaș de bunătățile veșnice.

29. Către cei ce zic că este cu neputință să se ajungă la desăvârșire și la izbăvirea de patimi, sau să se dobândească odată pentru totdeauna împărtășirea și plinirea Duhului celui bun, e de lipsă, zice, să aducem mărturie din dumnezeieștile Scripturi și să arătăm că nu știu bine, că vorbesc mincinos și greșit. „Fiți desăvârșiți, zice Domnul, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este” (Matei 5, 48), arătând prin aceasta curăția deplină. Sau: „Vreau ca unde sunt Eu și aceștia să fie, ca să vadă slava Mea” (Ioan 17, 24). Aceasta le-a spus Acela care a zis: „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Matei 24, 35). Iar cele spuse de Apostol: „ca să înfățișăm pe tot omul desăvârșit în Hristos” (Col. 1, 28), sau: „Până ce vom ajunge toți la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos” (Efes. 4, 13), au același înțeles. Astfel, cei ce tind spre desăvârșire fac două lucruri bune purtând lupta încordată și neîncetată: urmăresc prin nădejde capătul din urmă al măsurii și al urcușului, și nu se lasă prinși de trufie, ci cugetă cu smerenie și se socotesc pe ei mici, deoarece n-au apucat încă desăvârșirea.

30. Iar cei ce spun aceasta, zice, pricinuiesc cea mai mare vătămare a sufletului, în trei chipuri: întâi, fiindcă se arată necrezând Scripturilor insuflate ale lui Dumnezeu; al doilea, fiindcă neînsușindu-și taina cea mai mare și mai desăvârșită a creștinismului și netinzând să ajungă la ea, nu pot să aibă osteneală și sânguință și foame și sete pentru dreptate, ci siguri pe înfățișările și pe purtările și pe puținele isprăvi din afară, se lipsesc de fericita nădejde, de desăvârșire și de curățirea deplină de patimi; al treilea, fiindcă socotind că au ajuns la capăt prin dobândirea unor puține virtuți și nesilindu-se spre desăvârșire, nu numai că nu pot avea smerenie, sărăcie și zdrobirea inimii, ci îndreptățindu-se pe ei înșiși ca unii ce au ajuns, nu primesc o sporire și o creștere în fiecare zi.

31. Pe cei ce socot cu neputință, zice, ajungerea la această stare, venită oamenilor prin Duhul, care este zidirea cea nouă a inimilor curate, Apostolul îi arată deschis asemănându-se cu cei ce, din pricina necredinței, nu s-au învrednicit să intre în pământul făgăduinței și de aceea le-au rămas oasele în pustie. Căci ceea ce este acolo pământul făgăduinței la arătare, aceea este aici izbăvirea de patimi în ascuns. Aceasta și Apostolul a arătat-o ca ținta oricărei porunci. Și de fapt aceasta este adevăratul pământ al făgăduinței și pentru ea s-au petrecut toate acelea, ca preînchipuiri. Pentru aceasta și dumnezeiescul Pavel, voind să întărească pe ucenici, ca să nu i se întâmple cuiva să fie prins de cugetul necredinței, zice: „Vedeți, frații mei, să nu fie în careva din voi inima vicleană a necredinței, depărtându-vă de la Dumnezeu cel viu” (Evr. 3, 12). Cuvântul „depărtare” nu l-a pus cu înțelesul de tăgăduire a lui Dumnezeu, ci

de depărtarea de la făgăduințele Lui. Arătând înțelesul preînchipuirilor iudaice și comparându-le cu adevărul, adaugă zicând: „Căci unii, făcându-se neascultători, L-au întărâtat, dar nu toți care au ieșit din Egipt cu Moise. Și împotriva cărora a ținut mânie timp de patruzeci de ani? Oare nu împotriva celor ce au păcătuit, ale căror oase au căzut în pustie? Și cărora li s-a jurat că nu vor intra în odihna Sa, dacă nu celor ce au fost neascultători? Vedem, dar, că nu au putut intra din pricina necredinței” (Evr. 3, 16-19). Și adaugă: „Drept aceea, să ne temem ca nu cumva, lăsându-ni-se făgăduiala de a intra în odihna Lui, să se dovedească vreunul dintre voi că s-a lipsit de ea. Pentru că și nouă ni s-a binevestit, ca și aceloră. Dar aceloră cuvântul propovăduirii auzit nu le-a folosit, deoarece nu s-a unit cu credința celor ce au auzit. Căci intrăm în odihnă cei ce am crezut” (Evr. 4, 1-3). Și după puțin adaugă iarăși: „Să ne sârguim deci să intrăm în acea odihnă, ca să nu cadă cineva în aceeași pildă a neascultării” (Evr. 4, 11). Care este însă adevărata odihnă a creștinilor, dacă nu izbăvirea de patimi și sălășluirea cea mai deplină și mai vădită a Duhului celui bun în inima curată? De aceea, ridicându-i pe ei la credință, zice iarăși: „Să ne apropiem, deci, cu inimă curată, întru adevărarea credinței, curățindu-ne inimile de cugetul cel rău” (Evr. 10, 22). Și iarăși: „Cu cât mai mult nu va curăți sângele lui Hristos cugetul nostru de faptele moarte, ca să slujim lui Dumnezeu cel viu și adevărat?” (Evr. 9, 14). Deci se cade, pentru bunătatea nemăsurată făgăduită de Dumnezeu oamenilor prin aceste cuvinte, să ne mărturisim ca niște slugi recunoscătoare și să socotim adevărate și sigure cele făgăduite, ca, chiar dacă din pricina stricăciunii și

slăbiciunii voii noastre nu ne predăm odată pentru totdeauna Celui ce ne-a făcut pe noi, nici n-am atins măsurile mari și desăvârșite ale virtuții, să putem dobândi, cu toate acestea, vreo milă oarecare pentru dreptatea și nevicleşugul cugetului și pentru credința sănătoasă.

32. Lucrarea rugăciunii și a cuvântului săvârșită cum se cuvine e mai presus de orice virtute și poruncă. Martor pentru aceasta este Însuși Domnul. Căci intrând în casa Martei și a Mariei, și Marta îndeletnicindu-se cu slujirea, iar Maria, șezând la picioarele Lui și împărțându-se de mierea graiului Său dumnezeiesc, fiind muștrată de sora ei că nu lucrează împreună cu ea, ci stă lângă El, Acesta, punând lucrul de căpetenie înaintea celui de al doilea, zice către aceea: „Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuie. Iar Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dânsa” (Luca 10, 41-42). Iar aceasta a zis-o, precum am spus, nu pentru a lepăda lucrarea slujirii, ci pentru a pune ceea ce e mai mare înaintea a ceea ce e mai mic. Căci cum ar fi gândit una ca aceasta El, Care însuși a săvârșit această lucrare și a spălat picioarele ucenicilor? Atât de departe a fost de a împiedica slujirea, încât le poruncește ucenicilor să facă și ei la fel unii altora. Dar și pe Apostolii înșiși îi vei afla punând mai presus lucrul mai mare al rugăciunii și al cuvântului, după ce s-au ostenit mai înainte cu slujirea la mese. „Nu e drept, zic, ca lăsând cuvântul lui Dumnezeu, să slujim meselor. Alegând bărbați plini de Duh Sfânt, să-i rânduiim pentru slujirea aceasta, iar noi să stăruim în slujirea cuvântului și în rugăciune” (Fapte 8, 2-4). Vezi cum au pus mai presus cele dintâi decât cele de al doilea, cu toate că știau că amândouă sunt odraslele unei singure rădăcini bune?

Despre răbdare și discernământ (dreapta socoteală)

33. Cei ce vor să asculte de cuvântul lui Dumnezeu și produc rod bun sunt însoțiți de aceste semne: suspinul, tânguirea, tristețea, liniștirea, plecarea capului, rugăciunea, tăcerea, stăruința, plânsul, durerea, osteneala inimii pentru evlavie. Iar faptele lor sunt: privegherea, postul, înfrânarea, blândețea, îndelunga-răbdare, rugăciunea neîncetată, meditaarea dumnezeieștilor Scripturi, credința, smerenia, iubirea de frați, supunerea, osteneala, greaua-pățimire, dragostea, bunătatea, cuviința și toată lumina care este Domnul. Iar semnele celor ce nu dau rodul vieții sunt acestea: trândăvia, semeția, privirea împrejur, neatenția, cârtirea, tulburarea minții. Iar faptele: săturarea pântecelui, mânia, iușimea, bârfirea, mândria, vorbirea fără rost, necredința, nestatornicia, uitarea, neorânduiala, câștigurile urâte, iubirea de arginți, cearta, disprețul, flecăreala, râsul fără rost, bunul plac și tot întunericul care este satana.

34. Printr-o economie dumnezeiască, cel-viclean n-a fost trimis îndată la gheena sortită lui, ci a fost lăsat dezlegat pentru probarea și cercarea omului și a voii lui slobode, ca chiar fără voie să-i facă pe sfinți și mai cercați și mai drepți prin răbdare și să le fie pricină de și mai mare slavă; iar sieși să-și facă osânda și mai îndreptățită prin răul pe care-l face cu voia și prin iscodirile lui împotriva sfinților; și ca, precum zice dumnezeiescul Apostol, păcatul păcătoșilor să se facă peste măsură de mare (Rom. 7, 13).

35. Amăgind vrăjmașul pe Adam, și prin aceasta făcându-se domn peste el, a răpit de la el stăpânirea și s-a făcut stăpânitor al veacului acestuia. Căpetenie a veacului acestuia și stăpânitor al celor văzute a fost la

început omul, fiind rânduit la aceasta de către Domnul. Căci nici focul nu putea ceva împotriva lui, nici apa să-l înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-și producea efectul asupra lui. Dar odată ce s-a supus amăgirii, a predat stăpânirea amăgitorului. Din această pricină, vrăjitorii și descântătorii se vădesc, cu îngăduința lui Dumnezeu, printr-o lucrare potrivnică, făcători de lucruri minunate. Ei stăpânesc otrăvurile și cutează împotriva focului și apelor, cum arată cei din jurul lui Iannes și Iambres, ce s-au împotrivit lui Moise, și Simon, ce s-a împotrivit corifeului Petru.

36. Socot, zice, că slava dinainte a lui Adam, strălucind la fel pe fața lui Moise, rănea puternic pe vrăjmașul care o privea. Prin aceasta se dovedea că i s-a desființat împărăția. Nimic nu ne împiedică să aducem și cuvântul Apostolului spre dovedirea acesteia: „A împărățit moartea de la Adam până la Moise și peste cei ce n-au păcătuit” (Rom. 5, 14). Căci mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidit de mâinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzându-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morții, bănuiește că va cădea din împărăție, iar când Îl vede la Domnul, știe că pătimește aceasta cu adevărat. Prin urmare, această slavă creștinii nemincinoși o îmbracă de aici. Și prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară, care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului strălucește în sufletele lor într-o toată simțirea și încredințarea; iar la înviere, moartea va fi surpată cu desăvârșire⁵⁴.

37. Vrăjmașul amăgind pe Adam prin femeie, ca prin cineva asemenea lui, a făcut să i se ia slava ce-l

54. *Omilia II*, I, 4, 5.

învăluia. Și așa s-a aflat gol și și-a văzut urâtenia lui, pe care mai înainte nu o vedea, întrucât cugetul lui se desfăta cu frumusețile cerești. De fapt, după cădere cugetările lui s-au făcut pământești și tindeau în jos. Iar cugetul lui simplu și bun s-a amestecat cu cugetul trupesc al păcatului⁵⁵. Cât privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimului, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întâmplat în lumea văzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet, întru ascuns. Căci în jurul inimii rotește acoperământul întinericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întâlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa. Toate acestea îi învață experiența pe cei ce s-au încredințat pe ei cu adevărat Domnului, prin stăruința rugăciunii și prin pornirea întinsă împotriva celui ce-i războiește⁵⁶.

38. Stăpânitorul lumii acesteia le este celor prunci cu duhul toiag de povățuire și bici care bate. Prin aceasta, precum s-a mai spus și înainte, lor le pricinuieste slavă mare și cinste tot mai multă prin necazuri și ispite, căci din acestea iau prilejul de a se face desăvârșiți, iar sieși își gătește o mai mare și mai grea osândă. Peste tot, prin el se împlinește o mare economie. Cum s-a zis undeva, răul ajută binelui printr-o intenție care nu vrea binele. Căci sufletelor bune și cu o voință bună și cele ce par de întristare li se sfârșesc în bine, precum zice Apostolul: „Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se lucrează spre bine” (Rom. 8, 28).

55. Amestecul acesta al binelui cu răul după cădere e o învățătură proprie Sf. Grigorie de Nyssa.

56. *Omilia II*, 1.

39. Toiagul acesta de povăţuire li s-a lăsat pentru aceea ca prin el să se facă ceea ce se face cu vasele care sunt arse în cuptor de foc ca să devină şi mai tari, iar cele slabe să fie vădite sfărâmicioase, nerăbdând arderea focului. Dar acesta, fiind rob şi făptură a Domnului, nu ispiteşte cât socoteşte el şi nici nu aduce atâtea necazuri câte voieşte, ci atât cât încuviinţează Domnul prin îngăduinţă. Căci El ştiind ale tuturor cu de-amănuntul, câtă putere are fiecare, atâta încercare îi şi lasă să sufere, cum socoteşte şi Apostolul, care zice: „Credincios e Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiţi ispitiţi peste ceea ce puteţi, ci va face împreună cu ispita şi sfârşitul, ca să puteţi răbda” (1 Cor. 10, 13).

40. Cel ce cere şi bate, după cuvântul Domnului (Matei 7, 7-8), şi se roagă până la sfârşit, primeşte cererile⁵⁷. Numai să aibă îndrăzneală acesta să ceară fără încetare cu mintea şi cu gura şi să stăruie la Dumnezeu cu slujire trupească fără slăbire, neîmpletit cu lucrurile lumeşti, nici îndulcit cu patimile păcatului. Căci nemincinos este Cel ce a zis: „Tot ce veţi cere de la Mine în rugăciune, veţi lua” (Matei 21, 22). Iar cei ce zic că chiar de-ar face cineva toate cele poruncite, poate rămâne fără să primească harul în viaţa aceasta şi deci să nu folosească nimic, ştiu şi grăiesc rău şi nepotrivit cu dumnezeieştile Scripturi. Căci nu este nedreptate la Dumnezeu, ca, împlinindu-ne noi datoriile noastre, El să şi le nesocotească pe ale Sale. Numai aceasta să-ţi fie în grijă, ca să te afli atunci când sufletul se desface de ticălosul acesta de trup, luptând, sânguinându-te, aşteptând făgăduinţa, stăruind, crezând, cerând cu dreaptă socoteală. Şi eu îţi zic ție, şi să crezi aceasta,

57. Ideea generală în *Omilia XXXI*, 4.

că vei pleca cu bucurie și vei avea îndrăznire și te vei arăta vrednic de Împărăție. Căci unul ca acesta e în legătură (comuniune) cu Dumnezeu încă de aici, în chip subțire, adică prin credință și râvnă. Căci precum „cel ce privește la femeie ca să o poftască, a și preacurvit cu ea în inima sa” (Matei 5, 28), chiar dacă nu s-a întinat cu trupul, fiind socotit totuși ca unul ce a curvit, așa cel ce a alungat din inimă cele rele și s-a lipit de Domnul prin dor și căutare, adică prin stăruință și dragoste de Dumnezeu, comunică de pe acum cu Dumnezeu și are îndată ca mare dar de la Dumnezeu stăruirea în rugăciune și în sânguința și în petrecerea bună și iubitoare de virtute. Căci dacă dăruirea unui pahar de apă nu rămâne fără plată, cu cât mai mult nu le va da Dumnezeu ceea ce le-a făgăduit celor ce stau lipiți de El ziua și noaptea rugându-se?

41. Sunt unii care întreabă nedumeriți: Ce este dacă îmi vine o zi în care urăsc pe fratele, sau îmi dau seama și de alte lucruri care mi se întâmplă să le pătesc fără voie? Către aceștia trebuie spus că toată lupta și sânguința omului trebuie să fie pentru a se împotrivi totdeauna celui-rău și gândurilor rele. Dar este cu neputință ca acolo unde se află întunericul patimilor și moartea, adică cugetul trupesc, să nu-și arate și păcatul vreun rod al său, fie în ascuns, fie la arătare. Căci precum aflându-se oarecare rană în trup, e cu neputință, până nu se vindecă desăvârșit, să nu mustească puțină zeamă, sau să nu se umfle, chiar dacă e îngrijită și se face totul pentru tămăduirea ei, iar dacă e neîngrijită aduce înveninare, ba uneori și moartea întregului trup, în același fel și patimile sufletului, chiar dacă omul se sânguiește să se izbăvească de ele, totuși înăuntru continuă

să mocnească. Dar stăruind omul în grijă, prin harul și prin împreuna-lucrare a lui Hristos, primește vindecarea desăvârșită. Căci este o oarecare pată ascunsă și o rămășiță de întuneric a patimilor, care, pe lângă toată firea cea curată a omului, s-a strecurat în toată omenitatea. Și aceasta tulbură și întinează și trupul și sufletul. Dar precum fierul ars și lovit se curăță, sau aurul amestecat cu aramă și cu fier se alege numai prin foc, așa și sufletul, prin Patimile preacurate ale Mântuitorului, ars și lovit de Duhul cel bun, se curățește de toată patima și de tot păcatul.

42. Precum mai multe candelă, deși ard cu același untdelemn și se aprind cu același foc, nu dau în aceeași măsură strălucirea focului, așa și darurile, arătându-se din deosebite virtuți, înfățișează străluciri deosebite ale Duhului cel bun. Sau precum într-o cetate, fiind mulți locuitori și folosindu-se de aceeași pâine și de aceeași apă, unii dintre ei sunt bărbați, alții prunci, alții băiețândri, alții bătrâni, și între ei este mare deosebire; sau precum grâul, semănat în una și aceeași țarină, rodește spice deosebite, dar e adunat în aceeași arie și se așază în același hambar, așa socotește că va fi la învierea morților. Cei ce vor învia vor fi slăviți și vor fi cunoscuți fiecare cu o slavă deosebită, după vrednicia faptelor și după împărțășirea de Duhul dumnezeiesc care locuiește încă de aici în ei. Acesta este înțelesul cuvântului: „Stea de stea se deosebește întru slavă” (1 Cor. 15, 41).

43. Dar deși unele stele sunt mai mici decât altele, însă ele strălucesc cu o singură lumină. Icoana înfățișată de acest adevăr este vădită. Spre aceasta trebuie să fie toată strădania, ca, născându-se cineva din Duhul Sfânt, să se șteargă de păcatul sălășluit în el. Căci chiar

prin această naștere din Duhul Sfânt are din parte chipul desăvârșirii, desigur în chip și în mădulare, nu întru putere sau în minte sau în bărbăție. Căci cel ce a ajuns la bărbatul desăvârșit și la măsura vârstei leapădă cele ale pruncului. Aceasta este ceea ce zice Apostolul: „Fie limbi, vor înceta, fie proorocii, vor înceta” (1 Cor. 13, 8). Căci precum cel ce a ajuns bărbat nu mai primește nici mâncări, nici cuvinte ce se potrivesc copilului, ci, supărat, le leapădă ca unul ce s-a ridicat la altă vârstă, așa cel ce a sporit în desăvârșirea virtuților evanghelice pune capăt prin desăvârșire prunciei sale. „Căci când m-am făcut bărbat, am oprit cele ale pruncului” (1 Cor. 13, 11), zice dumnezeiescul Apostol.

44. Cel născut după Duh este într-un anumit chip, precum am arătat, desăvârșit, precum și pruncul zicem că este desăvârșit, prin aceea că are toate părțile întregului. Dar Domnul nu dă Duh și har ca cineva să cadă în păcate. Ci oamenii înșiși își pricinuiesc lor rele, nepotrivindu-se harului, și de aceea fiind cuprinși de rele. Căci omul poate aluneca și prin gândurile sale proprii și firești neavând grijă, sau purtându-se cu nepăsare, sau cu închipuire de sine. Ascultă ce zice Pavel: „Ca să nu mă înalț, datu-mi-s-a mie îmbolditor trupului un înger al satanei” (2 Cor. 12, 17). Vezi că și cei ce au atins asemenea măsuri sunt lipsiți de siguranță? De altfel, de nu va da omul prilej satanei, nu-l va stăpâni pe el cu sila. În afară de aceasta, cel dus cu sila nu se socotește că ține nici de partea lui Hristos, nici a celui potrivit. Dar cel ce stă lipit până la capăt de harul Duhului, se socotește în partea lui Hristos. Iar nefăcând aceasta, chiar dacă s-a născut din Duhul, adică chiar dacă s-a făcut părtaș al Duhului Sfânt, partea lui va fi

să umble după voia satanei. Căci fie că Domnul însuși, fie că satana l-ar lua pe om cu sila, dacă nu se face el însuși pricină, nu va cădea nici în gheenă, și nu va dobândi nici Împărăția.

45. Iubitorul de virtute trebuie să se îngrijească mult de discernământ, ca să cunoască deosebirea între bine și rău și ca să probeze și să descopere uneltirile felurite ale celui-rău, care înșală de obicei pe mulți prin năluciri ce par bine întemeiate. Dar paza sigură este oricui de folos. Precum cel ce vrea să aibă o probă despre neprihănirea soției sale, vine noaptea la ea ca un străin și dacă o vede că-l respinge, mai degrabă se bucură că nu se poate apropia și e fericit de această pază a ei, așa și noi, dacă ne vom păzi cu grijă de cercetările duhurilor și le vom respinge chiar pe cele cerești pentru cele ce nu sunt cerești, le vom pricinui mai degrabă bucurie și ne vor ajuta să ne împărtășim de și mai mult har și ne vom umple de bucurie duhovnicească, dând mărturie chiar din această pricină despre dragostea noastră către Dumnezeu. Deci să nu te predai cu cuget ușor îndrumărilor duhurilor ce vin la tine, chiar dacă sunt înșiși îngerii cerești, ci rămâi greoi, probând cu cea mai mare grijă acestea. Și așa însușește-ți ceea ce e bun și leapădă ceea ce e rău, căci în felul acesta vei spori în tine roadele harului, pe care păcatul, chiar dacă ia fața binelui, nu le va putea da: „Căci știi, zice Apostolul, că satana se închipuie și în inger al luminii, pentru a amăgi” (2 Cor. 11, 14). Dar chiar dacă s-ar îmbrăca în arătări strălucite, nu poate dărui o lucrare bună. Prin aceasta se și cunoaște sigur înșelăciunea lui. Căci el nu poate pricinui nici dragostea către Dumnezeu sau către aproapele, nici blândețe,

nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniștirea gândurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cerești; și nu poate liniști nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sunt în chip vădit roadele harului. „Căci roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea” (Gal. 5, 20) și cele următoare. Mai degrabă acela sădește îngâmfare și cuget mândru despre destoinicia și puterea proprie. Căci din lucrare vei cunoaște lumina spirituală ce se află în sufletul tău, dacă e de la Dumnezeu, sau de la satana. Dar și sufletului însuși, dacă s-a înrădăcinat în el puterea de discernământ, îndată îi sunt vădite semnele deosebirii, printr-o simțire înțelegătoare. Căci precum oțetul și vinul la vedere sunt una, dar prin simțul gustului gâtlejul deosebește ce este al fiecăruia, așa și sufletul, prin simțirea și lucrarea înțelegătoare, poate judeca și hotărî care sunt darurile Duhului și care nălucirile celui potrivit.

46. Sufletul trebuie să ia seama și să prevadă cât se poate de bine cu ochii săi, ca să nu fie prins nici măcar într-o cât de mică parte de către puterea contrară. Căci precum o singură parte a unei fiare fiind prinsă în cursă, trebuie să se încovoieze întreagă și cade în mâinile celor ce-o vânează, așa obișnuiește să se întâmple și sufletului de la vrăjmași. Aceasta o spune vădit proorocul zicând: „Cursă au gătit picioarelor mele și au încovoiat sufletul meu” (Ps. 56, 8).

47. Cel ce vrea să intre prin poarta strâmtă în casa celui puternic și să răpească lucrurile lui (Matei 12, 29), trebuie nu să se bucure de un trai bun și de un trup mare, ci să se întărească prin Duhul cel bun, aducându-și aminte de cel ce a zis: „carnea și sângele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu” (1 Cor. 15, 50). Dar

cum să se împlătească prin Duhul Sfânt? Să luăm aminte la Apostolul care zice că „înțelepciunea lui Dumnezeu se socotește nebunie la oameni” (1 Cor. 2, 14). Iar prorocul zice: „Am văzut pe Fiul Omului și chipul Lui era fără slavă, nesocotit de toți fiii oamenilor” (Is. 53, 3). Drept aceea, cine vrea să se facă fiul lui Dumnezeu trebuie de asemenea să se smerească mai întâi și să fie socotit nebun și fără cinste; să nu-și întoarcă fața de la scuipări, să nu urmărească slavă, nici frumusețea veacului acestuia și nimic asemănător, să nu aibă unde să-și plece capul, să fie ocărât și disprețuit, socotit de toți ca o privesc urâtă și ca o lepădătură, războit în ascuns și la arătare, și luptându-se împotriva cu cugetul. Atunci Însuși Fiul lui Dumnezeu care a zis: „Voi locui și voi umbla întru voi” (Lev. 26, 12), Se va arăta inimii lui. Iar el va lua putere și tărie să lege pe cel puternic și să răpească lucrurile lui și să calce peste aspidă și vasilisc, și peste șerpi și peste balauri (Matei 12, 29; Ps. 90, 13; Luca 10, 19).

48. Nu mică ne este lupta care ne așteaptă ca să sfâșiem moartea. Domnul zice: „Împărăția lui Dumnezeu înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21). Dar în oarecare fel înăuntrul nostru este și cel ce ne războiește și ne ia în prinsoare⁵⁸. Drept aceea, să nu slăbească nici sufletul până ce nu-l va omori pe cel ce-l ține în prinsoare. Și atunci va fugi toată durerea și întristarea și suspinarea (Is. 54, 10), deoarece a pătruns apă în pământul uscat și în pustiu s-a ivit mulțime de ape (Is. 42, 20; 41, 18). Căci El a făgăduit că inima pustie se va umple

58. Diadoh al Foticeii contestă că după Botez ar fi și diavolul tot așa de mult înăuntrul omului, ca și Hristos (*Filocalia rom.*, 1, p. 442-443).

de apă vie, zicând întâi prin proorocul: „Voi da apă celui ce însetează, celor ce umblă în locuri fără apă” (Is. 44, 3), apoi și El însuși zicând: „Cel ce va bea din apa pe care Eu o voi da, nu va înseta în veac” (Ioan 4, 14).

49. Sufletul stăpânit de trândăvie este ținut și de necredință. De aceea lasă să treacă zi după zi fără să primească cuvântul. În schimb, își dă aripi sieși prin visuri, nebăgând de seamă războiul dinăuntru, ca unul ce-i stăpânit de părerea de sine. Iar părerea de sine este o tocire a sufletului, care nu-l lasă nicidecum să-și cunoască neputința sa.

50. Precum pruncul nou-născut este chipul bărbatului deplin, așa și sufletul este chip al lui Dumnezeu care l-a făcut pe el. Deci precum copilul crescând în parte cunoaște în parte pe tatăl, iar când ajunge la vârsta deplină se înțeleg împreună, tatăl cu fiul și fiul cu tatăl, și i se descoperă fiului vistieria tatălui, așa și sufletul înainte de neascultare avea să sporească și să ajungă la bărbatul desăvârșit. Dar din pricina neascultării, a căzut în marea uitării și în adâncul rătăcirii și s-a sălășluit în porțile iadului. Depărtându-se deci sufletul de Dumnezeu cât se poate de mult, era cu neputință să se apropie și să cunoască bine pe Cel ce l-a zidit. Dar Dumnezeu l-a întors și l-a chemat și l-a atras la cunoștința Sa, mai întâi prin prooroci, iar pe urmă, venind El însuși, a alungat de la el uitarea și rătăcirea; apoi surpând și porțile iadului, a intrat la sufletul rătăcit, punându-Se pe Sine pildă prin care îi va fi cu putință să ajungă la măsura vârstei și la desăvârșirea Duhului. Drept aceea se ispitește Cuvântul lui Dumnezeu de către cel-rău, după orânduire de sus, apoi rabdă ocări, urgisiri, sudalme și palme din partea celor cutezători și, în sfârșit, însăși moartea pe cruce, arătându-ne, pre-

cum am zis, ce simțire trebuie să arătăm față de cei ce ne osândesc, ne urgisesc sau ne aduc chiar moartea. Astfel și omul trebuie să fie față de aceștia ca un surd și mut, nedeschizându-și gura, ca, simțind lucrarea și subțirimea răutății și fiind ca un pironit cu cuie pe cruce, să strige cu glas mare către Cel ce poate să-l izbăvească de moarte, zicând: „De cele ascunse ale mele mă curățește”, și: „De nu mă vor stăpâni, voi fi fără prihană” (Ps. 18, 13, 14). Făcându-se deci atunci fără pată, află pe Cel ce i-a supus lui toate și împărățește și se odihnește împreună cu Hristos. Căci sufletul, din pricina neascultării, fiind copleșit de gânduri pământești și întinate, s-a făcut nerațional. De aceea nu mică osteneală îi trebuie pentru a se ridica acesta din materie și a înțelege subțirimea răutății și a străbate prin ea, ca să se unească cu Mintea cea fără de început.

51. Dacă vrei să te întorci la tine însuși, omule, și să primești din nou slava pe care ai avut-o înainte și pe care ai pierdut-o prin neascultare, precum n-ai avut grijă înainte de poruncile lui Dumnezeu și ai dat atenție poruncilor și sfatului vrăjmașului, așa, despărțindu-te acum de cel de care ai ascultat, întoarce-te către Domnul. Să știi, zice, că prin multă osteneală și sudoare a feței tale îți vei dobândi din nou bogăția ta. Căci nu ți-e de folos dobândirea fără osteneală a binelui, deoarece primind la început fără osteneală și fără sudori, ai pierdut cele ce ai primit și ai predat vrăjmașului moștenirea ta. Să cunoaștem deci fiecare ce am pierdut și să ne însușim plângerea proorocului. Căci cu adevărat moștenirea noastră a fost dată celor de alt neam și casa noastră străinilor (Plâng. 5, 2), prin aceea că n-am ascultat de poruncă, ne-am potrivit voilor noastre și ne-am îndulcit cu gândurile întinate și pământești. De aceea

sufletul nostru a ajuns la mare depărtare de Dumnezeu și ne-am făcut asemenea unor orfani care nu au tată. Deci cel ce vrea să-și scape sufletul, să lupte cu toată puterea ca să-l curețe de gândurile rele și de toată înălțarea ce se ridică împotriva cunoștinței lui Dumnezeu (2 Cor. 10, 5). Și să se silească să păzească biserica lui Dumnezeu fără pată (Iacov 1, 27). Atunci va veni Cel ce a făgăduit să-Și facă locuință și să petreacă în noi. Atunci va primi sufletul cunoașterea de sine și se va învrednici să se facă biserică lui Dumnezeu. Căci Însuși acela va alunga pe cel-viclean cu oastea lui și va împărăți după aceea în noi.

52. Cuvântul spus de Făcătorul lui Cain, la arătare: „Gemând și tremurând vei rătăci pe pământ” (Fac. 4, 12), este un chip și o icoană a tuturor păcătoșilor, întru ascuns. Căci neamul lui Adam căzând din poruncă și făcându-se vinovat de păcate e zbuciumat de gânduri nestatornice și e plin de frică și de tulburare, însuși vrăjmașul învăluind tot sufletul care nu s-a născut din Dumnezeu, în pofte și plăceri felurite și învărtindu-l ca pe grâu cu o lopățică. Dar și Domnul însuși îi arată pe cei ce ascultă de voile celui-rău ca păstrând chipul lui Cain. Căci muștrându-i pe aceia zice: „Voi vreți să faceți poftele tatălui vostru, omorătorul de oameni. Căci acela de la început a fost omorător de oameni și întru adevăr n-a stătut” (Ioan 8, 44).

53. Trebuie să ne gândim, zice, cât de mult doresc oamenii și caută vederea împăratului pământesc. Și tot cel ce călătorește în cetatea în care se află împăratul, dorește să vadă măcar bogăția și podoaba hainei lui, dacă nu cumva l-au făcut duhurile nepăsător și dacă nu s-a necinstit rănindu-se de altă frumusețe și dorind altă slavă. Dacă deci e atât de dorită vederea împăra-

tului muritor de oamenii trupești, cum nu va fi cu mult mai dorită vederea Celui nemuritor de aceia în care a căzut o picătură din Duhul cel bun și a căror inimă a fost străpunsă de dragostea dumnezeiască? De aceea ei se desfac de toată prietenia lumii, ca să poată avea acel dar în inimă neconținut și pe nici un altul înaintea lui. Dar puțini sunt aceia care pun acestui bun început și un bun sfârșit și stăruie până la capăt, fără să se poticnească. Mulți ajung la umilința inimii și mulți se fac părtași de darul ceresc și se rănesc de dragostea dumnezeiască, dar neputând răbda ostenelele și ispitele celui viclean, care-i momește cu multă viclenie și meșteșugire, cad din nou în lume și se afundă în adâncul ei, pentru moleșeala și slăbiciunea voinței sau pentru că sunt cuprinși de împătımire față de ceva din cele pământești. Căci aceia ce vor să alerge cu tărie până la sfârșit nu răbdă să se amestece altă dragoste în cea cerească.

54. Pe cât de mari și de nepovestite sunt bunătățile făgăduite de Dumnezeu, pe atât de mari ostenele și lupte împreunate cu nădejde și credință se cer pentru a le dobândi. Aceasta e vădit din ceea ce zice Domnul: „De vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34), și iarăși: „De nu va urî cineva pe tatăl, pe mama și pe frați, soția și pe copii, ba încă și sufletul său, nu va putea să-Mi fie Mie ucenic” (Luca 14, 26). Dar cei mai mulți dintre oameni sunt așa de fără minte, că vor să dobândească Împărăția, să moștenească viața de veci și să împărătească împreună cu Hristos pururea, adică să aibă acest lucru mai presus de înțelegere, dar trăiesc după voile lor și urmează acestora, mai bine-zis, celui ce seamănă în ei aceste lucruri deșarte și vădit vătămătoare.

55. Cei ce străbat până la țintă fără să cadă sunt aceia care au urât cu totul toate poftele lumii și pe ei înșiși, împrăștiați de aceasta; de asemenea, plăcerile și îndeletnicirile lumești. Căci aceasta înseamnă a se lepăda de sine. Fiecare e scos din Împărăție de voia sa, deoarece nu alege cu adevărat ostenele și nu se lea-pădă de sine, ci vrea, pe lângă dorul acela dumneze-iesc, să se îndulcească și cu unele lucruri de ale vea-cului acestuia și nu își dă toată aplecarea voii lui Dum-nezeu. Aceasta ne-o vădește o pildă care ne este la în-demână. Fiecare cumpănește ceea ce a pornit să facă și nu uită să vadă dacă nu cumva nu e nepotrivit ceea ce face. Întâi se ivește, deci, în inimă îndoiala, care asemenea unui cântar descoperă înăuntrul conștiinței fiecăruia cumpăna dintre dragostea lui Dumnezeu și dragostea lumii, și după cum atârână mai greu una sau alta, purcede la săvârșirea celor de afară. De pildă, dacă e pe cale să spună o vorbă de ceartă fratelui, se împarte întâi în el însuși și se împotrivește: Să-i spun sau să nu-i spun? Să-i răspund la ocările acestea pe care mi le-a adus sau mai bine să tac? Vrea să se țină și de poruncile lui Dumnezeu, dar nu vrea să uite nici de cinstea sa și nu se hotărăște să se lepede cu totul de sine. Dacă, prin urmare, talerul dragostei de lume trage spre sine cântarul din inimă, îndată cuvântul cel rău iese până la buze, apoi întinzându-l mintea dinăuntru ca pe-o săgeată îl aruncă în aproapele prin limbă. Ba, uneori, răul iese și prin mâini, până la răniri și la ucidere. Uneori însă nu se bagă de seamă de unde a început această mișcare mică a sufletului. De aceea ia aminte la fiecare păcat și lucru ce ți se întâmplă, când răul îți lingusește și clinește voia sufletului prin poftă

lumești și prin plăceri trupești. Căci așa iau flință curvia, furtul, lăcomia, slava deșartă și orice alt rău.

56. Adeseori și cele bune se săvârșesc pentru slava deșartă. Și atunci sunt socotite de Dumnezeu la fel ca furtul, nedreptatea și celelalte mari păcate. „Căci Dumnezeu, zice, a împrăștiat oasele celor ce caută să placă oamenilor” (Ps. 52, 7). Așadar, vrăjmașul vrea să fie slujit și prin cele bune, ca un amăgitor și viclean și uneltitor ce este⁵⁹.

57. Ceea ce iubește cineva din veacul acesta, aceea îi îngreunează cugetarea și o trage în jos și o apasă și nu o lasă să se ridice. Căci cumpăna și aplecarea și greutatea acestora atârnă de voință ca de inimă și se face ca o probă întregului neam omenesc și ca o cercare creștinilor, fie că locuiesc în cetăți sau în munți, sau în mănăstiri, sau în câmpii, sau în pustii. Căci lăsându-se cineva vrăjit cu voia de ceea ce iubește, se face vădit că nu și-a predat încă toată dragostea sa lui Dumnezeu. De pildă, cineva iubește toate avuțiile, altul aurul, altul să slujească pântecului, sau să se predea poftelor trupului, altul înțelepciunea cuvintelor pentru slava vremelnică; unul să stăpânească, altul cinstirile de la oameni; iarăși, altul, mânia și furia – căci a se preda cu totul patimii îi pare acestuia lucru vrednic de iubit –, altul vorbirea fără trebuință, altul a fi în împrăștiere sau a da ascultare vorbelor deșarte; altul a fi învățător, și aceasta pentru slava de la oameni; unuia îi place moleșala și nepăsarea, altul se îndulcește cu po-

59. *Omilia V*, 6. Dacă în capul anterior s-a arătat cumpăna între bine și rău, ce este în om, aici se arată obiceiul răului de a se disimula în bine. Dar unde e dragoste deplină de Dumnezeu, acolo nu mai e cumpănă și disimulare. Aceasta se vede din capul următor.

doaba hainelor, acesta cu somnul, acela cu viața ușuratică; altul e legat și stăpânit de ceva mic sau de ceva mare din lume și nu e lăsat să se ridice deasupra. Căci cu patima față de care nu luptă cineva cu vitejie și nu se împotrivește, cu aceea se și îndulcește și aceea îl stăpânește și-l trage ca un lanț și i se face cugetării ca o boltitură, care nu o lasă să se înalțe către Dumnezeu, nici să slujească numai Lui. Iar sufletul care își îndreaptă cu adevărat toată pornirea și toată dorința spre Domnul se leapădă de sine însuși și nu mai urmează voilor minții sale.

58. Trebuie să învățăm din pildă cum se pierde omul cu voia sa. Căci pentru dragostea de ceva din lume se aruncă în foc, se scufundă în mare și se dă pe sine în prinsoare. Să ne gândim la casa cuiva, sau la țarina ce se întâmplă să ardă. Cel ce a vrut să scape, de îndată ce a simțit focul, a fugit gol, neavând grijă de nimic din cele dinăuntru, gândindu-se numai la sufletul său. Dar altuia, venindu-i în minte să scoată și vreunul din lucrurile sale, s-a oprit să-l ia, dar pe când îl lua, cuprinzând focul toată casa, l-a prins și l-a ars și pe el. Vezi cum s-a pierdut în foc cu voia sa pentru dragostea a ceva din cele vremelnice, pe care arată că l-a iubit mai mult decât pe sine? Alții, aflându-se pe o corabie ce se scufundă, cel ce a vrut să se izbăvească pe sine însuși, s-a dezbrăcat și s-a aruncat gol în valuri și așa și-a scăpat sufletul său. Dar cel ce a vrut să scape și vreuna din hainele sale, a fost înghițit de valuri și pentru un mic câștig s-a pierdut nenorocitul și pe sine însuși. Să ne închipuim, iarăși, că s-a vestit năvălirea dușmanilor. Unul, îndată ce a auzit, a fugit cu ce era pe el, neavând grijă de nimic din avuțiile lui. Altul,

necrezând sau vrând să-și ducă cu el și ceva din lucruri, a rămas în urmă și a fost prins de dușmani. Vezi că cineva poate să-și piardă sufletul și trupul cu voia sa, din negrijă și prin alipirea la ceva din cele ale lumii?

59. Sunt puțini, desigur, cei ce au dobândit dragostea desăvârșită către Dumnezeu și nu mai pun nici un preț pe plăcerile și pe poftele lumii, iar ispitele celui-rău le poartă cu îndelungă-răbdare. Dar, din pricina aceasta, nu trebuie să deznădăjduim, nici să uităm de nădejdea cea bună. Căci chiar dacă sunt multe corăbiile sparte de valuri, dar sunt fără îndoială și de acelea care, străbătând valurile, ajung la liman. Dar pentru aceasta avem trebuință de multă credință, răbdare, luare-aminte și lupte. Pe lângă aceasta, de foame și de sete după bine, cu multă înțelegere și dreaptă socoteală. Apoi și de agerime și de îndrăznire în cerere. Cei mai mulți oameni, cum am spus, vor să dobândească Împărăția fără osteneli și sudori. Ei fericesc pe bărbații sfinți și doresc să aibă cinstea și darurile lor, dar nu vor să fie părtași de necazurile, ostenelile și pătimirile lor. Toți doresc să ajungă ca ei, și curvarii, și vameșii, și oricare dintre oameni, dar până acolo le stau înainte ispite și cercări, ca să se facă arătați cei care au iubit cu adevărat pe Stăpânul lor, și aceștia să dobândească cu dreptate Împărăția cerurilor.

60. Socotește că fărădelegile și slava și bucuria de bunătățile cerești sunt ascunse în necazuri, în pătimiri, în răbdare și credință. Căci și grâul aruncat în pământ, sau arborele sădit, e de trebuință, așa-zicând, să cadă în putreziciune și necinste și apoi să primească podoba veșmântului și rodul înmulțit. Căci de nu va trece prin această putreziciune și prin acele necinstiri, nu va

îmbrăca acea podoabă de pe urmă și frumusețea înfățișării. Așa socotește și Apostolul, care zice: „Prin multe necazuri trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu” (Fapte 14, 21). Iar Domnul zice: „Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19); sau iarăși: „În lume necazuri veți avea” (Ioan 14, 39).

61. Fiecare dintre noi, pe cât de mult se va învrednici prin credință și sânguință să fie părtaș al Duhului Sfânt, tot pe atât se va slăvi în ziua aceea și cu trupul lui. Căci ceea ce a adunat înăuntrul sufletului atunci se va descoperi și în afară, în trup. Pilda, zice, o avem la pomi. Când trece iarna și soarele strălucește mai luminos și mai puternic, iar vântul adie, aceia odrăslesc în afară și se îmbracă cu frunze, cu flori și cu roade, ca și cu un veșmânt. Asemenea și floarea ierbii răsare în acea vreme din pământ și pământul se acoperă cu ea și se îmbracă cu ea ca într-un veșmânt măreț. Despre aceasta și Dumnezeu-Cuvântul a zis: „Nici Solomon nu s-a îmbrăcat ca unul din aceștia, cu toată slava lui” (Matei 6, 29). Toate acestea sunt chipuri, pilde și icoane ale slavei ce-o vor avea cei ce se mântuiesc, la înviere. Din această pricină, cea dintâi lună pentru toate sufletele iubitoare de Dumnezeu, adică pentru creștinii adevărați, este Xanticus, care este aprilie, prin care se arată puterea învierii. Căci zice dumnezeiasca Scriptură: „Această lună va fi vouă cea dintâi dintre lunile anului” (Ieș. 12, 2). Aceasta va îmbrăca pomii goi cu slava pe care au avut-o mai întâi ascunsă înăuntrul trupului. Așa se vor slăvi și aceștia prin lumina negrăită care este încă de acum în ei, adică prin puterea Duhului. Aceasta le va fi atunci veșmânt, mâncare, băutură, veselie, bucurie și, peste tot, viață veșnică.

Despre înălțarea minții

62. Fericitul Moise a arătat prin slava Duhului care lumina pe fața lui și la care nici un om nu putea căuta felul cum la învierea dreptilor se vor slăvi trupurile sfinților cu slava de care se învrednicesc sufletele credincioase ale sfinților încă de acum într-un om dinăuntru. „Căci, noi, zice, cu fața descoperită - adică într-un om dinăuntru – oglindim slava Domnului, prefăcându-ne spre același chip din slavă în slavă” (2 Cor. 3, 18). Despre acesta (Moise) s-a scris iarăși că „patruzeci de zile și patruzeci de nopți nu și-a adus aminte nici de mâncare, nici de băutură” (Ieș. 34, 28), ceea ce nu este cu puțință firii omenești dacă nu cumva se împărtășește de hrana duhovnicească pe care o primesc sufletele sfinte, de pe acum, de la Duhul Sfânt.

63. Slava cu care se îmbogățesc sufletele sfinților, cum s-a zis, încă de aici, aceea va acoperi și va îmbrăca trupurile goale la înviere și le va face să fie răpite la cer. Și atunci se vor odihni cu trupul și cu sufletul neîncetat în Împărăția lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu, zidind pe Adam, nu i-a dat aripi trupești, ca păsărilor, având de gând să-i dea pe cele ale Duhului la înviere, ca să fie ușurat prin ele și răpit unde vrea Duhul. Iar aceste aripi spirituale (inteligibile) au fost date de acum sufletelor sfinților și ele le înalță spre o cugetare cerească. Pentru că alta este podoaba creștinilor și altele le sunt veșmintele, alta masa și alta bucuria. Fiindcă știm că Hristos va veni din cer și va învia pe cei adormiți din tot veacul, precum mărturisesc dumnezeieștile Scripturi. Și deosebindu-i în două părți, pe cei care vor avea semnul lui, care este pecetea Duhului dumnezeiesc, îi va așeza la dreapta Sa, după cum zice: „Oile

Mele ascultă glasul Meu și Mă cunosc” (Ioan 10, 27). Și atunci trupurile noastre se vor îmbrăca în slavă dumnezeiască, în cea a faptelor bune și în cea a Duhului, pe care sufletele sfinților au primit-o încă de aici. Și așa, slăvite de lumina dumnezeiască și răpite la ceruri întru întâmpinarea Domnului, precum s-a scris, vor fi pururea cu Domnul (1 Tes. 4, 16-17).

64. Cei ce vor să înfăptuiască o viață creștină în chipul cel mai frumos, trebuie să se îngrijească întâi de toate, cu toată sârguința, de partea cugetătoare, deosebitoare și conducătoare a sufletului, ca întărindu-și puterea de deosebire a binelui și a răului și despărțind patimile care au intrat împotriva firii, de firea cea curată, să viețuiască fără să se poticnească, folosindu-se de puterea deosebirii ca de un ochi, și rămânând curați de pornirile spre păcat. Căci voia sufletului este să păstreze mădulele trupului neîntinate de vătămare din partea simțurilor, să se păzească pe sine de imprăștierea lumii și să-și străjuiască inima, ca să nu-și întindă în lume mădulele gândurilor ei, ci să le strângă din toate părțile și să le adune din grijile și din plăcerile de jos. Și când vede Domnul pe cineva viețuind astfel și păzindu-se și supraveghindu-se pe sine cu frică, hotărât să-I slujească Lui, îi întinde și ajutorul harului Său. Dar ce va face Dumnezeu cu cel ce se dă pe sine de bunăvoie lumii și umblă după plăcerile ei?

65. Cele cinci fecioare care au privegheat și și-au luat cu ele acel untdelemn străin de firea lor în vasele inimii – iar acesta este harul Duhului – au putut să intre cu Mirele în camera de nuntă. Iar celelalte, cele nebu-ne, cele rele, cele care s-au bizuit pe firea lor, n-au privegheat, nici nu s-au sârguit să-și agonisească acest

untdelemn al veseliei în inimile lor încă pe când erau în trup; ba, oarecum, au și adormit în lipsa de grijă, în moleșeala și părerea de sine a dreptății. De aceea li s-a închis ușa de la camera de nuntă a Împărăției. Căci e vădit că erau ținute de un lanț oarecare al lumii și de-o prietenie față de ea, întrucât nu-și dăduseră dragostea lor desăvârșită și ardoarea lor Mirelui ceresc. De fapt, sufletele care caută ceea ce e străin firii, sfințenia aceasta a Duhului, și-și aprind toată dragostea lor pentru Hristos, acolo umblă, acolo se roagă, acolo cugetă, acolo meditează, despărțite de toate celelalte. Căci cele cinci simțuri ale sufletului: înțelegerea, cunoștința, discernământul, răbdarea și mila, dacă primesc harul de sus și sfințenia Duhului, se fac cu adevărat fecioare înțelepte. Iar dacă sunt lăsate în firea lor, se află cu adevărat nebune și se vădesc ca fiice ale lumii și ale mâniei.

66. Precum păcatul e străin de firea noastră, dar odată ce, furișat prin căderea primului om, l-am primit în noi, ni se face cu vremea ca și o fire, tot așa se cuvine prin acest lucru străin de firea noastră, adică prin darul ceresc al Duhului, să fie alungat iarăși păcatul din firea noastră și să fim întorși la curăția străveche. Căci de nu vom face aceasta prin multă rugăciune și credință, prin luare-aminte și prin întoarcerea de la cele ale lumii și de nu se va sfinți firea noastră întinată de păcat de către dragostea aceea care este Hristos, și de nu vom rămâne până la sfârșit necăzuți de la poruncile Lui dumnezeiești și preschimbați, nu vom putea dobândi Împărăția cerească.

67. Vreau, zice, să spun, după puterea mea, un cuvânt subțire și adânc. Domnul cel nesfârșit și fără trup Se face pe Sine, din bunătate nemărginită, trup; și Se

micșorează, cum ar zice cineva, Cel mare și mai presus de ființă, ca să Se poată uni cu făpturile Sale înțelegătoare, adică cu sufletele sfinților și cu ale îngerilor, ca să fie în stare și acestea să se împărtășească de viața nemuritoare a Dumnezeirii Sale. Fiindcă fiecare, după firea sa, este trup, îngerul, sufletul, dracul. Căci chiar dacă sunt subțiri, dar în substanța, în structura și în chipul lor, potrivit subțiririi firii lor, sunt trupuri subțiri. Deci trupul nostru în substanță e gros, dar sufletul, fiind un trup subțire, s-a învăluit și s-a îmbrăcat cu mădulele acestui trup, s-a îmbrăcat cu ochiul prin care vede, s-a îmbrăcat cu urechea prin care aude, cu mâna, cu nasul și, simplu vorbind, cu tot trupul și cu mădulele lui. Cu trupul întreg s-a unit sufletul, pentru că prin el își împlinește toate lucrurile câte vin în viață. În acest fel și bunătatea negrăită și neînțeleasă a lui Hristos se micșorează, și se face pe Sine trup și se unește cu sufletele credincioase și iubite de El și le cuprinde și se face, după cuvântul lui Pavel, un duh cu ele, așa-zicând, suflet cu suflet și ipostas cu ipostas, ca astfel de suflet să vieze și să subziste în Dumnezeirea Lui și să ajungă la viața nemuritoare și să se desfăteze de o plăcere nestricăcioasă și de o slavă negrăită.

68. Unui astfel de suflet, zice, i se face Domnul, după cum vrea, când foc, care arde tot răul ce s-a furisat în el, cum zice și proorocul: „Dumnezeul nostru este foc mistuitor” (Deut. 4, 24), când odihnă negrăită și netălmăcită, când bucurie și pace, care îl încălzește și-l învăluiește. Numai să se sârguiască să-L iubească pe El și să se dăruiască purtărilor celor bune, și se va vedea prin experiența însăși, prin însăși simțirea sa atingându-se de bunătățile negrăite, „pe care ochiul nu

le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit" (1 Cor. 2, 8), de toate câte le va face Duhul Domnului, fie spre odihnă, fie spre bucurie, desfătare și viață, sufletului care se arată vrednic de Acela. Căci Se face pe Sine trup, precum spre mâncare duhovnicească, așa și spre îmbrăcăminte și spre frumuseți nepovestite, ca să-l umple astfel cu veselie duhovnicească. „Eu sunt, zice, pâinea vieții" (Ioan 6, 51); și: „Cel ce bea din apa pe care Eu voi da lui, se va face lui izvor de apă sălătătoare spre viață veșnică" (Ioan 4, 14).

69. Așa S-a arătat Dumnezeu, zice, și fiecăruia dintre cei sfințiți și sfinți, precum I-a fost voia și precum a fost de folos celui ce-L vedea. De pildă, altfel lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacov, lui Noe, lui Daniil, lui Moise, lui David și fiecăruia dintre prooroci, micșorându-se pe Sine și făcându-Se trup, cum s-a zis, preschimbându-Se și arătându-Se celor ce-L iubesc pe El, nu precum este, căci e neîncăput, ci după puțința lor de a-L încăpea, pentru multa și neînțeleasa dragoste pe care o avea față de ei.

70. Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălășluirea puterii de sus și care are amestecat în mădularele sale focul acela dumnezeiesc și dragostea cerească a Duhului cel bun, se desface fără greutate de toată dragostea lumească. Căci precum fierul sau plumbul, aurul și argintul, predându-se focului, se topesc și își leapadă duritatea firii și se fac moi, și cu cât stau mai mult în atingere cu focul, cu atât se înmoaie și se desfac mai mult, lepădând soliditatea naturală din pricina puterii focului, așa și sufletul, primind focul ceresc al dragostei Duhului, se desface din împătimitatea duhului lumesc și din lanțurile păcatului și se pre-

schimbă din învârtoșarea firească a păcatului, socotindu-le și disprețuindu-le pe toate ca neînsemnate. Chiar dacă ar avea niscai frați cât se poate de iubiți, dar care l-ar împiedica de la această dragoste, s-ar întoarce și de către ei sufletul care este mistuit de o astfel de iubire. Căci dacă dragostea căsătoriei trupești desface pe cineva de tată, de mamă și de frați, și chiar dacă iubește pe careva dintre aceștia, îl iubește așa, pe deasupra, și toată simțirea și tot dorul și le îndreaptă spre soția sa; dacă deci dragostea trupească desface orice altă dragoste a lumii, cât nu s-ar amări cei cuprinși de dorul acela nepătimitor dacă ar fi împiedicați în ea de dragostea față de ceva din cele ale lumii?

71. Dumnezeu, fiind bun și de oameni iubitor, are îndelungă-răbdare și așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre păcătoși, făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește. „Căci bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” (Luca 15, 10). Dar dacă cineva, văzând această bunătate și îndelungă-răbdare, nu pornește împotriva fiecărui păcat în parte, făcând, cum am zis, pocăință, și nesocotește porunca, iar bunătatea o ia ca prilej de disprețuire, adaugă păcat peste păcat, continuă să clădească sminteala, îngrămădește nepăsare peste nepăsare și umple hotarele păcatelor, căzând într-o stare din care nu se mai poate ridica, ci suferă zdrobirea cea mai de pe urmă și se pierde, fiind lăsat până la sfârșit pe seama celui-rău. Așa s-a întâmplat cu cei din Sodoma. Umplând și întrecând hotarele păcatelor așa de mult, încât nu le-a mai rămas scânteie de căință, aceia au fost dați de judecata dumnezeiască pradă focului. Așa s-a întâmplat pe vremea lui Noe. Cei din vremea lui, lăsându-se duși

spre păcat de pornirile fără frâu și nearătând nici un fel de căință, atâta munte de păcate și-au îngrămădit, încât s-a stricat împreună cu ei tot pământul. Egiptenilor, care au păcătuit mult și au năpăstuit mult pe poporul lui Dumnezeu, El însă le-a fost totuși bun, nu i-a dat pierzării, ci i-a adus prin certări parțiale la pocăință. Dar când aceia s-au întors și au arătat iarăși dragoste de păcat și s-au lipit de necredința de mai înainte, iar la urmă au pornit să urmărească pe poporul Domnului scos din Egipt, i-a înghițit judecata dumnezeiască, pierzându-i cu totul. Tot așa față de Israel, care a păcătuit mult și a ucis pe Proorocul lui Dumnezeu, Acesta n-a părăsit îndelunga-răbdare obișnuită. Dar când au înaintat până la atâta răutate, încât nu s-au mai sfiit nici de mărirea Stăpânului însuși, ci și-au pus mâinile ucigașe și pe El, au fost lepădați și zvârliți cu totul și s-a ridicat de la ei proorocia, preoția și slujirea (cultul) și s-au încredințat acestea neamurilor care au crezut.

72. Să alergăm cu toată inima la Hristos care ne cheamă, revăsându-ne spre El inimile, și să nu deznădăduim de mântuirea noastră, făcând răul cu voia. Căci este și aceasta o amăgire a celui rău, ca prin amintirea păcatelor de mai-nainte să ne ducă la deznădejde. Noi să înțelegem că dacă Hristos, venind, S-a făcut doctorul și tămăduitorul orbilor, al slăbănogilor, al surzilor și a înviat morți intrați în putreziciune, nu va tămădui cu atât mai mult orbia cugetului și slăbănogeala sufletului și surzenia inimii nepăsătoare? Căci nu altul, ci Însuși cel ce a zidit trupul a zidit și sufletul, și dacă a avut atâta bunăvoință și milă față de cele ce se desfac și mor, nu se va arăta cu atât mai mult cu iubire de oameni și cu tămăduire față de sufletul nemuritor, care

suferă de boala păcatului și a neștiinței, dar pe urmă vine la El și se roagă? Doar El a spus: „Tatăl Meu cel ceresc oare nu va face dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea? Adevăr zic vouă, va face dreptate în grabă” (Luca 18, 7-8); sau: „Cereți și vi se va da vouă, căutați și veți afla, bateți și se va deschide vouă” (Matei 7, 7); și iarăși: „Chiar dacă nu-i va da lui pentru că îi este prieten, dar pentru îndrăzneala lui, sculându-se, îi va da lui câte îi sunt de trebuință” (Luca 11, 8). Prin acestea îndeamnă să se facă cererea cu îndrăznire și cu stăruință. Căci doar a venit pentru păcătoși, ca să-i întoarcă la Sine. Numai să ne despărțim cu toată puterea de cugetările cele rele și să ne dăruim Domnului. Iar El nu ne va trece cu vederea, ci va fi gata să ne dea ajutorul Său.

73. Precum cei ce sunt cuprinși de vreo boală sau neputință, când trupul lor nu mai are putere să se împărtășească de hrană și de băutură, ajung la deznădejde – și aceasta le este un semn de moarte –, iar prietenii și rudele îi plâng, așa și Dumnezeu și îngerii se întristează mult și plâng pentru sufletele care nu pot să se mai folosească de hrana cerească. Drept aceea, dacă te-ai făcut scaun lui Dumnezeu, avându-L pe El șezând deasupra, iar sufletul tău s-a făcut întreg ochi duhovnicesc, întreg lumină, dacă te-ai hrănit cu hrana aceea a Duhului, dacă bei din apa vie și din vinul duhovnicesc, care veselește inima, dacă ți-ai îmbrăcat sufletul în haina luminii negrăite, dacă omul tău cel dinăuntru a ajuns la cercarea și siguranța tuturor acestora, iată, tu trăiești viața cu adevărat veșnică, odihnindu-te încă de acum împreună cu Hristos. Dar dacă n-ai primit încă acestea, nici n-ai ajuns la dobândirea lor,

plânge fierbinte și te tânguiește, ca unul ce nu te-ai împărtășit încă de o asemenea bogăție, și să fii neconținut îngrijat și în rugăciune pentru sărăcia ta. Dar bine ar fi ca și cel ce a dobândit-o să-și păstreze simțirea sărăciei sale și să nu fie fără grijă, pe motiv că e săturat de bogăția dumnezeiasă. Pentru că „cel ce caută va afla și celui ce bate i se va deschide” (Matei 7, 8).

74. Dacă untdelemnul acela amestecat avea atâta putere, că cei unși cu el dobândeau slava împărătească (Ieș. 30, 23-25; 1 Regi 26, 11), cu cât mai vârtos cei a căror minte și om dinăuntru au primit ungera untdelemnului sfințitor al veseliei și au luat arvuna Duhului cel bun, nu se vor ridica la măsura desăvârșirii, adică a lui Hristos, făcându-se părtași de Împărăția, înfierea și de cunoașterea tainelor Lui, și având dreptul să intre la Tatăl și să iasă după plăcerea lor? Căci măcar că n-au luat încă desăvârșit moștenirea, purtând încă povara trupului, dar pentru arvuna Duhului, au siguranța despre cele nădăjduite și n-au nicio îndoială că vor împărăți împreună cu Hristos și vor avea parte de venirea și de plinătatea Duhului. Căci aflându-se încă în trup, au ajuns la experiența puterii și plăcerii aceleia. Pentru că acoperământul așezat de satana peste oameni după neascultare, venind harul, îl înlătură cu desăvârșire, prin curățirea omului dinăuntru și a minții și aruncă de la suflet toată spurcăciunea și tot gândul întinat, voind acesta să se facă curat și să-și primească din nou firea sa, și așa să privească slava luminii adevărate cu ochi limpezi și neîmpiedicați. Unii ca aceștia privesc încă de aici spre veacul acela care îi răpește, spre frumusețile și minunile de acolo. Căci precum ochiul trupesc, dacă e sănătos și nu pătimește, privește cu

îndrăzneală la razele soarelui, așa și aceștia, dacă se folosesc de o minte luminoasă și curățită, privesc razele ascunse ale Domnului.

75. Această măsură, zice, nu o pot ajunge însă oamenii cu ușurință, ci e trebuință de osteneli dese, de lupte și de sudori nenumărate. Căci sunt mulți în care se află și harul lucrând, dar se ascunde și răutatea, fără să se fi depărtat de la ei nicidecum. Ci amândouă duhurile, cel al luminii și cel al întunericului, lucrează în una și aceeași inimă⁶⁰. Mă vei întreba desigur: Ce împărtășire este între întuneric și lumină, sau cum pot fi la un loc Biserica lui Dumnezeu și idolii? Iar eu îți voi răspunde la fel: Ce împărtășire este între lumină și întuneric, sau cum se va întuneca lumina dumnezeiască și cum se va tulbura și întina curăția și neîntinăciunea? Căci „lumina luminează în întuneric și întunericul nu o a cuprins” (Ioan 1, 5). Deci lucrurile nu trebuie înțelese numai dintr-o parte, nici într-un singur fel. Căci atâta se odihnesc unii în harul lui Dumnezeu, încât pot să se țină pe ei și să nu se lase biruiți de păcatul care sălășluiește în ei. Se întâmplă ca ei să se afle acum în rugăciune stăruitoare și în odihnă, dar pe urmă să fie tulburați de gândurile întinate și să-i fure păcatul, măcar că se află în ei și harul. Cei ușurei și care nu sunt încă stăpâniți cu totul de harul dumnezeiesc au socotit că au fost izbăviți dintr-odată de păcat. Dar cei ce au putere de discernământ și minte nu vor tăgădui că, chiar

60. *Omilia XVII, 4*, sfârșit (P. G. col. 625 D). Amintim iarăși că Diadoh al Foticeii a precizat că duhul răutății nu mai e după Botez tot așa de mult în centrul inimii ca harul. Dar și locul de aici trebuie înțeles în sensul că Satana lucrează asupra inimii mai de la periferia ființei omenești.

dacă locuiește harul lui Dumnezeu în ei, mai sunt scuturați de gânduri rușinoase și necuvenite.

76. Am cunoscut pe unii dintre frați care s-au bucurat de un har atât de bogat, că cinci sau șase ani le-au fost stinse și veștejite cu desăvârșire mișcările poftei. Pe urmă, când păreau că au luat cununa și liniștea, le-a răsarit ca dintr-o cursă păcatul și s-a năpustit asupra lor cu atâta furie și sălbăticie, încât i-a uimit și i-a nedumerit. Drept aceea, niciunul dintre cei cu vederea și cu înțelegerea ageră n-a îndrăznit să spună: Având harul în mine, m-am izbăvit de aici înainte de păcat⁶¹. Căci lucrează, cum s-a zis, amândouă în una și aceeași minte⁶², chiar dacă cei ușurei și neînvățați, având o cât de mică mișcare duhovnicească, se și grăbesc să spună: am biruit. Mie mi se pare că lucrurile stau astfel: Precum atunci când soarele strălucește curat, venind deodată un nod întunecos sau o negură, îi întunecă lumina curată, în același fel se întâmplă cu cei ce au dobândit harul lui Dumnezeu, dar nu s-au curățit încă în toată deplinătatea, ci în adânc sunt stăpâniți mai departe de păcat. Deci cu adevărat e trebuință de multă putere de discernământ pentru a cunoaște acestea cu cea mai desăvârșită cercare.

61. Macarie (*Omilia XVII*, 6; P. G. 628 C) spune: „ci amândouă persoanele lucrează în minte” (τὰ δύο πρόσωπα ἐν τῇ νῷ ἐνεργεῖται). Simeon Metafrastul elimină termenul „persoane”. Totuși această prezență și lucrare nu înseamnă, precum se vede chiar de aici, o păcătuire continuă a omului, ci numai o încercare a duhului rău de a ispiți pe om.

62. Macarie are: „să nu zică cineva: m-am eliberat cu totul de păcat” (P.G. 627 B). Simeon Metafrastul temperează ideea, lăsând a se înțelege că omul s-a eliberat de păcat, dar nu s-a izbăvit de asaltul lui.

77. Precum e cu neputință fără ochi, fără limbă, fără urechi și fără picioare, a vedea, a grăi, a auzi sau a umbla, la fel este cu neputință ca fără Dumnezeu și fără lucrarea ce ni se împărtășește de la El să ne împărtășim de tainele dumnezeiești și să cunoaștem înțelepciunea lui Dumnezeu, sau să ne îmbogățim în Duhul. Căci înțelepții elinilor se exercitau în cuvinte și se îndeletniceau cu ardoare cu războaie de vorbe. Dar robii lui Dumnezeu, chiar dacă sunt neiscușiți în cuvânt, sunt zidiți prin cunoștința dumnezeiască și prin harul lui Dumnezeu pentru totdeauna.

78. Pot spune cu încredințare, zice, că nici înșiși Apostolii, cei plini de Mângâietorul cel bun, n-au fost cu totul liberi de griji, ci, pe lângă veselie și bucurie negrăită, le venea chiar din har și oarecare temere, fără ca aceasta să pornească din partea păcatului. Pentru că însuși harul îi păzea în siguranță, ca să nu iasă nici pentru scurtă vreme din bine. Căci precum un copil, aruncând cu o piatră mică într-un zid, nu izbutește nimic, sau precum o săgeată slabă nu vatămă o platoșă puternică, așa, atacându-i pe ei vreo parte a răutății, o respingeau mai înainte de a le pricinui ceva, ca unii ce erau bine îngrădiți cu puterea lui Hristos. Cu toate acestea, chiar fiind ei desăvârșiți, aveau libertatea voinței. Deci nu e cum zic unii, fără înțelegere, că după primirea harului au primit dezlegare și odihnă de griji. Căci Domnul cere și în cei desăvârșiți voia sufletului spre slujirea Duhului, încât acestea două se împletesc întreolaltă. Fiindcă zice Apostolul: „Duhul să nu-l stingeți” (1 Tes. 5, 19).

79. A vorbi altcuiva despre anumite lucruri numai prin cuvânt este un lucru ușor și la îndemână. Căci e ușor fiecăruia a zice: „Pâinea aceasta (o dăm ca pildă)

se face din grâu". Dar a înfățișa în amănunt pregătirea ei nu știe să o facă oricine, ci numai cei experimentați. Tot așa, a vorbi simplu despre nepătimire și desăvârșire e ușor, dar a cunoaște lucrul prin cercare și întru adevăr înseamnă a înțelege cu lucrul și cu adevărul lucrarea desăvârșirii.

80. Cei ce rostesc cuvinte duhovnicești fără gustare și cercare se aseamănă cu omul care străbate în vreme de vară, tocmai la amiază, un ținut pustiu și fără apă, apoi, cuprins de o sete mare și arzătoare, își zurgăvește în minte că se află pe aproape un izvor răcoritor și cu apă dulce și limpede, și nimeni nu-l împiedică să se sature de ea; sau cu omul care n-a gustat nici măcar un pic din miere, dar încearcă să descrie altora dulceața ei. Căci așa sunt cu adevărat cei care, fără să se fi încredințat cu lucrul, preluându-le, vor să tălmăcească altora cele despre desăvârșire, sfînțenie și nepătimire. Și, de fapt, dacă le-ar da Dumnezeu puțină simțire despre cele grăite de ei, ar ști, fără îndoială, că adevărul și lucrurile nu sunt după cum le tălmăcesc ei, ci cu mult deosebite. Așa se primejduiește creștinismul de a se abate pe încetul de la ceea ce se cuvine și de a prinde necredința. Căci creștinismul e ca o mâncare și băutură, și cu cât se hrănește cineva mai mult cu el, cu atât se aprinde spre tot mai mare poftă. În felul acesta, mintea lui se face nesăturată și neoprită, așa cum, dacă dă cineva o băutură dulce celui însetat, îl face ca nu numai prin sete, ci și prin plăcere să caute și mai mult acea băutură. Iar acestea, cum s-a zis, nu le înțelegem numai prin cuvinte simple, ci ele se săvârșesc tainic în minte prin lucrarea Duhului Sfânt. Și apoi se grăiesc.

81. Evanghelia, zice, poruncește cu hotărâre fiecărui om ca acestea să nu le facă, sau să le facă, și așa să ajungă prieten al iubitorului de oameni Împărat: Să nu te mânii, zice, să nu poțtești, dacă te lovește peste obrazul drept, întoarce și pe celălalt (Matei 5, 22, 28, 39). Dar Apostolul, mergând pe urmele celor poruncite, învață cum trebuie să se facă lucrarea curățirii, cu răbdare și cu îndelungă-răbdare, hrănindu-ne întâi cu lapte ca pe niște prunci, apoi ducându-ne la creștere și pe urmă la desăvârșire. Astfel, ca să dăm o pildă, Evanghelia spune ca haina să se facă desăvârșită din lână. Iar Apostolul deslușește cum trebuie toarsă lâna, cum trebuie țesută și cum trebuie cusută haina.

82. Sunt unii care se înfrânează de la curvia văzută, de la furt, de la lăcomie și de la celelalte rele asemănătoare, și de aceea se socotesc între sfinți. Dar trebuie mult ca să fie cu lucrul și cu adevărul așa. Căci în mintea lor sălășluiește adesea răutatea, care viețuiește și se foiește în ei. Și aceasta rămânând singură, îi pierde. Sfânt este cel ce s-a sfințit și s-a curățit după omul cel dinăuntru. De fapt, un oarecare dintre frați, rugându-se împreună cu alții, a fost luat de puterea cerească și, răpit fiind, a văzut Ierusalimul de sus, locașurile luminoase de acolo și o lumină nemărginită și tainică; și a auzit un glas zicând: „Acesta este locul de odihnă al dreptilor”. Pe urmă, mândrindu-se și închipuindu-și despre sine lucruri mari, a căzut în adâncul păcatului și a fost cuprins după aceea de multe rele. Dacă acesta a pățit așa, cum va putea zice cineva: „Fiindcă postesc, primesc pe străini, împart averile și mă păzesc de relele pomenite și n-a mai rămas în mine nimic rău, sunt sfânt și eu”. Deci nu depărtarea de la relele văzute este

desăvârșire, cum s-a zis, ci curăția cugetării, și aceasta desăvârșită.

83. Intră, zice, cel ce ai înțeles aceasta, prin supra-vegherea gândurilor tale, și te apleacă spre mintea ta prizonieră și roabă păcatului, și privește la șarpele care e și mai jos decât mintea și mai adânc decât gândurile tale și care foiește în cămărilor pomenite ale sufletului și te răpune prin cele mai însemnate mădulare ale sufletului. Căci inima este cu adevărat un adânc neajuns (un abis). Deci dacă l-ai răpus pe acesta și ai curățit toată nelegiuirea din tine, iar păcatul l-ai scos afară, laudă-te pentru curăție în Dumnezeu; iar dacă nu faci aceasta, să te smerești, ca unul ce ești încă cu lipsuri și păcătos, rugând pe Hristos pentru cele ascunse ale tale. Căci toată Scriptura veche și nouă se arată vorbind despre curăție. Și fiecărui om, fie că este iudeu, sau elin, îi este iubită curăția, chiar dacă nu o pot dobândi toți. Iar curăția aceasta a inimii nu poate fi ajunsă altfel decât numai prin Iisus. Căci El este adevărul ipostasiat, și fără acest adevăr este cu neputință a cunoaște adevărul sau a dobândi mântuirea.

Despre dragoste

84. Precum te-ai lepădat de omul din afară în cele văzute, ți-ai împărțit și ți-ai împrăștiat lucrurile, așa trebuie să te lepezi și de obiceiurile de mai înainte. Și dacă ai învățat înțelepciunea trupească sau ai dobândit cunoștința lucrurilor, leapăd-o și pe aceasta. Dacă ai crezut în drepturile trupului, depărtează-te de ele, umilindu-te și micșorându-te. Căci astfel vei putea să câștigi învățătură din nebunia propovăduirii. Iar în aceasta vei

afla înțelepciunea adevărată, nu în cuvinte măiestrite, ci în puterea crucii, care se lucrează în cei ce s-au învrednicit să o dobândească pe aceasta în ipostas. Căci „crucea lui Hristos, zice Pavel, este iudeilor sminteală, iar elinilor nebunie, dar nouă, celor ce ne mântuim, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu” (1 Cor. 1, 23, 24, 18).

85. Chiar dacă ai luat, zice, gustare din cer, chiar dacă te-ai împărtășit de înțelepciunea aceea și ai odihni în sufletul tău, nu te mândri nici așa și nu fi cutezător, ca și când ai fi ajuns și ai fi primit tot adevărul, ca să nu auzi și tu: „Iată, v-ați săturat, iată, v-ați îmbogățit; ați împărășit fără noi; și măcar de-ați împărăți, ca și noi să împărășim împreună cu voi” (1 Cor. 4, 8). Ci, chiar dacă ai gustat, socotește-te ca și când nici nu te-ai atins de creștinism. Și nu o fă aceasta numai la suprafață, ci ca pe un lucru care îți este sădit și întărit pentru totdeauna în cugetare.

86. Precum un iubitor de bogăție, chiar dacă și-ar aduna nenumărate bogății, nu se mai satură, ci ceea ce adaugă în fiecare zi îi sporește și mai mult pofta, sau precum cineva, tras de la o băutură prea dulce înainte de a se sătura, își simte și mai aprinsă setea, așa și gustarea lui Dumnezeu nu cunoaște săturare sau sfârșit niciodată. Ci cu cât se îmbogățește cineva cu această bogăție, cunoaște că este mai sărac. Acest fel de creștini nu-și au de la ei în cinste sufletul lor, ci ca unii ce se umilesc pe ei stau la dispoziția lui Dumnezeu și se socotesc pe ei slugi ale tuturor oamenilor. Și Dumnezeu se bucură mult de un astfel de suflet și Se odihnește în el, pentru smerenia lui. Drept aceea, chiar dacă are cineva ceva, sau s-a și îmbogățit, să nu-și în-

chipuie prin aceasta că este ceva sau are ceva. Căci părerea de sine produce scârbă înaintea lui Dumnezeu. Și aceasta l-a scos la început din Rai pe omul care auzind: „Veți fi ca niște dumnezei” (Fac. 3, 5), s-a semețit, bizuindu-se pe această nădejde deșartă. Gândește-te cum Dumnezeu și Împăratul tău și Fiul lui Dumnezeu S-a micșorat pe Sine chip de rob luând, cum a sărăcit, cum s-a socotit cu cei fără de cinste, cum a pătitit. Iar dacă așa a făcut Dumnezeu, cum te fălești și te socotești ceva mare tu, care ești om alcătuit din sânge și trup, care este pământ și cenușă, și nu te-ai împărtășit de nimic bun, ci ești numai necurăție? Tu, dacă ești înțelept și mai mult decât atâta prin ceea ce ai primit de la Dumnezeu, zi: Nu e al meu ceea ce am, ci primit de la Altul. Slavă Lui că nu mi se ia ceea ce mi s-a dat. Astfel socotește tot binele al lui Dumnezeu, iar tot răul, al slăbiciunii tale.

87. Comoara de care zice Apostolul că o avem în vase de lut socotește că este puterea sfințitoare a Duhului, pe care, încă fiind în trup, s-a învrednicit să o primească. Căci zice iarăși acela: „Care s-a făcut nouă înțelepciune de la Dumnezeu, dreptate, sfințire și răscumpărare” (1 Cor. 1, 30). Deci cel ce a aflat și are la sine această comoară a Duhului poate dobândi toată dreptatea poruncilor și toată lucrarea lor nu numai curat și fără pată, ci și fără osteneli și dureri, ceea ce nu putea să dobândească înainte fără osteneală. Căci nici nu poate cineva, chiar dacă ar vrea, să cultive cu adevărat rodul Duhului înainte de împărtășirea de Duhul cel bun. Cu toate acestea, să se silească oricine, alergând prin răbdare și credință, și să se roage lui Hristos cu căldură, ca să dobândească această comoară cerească.

Și atunci va putea să facă în sine și prin sine, precum s-a spus, toată dreptatea în chip curat și desăvârșit, fără osteneală și fără greutate.

88. Cei ce au în ei bogăția dumnezeiască a Duhului, când împărtășesc altora din cuvintele duhovnicești, scot și împart ca dintr-o comoară a lor celor ce grăiesc. Dar cei care nu și-au adunat această comoară în adâncurile inimii, din care izvorăsc bunătatea gândurilor, tainele și cuvintele dumnezeiești și mai presus de om, ci culegând numai unele cuvinte din cele două Scripturi, le poartă doar pe vârful limbii, sau auzindu-le de la bărbați duhovnicești, se împodobesc cu cuvintele lor, înfățișând ale acelora ca ale lor și însușindu-și dobânzi străine, aceia au dăruit altora gustarea celor grăite fără osteneală; dar ei înșiși, după descrierea lor, au rămas săraci, întrucât fiecare s-a întors de la cuvintele din care a luat, la ale sale, nedobândind o comoară proprie de care să se poată bucura întâi ei și apoi să-i folosească prin comunicare și pe alții. De aceea să căutăm întâi să dobândim această bogăție adevărată de la Dumnezeu înăuntrul nostru și apoi ne va fi ușor să putem folosi și pe alții și să le împărtășim cuvinte duhovnicești și taine dumnezeiești. Căci bunătatea lui Dumnezeu a binevoit să se sălășluiască în tot cel ce crede. „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice, va fi iubit de Tatăl Meu și Mă voi arăta lui” (Ioan 14, 21). Și iarăși: „Eu și Tatăl vom veni și ne vom face locuință la el” (Ioan 14, 23).

89. Cei ce s-au învrednicit să se facă fii ai lui Dumnezeu și au pe Hristos strălucind în ei, sunt călăuziți în diferite chipuri de Duhul și sunt încălziți în ascunsul inimii de har. Nu strică să aducem și unele din desfătărilor văzute ale lumii spre pilduirea stărilor dumneze-

iești născute din har în suflet. Căci uneori par că sunt la o cină împăratească, unde se bucură și se veselesc cu o bucurie nepovestită și negrăită. Acum se bucură duhovnicește, ca mireasa de mire, acum își simt trupul atât de ușor, încât socot că nici nu mai au trup, ca niște îngeri netrupești. Uneori se veselesc ca de o băutură și se îmbată ca de o beție negrăită de tainele Duhului. Alteori îi cuprinde plânsul și suspinarea, rugându-se pentru mântuirea oamenilor; căci arzând de dumnezeiasca dragoste a Duhului pentru toți oamenii, iau asupra lor tot plânsul întregului Adam. Uneori sunt aprinși de Duhul spre o atât de mare dragoste împreună cu o bucurie negrăită, încât, dacă ar fi cu puțință, ar lua în sânul lor pe fiecare om, nedeosebind nicidecum pe cel rău de cel bun. Alteori, atâta se smeresc, încât li se pare că nu e nimeni mai prejos ca ei, ci se socotesc cei mai de e urmă dintre toți. Acum sunt copleșiți de o bucurie negrăită a Duhului, acum, asemenea unui om puternic care, luând armura împăratească și mergând la război, îi bate pe potrivnici, îngrădindu-se și ei cu armele Duhului, pornesc împotriva vrăjmașilor nevăzuți și-i supun sub picioarele lor. Aici îi cuprinde o mare seninătate și liniște, îi încălzește pacea și sunt stăpâniți de o plăcere minunată. Aici sunt înțelepțiți de o înțelegere și de o înțelepciune dumnezeiască și de o cunoștință neînțeleasă a Duhului și li se descoperă prin harul lui Hristos cele ce nu pot fi grăite de nicio limbă. Altădată, se întâmplă să se arate și ei la vedere ca oricare dintre oameni. Astfel, harul dumnezeiesc, schimbându-se și variind în chip felurit în ei, vrea să le povățuiască și să le exercite sufletul, ca să-l înfățișeze fără pată și curat înaintea Părintelui ceresc.

90. Roadele pomenite ale Duhului sunt ale celor care au ajuns la mari măsuri și cât se poate de aproape de desăvârșire. Aceste mângâieri variate ale Duhului se lucrează în ei în chip felurit prin Duhul, dar neîncetat o lucrare a Duhului e urmată de o altă lucrare a Duhului. Căci atunci când ajunge cineva la desăvârșirea Duhului, după ce s-a curățit deplin de toate patimile și s-a unit în întregime cu Duhul mângâietor printr-o împărțășire negrăită, încât s-a învrednicit și sufletul însuși să se facă duh, ca unit cu Duhul, atunci se face întreg lumină, întreg duh, întreg bucurie, întreg odihnă, întreg veselie, întreg dragoste, întreg gingășie, întreg bună-tate, întreg blândete; și, așa zicând, se scufundă în virtuțile puterii Duhului cel bun ca o piatră în adâncul mării, care e învăluită de ape din toate părțile. Astfel aceștia, uniți în tot chipul cu Duhul lui Dumnezeu, se fac asemenea lui Hristos însuși având în ei neschimbate virtuțile Duhului și arătând tuturor roduri de felul acesta. Căci odată ce s-au făcut neîntinați și curați la inimă prin Duhul, este cu neputință să arate în afară roduri ale păcatului, ci totdeauna strălucesc în ei, prin toate, roadele Duhului. Aceasta este sporirea în desăvârșirea duhovnicească până la plinătatea lui Hristos, la care ne îndeamnă Apostolul să ajungem, zicând: „Ca să vă umpleți spre toată plinirea lui Hristos” (Efes. 3, 19); și iarăși: „Până ce vom ajunge toți la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos” (Efes. 4, 13).

91. Se întâmplă, zice, uneori că cineva intră (în-cepe) să-și plece genunchii, și îndată inima lui se umple de lucrarea dumnezeiască, iar sufletul se veselește împreună cu Domnul, precum s-a arătat, ca mireasa cu mirele. Aceasta o spune marele Isaia: „Precum se bucură

mirele de mireasă, așa se va bucura Domnul de tine” (Is. 62, 5). Și se întâmplă uneori că unul ca acesta e ocupat toată ziua, dar îngăduindu-i-se un singur ceas la rugăciune, îndată e răpit omul dinăuntru și e cuprins de adâncul nemărginit al veacului aceluia, și o plăcere negrăită și nemăsurată îl stăpânește atunci, încât min-tea lui, înălțată și răpită întreagă, se umple de uimire, și în sufletul lui se așterne în vremea aceea uitarea oricărui cuget pământesc. Aceasta din pricină că gândurile lui se umplu de acela, precum s-a zis, și sunt duse ca niște roabe spre lucruri nemărginite și necuprinse, încât în acel ceas omului îi vine să plece și cu sufletul deodată cu rugăciunea.

92. Celui ce întreabă, zice, dacă îi este omului cu puțință să rămână totdeauna în această stare, trebuie să i se spună că nu e vreme când harul să nu fie cu el și că este înrădăcinat și crescut ca ceva natural în omul în care se află. Dar fiind unul, în chip felurit lucrează, după cum vrea, după folosul omului. Căci uneori focul lui arde mai puternic în el, alteori mai potolit; iar lumina lui uneori luminează și ea mai tare în el, alteori mai slab și mai întunecat, după iconomia dumnezeiască, deși sfeșnicul arde fără să se stingă. Iar când strălucește mai tare, atunci și omul se află în sărbătoarea unei beții mai mari a dragostei lui Dumnezeu. Dar uneori și însăși lumina care luminează neîncetat în inimă deschide poarta luminii mai lăuntrice și mai adânci, încât omul întreg, copleșit de dulceața și de vederea aceea, nu mai este în sine, ci pare lumii ca un nebun și ca un barbar, pentru dragostea și bucuria care i-a copleșit sufletul și s-a întins în el și pentru adâncul tainelor de care s-a învrednicit să se împărtășească. Și se în-

tâmplă adeseori că în acea vreme se ridică la măsurile desăvârșite și se face slobod și neatins de orice păcat. Dar după aceea harul se restrânge în oarecare chip și se așază deasupra acoperământul puterii potrivnice.

93. Socotește, zice, cele ale harului astfel: Închi-
puiește-ți că ai urcat la treapta a douăsprezecea a de-
săvârșirii. Căci se întâmplă uneori că se poate ajunge și
la această măsură. Dar harul se retrage iarăși, și cobo-
rând o treaptă, rămâne, așa-zicând, pe a unsprezecea.
I s-au arătat o vreme omului acele lucruri minunate a
căror experiență a făcut-o. Dacă i-ar rămâne acestea
mereu în același fel, nu ar putea să poarte economia și
greutatea cuvântului. N-ar putea să asculte, sau să gră-
iască, sau să se îngrijească despre vreun lucru, fie el
cât de mic. Ar sta numai într-un colț, pironit, răpit și
îmbătat. De aceea nici nu i s-a dat lui măsura desăvâr-
șită, ca să aibă vreme să se ocupe și cu îngrijirea fra-
ților și cu slujba cuvântului.

94. Auzind, zice, cuvântul Împărăției și pătrunși până
la lacrimi, să nu rămânem numai la aceste lacrimi ale
noastre, nici la auzul nostru, cu gândul că am auzit bine,
nici la ochii noștri, cu gândul că am văzut bine, soco-
tind că ne putem îndestula cu noi înșine. Căci sunt și
alte urechi, alți ochi, alte lacrimi, precum și altă cuge-
tare și alt suflet. Este Însuși Duhul dumnezeiesc și ce-
resc, care ascultă, plânge, se roagă, cunoaște și face
voia lui Dumnezeu cu adevărat. Fiindcă și Domnul făgă-
duind Apostolilor cel mai mare dar, pe cel al Duhului,
a zis: „Mă duc, iar Mântuitorul, Duhul cel Sfânt, pe Care
Tatăl Îl va trimite în numele Meu, vă va învăța pe voi
toate” (Ioan 14, 26). Și iarăși: „Încă multe am a vă spu-
ne vouă, dar nu puteți să le purtați acum. Iar când va

veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul” (Ioan 16, 13). Deci Acela Se va ruga și acela va plânge. „Căci să ne rugăm cum trebuie, zice dumnezeiescul Apostol, nu știm, ci Duhul însuși Se roagă pentru noi cu suspine negrăite” (Rom. 8, 26). Fiindcă numai Duhului singur îi este vădită voia lui Dumnezeu. „Cele ale lui Dumnezeu, zice, nimeni nu le știe, fără numai Duhul lui Dumnezeu” (1 Cor. 2, 11). Și când, potrivit făgăduinței, în ziua Cincizecimii, a venit Mângâietorul și puterea Duhului cel bun s-a sălășluit în sufletele Apostolilor, acoperământul păcatului a fost luat cu totul de pe ei, iar patimile au fost înlăturate și ochii inimii lor dezvăluiți. Atunci deci, umpluți fiind de înțelepciune și făcuți desăvârșiți de către Duhul, prin Acela au învățat să facă voia lui Dumnezeu și tot prin Acela au fost povățuiți la tot adevărul. Căci El stăpânea și împărătea peste sufletele lor. Drept aceea, când ne vine și nouă, care auzim cuvântul lui Dumnezeu, să plângem, să ne rugăm lui Hristos cu credință neîndoielnică și să nădăjduim că a venit la noi Duhul care aude și Se roagă cu adevărat după voia lui Dumnezeu⁶³.

95. Socotește, zice, că lucrul stă așa: Oarecare putere întunecoasă acoperă ușor mintea ca o ceață subțire. Cu toate că sfeșnicul arde și luminează, precum s-a zis, totdeauna, dar pe lumina lui stă un acoperământ. De aceea, unul ca acesta nu va spune nici că nu este desăvârșit, nici că e cu totul liber de păcat, ci, așa-zicând, liber și neliber. Iar aceasta nu se întâmplă împotriva lui Dumnezeu, ci se face după iconomia dumnezeiască. Uneori acest zid despărțitor se împrăstie și

63. Corespunde probabil unui paragraf al *Omiliei VII*, absent în textul din P.G.

se sfărâamnă. Alteori nu se împrăștie cu totul și nici rugăciunea nu rămâne mereu la fel, ci uneori harul se aprinde, mângâie și odihnește mai mult, alteori se face mai stins și mai micșorat precum socotește harul însuși spre folosul omului. Totuși am intrat în anumite timpuri la măsura desăvârșită și am gustat și am avut experiența aceluia veac. Dar încă n-am văzut nici un creștin desăvârșit sau dintr-o dată și pentru totdeauna liber, ci același om se odihnește în har, se învrednicește și se face părtaș de taine și descoperiri și intră la o mare dulceață a harului, dar totuși și păcatul se află înăuntrul lui. Unii ca aceștia, din pricina harului covârșitor și a luminii care strălucește în ei, au socotit, din neexperiență, că sunt desăvârșiți și liberi. Dar eu, cum s-a spus, n-am văzut încă pe nimeni cu totul liber, fiindcă și mie mi s-a întâmplat, cum s-a zis, să intru în parte în anumite timpuri la acea măsură. Și știu, învățat de experiență, cum este omul desăvârșit.

96. Când ți se întâmplă să auzi despre unirea dintre mire și mireasă, despre coruri, cântări și sărbători, să nu cugeți la nimic material sau pământesc, fiindcă acestea se folosesc, prin pogorământ, numai ca pilde. Căci acelea sunt negrăite, duhovnicești și nepipăite de ochi trupești. Ele își descoperă înțelesul sufletelor sfinte și credincioase. Împărtășirea Duhului Sfânt, comorile cerești, corurile și cântările sfinților îngeri se fac văzute numai celui ce a făcut experiența lor. Cel ce n-a făcut experiența lor nu le poate nici înțelege. Deci ascultă cu evlavie despre ele până ce ți se va întâmpla și ție, celui ce crezi, să ajungi să te învrednicești de unele ca acestea. Atunci vei cunoaște, prin însăși experiența ochilor sufletului, de ce bunătăți și taine se pot împărtăși su-

fletele creștinilor chiar și aici. Căci la înviere și trupul însuși se va învrednici să dobândească unele ca acestea, să le vadă și, așa-zicând, să le țină atunci când se va face și el duh.

97. Frumusețile sufletului nostru și rodurile bune, sau rugăciunea, dragostea, credința, privegherea, postul și celelalte îndeletniciri virtuozose, când se amestecă și se împărtășesc de împărtășirea Duhului Sfânt, dau o bună mireasmă bogată, ca o tămâie pusă pe foc. Dar atunci ne este și nouă mai ușor să viețuim potrivit cu voia lui Dumnezeu. Căci fără Duhul Sfânt, precum s-a spus și mai înainte, nimănui nu-i este cu puțință să înțeleagă voia lui Dumnezeu. Căci precum femeia care se unește cu bărbatul în căsătorie, mai înainte de a se uni urmează socotinței sale și împlinește voiele ei, iar dacă se adună la un loc, viețuiește sub conducerea aceleia, nemailuându-se după sine, în același fel și sufletul are o voie a sa, legile sale și lucrurile sale; dar când se face vrednic să se unească cu Hristos, Bărbatul ceresc, se supune legii bărbatului, nemailumblând voii sale, ci Mirelui său, Hristos.

98. Haina de nuntă, despre care vorbesc cuvintele dumnezeiești ale lui Hristos (Matei 22, 11), socotește că este harul Duhului Sfânt, de care cel ce nu s-a făcut vrednic să îl îmbrace nu va fi părtaș de nunta cerească și de ospățul acela duhovnicesc.

99. Să ne sârguim să bem din vinul duhovnicesc și dumnezeiesc și să ne îmbătăm cu beția trezviei⁶⁴, ca precum cei plini de vin se fac mai vorbăreți, așa și noi, umplându-ne de vinul cel duhovnicesc, să povestim

64. μέθη νηφάλιος, o temă a Sf. Grigorie de Nyssa din *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor* (Omilia XI, P.G. XLV, 992 A).

despre tainele dumnezeiești. „Căci paharul Tău, zice David, mă îmbată pe mine cu marea lui tărie” (Ps. 22, 6).

100. Sufletul sărac cu duhul este acela care își cunoaște rănilile sale, dar își cunoaște și întunericul patimilor ce-l învăluie și cere neconținut izbăvire de la Domnul; sau poartă durerile, dar nu se bucură de nici-una dintre bunătățile pământești, ci caută numai pe Doctorul cel bun și se încrede în tămăduirea Lui. Cum va fi deci acest suflet rănit, frumos și cu bun chip și vrednic de conviețuirea cu Hristos? Cum altfel, dacă nu în temeiul alcătuirii sale străvechi și al cunoștinței limpezi a rănilor și a sărăciei sale? Căci dacă nu se îndulcește cu rănilile și cu bubele patimilor pe care le are și nu se învoiește cu greșalele, Duhul nu-i socotește urâtenia, ci, venind, îl lecuiește și-l tămăduiește, și-i întoarce frumusețea nepătimitoare și nestricăcioasă. Numai să nu aibă de bunăvoie sufletul împărtășire cu cele făcute, precum s-a zis, nici să-și dea încuviințare la patimile ce se lucrează, ci cu toată puterea să strige către Domnul, ca prin Duhul cel bun al Lui să-l învrednicească de slobozirea de toate patimile. Acest suflet e fericit. Dar vai de cel care nu dobândește simțirea rănilor, sau nu-și dă seama că are vreun păcat sau vreo împietrire. Căci pe acesta nu-l cercetează nici Doctorul cel bun și nu-l lecuiește și nu-l caută, și nici el însuși nu are grijă de rănilile sale, socotind că se află în stare bună și sănătoasă. Căci „nu au trebuință, zice, cei sănătoși de doctor, ci cei bolnavi” (Matei 9, 12).

101. Fericiți cu adevărat și râvnitori ai vieții și ai bucuriei mai presus de fire sunt aceia care prin credință fierbinte și viețuire virtuoasă au primit prin experiență și simțire cunoștința tainelor cerești ale Duhului

și au petrecerea lor în ceruri. Aceștia sunt mai presus decât toți oamenii. Și dovada e vădită. Căci cui s-a întâmplat dintre cei puternici, sau înțelepți, sau chibzuiți să urce la cer, mișcându-se încă în jurul celor de pe pământ, și să lucreze acolo lucruri duhovnicești și să privească frumusețile Duhului? Dar, iată, un oarecare sărac la arătare, sărac la culme și umilit, necunoscut aproape nici vecinilor, care, căzând pe fața lui înaintea Domnului, urcă la cer călăuzit de Duhul, și plin de încredințarea sufletului său se desfătează cu gândul de lucrurile minunate de acolo și acolo lucrează, acolo petrece, acolo își are viețuirea, după dumnezeiescul Apostol, care zice: „Căci petrecerea noastră este în ceruri” (Filip. 3, 20). Și iarăși: „Cele pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”; apoi adaugă: „Iar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său” (1 Cor. 2, 9-10). Aceștia sunt cei cu adevărat înțelepți, aceștia cei puternici, aceștia cei de neam bun și cei chibzuiți.

102. Dar chiar fără acele bunuri cerești, zice, judecând pe sfinți numai după cele de aici, nu te vei îndoi că sunt mai presus decât toți. Să judecăm numai. Când Nabucodonosor, care stăpânea peste Babilon, a adunat toate neamurile să se închine la chipul pe care-l turnase – iar aceasta o orânduise Dumnezeu cu înțelepciune, ca să se facă cunoscută virtutea tinerilor iudei și să afle toți că unul este Dumnezeu adevărat, Care locuiește în ceruri –, trei tineri, robi și ei și cu libertatea răpită, au cutezat să-i stea împotriva. Și când toți s-au închinat cu multă frică și n-au îndrăznit să se împotrivească, ci aproape fără glas, asemenea dobitoacelor,

s-au lăsat amăgiți, aceștia atâta s-au împotrivit să facă același lucru ca ceilalți, încât nici n-au voit să nu li se cunoască dreapta credință, să rabde a se ascunde, ci au strigat în auzul tuturor: „Dumnezeilor tăi, împărate, nu le slujim și chipului de aur pe care l-ai așezat nu ne închinăm” (Dan. 3, 18). Pe aceștia, drept pedeapsă, primindu-i înfricoșatul cuptor de foc, acesta nu le-a fost cuptor și nu și-a arătat puterea sa, ci parcă respectându-i și el pe aceștia, i-a păzit nevătămați de rele. Și toți, chiar și împăratul însuși, au cunoscut prin ei pe Dumnezeu cel adevărat, și s-au mirat de dâșii nu numai cei de pe pământ, ci și cetele celor din ceruri. Căci nici cei din ceruri nu stau departe de isprăvile bărbătești ale sfinților, ci le sunt aproape, cum arată dumnezeiescul Apostol, care zice: „Ne-am făcut privești îngerilor și oamenilor” (1 Cor. 4, 9). Lucruri asemănătoare poți vedea și la Ilie, care fiind un om singur, i-a biruit pe cei mulți prin coborârea focului din cer. Dar și Moise a biruit tot Egiptul și pe tiranul Faraon. Aceasta o poți vedea și la Lot, la Noe și la mulți alții, care fiind neînsemnați la arătare, au biruit pe mulți vestiți și puternici⁶⁵.

103. Fiecare din cele văzute, dacă n-ar avea în ajutor și o altă fire străină, ar fi prin sine nelucrător și fără podoabă. Căci înțelepciunea negrăită a lui Dumnezeu arată taine și chipuri prin cele văzute, dovedind că firea omenească prin ea însăși nu ar putea să arate podoaba desăvârșită a virtuților și frumusețea duhovnicească a sfințeniei dacă nu s-ar bucura și de mâna dumnezeiască. Astfel, pământul, rămânând de sine, dacă nu s-ar împărtăși de îngrijirea din partea plugari-

65. Corespunde aproximativ cu *Omilia IX*, 4-6.

lor și n-ar primi conlucrarea ploilor și a soarelui, n-ar fi în stare să rodească prin sine. De asemenea, fiecare casă are lipsă de lumina soarelui de aici, care nu este de aceeași fire cu ea; altfel ar fi plină de întuneric. Și altele le poți vedea că sunt la fel. Deci în același chip și firea noastră e cu neputință să dea prin sine roadele desăvârșite ale virtuților, ci are nevoie de plugarul duhovnicesc al sufletelor noastre, adică de Duhul lui Hristos, Care și El e cu totul străin de firea noastră. Căci noi suntem făptură, iar El necreat. Acesta lucrând după meșteșugul său inimile credincioșilor care s-au predat cu toată voia lor plugarului duhovnicesc, le face să producă roadele desăvârșite ale Duhului și răspândește lumina sa în casa sufletului nostru, întunecată de patimi.

104. Îndoit este războiul creștinilor și îndoită lupta: față de cele văzute cu ochiul acesta – căci acestea atâta, gâdilă și cheamă sufletul să se împătimească și să se îndulcească de ele –, apoi față de începătorile și stăpâniile stăpânitorului cumplit al lumii (Efes. 6, 12).

105. Slava lui Moise, pe care o avea pe față, era chipul slavei adevărate a Preasfântului Duh. Căci precum acolo oricine voia să privească era neputincios, așa și acum, întunericul patimilor nu suportă această slavă care strălucește în sufletele creștinilor, ci e izgonit și pus pe fugă de strălucirea aceasta.

106. Creștinul iubitor de adevăr și de Dumnezeu, care a gustat dulceața cerească și are sădit și amestecat în suflet harul și care s-a predat pe sine cu totul voilor harului, urăște toate ale veacului acestuia. Căci acesta s-a ridicat mai presus decât toate ale lumii. Fie că zici argint sau cinstiri sau slave, sau fericiri și laude, el nu poate fi luat în stăpânire de niciuna dintre acestea.

Căci a ajuns la experiența altei bogății, altei cinstiri și altei slave; iar sufletul și-l hrănește cu o plăcere nestricăcioasă. Și are toată simțirea și încredințarea prin împărtășirea Duhului.

107. Pe cât se deosebește păstorul cuvântător de dobitoacele necuvântătoare, pe atât se deosebește un astfel de om în înțelegere, în cunoștință și în puterea de a deosebi, de ceilalți oameni. Căci el se împărtășește de alt Duh, de altă minte, de altă înțelegere și de altă înțelepciune decât înțelepciunea lumii acesteia. „Grăim, zice, înțelepciunea întru cei desăvârșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpânitorilor pieritori ai veacului acestuia, ci înțelepciunea lui Dumnezeu în taină” (1 Cor. 2, 6-7). De aceea, unul ca acesta se deosebește, cum s-a zis, în toate de toți oamenii care au duhul lumii, fie chibzuți, fie înțelepți. Și pe toți oamenii îi judecă, după cum s-a scris. Unul ca acesta cunoaște pe fiecare de unde grăiește, unde stă și în ce ape înoată. Dar pe el nu-l poate cunoaște și judeca nici unul dintre cei ce au duhul lumii, decât acela care are același Duh al Dumnezeirii, asemănând, cum zice dumnezeiescul Apostol: „cele duhovnicești cu cele duhovnicești” (1 Cor. 2, 13). „Iar omul sufletesc nu primește cele ale lui Dumnezeu, căci nebunie îi sunt lui. Dar cel duhovnicesc toate le judecă, el însă nu e judecat de nimeni” (1 Cor. 2, 15).

108. Iar pe Duhul Sfânt e cu neputință, zice, să-L dobândească cineva dacă nu s-a înstrăinat de toate ale veacului acesta și nu s-a închinat pe sine căutării dragostei lui Hristos, ca, eliberată de toate grijile pământești, mintea acestuia să se îndeletnicească numai cu acest singur scop și așa să se învrednicească să se

facă un duh cu Hristos, cum zice Apostolul. „Cel ce se lipește de Domnul va fi un duh cu El” (1 Cor. 6, 17). Căci sufletul care s-a legat cu totul de ceva din veacul acesta și tinde spre aceea, ca, de pildă, de bogăție, de slavă, de dragostea cea lumească, nu va putea fugi și scăpa de întunericul puterilor rele.

109. Sufletele iubitoare de adevăr și de Dumnezeu nu rabdă nici cea mai mică slăbire a dragostei către Domnul, ci pironite întregi de crucea Lui, cunosc în ele simțirea sporirii duhovnicești. Căci străpunse de dragostea aceasta și, așa-zicând, flămânde de dreptatea virtuților și de lumina Duhului cel bun, chiar dacă se fac vrednice de taine duhovnicești și se împărtășesc de veselia cerească și de har, nu se încred în ele însele, nici nu-și închipuie că sunt ceva, ci cu cât se învrednicesc mai mult de daruri duhovnicești, cu atât se simt mai flămânde și caută cu mai multă osteneală cele cerești. Și cu cât își simt mai mult sporirea duhovnicească, cu atât se fac mai însetate de împărtășirea acestora. Și îmbogățindu-se duhovnicește, își par lor înseși flămânde, după dumnezeiasca Scriptură: „Cei ce Mă mănâncă pe Mine, iar vor fi flămânzi; și cei ce Mă beau, iar vor înseta” (Înț. Sir. 24, 33)⁶⁶.

110. Sufletele de felul acesta se învrednicesc de slobozirea deplină de patimi și dobândesc în chip desăvârșit lumina și împărtășirea Duhului dumnezeiesc întru plinătatea harului. Dar cele leneșe, care ocolesc osteneala și nu caută sfințirea inimii și nu nădăjduiesc să-L primească încă de aici, cât sunt în trup, nu în parte,

66. Tema e proprie Sf. Grigorie de Nyssa, în *Viața lui Moise* și mai ales în *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor* (*Omilia III*, P.G. XLIV, 941 D-942 A).

ci în întregime, prin răbdare și îndelungă stăruință, sau să se împărtășească de Duhul Mângâietor întru toată simțirea și încredințarea, și prin El să se izbăvească de patimile răutății, chiar dacă se învrednicesc de harul dumnezeiesc, dar furate de păcat au părăsit toată grija de sine, pe motiv că au primit harul și au parte de mângâierea lui și se bucură de dulceața lui duhovnicească, cad cu ușurință în părerea de sine, neîntristându-se cu inima, nesmerindu-se în cuget și nefiind însetate, nici tinzând spre măsura desăvârșită a nepătimirii. Mulțumindu-se cu această puțină mângâiere și sporind mai degrabă în mândrie decât în smerenie, adeseori se golesc și de puținul dar de care s-au împărtășit. Dar sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu, cum a arătat cuvântul înainte, chiar dacă ar săvârși nenumărate fapte de dreptate, chiar dacă și-ar topi trupul cu posturile și privegherile cele mai aspre, chiar dacă s-ar învrednici de daruri felurite ale Duhului, de descoperiri de taine, e așa de smerit, ca și când n-ar fi început petrecerea cea după Dumnezeu și nici n-ar fi dobândit vreun dar mai de seamă, căutând cu ardoare și cu sete neastâmpărată spre dragostea dumnezeiască a lui Hristos.

111. Dar la aceste măsuri nu poate ajunge nimeni nici deodată, nici cu ușurință, ci după multe osteneli și lupte, după vreme îndelungată și cu sânguință multă, după cercări și ispite felurite, până ajunge la măsura desăvârșită a nepătimirii. Astfel probat prin toată osteneala și durerea și răbdând cu curaj toate ispitele aduse de răutate, se învrednicește în sfârșit de marile cinstiri și daruri ale Duhului și de bogăția dumnezeiască. Apoi ajunge moștenitor al Împărăției cerești.

112. Dar sufletul care nu are petrecerea pomenită întru toată osârdia și n-a primit simțirea sfințeniei în inimă, să plângă și să ceară de la Domnul fierbinte ca să se împărtășească de binele acesta și de lucrarea Duhului, care se săvârșește în minte prin vederi (contemplații) negrăite. Precum, după legea bisericească, cei căzuți în păcate trupești sunt opriți mai întâi de preot, apoi arătând pocăința trebuitoare sunt primiți la împărtășire, iar câți au trăit fără greșală și curat, înaintează la preoție și de la locul din afară se strămută înăuntrul altarului și se ridică în treapta de liturghisitori și șezători lângă Domnul, așa trebuie să cugetăm și despre împărtășirea tainică a Duhului, de care Apostolul zice: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Duhului Sfânt” (2 Cor. 13, 13). Vei vedea cum se păstrează și aici această rânduială.

Dumnezeiasca Treime Se sălășluiește în sufletul curat, unindu-se cu el bunătatea dumnezeiască. Se sălășluiește nu ca ceea ce este, căci nu încapă nici în toată zidirea, ci întrucât este în stare omul să o primească. Dar când se abate cu voia de la petrecerea cea după Dumnezeu și întristează Duhul dumnezeiesc, mintea e scoasă și depărtată de la veselia duhovnicească. Harul dumnezeiesc, dragostea și toată lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela e predat necazurilor, ispitelor și duhurilor rele, până când sufletul va umbla iarăși drept, spre buna plăcere a Duhului. Apoi arătând pocăința, prin toată mărturisirea și smerenia, se învrednicește iarăși de cercetarea harului și primește veselia cerească mai mult decât întâia oară. Iar dacă nu întristează Duhul întru nimic, ci viețuiește după buna

plăcere a lui Dumnezeu și se împotrivește tuturor gândurilor rele, iar pe de altă parte se lipește de Domnul pentru totdeauna, un astfel de suflet înaintează cu dreptate și după rânduială și se învrednicește de daruri nevăzute, din slavă în slavă, și se mută de la odihnă la o odihnă mai desăvârșită. Apoi ajungând până la măsura desăvârșită a vieții creștine, se va rânduî între lucrătorii desăvârșiți și între slujitorii neîntinați ai lui Hristos în veșnica Lui Împărăție.

113. Cele văzute socotește-le că sunt chipuri și umbre ale celor ascunse: biserica cea văzută, chip al bisericii inimii; pe preot, chip al preotului adevărat al harului lui Hristos și așa mai departe. Dacă nu s-ar desfășura în biserica văzută mai întâi citirile, apoi cântările și toată rânduiala slujbei bisericești, nu ar veni la rând săvârșirea de către preot a însăși tainei trupului și sângelui lui Hristos. Apoi, chiar dacă s-ar împlini tot drep-tarul bisericesc, dacă nu s-ar săvârși Euharistia tainică a jertfei prin preot și împărțășirea trupului lui Hristos, nu s-ar împlini nici rânduiala bisericească și ar lipsi și slujirea tainei. Așa să cugeți și despre viața creștină. Dacă ar ține cineva tot postul, toată privegherea, cântarea, toată nevoința și ar dobândi toată virtutea, dar lucrarea Duhului nu s-ar săvârși pe altarul inimii de către har, întru toată simțirea și odihna duhovnicească, toată rânduiala nevoinței ar fi nedeplină și aproape fără rost, neavând veselia Duhului lucrându-se tainic în inimă.

114. Bun este postul, bună privegherea, bună de asemenea nevoința, bună este și viețuirea care minunează. Dar acestea sunt numai un început al viețuirii iubitoare de Dumnezeu. De aceea e un lucru cu totul nesocotit să se încreadă cineva simplu în acestea. Se

întâmplă uneori că ne împărtășim și de vreun har, iar răutatea șezând înăuntru ne înșală, cum s-a zis înaintea, retrăgându-se de bunăvoie și nesăvârșind ale sale. Astfel face pe om să creadă că s-a curățit cu mintea și-l duce la închipuirea desăvârșirii. Apoi năvălește hoțește asupra lui și-l coboară până la cele mai de jos ale pământului. Căci dacă oameni, adeseori de numai douăzeci de ani, făcându-se hoți sau fiind ostași de meserie, cunosc fel de fel de meșteșuguri împotriva vrăjmașilor, se ascund și iscodesc curse, iau pe dușmani de la spate și îi omoară când nu se așteaptă, cu cât mai mult răutatea care a ajuns la vârsta atâtor mii de ani și și-a propus, ca lucrul cel mai râvnit, să piardă suflete, nu va ști să iscodească în ascunsul inimii curse, iar în anumite vremuri să rămână nemișcată și în nelucrare, ca să atragă sufletul spre închipuirea desăvârșirii. Deci, temelia vieții creștine este ca, chiar dacă ar împlini cineva toate dreptățile, să nu se bizuie pe acestea, nici să se încreadă, nici să-și închipuie că a făcut ceva mare. Chiar dacă s-a făcut părtaș de har, să nu-și închipuie că a ajuns la ceva, nici să se socotească sătul, ci să flămânzească și să înseteze și mai mult, să plângă și să aibă inima zdrobită cu totul.

115. Socotește că starea duhovnicească este astfel: Presupune că este o casă împărătească, iar aceasta are în față diferite curți, pridvoare și alte case mai în afară. Apoi, la rând, altele mai înăuntru, în care sunt așezate, după cuviință, porfira și vistierile. Pe urmă, pe cea mai dinăuntru și decât acestea, potrivită pentru petrecerea împăratului. Deci precum, dacă cineva, intrând în curțile și locuințele cele din afară, socotește că a ajuns la casele dinăuntru, se amăgește, așa și în

cele duhovnicești, cei ce luptă cu pântecul și cu somnul și petrec neîncetat în cântări și rugăciuni să nu-și închipuie că au ajuns la țintă și la odihnă. Căci petrecerea lor este încă în pridvoare și în curți, nu unde sunt așezate porfira și vistierile împărătești. Chiar dacă s-au învrednicit de vreun har, nici prin aceasta să nu se lase amăgiți de gândul că au ajuns la țintă. Deci se cuvine să cerceteze dacă au aflat în vasul acesta de pământ vistieria, dacă au îmbrăcat porfira Duhului, dacă au văzut pe Împăratul și s-au odihnit. Căci să socotești că sufletul are un adânc și multe mădulare. Iar păcatul, intrând, a cuprins toate mădulele și gândurile inimii. Apoi cerând omul harul Duhului și acesta venind și cuprinzând două mădulare ale sufletului, cel fără experiență, mângâiat de harul acesta, își închipuie că toate mădulele sufletului i-au fost cuprinse și păcatul s-a deșrădăcinat din el cu totul, neștiind că cea mai mare parte din suflet este încă stăpânit de păcat. Căci e cu puțință, cum s-a arătat adeseori, să lucreze și harul neîncetat, cum lucrează ochiul în trup, dar să fie și păcatul de față, furând cugetarea.

Drept aceea, cel ce nu știe să deosebească, îndată ce a primit ceva mare, își și închipuie ceva mare despre sine și se mândrește ca și când ar avea curățirea cea din urmă. Dar mai trebuie mult ca să fie cu adevărat ceea ce socotește. Căci precum a arătat cuvântul la locul său, Satana mai are și meșteșugul acesta, că în anumite vremuri se retrage de bunăvoie și nu lucrează cele obișnuite, desigur cu scopul ca să furișeze în mintea celor ce se nevoiesc părerea că sunt desăvârșiți. Dar oare cel ce sădește vie culege și rodul îndată? Sau cel ce seamănă semințele în pământ adună îndată și

roadele? Iar pruncul nou-născut ajunge îndată desăvârșirea? Privește la Iisus, din ce slavă, fiind Fiul al lui Dumnezeu, la ce patimi, la ce ocări, ba chiar și la cruce și la moarte a coborât. Dar, iarăși, cum pentru această smerire S-a înălțat și a șezut de-a dreapta Tatălui. Șarpele cel viclean însă, semănând de la început în Adam pofta îndumnezeirii, la ce necinste l-a pogorât prin această părere de sine. Cugetând, așadar, la acestea, întărește-te pe tine cu toată puterea și sânguiește-te să ai pururea inima smerită și zdrobită.

Despre libertatea minții

116. Când auzi că Hristos, pogorându-Se în iad, a izbăvit sufletele ținute acolo, nu socoti că sunt departe acestea nici de cele ce se săvârșesc acum. Socotește că mormântul este inima și acolo stau îngropate gândurile și mintea, cuprinse de întunerice adânc. Deci vine Domnul la sufletele care strigă către El în iad, adică în adâncul inimii, și acolo poruncește morții zicând: Dă afară sufletele încuiate, care Mă caută pe Mine, Cel ce pot să le izbăvesc; apoi, rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormântul, învie pe cel mort cu adevărat și izbăvește sufletul încuiat din închisoarea fără lumină.

117. Se întâmplă, zice, adeseori să-ți șoptească Satana în inimă și să-ți spună: Știi toate relele câte le-ai făcut; sufletul tău s-a umplut de fărâdelegi, s-a îngreunat de multe și cumplite păcate. Să nu-ți rămână ascuns că el face aceasta ca să te împingă la deznădejde pe motiv de puțină smerenie. Căci de când a intrat prin neascultare răutatea, a avut intrare liberă ca să grăiască

în fiecare zi sufletului ca un om către alt om și să-i pună în minte cele necuvenite. Deci tu răspunde-i așa: Dar eu am asigurările scrise ale lui Dumnezeu, Care zice: „Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă prin pocăință și să fie viu” (Iez. 33, 11). Căci ce altceva a vrut prin pogorârea Lui, decât să mântuiască pe cei păcătoși, să lumineze pe cei din întuneric și să învie pe cei morți?

118. Precum puterea potrivnică, așa și harul dumnezeiesc ni se arată îndemnându-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămână neatinsă libertatea și stăpânirea peste noi înșine. De aceea, pentru relele pe care le face omul îndemnat de satana, nu satana, ci însuși omul își pricinuieste mai degrabă pedeapsă, ca unul ce n-a fost dus cu sila, ci s-a lăsat înduplecat de bunăvoie prin răutate. Asemenea și în cazul binelui, harul nu pune fapta săvârșită pe seama sa, ci pe seama omului, și de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuși s-a făcut sieși pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legându-i voia lui, ci măcar că e de față, lasă voia liberă, ca să se facă vădită voia omului așa cum este, fie spre virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărârea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău.

119. Trebuie să păzim sufletul și să-l păstrăm neînsoțit cu gândurile întinate și rele. Căci precum trupul împreunându-se cu alt trup se spurcă prin necurăție, așa și sufletul se strică unindu-se cu gândurile rele și întinate, conglăsuind și învoindu-se cu ele. Dar nu numai cu cele ale răutății și curviei, ci și cu ale fiecărui păcat, ca, de pildă, cu ale necredinței, vicleniei, slavei deșarte, mâniei, pizmei și certei. Aceasta înseamnă a

ne curăți pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și duhului (2 Cor. 7, 1). Cugetă că în ascunsul sufletului se găsește și stricăciune și curvie, lucrându-se prin gânduri necuviincioase. Și precum, după marele Apostol, „pe cel ce strică biserica lui Dumnezeu, care este trupul, și Dumnezeu îl strică” (1 Cor. 3, 17), așa și cel ce strică sufletul și mintea, prin aceea că consimte și se învoiește cu cele necuviincioase, e vinovat osândeii. Drept aceea, se cuvine ca precum păzim trupul de păcatul văzut, așa să păzim și sufletul de gândurile necuviincioase, fiindcă e mireașa lui Hristos. „Că v-am logodit, zice, unui singur bărbat, ca să vă înfățișez fecioară curată lui Hristos” (2 Cor. 11, 2). Și iarăși ascultă Scriptura zicând: „Cu toată paza, păzește inima ta, că din aceasta sunt ieșirile vieții” (Pilde 4, 23). Și iarăși află că dumnezeiasca Scriptură învață că „gândurile viclene despart de Dumnezeu” (Înt. Sol. 1, 3).

120. Fiecare să ceară socoteală sufletului său, ceretându-l și probându-l de ce lucruri e lipit. Și dacă se întâmplă să vadă că inima sa nu conglăsuiește cu legile lui Dumnezeu, să-și păzească cu toată puterea precum trupul, așa și mintea nestricată și neînsoțită cu gândurile rele, dacă vrea să se sălășluiască în el, potrivit făgăduinței, Cel curat. Căci a făgăduit că Se va sălășlui și va umbla în sufletele curate și iubitoare de frumusețe.

121. Precum plugarul, care își îngrijește cu toată hărnicia pământul său, îl ară mai întâi și îl plivește de mărăcini și apoi aruncă semințele, așa și cel ce așteaptă să primească de la Dumnezeu sămânța harului trebuie să-și curețe întâi pământul inimii, ca venind sămânța Duhului, să dea roduri desăvârșite și înmulțite.

Căci de nu va face aceasta mai întâi și de nu se va curăți cineva pe sine de toată întinăciunea trupului și duhului, e trup și sânge și stă departe de viață.

122. Trebuie să pătrundem cu agerime din toate părțile amăgirile, vicleniile și uneltirile vrăjmașului. Căci precum Duhul Sfânt S-a făcut prin Pavel tuturor toate, ca pe toți să îi câștige, așa și răutatea⁶⁷ se sânguiește să se facă toate, ca pe toți să-i împingă la pierzanie. Așa, cu cei ce se roagă, se preface că se roagă, cu scopul ca, sub pretextul rugăciunii, să-i amăgească, împingându-i la părerea de sine; cu cei ce postesc, împreună postește, vrând să-i înșele cu mândria postirii; cu cei ce știu Scripturile, lucrează la fel, dorind să-i clatine pe motiv de cunoștință; celor ce s-au învrednicit de lumina descoperirii le apare în chip asemănător, căci Satana se preface în înger al luminii (2 Cor. 11, 14), ca amăgindu-i cu părerea luminii să-i atragă la sine; și simplu grăind, se acomodează în chip felurit cu fiecare și se face asemenea tuturor, ca folosindu-se de ceea ce e asemănător, să le pricinuiască pierzania, printr-o aparență ce le pare binecuvântată. „Surpând, zice, gândurile și orice înălțare ce se ridică împotriva cunoștinței de Dumnezeu” (1 Cor. 10, 5)⁶⁸. Vezi până unde își înalță trufașul îndrăzneala, când vrea să doboare și pe cei ce au îndumnezeirea prin cunoștința adevărului? Drept aceea trebuie să păzească fiecare cu toată străjuirea inima sa și să ceară multă înțelegere de la Dumnezeu, ca să ne dea să vedem uneltirile răutății. Iar min-

67. De obicei prin κακία – răutate, ca izvor al păcatelor, se înțelege, în textul lui Macarie și al lui Simeon Metafrastul, diavolul.

68. Se pare că Simeon îi dă aici sensul „spre cunoștința de Dumnezeu”.

tea și gândurile noastre se cuvine să lucreze și să se ostenească neîncetat întru înțelegere și să ne potrivim pe noi înșine voii lui Dumnezeu. Căci nu este un lucru mai mare și mai de cinste ca acesta. „Mărturisirea, zice, și marea cuviință sunt lucrul Lui” (Ps. 110, 3).

123. Sufletul iubitor de Dumnezeu are obiceiul, chiar dacă ar face toate faptele bune, să nu pună nimic pe seama sa, ci pe toate în seama lui Dumnezeu. În felul acesta și Dumnezeu, la rândul Său, luând aminte la înțelegerea și cunoștința dreaptă și sănătoasă a acestui suflet, îi socotește, dimpotrivă, lui toate și-i măsoară răsplata ca și când ar fi făcut toate prin osteneala lui, cu toate că, dacă ar vrea să facă judecată cu noi, nu s-ar găsi nimic cu adevărat drept în om. Căci și avuțiile și toate aceste bunuri prin care fiecare poate să facă bine sunt ale Lui, pământul și toate cele de pe el, trupul însuși și sufletul însuși. Nu numai atât, dar însuși faptul că este om, îl are fiecare prin har. Deci cei mai rămâne propriu lui, care să-i întemeieze părerea de sine sau să-l dovedească drept? Cu toate acestea, Dumnezeu primește de la oameni ca cel mai mare prinos, cel mai plăcut din toate câte I se aduc, faptul că sufletul recunoaște cum stau lucrurile și că oricâte fapte și lucruri bune face și le rabdă pentru Dumnezeu, le înțelege și le cunoaște, le pune numai în seama lui Dumnezeu și toate le închină Lui.

124. Când o femeie se însoțește cu un bărbat spre conviețuire și unire, toate ale fiecăruia din ei se fac comune. Și casa e una, și avuția. Și nu numai peste lucrurile lui, dar și peste trupul lui poate stăpâni femeia. „Căci bărbatul, zice dumnezeiescul Apostol, trupul său nu-l stăpânește, ci femeia” (1 Cor. 7, 4). Așa și unirea

adevărată și tainică a sufletului cu Hristos îl face un duh cu El. Urmează deci numaidecât că sufletul este oarecum stăpân și peste vistierile Lui negrăite, deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fiindcă Dumnezeu S-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale Lui sunt ale sufletului, fie lumea, fie avuția, fie moartea, fie îngerii, fie începătorii, fie cele de față, fie cele viitoare⁶⁹.

125. Până ce Israel umbla întru bună-plăcerea Stăpânului, deși nu totdeauna cum trebuia, dar totuși având față de El o credință oarecum sănătoasă, mergea înaintea lui un stâlp de foc și un nor, iar marea se retrăgea dinaintea lui și de alte minuni se împărtașea. Dar când s-a depărtat de la ascultarea de Dumnezeu, a fost predat dușmanilor și a fost chinuit de robiri amare. Așa să cugeți și despre suflet. Acesta la început a cunoscut pe Dumnezeu prin har și s-a curățit de multe pete. De aceea s-a învrednicit pe urmă și de multe daruri. Dar nepăzind până la sfârșit credința cuvenită față de bărbatul ceresc, a căzut de la viața de care se făcuse părtaș. Căci cel-potrivnic poate să se ridice și împotri-va celor ce au ajuns la astfel de măsuri. De aceea, mai ales cei ce s-au făcut părtași de Duhul lui Hristos trebuie să lupte cu toată puterea și să poarte grijă cu frică și cu cutremur de viața lor și să nu nesocotească nici puțin, nici mult lucrul acesta, ca să nu supere prin aceasta Duhul Domnului. Căci precum bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește, cum zice Adevărul, așa se face și întristare pentru un suflet care cade de la viața veșnică.

69. Acest cap lipsește în P.G. XXXIV, 941. El corespunde cu *Omilia XV*, 1-2 (P.G. 576 BCD).

126. Când un suflet se învrednicește de har, Dumnezeu îi dăruiește și lucruri de folos, mai ales cunoștință, înțelegere și putere de deosebire. Iar acestea i le dă Dumnezeu dacă acela le cere ca să slujească în chip bineplăcut Duhului, pe care s-a și învrednicit să-L primească, ca să nu fie furat de păcat, să nu greșească din pricina neștiinței, să nu se abată la o viață nepăsătoare și fără frică și să nu facă ceva împotriva voii Domnului.

127. Precum lucrarea patimilor, care este duhul lumesc al amăgirii, al întunericii, al păcatului, se sălășluiește în omul care e plin de cuget trupesc, așa lucrarea și puterea Duhului luminos se sălășluiește în omul sfințit, potrivit cu cel ce a zis: „Dacă cereți dovadă că Hristos grăiește în mine” (2 Cor. 13, 3); și iarăși: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (Gal. 2, 20); și: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat” (Gal. 3, 27); iar Domnul zice: „Vom veni Eu și Tatăl Meu și la el locaș ne vom face” (Ioan 14, 25). Acestea nu se fac în chip nearătat și nelucrător, ci se săvârșesc întru putere și adevăr în cei învredniciți de ele. Căci legea întorcea mai întâi pe oameni prin cuvânt neipostatic, punându-le jugul greu și anevoie de purtat și neștiind să le dea nici un ajutor; și aceasta fiindcă nu era în stare să le dea puterea Duhului. „Pentru că ceea ce era cu neputință legii, căci era slabă prin trup”, și următoarele. Dar de la venirea lui Hristos, s-a deschis ușa harului celor ce au crezut cu adevărat și li se dă puterea lui Dumnezeu și lucrarea Duhului Sfânt.

128. Hristos, trimițându-le dumnezeieștilor ucenici darul bunătății prime și naturale, al Duhului Sfânt, de la

ei această putere dumnezeiască umbrind pe toți cei ce cred și sălășluindu-se în sufletele lor, i-a tămăduit de patimile păcatului și i-a izbăvit de întuneric și de moarte. Căci până atunci sufletul era rănit și închis în temniță și stăpânit de întunericul păcatului. Desigur și acum sufletul care nu s-a învrednicit să aibă pe Domnul locuind în sine, nici puterea Duhului cel bun sălășluită în sine în chip lucrător și prin toată puterea și încredințarea, se află în întuneric. Dar în cei ce a venit harul Duhului dumnezeiesc și s-a sălășluit în cele mai adânci părți ale minții lor, și Domnul li se face ca suflet. Căci zice dumnezeiescul Apostol: „Cel ce se lipește de Domnul va fi una cu El” (1 Cor. 6, 17). Dar și Domnul însuși zice: „Precum Eu și Tu una suntem, ca și aceștia întru Noi una să fie” (Ioan 17, 21). O, de ce bunăvoință și bunătate s-a împărtășit firea oamenilor, cea umilită de păcat! De altfel, precum sufletul, când era împreunat cu răutatea patimilor, era una cu ea și cu toate că își avea voia sa, nu putea face ceea ce socotea el, cum zice și Pavel: „Nu fac ceea ce vreau” (Rom. 7, 15), cu cât mai mult nu va fi una cu voia lui Dumnezeu, când se împreună puterea lui Dumnezeu cu sufletul sfințit și ajuns vrednic de El? Sufletul se face cu adevărat atunci ca un suflet al Domnului, prin aceea că se lasă stăpânit de bunăvoie de puterea Duhului celui bun și nu mai umblă după voia sa. „Căci cine ne va despărți de dragostea lui Hristos?” (Rom. 8, 35), zicând adică de sufletul unit (cu Hristos) prin Duhul Sfânt.

129. Drept aceea, cel ce vrea să se facă următor lui Hristos, ca să se poată numi și el fiu al lui Dumnezeu, născut din Duh, se cuvine înainte de celelalte să poarte necazurile care-i vin, sau bolile trupești, sau ocările și

osândirile de la oameni; pe lângă acestea și uneltirile celor nevăzuți, cu curaj și cu răbdare. Căci proba feluritelor necazuri e îngăduită, după iconomia lui Dumnezeu, să vină asupra sufletelor, ca să se facă arătate cele ce iubesc cu adevărat pe Domnul. Iar semnul care a deosebit în tot veacul pe patriarhi, prooroci, apostoli și mucenici nu a fost altul decât trecerea prin calea cea strâmtă a încercărilor și necazurilor, pentru a bine-plăcea astfel lui Dumnezeu. „Fiule, zice Scriptura, când te apropii să slujești Domnului, gătește-ți sufletul spre ispită, încordează-ți inima și rabdă” (Înț. Sir. 2, 2). Iar în altă parte: „Toate cele ce-ți vin, primește-le ca bune, știind că fără Dumnezeu nu se face nimic” (Eccl. 2, 1). Drept aceea, sufletul care vrea să placă lui Dumnezeu trebuie să se prindă înainte de orice de răbdare și de nădejde. Căci meșteșugul păcatului este mai ales acela de a ne sădi moleșire în vremea necazului, ca să ne depărteze de la nădejdea către Domnul. Iar Dumnezeu niciodată n-a lăsat sufletul care nădăjduiește într-Însul să fie covârșit de încercări, încât să deznădăjduiască. Pentru că zice Apostolul: „Credincios este Dumnezeu, Care nu vă va lăsa pe voi să fiți ispitiți peste ceea ce puteți, ci va face împreună cu ispita și sfârșitul, ca să puteți răbda” (1 Cor. 10, 13).

Iar cel-rău nu supără sufletul cât e voia lui, ci cât e lăsat de Dumnezeu. Căci dacă oamenilor nu le este neștiut câtă povară poate duce catârul, câtă asinul, câtă cămila, ci pun pe fiecare povara pe care o poate duce, și dacă olarul știe câtă vreme trebuie să lase vasele la foc, ca nu cumva rămânând prea mult să se sfărâme, nici scoțându-le înainte de arderea îndeajuns, să nu fie de folos; dacă, deci, omul are o asemenea înțelegere,

nu va ști cu mult mai mult și nesfârșit mai mult înțelepciunea lui Dumnezeu câtă încercare trebuie să se aducă asupra fiecărui suflet, ca să se facă cercat și bun pentru Împărăția cerurilor?

130. Precum cânepa, dacă nu e bătută mult, nu se poate folosi la scoaterea celor mai subțiri fire și cu cât se bate și se piaptănă mai mult, cu atât se face mai curată și de mai bun folos, și precum vasul nou făcut, dacă nu e băgat în foc, nu poate fi folosit de oameni; și precum pruncul e încă neiscusit pentru lucrurile lumii, căci nu poate nici zidi, nici semăna, nici sădi, nici altul dintre lucrurile lumii, așa e adeseori și cu sufletele. Chiar dacă s-ar împărtăși de harul dumnezeiesc și pentru pruncia lor sunt pline, prin bunătatea Domnului, de încredințarea dulceții și a odihnei Duhului, dacă nu sunt încă cercate, nici cercetate prin felurite necazuri de către duhurile rele, sunt stăpânite încă de pruncie și, ca să zic așa, nu sunt destoinice pentru Împărăția cerurilor. Căci zice dumnezeiescul Apostol: „Dacă sunteți fără certare, de care s-au făcut părtași toți, sunteți din fărădelegi, iar nu fii” (Evr. 12, 8). Drept aceea și ispitele și necazurile sunt aduse asupra omului cu folos, ca să facă sufletul mai încercat și mai întărit. Și dacă rabdă până la sfârșit cu nădejde în Domnul, e cu neputință să nu dobândească făgăduința Duhului și izbăvirea de patimile răutății.

131. Precum mucenicii, pătimind multe chinuri și arătând răbdare până la moarte, s-au făcut vrednici de cununi și de slavă, și cu cât au suferit mai multe și mai grele dureri, au dobândit mai multă slavă și îndrăznire către Dumnezeu, la fel și sufletele predate feluritelor necazuri, fie văzute și venite de la oameni, fie nevăzute

și venite prin gândurile necuvenite sau născute de boli trupești, dacă le poartă cu răbdare până la sfârșit, dobândesc aceleași cununi ca și mucenicii și aceeași îndrăznire ca și ei. Căci precum aceia au răbdat mucenicia chinurilor prin oameni, așa aceștia prin duhurile răutății care au lucrat și în aceia. Și pe cât rabdă și aceștia mai mult necazurile de la cei potrivnici, pe atât își câștigă de la Dumnezeu mai multă slavă nu numai pentru viitor, ci și aici, învrednicindu-se de mângâierea Duhului cel bun.

132. Odată ce ni s-a spus de calea ce duce la viața de sus că e foarte strâmtă și plină de necazuri, și din această pricină puțini merg pe ea, trebuie să răbdăm cu tărie toată ispita celui-rău, pentru nădejdea care ne așteaptă în ceruri. Căci oricâte necazuri am răbda, nimic nu poate ține cumpăna fie cu făgăduința viitoare, fie cu mângâierea care vine încă aici în suflete de la Duhul cel bun, fie cu izbăvirea de întunericul patimilor răutății, fie cu mulțimea datoriilor de pe urma păcatelor noastre. „Căci nu sunt vrednice, zice, pătimirile vremii de acum, față de slava viitoare ce ni se va descoperi nouă” (Rom. 8, 18).

Drept aceea, trebuie să le răbdăm, cum s-a zis, toate pentru Domnul, murind ca niște ostași viteji pentru Împăratul nostru. Căci pentru ce, când eram lipiți de lume și de lucrurile vieții, nu ne întâmpinau asemenea suferințe, iar acum, fiindcă am apucat a sluji lui Dumnezeu, răbdăm aceste încercări de tot felul? Vezi că pentru Hristos sunt necazurile? Căci potrivnicul pizmuiește răsplătirea noastră cu cele nădăjduite și de aceea vrea să sădească în sufletele noastre moleșală și trândăvie, ca nu cumva, viețuind în chip bine-plăcut, să ne

învrednicim de ele. Drept aceea, oricât de mult s-ar înarma cel-rău împotriva noastră, dacă noi răbdăm atacurile cu curaj, toate uneltirile lui împotriva noastră se risipesc cu ajutorul lui Hristos, Care luptă împreună cu noi. Căci avem pe Iisus apărătorul nostru și luptător pentru noi. Să ne aducem aminte că și El a străbătut veacul acesta așa, ocărât, prigonit, batjocorit, iar la urmă a sfârșit prin moarte de ocară pe cruce.

133. Dacă vrem să răbdăm tot necazul și toate ispitele cu ușurință, să dorim moartea pentru Hristos și să o avem pururea înaintea ochilor. De altfel, aceasta ne este și porunca: Să ne luăm crucea și să-I urmăm Lui, ceea ce înseamnă să fim plecați și pregătiți să murim. Dacă vom avea această stare de suflet, vom răbda, cum s-a zis, tot necazul văzut și nevăzut, cu multă ușurință. Căci cel ce dorește chiar să și moară pentru Hristos, cu greu se va teme de dureri și de necazuri. Căci de aceea socotim necazurile grele, pentru că nu dorim moartea pentru Hristos și nu atârnam cu gândul pururea de El. Iar cel ce pofteste să-L moștenească pe El, să poftească, de asemenea, a râvni Patimile Lui. Așadar, cei ce zic că iubesc pe Domnul, întru aceasta se fac vădiți, că rabdă nu numai cu vitejie, ci și cu inimă bună tot necazul care vine asupra-le, pentru nădejdea în El.

134. Cel ce vine la Hristos trebuie la început să se atragă pe sine cu sila la bine, chiar dacă nu vrea inima. Căci zice Domnul cel nemincinos: „Împărăția lui Dumnezeu se ia cu sila și silitorii o răpesc pe ea” (Matei 12, 12). De aceea, tot El zice: „Nevoiți-vă să intrați prin poarta cea strâmtă” (Luca 13, 24). Drept aceea trebuie, cum s-a zis, să ne împingem pe noi chiar fără voie spre

virtute și spre dragoste, dacă nu avem dragoste, spre blândețe, dacă suntem lipsiți de aceasta. Să ne silim să avem inimă miloasă și iubitoare de oameni, să răbdăm ocări și nesocotiri și să rămânem lângă cei urgișiți, dacă nu avem încă această deprindere; spre rugăciune, dacă n-am dobândit încă rugăciunea Duhului. De ne va vedea Dumnezeu luptându-ne astfel și mânându-ne cu sila spre bine, chiar dacă inima noastră lucrează împotriva, ne va da rugăciune adevărată, milă, răbdare, îndelungă îngăduință și, simplu, ne va umple pe noi de toate roadele Duhului⁷⁰. Iar dacă cineva, deși lipsit de celelalte virtuți, se va sili poate numai spre rugăciune, ca să aibă darul rugăciunii, iar spre blândețe, spre smerita cugetare, spre dragoste și spre tot neamul bun al virtuților, încă și spre credința tare și spre încrederea în Hristos va fi cu nepăsare și fără grijă, unuia ca acesta i se dă uneori rugăciunea harului în parte, întru veselie și odihnă, de către Duhul cel bun, potrivit cu cererea lui; dar rămâne pustiu de celelalte bunătăți, deoarece, cum s-a zis, nu se silește și spre dobândirea aceloră, nici nu-L roagă pe Hristos pentru ele. De aceea trebuie să se silească, chiar fără voie, spre virtuțile pomenite, cerând să le primească de la Dumnezeu; dar nu numai spre ele, ci și spre deprinderea de a nu judeca vrednice nici măcar de rostit cuvintele nefolositoare și cu totul fără rost; în schimb să se îndeletnicească pururea, cu gura și cu inima, cu cuvintele lui Dumnezeu. Pe lângă aceasta, încă și spre deprinderea de a nu se mânia și de a nu striga. „Toată amărăciunea, mânia și strigarea să se depărteze de la voi”, zice (Efes. 4, 31). Și spre deprinderea de a nu vorbi

70. *Omilia XIX*, 3 (P.G. col. 644 D-645 A).

de rău pe cineva, de a nu judeca, de a nu se îngâmfa, ca văzându-l astfel Domnul împingându-se pe sine însuși și ducându-se cu sila, să-i dea putere ca să facă fără osteneală și cu ușurință cele ce mai înainte nici cu sila nu puteau fi făcute din pricina răutății care sălășluia în el. Atunci toate aceste îndeletniciri virtuozose i se vor face lui ca o fire. Căci Domnul, venind de mai înainte și sălășluindu-se în el, potrivit cu făgăduința, iar el, în Domnul, va împlini întru Acela, cu multă ușurință poruncile.

135. Cel ce se silește pe sine numai spre rugăciune, cum a arătat cuvântul înainte, iar spre smerita cugetare, spre dragoste, spre blândețe și spre cealaltă ceață de virtuți nu se ostenește și nu se silește, ajunge la un sfârșit ca acesta: uneori vine la el harul dumnezeiesc, fiindcă se roagă și fiindcă Dumnezeu cel bun împlinește cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă; dar deoarece nu s-a obișnuit și nu s-a deprins cu virtuțile pe care le-am pomenit, sau cade din harul pe care l-a primit, și cade pentru că s-a mândrit în cuget, sau nu se întărește și nu crește în el. Căci se poate spune că lăcașul și odihna Domnului celui bun sunt smerita cugetare, dragostea, blândețea și sfintele porunci ale lui Hristos⁷¹. Deci cel ce vrea să ajungă la creșterea și desăvârșirea prin toate acestea, să sălășluiască în sine pe cea dintâi și să se silească să o iubească, și să se sânguiască a-și face inima din gâlcevitoare și împotrivi-toare, îngăduitoare și ascultătoare. Căci cel ce se silește mai întâi astfel, și-și preface răul obicei al sufletului

71. *Omilia XIX*, 7 (P.G. 648 B). Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăță omul de păcat. De aici se vede că omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene.

de a se împotrivi în obiceiul bun al ascultării de Dumnezeu și se roagă cu un astfel de suflet, face să crească și să înflorească în el darul rugăciunii, dat lui de Duhul Sfânt, Care se odihnește în cugetul lui cumpătat și pe care l-a cerut, pe lângă iubire și pe lângă blândețea iubitoare. Iar atunci i le dăruiește lui Duhul și pe acestea și-l învață adevărata smerenie a cugetului, dragostea nemincinoasă, blândețea, pe care s-a silit mai înainte să le ceară. Astfel crescând și desăvârșindu-se în Domnul, se dovedește vrednic de Împărăție. Căci cel smerit niciodată nu cade. Unde ar și cădea cel ce e mai prejos de toți, chiar și de sine însuși? Deci mare coborâre e mândria în cugetare și, dimpotrivă, mare înălțare și neclintită cinste e smerita cugetare.

136. Cei ce iubesc cu adevărat pe Dumnezeu nu s-au hotărât să-l slujească nici pentru Împărăție, ca niște negustori pentru câștig, nici pentru teama de muncile care așteaptă pe cei păcătoși, ci ca unii ce iubesc numai pe Dumnezeu însuși și pe Făcătorul lor și cunosc, în temeiul unei rânduiei firești, că trebuie să umble întru buna plăcere a Stăpânului și Ziditorului. Ei au trebuință de multă înțelepciune față de cele ce le vin înainte, căci multe sunt piedicile ce stau în calea vieții bineplăcute lui Dumnezeu. Fiindcă nu numai sărăcia, lipsa de slavă, ci și bogăția și cinstea pot fi ispite pentru suflet, ba într-o anumită măsură și mângâierea însăși și odihna pe care o aduce harul în suflet. Dacă nu va fi cu simțire sufletul care s-a învrednicit de el și nu se va folosi de el cu multă măsură și înțelepciune, poate să-i fie cu ușurință mai degrabă ispită și piedică. Căci răutatea prefăcându-se că și-a pierdut tăria prin har, uneltește să strecoare în suflet moleșală și nepă-

sare. De aceea harul însuși are lipsă pentru a se dăruia, de un suflet evlavios și înțelept care să-l cinstească și să arate roade vrednice.

Astfel e primejdie ca nu numai necazurile, ci și mângâierile să se facă mijloc de ispitire pentru suflet. Căci prin amândouă acestea sufletele sunt probate de Ziditor, ca să se facă arătate care sunt cele care nu din pricină de câștig arată dragostea față de El, ci cu adevărat numai pe El îl socotesc vrednic de dragoste și de cinstitoare. Căci precum celui fără grijă, slab în credință și prunc la cuget, îi sunt piedică spre viața veșnică fie întâmplările întristătoare și dureroase, bolile, sărăcia, lipsa de slavă, fie dimpotrivă: bogăția, slava și fericirile de la oameni, iar pe lângă acestea și războiul celui-rău care-l bântuie în ascuns, dimpotrivă, vei afla că celui credincios, înțelept și viteaz, acestea îi sunt mai degrabă ajutoare spre dobândirea Împărăției lui Dumnezeu. Căci „celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate le sunt, după Apostol, de ajutor spre bine” (Rom. 8, 28). Prin aceasta se arată, așadar, că cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, rupând toate ale lumii care sunt socotite ca piedici și biruindu-le și ridicându-se peste ele, e stăpânit numai cu dragostea dumnezeiască. „Căci funiile păcătoșilor m-au înfășurat, dar legea Ta n-am uitat” (Ps. 118, 61), zice dumnezeiescul Prooroc.

137. Dumnezeiescul Apostol Pavel a arătat că taina desăvârșită a creștinismului se face experiată de fiecare suflet credincios într-un chip mai curat și mai limpede, prin lucrare dumnezeiască. Iar aceasta este strălucirea luminii cerești întru descoperirea și puterea Duhului. Dar ca să nu socotească cineva că singura luminare a Duhului este cea prin cunoștința înțelesurilor și

să se primejduiască, din pricina neștiinței și a trândăviei, de a nu dobândi taina desăvârșită a harului, a adus și pilda slavei Duhului care învăluia fața lui Moise, ca înfățișare mărturisită a cunoștinței. Căci zice: „Iar dacă slujirea morții, săpată cu litere pe table de piatră, s-a făcut întru slavă, încât nu puteau fiii lui Israel să caute la fața lui Moise, pentru slava cea trecătoare a feței lui, cu cât mai mult nu va fi slujirea Duhului întru slavă? Căci dacă slujirea osândeii a fost slavă, cu atât mai mult va prisosi slujirea dreptății întru slavă. Ba, ce a fost slăvit în felul acesta mărginit, a fost fără de slavă față de slava aceasta covârșitoare. Iar dacă ce este trecător s-a săvârșit cu slavă, cu atât mai vârtos ceea ce rămâne este întru slavă” (2 Cor. 3, 7-11).

Trecător a numit ceea ce s-a săvârșit atunci, din pricină că slava luminii a învăluit trupul muritor al lui Moise. Și adaugă: „Având, deci, o astfel de nădejde, ne folosim de multă îndrăzneală” (2 Cor. 3, 12). Iar puțin mai departe a arătat că slava nepieritoare și nemuritoare a Duhului întru descoperire strălucește acum în ochi nemuritor și nepieritor, în partea nemuritoare a omului dinăuntru, în cei vrednici. Căci zice: „Iar noi toți – adică cei ce ne-am născut prin credința desăvârșită din Duhul – cu fața descoperită oglindim slava Domnului, prefăcându-ne spre același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului” (2 Cor. 3, 18). Cu fața descoperită, a sufletului, adică; și când se întoarce cineva la Domnul, i se ia acoperământul; iar Domnul este Duhul. Prin urmare, a arătat, așadar, lămurit că acoperământ de întuneric s-a așezat peste suflet. Iar acesta a putut străbate în omenire în urma căderii lui Adam. Acum însă credem că prin luminarea Duhului se ia

acest acoperământ de la sufletele cu adevărat credincioase și vrednice. Pentru această pricină s-a făcut și venirea lui Hristos. Iar Dumnezeu a binevoit ca cei cu adevărat credincioși să ajungă la asemenea măsuri ale sfințeniei.

138. Această strălucire a Duhului, zice, nu este numai un fel de descoperire de înțelesuri și o luminare a harului, cum s-a zis, ci o luminare sigură și neîncetată a luminii ipostatice în suflete. „Căci cel ce a zis: Să lumineze lumina din întuneric, Acela a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoștinței slavei lui Hristos” (2 Cor. 4, 6); și: „Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte” (Ps. 12, 4); cu alte cuvinte, ca nu cumva risipindu-se trupul, sufletul să se întunece de acoperământul morții păcatului. Apoi: „Descoperă ochii mei și voi cunoaște minunile legii Tale” (Ps. 118, 18). Sau: „Trimite lumina Ta și adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi și mă vor duce la muntele cel sfânt al Tău și la locașurile Tale” (Ps. 42, 3). Sau, iarăși: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne” (Ps. 4, 6).

139. Iar lumina de care se spune că i-a strălucit fericitului Pavel în cale (Fapte 9, 3), prin care a și fost răpit până la al treilea cer și a auzit taine negrăite, nu a fost o luminare prin înțelesuri sau prin cunoștință, ci o luminare ipostatică în suflet a puterii Duhului celui bun, a cărei strălucire covârșitoare neputând-o răbda ochii trupului, au orbit. Prin ea se descoperă toată cunoștința și Dumnezeu se face cunoscut cu adevărat sufletului vrednic și iubit.

140. Tot sufletul care s-a învrednicit, prin sânguința și credința sa, să îmbrace desăvârșit pe Hristos încă de aici, după puterea și încredințarea ce o dă harul, și care

s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios, primește acum cunoștința tuturor tainelor cerești în ipostas, iar în ziua cea mare a învierii va avea împreună-slăvit cu acest chip ceresc al slavei și trupul, care va fi răpit, după cum s-a scris, de Duhul la ceruri și se va învrednici să se facă în chipul trupului slavei Aceluia (Col. 3, 4; Filip. 3, 21) și așa se va împărtăși de Împărăția veșnică și netrecătoare și va fi împreună moștenitor cu Hristos.

141. Pe cât s-a împărtășit cineva, prin sânguința și credința sa, de slava cerească a Duhului Sfânt și și-a împodobit sufletul cu fapte bune, pe atâta va fi și trupul vrednic să se împărtășească în ziua aceea de împreună-slăvire. Căci ceea ce a adunat cineva în vistieria sa lăuntrică, aceea va ieși la iveală atunci, precum rodul care este înăuntrul pomului iarna iese afară când vine vara, cum s-a arătat și mai înainte. Deci chipul dumnezeiesc al Duhului, întipărit de-acum înăuntrul sfinților, le va face și trupul din afară dumnezeiesc, iar acoperământul întunecos al duhului lumesc, învăluind sufletul celor întinați și păcătoși și făcând mintea întunecată și urâtă prin urâtenia patimilor, va arăta și trupul din afară întunecat și plin de toată rușinea.

142. După căderea lui Adam, bunătatea dumnezeiască hotărându-i moartea, aceasta s-a arătat mai întâi în suflet, stingându-se în el simțurile înțeleghătoare și nemuritoare ale sufletului, prin lipsa bucuriei cerești și duhovnicești, și făcându-se ca moarte. Pe urmă a venit și moartea trupului, după nouă sute treizeci de ani. La fel și acum, împăcat fiind Dumnezeu prin crucea și moartea Mântuitorului cu omenirea, readuce sufletul care crede cu adevărat, încă până ce se află în trup, la

bucuria de luminile și tainele cerești și deschide iarăși simțurile lui prin lumina dumnezeiască a harului. Iar pe urmă îmbracă și trupul însuși cu slava nemuritoare și nestricăcioasă.

143. Cei ce s-au depărtat de lumea aceasta și viețuiesc în chip cuviincios cu iubire de virtute, dar se află încă sub acoperământul patimilor, sub care am ajuns toți prin neascultarea protopărintelui, și care este cugetul trupesc, pe care Apostolul l-a numit foarte potrivit moarte, „căci cugetul trupului, zice, este moartea” (Rom. 7, 24), se aseamănă cu oamenii care umblă noaptea, dar pe sub stele, care sunt poruncile lui Dumnezeu. Ei sunt luminați, dar încă nu s-au izbăvit cu totul de întuneric și de aceea le este cu neputință să vadă toate bine. Aceștia se cade să poarte de grijă, cu osteneală și cu credință multă, de virtute și să roage pe Hristos, Soarele dreptății, să strălucească în inimile lor, ca să poată vedea toate cu limpezime, și anume năvala variată și de multe feluri a fiarelor spirituale împotriva noastră și frumusețile tainice și negrăite după vedere și plăcere ale lumii nestricăcioase, în felul în care se fac vădite și arătate acestea celor ce au ajuns la culmea virtuții și în ale căror inimi a strălucit în chip lucrător lumina înțelegătoare. „Căci hrana tare e a celor desăvârșiți, cum zice fericitul Pavel, a celor ce și-au obișnuit, prin deprindere, simțurile în deosebirea bine-lui și a răului” (Evr. 5, 14). Dar și dumnezeiescul Petru zice: „Și voi aveți cuvântul proorocesc, la care bine faceți luând aminte, ca o făclie ce luminează în loc întunecos, până ce se va lumina de ziuă și Luceafărul va răsări în inimile voastre” (2 Petru 1, 19).

Dar cei mulți nu se deosebesc întru nimic de cei ce umblă noaptea, lipsiți cu totul de lumină, care nu se bucură nici măcar de o rază cât de slabă, care este un cuvânt dumnezeiesc ce poate să lumineze în sufletele lor; așa încât aproape că nu se deosebesc de orbi. Aceștia sunt cei înfășurați cu totul în lucrurile materiale și legați în lanțurile vieții, care nu sunt ținuti nici de frica dumnezeiască și nu se îndeletnicesc nici cu niscai fapte bune. Iar aceia dintre oamenii din lume care sunt luminați, cum s-a zis, de sfintele porunci, ca de niște stele, luând aminte la Dumnezeu, nu sunt cuprinși cu totul de întuneric; de aceea pot avea și nădejde și mântuire.

144. Precum bogăția din lume se strânge de oameni din diferite prilejuri și îndeletniciri, ca, de pildă, unul din slujbe de conducere, altul din comerț, altul din muncă sânguincioasă și din agricultură, altul altfel, așa socotește că este rânduiala și în cele duhovnicești. Căci unii se îmbogățesc din diferite daruri, cum arată Apostolul: „Având daruri diferite după harul lui Dumnezeu dat vouă” (Rom. 12, 6). Alții strâng bogăție cerească din diferite nevoințe, diferite dreptăți și virtuți, săvârșite numai pentru Dumnezeu. De aceea suntem opriți să judecăm pe aproapele, sau să-l disprețuim, sau să-l punem sub osândă. Nu lipsesc însă nici cei ce îngroapă aurul, adică cei ce aleargă prin îndelungă-răbdare și suportare și se îmbogățesc numai în parte, susținându-se doar prin buna nădejde. Dar nu lipsesc nici cei nepăsători și greoi, asemenea simbriașilor, care mâncând îndată ceea ce le cade și neducând la o creștere ceea ce au în mână, umblă pururea goi și săraci.

Aceștia sunt totdeauna gata și plini de ardoare să primească harul, dar sunt trândavi și greoi la osteneală și la sporirea câștigului, fiind foarte schimbători și săturându-se de la prima atingere. Fiind cunoscuți ca unii ce se dezgustă îndată și se îngreunează la orice osteneală, se lipsesc și de harul de care s-au învrednicit. Căci voința greoaie, leneșă, slabă și necultivată, e cunoscută și în veacul de acum și se va afla și în veacul acela ca fiind în împotrivire cu harul, pustie de faptele bune, necercată la Dumnezeu și lipsită de slavă.

145. Călcând omul porunca lui Dumnezeu și căzând din viețuirea din Rai, a fost legat în două lanțuri. Unul este cel al lucrurilor vieții, al plăcerilor lumești, al bogăției, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuțiilor și, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvântul lui Dumnezeu poruncește să ne desfacem prin propria noastră hotărâre. Altul este nevăzut și ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanț al întinericului de către înseși duhurile răutății. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci împotrivirea tuturor în cele văzute și în cele nevăzute trece la noi toți de la neascultarea primului om. Dar când cineva, dăruind o ureche ascultătoare cuvântului lui Dumnezeu, se desparte de lucrurile vieții și se leapădă de toate plăcerile lumești, atunci, stăruind lângă Dumnezeu și viețuind lângă El prin oprirea de la toate celelalte, ia putere să afle că se ascunde în inima lui o altă luptă și un alt război, al gândurilor. Și stăruind așa și cerând îndurările lui Hristos, venindu-i și credință multă și răbdare, apoi ajutându-l și înrăurirea lui Dumnezeu, poate să se izbăvească de lanțurile acelea

și de întunericul duhurilor răutății, care sunt lucrările patimilor ascunse. Iar acest război ajungem în stare să-l desființăm prin harul și puterea lui Hristos. Fără Dumnezeu și prin sine însuși e cu neputință să se izbăvească cineva pe sine până într-atât, încât să se elibereze și de lupta gândurilor. E cu putință a se împotrivi numai și a nu se îndulci.

146. De e ținut cineva de lucrurile lumii și de lanțurile felurite, și e dus de patimile răutății, e departe de a cunoaște, precum am spus înainte, că este o altă luptă și un alt război în cele nevăzute. E un bine dacă, desfăcându-se pe sine de toate cele văzute și despărțindu-se de plăcerile trupești și începând să petreacă lângă Domnul, va putea cunoaște lupta patimilor aflătoare înăuntru și războiul ascuns din noi. Căci dacă nu se fac acestea din tot sufletul nostru și nu iubește cineva să petreacă lângă Dumnezeu, nu cunoaște aceste patimi ascunse ale răutății și lanțurile dinăuntru, ci e primejdie ca, având răni și încălzind patimi ascunse, să-și închipuie că e sănătos, și nu bolnav. De-abia acela care disprețuiește pofta și slava i se dă putința să cunoască mai întâi acestea, apoi, rugându-se lui Hristos cu credință și primind din cer armele Duhului: pavăza dreptății, coiful mântuirii, scutul credinței și sabia Duhului, să le răpună.

147. Nenumărate sunt uneltirile vrăjmașului, care încearcă să ne despartă de nădejdea și de dragostea față de Hristos. Căci sau aduce înăuntru sufletului necazuri prin duhurile răutății, sau îi infiripă acestuia gânduri spurcate și neîngăduite, dezgropând amintirea păcatelor de mai înainte, ca unul ce voiește să strecoare în el moleșală și gânduri de deznădejde, că nu-i mai

e cu puțință să dobândească mântuirea, socotind că aceste gânduri le naște sufletul cu totul de la sine, și nu un duh străin care le seamănă cu răutate și vrea să se ascundă. Deci, sau face acestea, sau aduce dureri trupești sau ocări și necazuri. Dar cu cât mai mult trimite vicleanul aceste săgeți împotriva noastră, cu atât mai mult se cuvine să ne prindem de nădejdea în Dumnezeu și să știm sigur că e voia Lui ca să dea la încercări sufletele care Îl iubesc, ca să vadă dacă Îl iubesc cu adevărat.

148. O mie de ani ai veacului acesta, comparați cu lumea nestricăcioasă și veșnică, sunt așa ca și când ar lua cineva un bob de nisip din mare. Dar cugetă și la pilda aceasta. Să presupunem că ți-ar fi dat să fii împărat al întregului pământ și să stăpânești singur peste toate comorile lumii. Dar să presupunem că începutul aducerii oamenilor la existență este și începutul împărăției tale, iar sfârșitul acesteia este prefacerea și schimbarea acestor lucruri văzute și a întregii lumi. Deci te întreb: Dacă ți s-ar da puțință să hotărăști, ai alege-o oare pe aceasta în locul celei adevărate și sigure, care nu are nimic trecător și supus stricăciunii? Nu cred, dacă ai avea o judecată sănătoasă și te-ai gândi bine la folosul tău. „Căci ce ar folosi omul, zice, dacă ar dobândi toată lumea, dar și-ar pierde sufletul său” (Matei 16, 26), pentru care am învățat că nu e ceva de dat în schimb? Fiindcă sufletul singur prin sine e mai de preț cu mult decât toată lumea și decât împărăția ei. Dar Împărăția cerurilor? Și spunem că sufletul e mai de preț decât aceea, pentru că pe nicio alta din creaturi nu a binevoit Dumnezeu să o învrednicească de unirea și împărtășirea cu Duhul propriei Sale firi: nici cerul,

nici soarele, nici luna, nici stelele, nici marea, nici pământul, nici alta dintre făpturile văzute, fără numai pe om, pe care l-a și iubit dintre toate făpturile Sale.

Dacă deci aceste lucruri mari ale lumii, adică bogăția oricât de mare și împărăția întregului pământ, nu le-am prefera, judecând drept, Împărăției veșnice, ce au pățit cei mulți, că o socotesc mai prejos de cele stricăcioase și chiar de lucrurile cele mai neînsemnate? Ca, de pildă, de o oarecare poftă, de puțină slavă, de un câștig mărunț și de cele asemenea? Căci ceea ce iubește cineva din lumea aceasta și de ceea ce e legat, cu aceea și schimbă Împărăția cerurilor. Și ceea ce-i mai groaznic, e că ia aceasta drept Dumnezeu. Precum s-a zis undeva: „de ceea ce se biruiește cineva, aceleia îi și slujește” (2 Petru 2, 19).

Drept aceea, cel credincios trebuie să alerge întreg la Dumnezeu, să se atârne pe sine de El și să-și răstignească sufletul și trupul, umblând după toate sfintele Lui porunci.

149. Acestea așa sunt. Deci, oare, socotești că e drept ca slava aceasta stricăcioasă și împărăția trecătoare și celelalte câte sunt ca acestea dintre cele vremelnice, să le câștige cei ce le doresc cu multe osteneli și sudori, iar a împărăți cu Hristos fără sfârșit și a se bucura de bunurile acelea negrăite să fie ceva de așa puțin preț și de ușor, încât să le dobândească cel ce voiește, fără osteneli și silințe?

150. Care este iconomia venirii lui Hristos? Reîntoarcerea firii noastre la ea însăși și restaurarea ei. Căci a redat firii omenești demnitatea lui Adam cel întâi zidit. Dar pe lângă aceasta i-a dăruit ei și o moștenire

cerească – o, dumnezeiesc și cu adevărat mare har! –, și scoțând-o din temnița întunericului, i-a arătat calea vieții și ușa prin care celui ce intră și celui ce bate i se dă putința să ajungă înăuntru Împărăției. Căci zice: „Cereți și se va da vouă, bateți și vi se va deschide” (Marcu 12, 30). Prin această ușă intrând, nimănui din cei ce voiesc nu-i este cu neputință să afle libertatea sufletului său, și acesta să-și primească gândurile proprii și să se îmbogățească cu Hristos, avându-L sălăsluit în sine, și să-i fie ca un Mire prin împărtășirea Duhului cel bun. Iată iubirea negrăită a Stăpânului față de omul făcut de El după chipul Său!

CUPRINS

Cuvânt înainte, de P.F. Părinte Patriarh D a n i e l	5
---	---

SFÂNTUL PETRU DAMASCHIN

Introducere	11
-------------------	----

*Din dumnezeieștile învățături duhovnicești
ale Cuviosului Părintelui nostru Petru Damaschin*

Cartea întâi

Început despre tema cărții	39
Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești	62
Cel ce voiește să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu	67
Despre porunca a doua și despre nașterea plânsului din temere	68
Despre cele patru virtuți ale sufletului	78
Despre cunoștința cu lucrul	80
Virtuțile trupești sunt unelte ale celor sufletești	81
Este cu neputință să se mântuiască cineva fără atenție amănunțită și fără paza minții	84
Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decât prin fuga de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimiși	85

Despre cele opt vederi mintale	88
Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință și despre cum trebuie să o începem.....	90
Despre a doua vedere	93
Despre vederea a treia	96
Despre a patra vedere	107
Despre a cincea cunoștință.....	122
Despre a șasea cunoștință	122
Despre a șaptea cunoștință	132
Despre a opta cunoștință	134
Nu este contrazicere în dumnezeieștile Scripturi	135
Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele	137
Despre smerita cugetare.....	139
Despre nepătimire	140
Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești	144
Despre dreapta socoteală	147
Despre citirea cea după Dumnezeu	151
Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)	155
Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască chiar dacă ar greși mult	157
Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuților și depărtarea patimilor	159
Cum se câștigă credința adevărată	162
Liniștirea folosește mai mult celor pătimiși	167

Mare bine este pocăința adevărată	171
Despre binefacerile generale	
și particulare ale lui Dumnezeu	173
Toate le-a făcut Dumnezeu	
spre folosul nostru	175
Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă	177
Fără smerită cugetare nu este	
cu puțință să ne mântuim	179
Despre zidirea sufletului prin virtuți	185
Mare bine este dragostea	
și sfatul cu smerenie	189
Pomenirea deasă a unor cuvinte din	
dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie	194
Arătare despre cunoștința cu nume mincinos	197
Arătarea virtuților	213
Arătarea patimilor.....	215
Despre deosebirea dintre gânduri	
și momeli (atacuri)	218

Cartea a doua

Cuvântul 1: Despre înțelepciunea	
duhovnicească	223
Cuvântul 2: Despre credință	225
Cuvântul 3: Despre frică.....	230
Cuvântul 4: Despre înfrânare	234
Cuvântul 5: Despre răbdare	238
Cuvântul 6: Despre nădejde	242

Cuvântul 7: Despre neîmpătimire	246
Cuvântul 8: Despre omorârea patimilor	250
Cuvântul 9: Despre Patimile lui Hristos, despre pomenirea morții și despre lacrimi	255
Cuvântul 10: Despre smerenia lui Hristos	261
Cuvântul 11: Despre darul de a deosebi făpturile sensibile după fire	265
Cuvântul 12: Despre experiența contemplării celor sensibile	271
Cuvântul 13: Despre cunoștința celor inteligibile	274
Cuvântul 14: Despre nepătimirea adevărată în general.....	276
Cuvântul 15: Despre dragoste	278
Cuvântul 16: Cunoașterea lui Dumnezeu	281
Cuvântul 17: Despre chibzuință	283
Cuvântul 18: Despre neprihănire	284
Cuvântul 19: Despre bărbăție	285
Cuvântul 20: Despre dreptate.....	286
Cuvântul 21: Despre pacea desăvârșită a gândurilor	287
Cuvântul 22: Despre nașterea bucuriei din pace.....	289
Cuvântul 23: Despre Scripturi și că nu este nicio contradicție în ele.....	293
Cuvântul 24: Despre simțirea inimii a celor de folos	299

SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL

Introducere	319
-------------------	-----

*Parafraza în 150 de capete
a Sfântului Simeon Metafrastul
la cele 50 de Cuvinte
ale Sfântului Macarie Egipteanul*

Despre desăvârșirea în Duh (cap. 1-17)	340
Despre rugăciune (cap. 18-32)	352
Despre răbdare și discernământ (dreapta socoteală) (cap. 33-61)	362
Despre înălțarea minții (cap. 62-83)	381
Despre dragoste (cap. 84-115)	395
Despre libertatea minții (cap. 116-150)	417

Redactor: Marinela BOJIN
Tehnoredactare computerizată: Aurelia DROANĂ
Format 16/61x86. Coli de tipar 28. Cd. nr. 1260

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

Intrarea Miron Cristea nr. 6, Sector 4, București, 040162
Telefon 021 406 71 93; 021 406 71 94; Fax: 021 300 05 53

www.editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro
tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@editurapatriarhiei.ro

6422839122090

53